

УНИВЕРЗИТЕТ СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ - СКОПЈЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ИНСТИТУТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ, ОДБРАНА И МИР

ОСНОВИ НА НАДВОРЕШНО - ПОЛИТИЧКАТА И
ДИПЛОМАТСКО-БЕЗБЕДНОСНАТА СТРАТЕГИЈА НА
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ДОКТОРСКИ ТРУД

МЕНТОР
ПРОФ. Д-р ЗОРАН НАЦЕВ

КАНДИДАТ
М-р ТОНИ ПЕТРЕСКИ

Скопје 2012

СОДРЖИНА:

ВОВЕД.....	6
ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО.....	9
Глава 1 СТРАТЕГИЈА.....	9
Глава 2 НАДВОРЕШНА ПОЛИТИКА.....	15
2.1. ВОДЕЧКИ ТЕОРИИ ВО НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА.....	21
2.2. СУБЈЕКТИ ВО НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА.....	24
2.3. НАЛЕЖНОСТИТЕ ВО ВОДЕЊЕТО НА НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА.....	27
2.4. СОВРЕМЕН ПОЛИТИЧКИ И БЕЗБЕДНОСЕН КОНТЕКСТ.....	28
2.4.1. Глобализација.....	29
2.4.2 Европска Унија.....	38
2.4.2.1. Факти и процеси.....	38
2.4.2.2 Проширување на ЕУ.....	40
2.4.2.3. Заедничка надворешна и безбедносна политика (ЗНБП).....	44
2.4.3. НАТО.....	53
2.4.3.1. Факти и процеси.....	53
2.4.3.2 Стратегиски концепт на НАТО.....	58
2.5. НАДВОРЕШНА ПОЛИТИКА НА МАЛИТЕ ДРЖАВИ.....	62
2.5.1. Надворешната политика на Швајцарија.....	65
2.5.2. Надворешната политика на Република Хрватска.....	67
2.6. НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА И ДИПЛОМАТИЈАТА.....	71
Глава 3 ДИПЛОМАТИЈА.....	73
3.1 ПОИМ.....	73
3.2. РАЗВОЈ НА ДИПЛОМАТИЈАТА.....	77
3.3. ФУНКЦИИ И ВИДОВИ НА ДИПЛОМАТИЈАТА.....	80
3.4. МЕТОДИ ВО ДИПЛОМАТИЈАТА.....	84
3.5. ПРЕВЕНТИВНА ДИПЛОМАТИЈА.....	86
3.6. ЈАВНА ДИПЛОМАТИЈА.....	87

3.7. ВОЕНА ДИПЛОМАТИЈА	88
3.7.1. Поим	88
3.7.2. Функција и задачи на воената дипломатија	89
3.7.3. Поделба на воената дипломатија	91
3.7.4. Методи во воената дипломатија	96
3.7.5. Воената дипломатија и разузнавањето	97
3.7.6. Воено-дипломатски претставник	99
3.8. ДИПЛОМАТИЈАТА И БЕЗБЕДНОСТА	101
Глава 4 БЕЗБЕДНОСТ	103
4.1. НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ	108
4.2. КОЛЕКТИВНА БЕЗБЕДНОСТ	111
4.3. ГЛОБАЛНА БЕЗБЕДНОСТ	113
4.4. ГЛОБАЛНИ ПРЕДИЗВИЦИ ЗА СВЕТСКАТА БЕЗБЕДНОСТ	120
4.4.1. Тероризам	121
4.4.2. Пролиферација на оружјето за масовно уништување	125
4.4.3. Климатски промени	129
4.5. СТРАТЕГИИ ЗА БЕЗБЕДНОСТ НА САД И ЕУ	134
4.5.1. Стратегија за национална безбедност на САД	135
4.5.2. Европска стратегија за безбедност	142
Глава 5 НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	149
5.1. ИСТОРИСКИ ПРЕГЛЕД	149
5.2. ПРИМАРНИ ОРГАНИ ЗА ВРШЕЊЕ НА НАДВОРЕШНИТЕ РАБОТИ	158
5.2.1. Претседател на Република Македонија	158
5.2.2. Собрание	162
5.2.3. Влада	162
5.2.4. Министерство за надворешни работи	163
5.2.5. Министер за надворешни работи	164

5.3. НАДВОРЕШНО-ПОЛИТИЧКИ ПРИОРИТЕТИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	165
5.4. РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И ГЛОБАЛИЗАЦИСКИТЕ ПРОЦЕСИ	174
5.5. ОДНОСИТЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СО САД.....	177
5.6. ОДНОСИТЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СО ТУРЦИЈА.....	181
ГЛАВА 6 ДИПЛОМАТИЈАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	185
6.1. ОПШТАТА ДИПЛОМАТИЈА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	185
6.2. ПРЕВЕНТИВНО-ДИПЛОМАТСКИ АКТИВНОСТИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	194
6.2.1. Охридски рамковен договор	195
6.3. ЈАВНАТА ДИПЛОМАТИЈА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	198
6.4. ЕКОНОМСКА ДИПЛОМАТИЈА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	199
6.5. ВОЕНАТА ДИПЛОМАТИЈА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	203
Глава 7 ОПШТАТА И ВОЕНАТА ДИПЛОМАТИЈА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ФУНКЦИЈА НА ИНТЕГРИРАЊЕТО ВО ЕУ И НАТО	211
7.1. ПАТОТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА КОН ЕУ	211
7.2.. ПАТОТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА КОН НАТО	221
7.2.1. Реформите во одбраната.....	228
Глава 8 НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	231
8.1. ПОИМ ЗА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ	231
8.2. БЕЗБЕДНОСНИ ПРЕДИЗВИЦИ, ЗАКАНИ И РИЗИЦИ	234
8.3. РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И БОРБАТА ПРОТИВ МЕЃУНАРОДНИОТ ТЕРОРИЗАМ	236
Глава 9 ПРОЕКЦИЈА НА НАДВОРЕШНО-ПОЛИТИЧКАТА И ДИПЛОМАТСКО- БЕЗБЕДНОСНАТА СТРАТЕГИЈА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	239
9.1. НАДВОРЕШНО-ПОЛИТИЧКА И ДИПЛОМАТСКА СТРАТЕГИЈА.....	242
9.2. СТРАТЕГИЈА ЗА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ	252
9.2.1. Внатрешна безбедносна политика	254
9.2.2. Одбранбена политика.....	258
9.2.3. Економска политика.....	260

9.2.4. Политика за заштита на животната средина	263
ЗАКЛУЧОК.....	266
ЛИТЕРАТУРА.....	279

ВОВЕД

Една од главните интенции на луѓето било барањето на начини како да го одбегнат насилството, а актуелните проблеми и конфликти да ги решаваат без употреба на физичка сила и други методи и средства на присила. Како резултат на тие напори се појавуваат најразлични приоди и активности за реализација на програми за превенирање и елиминирање на загрозувањата. Притоа, со појавата на современата организација за државата и со се поголемото умрежување на меѓународниот систем на држави во минатиот а посебно на почетокот на 21 - от век, доаѓа до промовирање на различни безбедносни и одбранбени стратегии. Во тој контекст, надворешно - политичката и дипломатско - безбедносната стратегија на државите добива се поголемо значење во остварувањето на безбедноста и сигурноста на земјите. Тие стратегии се всушност проекции програми за начинот на решавање на безбедносните предизвици. Главен инструмент преку кој ќе се спроведува истата при разрешувањето на спорите и постигнувањето на договор меѓу државите е ангажирањето на дипломатите.

Република Македонија на крајот на 20 век се соочи со предизвиците и суровоста на реалниот свет и современиот пристап на модерната дипломатија. Тој дипломатски импулс беше искажан на различни начини. Имено Грција¹ преку дипломатски притисок издејствува непризнавање на уставното име, Бугарија тоа го направи преку непризнавање на македонска нација и јазик, Србија со непризнавањето на афтокеفالноста на Македонската Православна Црква и неутврдувањето на границата кон делот на Косово, а Албанија со тврдењето за право на јурisdикција на просторот на Македонија на кој живее мнозинство албанско население.

Постојат индикации кои говорат дека македонските дипломати, но и дипломатијата, поради недоволно изградената надворешно - политичка и дипломатско - безбедносна стратегија, не се снајдоа најдобро во некои високи дипломатски игри. Резултатите и последиците од некои избрзани и погрешни чекори во почетниот момент, имаа далекусежно значење и реперкусии по

---

¹ Нацев З. и Начески Р. "Безбедност и Национална одбрана"- Македонска Ризница, Куманово, 2001. стр. 432

безбедноста, мирот и стабилност на Македонија, кои се почувствуваа десетина години подоцна. Еден од нив е неспособноста да се реши долгогодишниот спор во врска со името и сето она што произлезе од него. Но постојат и индикации кои говорат дека поради ненавременото дејствување и реакција на македонската дипломатија, дојде до немилите настани од 2001 година. Од друга стана се смета дека благодарение на дипломатијата, а под притисок на меѓународните дипломати беше постигнат и потпишан Охридскиот договор, со што се стави крај на конфликтот.

Суштината на надворешно – политичката и дипломатско-безбедносната стратегија на секоја држава треба да биде борбата за мир и унапредување на меѓународната соработка, максимално ангажирање за мирно решавање на меѓународните спорови и почитување на меѓународното право и Повелбата на ООН.

Но, ако “војната е завршниот чин на дипломатијата”, како што многу државници и дипломати истакнуваат, тоа е доказ за неуспехот на дипломатијата и на надворешната политика. Или како што истакнува Роџерс² “дипломатската служба е прва на линија на одбраната на земјата”, сметајќи дека вештата дипломатија е најдобар основ за мир, а невештата најплоден извор за војна. Односно надворешната политика е принудена да изнаоѓа разни стратегиски опции за промовирање и наметнување соодветни и прифатливи решенија во согласност со поставените цели. Тоа е предизвик кој во сложените меѓународни политички односи ја зголемува потребата да се направи рационален избор.

Во оваа докторска дисертација цел на истражувањето е развојот на теоретската мисла за надворешната политика, дипломатијата, воената дипломатија и безбедноста во светски рамки, потоа анализа на надворешната политика, дипломатијата и воената дипломатија на Република Македонија, како и анализа на развојот на националната безбедност и одбрана на Република Македонија по периоди од нејзиното осамостојување до денешен ден и преставување на моменталната состојба во оваа област со проекции за можен развој во иднина. Исто така истражувањето го опфати и сегментот на наднационалната одбрана кон која

---

² Цитирано во Dr. Milic Miodrag, “Diplomatija (delatnost, organizacija, veshtina, profesija)”, Zavod za uzbencike i nastavna sredstva- Beograd 1999 g. str. 2

Република Македонија се стреми олицетворена преку НАТО и ЕУ интеграциите како глобални колективни системи за безбедност и одбрана. Преку анализата на расположивата и достапна документација во истражувачкиот дел од дисертацијата, извршено е и тестирање и проверка на дадените хипотези во согласност со зададените индикатори и варијабли.

Хипотезите на истражувањето се состојат од една главна хипотеза и шеснаесет посебни хипотези. Главната хипотеза гласи: “Практичната поставеност и функционалност на надворешно-политичката и дипломатско-безбедносната стратегија на Република Македонија влијае врз степенот на ефикасност на релација на поставените национални интереси и цели на земјата“.

Варијаблите се поделени на една зависна и дванаесет независни варијабли. Како зависна варијабла во истражувањето беше: “Степенот на заштита на националните интереси и цели на Република Македонија преку реализација на надворешно-политичката и дипломатско-безбедносната стратегија“.

Тргувајќи од проблемот, предметот и целите на истражувањето, во истражувањето беше применет интегралниот приод- методот на триангулација, а тоа е метод кој овозможува комплексен приод кон самата појава која се испитуваше..

Како извори на податоци во теориската елаборација и во емпириската експликација беа користени извори изразени преку консултирана литература, доктринарни документи и нормативи, ставови на одредени политичари, дипломати и експерти кои ја третираат оваа проблематика, со употреба на соодветни истражувачки техники и инструменти. Во истражувањето како методолошка техника, беше направено и полуструктурирано интервју.

Во овој научен труд исто така беше проучувана и уреденоста и поставеноста на веќе постоечките стратегии за национална безбедност, одбрана и стратешките планови на Министерството за надворешни работи, но дадено е и авторско видување за тоа како треба да изгледа надворешно-политичката и дипломатско-безбедносната стратегија на Република Македонија.

ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Глава I СТРАТЕГИЈА

Зборот стратегија потекнува од античка Грција а значело водењето на војска (стратос-војска, а оро-водам). Со истиот термин се означувала и вештината на генералот, односно се подразбирало ангажирањето во воен поход или кампања. Подоцна, за време на големите битки и походи што ги воделе Александар Македонски, Јулие Цезар и други, биле промовирани одделни принципи и правила во водењето на војните, а се однесувале на некои воени појави кои континуирано се повторувале во судирите. Многу подоцна, се смета дека првпат зборот стратегија е употребен и промовиран од страна на прускиот офицер Балов во почетокот на 19 век³, и тоа во контекст на разгледувањето на воената вештина и на нејзината поделба на стратегија и тактика. Жак де Жибер во неговото дело “Општ есеј за тактиката“ вели дека големата тактика или стратегика е “наука за генералите“. Таа ги опфаќа сите големи аспекти на војната како што се движењата на армиите, наредбите за поход, наредбите за битка; таа се идентификува со науката за избор на позиции и на познавање на теренот... таа ја опфаќа артилеријата затоа што движењата и употребата на топовите мораат да бидат комбинирани со позицијата и движењето на трупите. Со еден збор, тоа е вештина на покренување на трупите во дејство, а сите други делови се секундарни, бидејќи без неа би создавале само забуна“.⁴

Швајцарскиот теоретичар Хенри Жомини тврдел дека стратегијата во своите принципи е непроменлива, односно ќе остане онаква каква што била за времето на Цезар, Фридрих, Петар Велики и Наполеон, бидејќи тие принципи не зависат од природата на оружјето ниту пак од организацијата на трупите. Овде јасно може да се види дека Жомини го занемарува значењето на техничкиот развој на војската и материјално-техничкиот фактор на војната односно дека тоа речиси нема никакво влијание врз изведувањето на борбените дејства. Според него, “стратегијата е

³ Нацев З. “Доктрина и Стратегија”, Нип Гурѓа, Скопје, 2000 г. стр.77

⁴ Цитирано според: Гризо Н. и Ристески К. “Од историјата на воените идеи”-Култура, Скопје 1992 г. стр 122

вештина на водење на војна по карта на целото војувалиште, а тактиката е вештина на водење на борба на земјиштето” односно дека стратегијата ги доведува силите на боиштето, а дека тактиката ги употребува. Во тој контекст, Жомини вели дека стратегијата е вештина на добро диригирање со масите на воиштето, било заради освојувањето на една земја или заради одбрана на својата.⁵

Прускиот воен теоретичар Клаузевиц е едно од најпроучените имиња во воената теорија. Во своето најпознато дело “За војната“ истакнува дека стратегијата во поширока смисла преставува вештина на употреба на воени средства за постигнување на целите на војната што ги поставила политиката, а дека во потесна смисла ја дефинира стратегијата како “ употреба на битката за постигнување на воената цел“. Така, за односот на релацијата стратегија-тактика, Клаузевиц сметал дека стратегијата го изработува воениот план, дека ги проектира воените походи, операциите, борбите и битките, додека стварните борбени задачи ги извршува тактиката, односно дека тактиката практично ги решава задачите на терен во рамките на стратегијата.⁶

Во Воената енциклопедија, наведено е дека зборот стратегија доаѓа од грчки збор што во превод значи водење на војска, а дефинирана е како “систем на научни знаења и вештини (теорија и пракса) за подготовка за водење на војна и употреба на сила заради остварување на одредени воени, политички или економски цели“.⁷

Во Концизниот оксфордски речник за политиката, се вели дека “во воена употреба терминот “стратешки“ се спротиставува на “тактички“, при што “стратешко“ се однесува на целиот план на битката, а “тактички“- на восните прашања со ограничен размер”.⁸

Со текот на општествениот развој, терминот стратегија еволуирал во појмовна и содржинска смисла, но притоа задржувајќи ја својата првобитна врска со војската и војувањето. Значи стратегијата се инкорпорира и во областа на политиката, стопанството, дипломатијата, науката, менаџментот и во други дејности. Оттаму и многу честата употреба на терминот стратегија во современиот

⁵ Исто, страна 140

⁶ Клаузевиц Фон К. “ О рату”, Београд 1951 стр. 141

⁷ “Војна Енциклопедија”, Војноиздавачки завод , Београд 1975 г. стр. 171

⁸ Иан Маклин, “ Концизен оксфордски речник на политиката“, Книгоиздателство МИ-АН, Скопје 2002.

живот, при што денес е вообичаено да се говори и да се пишува како за воена, така и за политичко-дипломатска стратегија, стратегија за национална безбедност, економска стратегија, стратегија за управување со ресурси, геостратегија, стратегија за стопански развој, еколошка стратегија, стратегија за интеграција во Европската Унија и др.

Во тој контекст, забележливи се настојувањата во воената стратегија да се вклопи во пошироките рамки на надворешната политика, станувајќи, на определен начин, највисока вештина за осигурување на националните интереси на државата. Имено, како што пишува Рапопорт⁹, на тој начин стратегијата станува вештина што овозможува мерење и поврзување на сите средства со кои располага еден народ и држава, со цел да се осигура успехот за изразито дефанзивната општа политика. Комбинирајќи ја примената на мирни средства (дипломатијата), како и широките вкупности на расположливите средства на дејствување (стратегијата), и двете активности и се подредени на политиката, односно на онаа класа што го создава и дефинира националниот интерес на определената држава. Во таа смисла, Роберт Осгуд вели дека стратегијата мора да се разбере како целокупен план за утилизација на капацитетите за вооружена принуда во соработка со економските, дипломатските и психолошките инструменти на моќ и најефикасно поддржување на странските политики преку јавни, тајни и премолчени средства.

Поконкретно, она што денес преставува широко прифатено конвенционално стојалиште на науката и струката во однос на поимното значење на стратегијата е тоа дека таа претставува **план за развој** преку кој се остваруваат намерите со насочување на ангажманите на поединците и институциите. Односно, дека стратегијата е акционен план за развој заради постигнување на некоја цел, со примена на редица мерки и активности и конкретно насочување на силите.

Се потенцира и тоа дека тоа е **идеја или замисла** за виртуелно или реално насочување на моќта на државата за заштита и остварување на највисоките национални (државни) вредности и достигнување на целите во мир и во војна. Како и да е, стратегијата ги одразува идните настојувања базирани на издржани

---

⁹ Цитирано според: Дон Вејлис, Џејмс Вириц, Колин Греј и Елиот Коен, "Стратегија во современиот свет", Оксфорд-Нампрес, 2009, стр.5

претпоставки, преку уважување на актуелните сознанија, искуството и минатото. Ставовите во стратегијата се основни норми за практично дејствување и управување со идните настани.

Тоа е теоретско и практично втемелена замисла во вид на **пакет на мерки** за зачувување или постигнување на интересите и целите во одделни области и дејности преку реализација на конкретни ставови и искази оформени во вид на правни начела и норми. Или поедноставно кажано, стратегијата преставува комбинација на теоретски видувања и практични решенија оформени во **вид на програма** или како множество на мерки со кои се очекува дека ќе се остварат суштествените цели во некоја област.

Често се сретнуваат и видувања кои велат дека стратегијата е наука, дел од политиката или пак вештина на комбинирање на расположливите средства за остварување на основните политички намери и цели. Таа е круцијална база за утврдување на конкретни задачи како и сили и средства за реализација на определбите¹⁰.

Кога е во прашање пак **односот помеѓу стратегијата и политиката**, почетната теза се сведува на тоа дека војната не е цел сама за себе, туку е средство на политиката, односно дека војната е примена на сила заради постигнување на одредена политичка цел. Па оттука, во сите епохи и општествени системи, стратегијата била потчинета на политиката, иако во ретки случаи, понекогаш доаѓало до нескладност помеѓу нив. Тоа се случувало кога политиката ги игнорирала законитостите на стратегијата, па доаѓало до издвојување на стратегијата во сила за себе, надвор од контролата на политиката (пр.германско-француската војна 1870-1871 година, но и во колонијалните војни на Франција, В. Британија и Холандија по Втората светска војна).¹¹ Одлуките на политиката се рефлектираат на стратегијата и во мир и во војна, но често во различни правци и со различен интензитет. Политиката влијае на стратегијата со тоа што го определува нејзиниот општ карактер, но и многу повеќе од тоа, затоа што во рацете на политиката често се наоѓаат и многу конкретни прашања на стратегијата, од кои

¹⁰ Нацев З. "Од Стратегија до систем на националната безбедност и одбрана"- приоди и општи одредби- Книга 59- Годишен зборник на Филозофски факултет- Скопје, 2006 стр. 461-477

¹¹ "Војна Енциклопедија", Војноиздавacki zavod-Beograd 1975 g. str. 171

најзначајното е определување на видот на војната и начинот на водење на вооружената борба. Политиката се јавува и како одлучувачки фактор при определувањето на големината и обимот на вооружените сили, проектирањето и усвојување на нови видови на оружје, извидување на противникот, користење на средства на психолошка, специјална и економска војна и слично. За односот помеѓу стратегијата и политиката Хенри Кисинџер истакнува дека “разделеноста на стратегијата и политиката може единствено да се реализира на штета на двете. Тоа предизвикува воената моќ да се идентификува со најапсолутната апликација на моќ и дипломатијата да биде премногу загрижена за финесите”.¹²

Што се однесува пак за односот помеѓу стратегијата и економијата, на одредена епоха и држава, тоа е секогаш повеќезначно. Имено, иако секоја војна е орудие на политиката, во крајна линија таа е производ на општествено економските процеси и обратно. Воените теоретичари се согласуваат околу тезата дека ништо не зависи толку од економските предуслови како војската и флотата. Тоа значи дека економијата преставува материјална основа за секоја војна, но и обратно, развојот на економијата е условен со барањата на стратегијата. Оваа взаемна врска можно е да се следи напоредно со еволуцијата на поедини општествено-економски формации и пронајдоци кои преставувале револуционерни скокови во развојот на воената сила и воената техника. На пример, појавата на огненото оружје овозможила битно нови тактичко-стратегиски решенија. Не помалку значајни за развојот на воената вештина била и појавата на компасот, автомобилот, железницата, радиосредствата, авионот, тенкот и друго. Ракетно-нуклеарното оружје отвори нова ера во сферата на војувањето, со што и стратегијата почна да поприма нови обележја. Оттаму е и разбирлива појавата на кованици од типот “стратегиски нуклеарни сили”, “стратегиски бомбардери” и слично.

Всушност, во утврдувањето на основните принципи на војувањето, стратегијата пред се тргнува од постоечките материјално-производствени услови и можности. Тоа е во прв ред општествено-економскиот систем на одредена држава; потоа степенот на нејзиниот материјален, технички и технолошки развој; бројот и

---

¹² Цитирано според: Џон Бејлис, Џејмс Вирц, Колин Греј и Елиот Коен, “Стратегија во современиот свет” Оксфорд, Нампрес, 2009 стр 5

структурата на населението (демографски фактори); суровинската база (посебно во поглед на клучните стратегиски суровини); нивото на развојот на основните производствени гранки- индустријата, земјоделието, сообраќајот и друго; степенот на зависноста од странство во поглед на материјалното обезбедување на вооружените сили итн. Секој од овие фактори се рефлектира на специфичен начин во мир и во војна (во војна понепосредно и посложено), но стратегијата мора сите случаи да ги земе во предвид. Стратегиските планови многу често се директно зависни од поедини економски елементи.¹³

---

¹³ "Vojna Enciklopedija", Vojnoizdavacki zavod- Beograd 1975 g. str.171

Глава 2 НАДВОРЕШНА ПОЛИТИКА

По дефиниција, надворешната политика е дел од политиката на секоја држава или самостоен политички ентитет. Значи за да се дефинира поимот надворешна политика, прво е потребно да се дефинира поимот - политика. Оттука, Иан Маклин под поимот политика, како општ концепт, подразбира практика на умешноста или наука на управување држави или други политички единици.¹⁴ Давид Милер вели дека политиката може да се дефинира како процес со кој една група луѓе, чии мислења или интереси се почетно различни, доаѓаат до колективни одлуки кои обично се сметаат како обврзувачки за групата и се применуваат како заедничка политика. Оваа дефиниција вклучува неколку елементи што треба да се испитаат одделно за да се разбере комплексноста на идејата за политика:¹⁵

1. Политиката претполага различни гледишта, ако не за крајните цели, тогаш барем за најдобрите средства да се стигне до нив;
2. Политиката навестува нешто за начинот на кој се донесуваат колективните одлуки. Таа типично вклучува три елементи: убедување, договарање и механизам за постигнување на крајната цел;
3. Политиката подразбира дека одлуката значи, макар и на еден затскриен начин, свое наметнување како авторитативна од групата што е во прашање. Таа станува политика на однесување;
4. Иако политиката е незамислива без авторитет, во практиката таа е неразделна од власта и претставува наметнување на одлуките врз потчинетите членови.

Кога ќе се погледнат овие четири карактеристики, очигледно е дека суштински актер во политиката во современиот свет треба да биде државата. Бидејќи државата е најсоопфатниот авторитет што го среќаваме, таа е институцијата што е најповикана да се обидува да влијае со убедување и договарање. Ова довело до тоа, некои аналитичари да ја поврзат политиката по дефиниција со државата, и се

---

¹⁴ Иан Маклин "Концизен оксфордски речник за политиката", Книгоиздателство МИ-АН Скопје 2002 г. стр 267

¹⁵ Давид Милер "Блеквелова енциклопедија на политичката мисла", Книгоиздателство МИ-АН Скопје 2002 г. стр 323

разбира во секојдневниот жаргон под поимот-политичар, се подразбира некој кој е вклучен во управување на државата.

Или поконкретно, ако **политиката ја дефинираме** како збир и координација на серија процеси преку кои се остварува свесното регулирање на постојните интереси и состојби, се донесуваат одлуки за заедничките работи и животните активности на една општествена заедница, тогаш **надворешната политика** треба да биде израз на реализацијата на интересите, потребите и активностите на таа заедница- држава на меѓународен план. Значи, под надворешна политика би требало да ги сведеме плановите и односот кои државата ги проектира кон надворешниот свет. Односно, таа е втемелена како кохерентен систем на акции и реакции, систем во кој се судираат два или повеќе субјекти со свои специфични интереси на меѓународната политичка сцена, при што својот статус го “влечат” од својот национален (државен) суверенитет. Впрочем, она што ја прави надворешната политика посебна и различна од останатите видови политики е полето на нејзиното дејствување. Имено, интересите, целите и принципите на луѓето кои се дел од една заедница-држава, преку институциите на системот или надвор од нив, се настојува да се остварат на меѓународен план.

Надворешната политика на една земја во голема мерка зависи од нејзината внатрешна политика.

Основна суштина на надворешната политика, е проучувањето на односот меѓу државите и пошироко, како и функционирањето на меѓународниот систем во целина. Нејзините главни подрачја се меѓународната политичка економија, меѓународната организација, водењето политика, стратешките студии, а според некои и мировните истражувања. Акцентот најчесто се става врз односите меѓу државите, иако важна улога имаат и колективните актери како што се меѓународните организации, мултинационалните корпорации и транснационалните интересни групи. Често надворешна политика се нарекува и меѓународна политика, светска политика, глобална политика, меѓународни односи, или компаративна политика. Некои пак ја идентификуваат и како традиционална политика, меѓународен политички ред, геополитика итн.

Надворешната политика преставува стратегија или плански спроведуван процес на активности од страна на највисоките органи на власт на една држава спрема други држави и други субјекти на меѓународната заедница, поради постигнување на специфични цели определени од утврдените национални интереси.¹⁶ Како динамичен процес, надворешната политика вклучува уважување на релативно непроменлива интерпретација на национални интереси, но и бројни променливи ситуациони фактори во меѓународната заедница, со цел да се развие посакуван правец на активности и нивна имплементација по дипломатски пат. Специфичните надворешно-политички активности можат да бидат резултат на сопствена иницијатива на една држава, или пак да преставуваат реакција на туѓа иницијатива.

Во процесот на креирање и спроведување на надворешната политика определувачки се неколку значајни моменти, како што се:

- преведување (операционализирање) на националните интереси во специфицирани цели и насоки;
- определување на меѓународните и интерните (домашните) ситуациони фактори кои се релевантни за спроведување на надворешно-политичките цели;
- анализа на можностите (способностите) на државата за постигнување на посакуваните резултати;
- изработка на стратегија (план, програма) за користење на расположливите средства (можности) поради справување со променливите фактори и околности при остварување на целите;

---

¹⁶ (1) Национален интерес - Се подразбира интересот на една држава, кој обично го дефинира владата. Може да се дефинираат две главни употреби:

1. Националниот интерес го користат политичарите кога бараат поддршка за одреден тек на акција, особено за надворешната политика, бранејќи ги интересите на државата или нацијата во анархичниот меѓународен систем, каде што има големи опасности и каде што интересите на државата секогаш се во ризик;
2. Овде терминот национален интерес се користи како еден вид надворешна политика која е верзија на терминот "јавен интерес" кој укажува што е најдобро за една земја во нејзините односи со други земји. Одредени теоретичари тврдат дека надворешната политика се фокусира на националната безбедност како јадро на националните интереси.

Види повеќе во Иан Маклин, "Концизен оксфордски речник за политиката", МИ-АН, Скопје 2002 г. стр. 216

- преземање на конкретни активности и извршување на операционализирани задачи и периодична евалуација на постигнатите резултати;

- преоценување на можностите и прилагодување на средствата и методите кон променетите околности.

Изложениот процес често тече последователно и логички, но не ретко неколку паралелни активности течат симултано, со можност за ненадејна ревизија на бројни аспекти доколку настанат битни промени и искрснат непредвидени тешкотии. Поради постојаната променливост на меѓународната ситуација, надворешно-политичките активности е потребно да се одвиват континуирано.

Барстон пак смета дека самата надворешна политика е составена од три сегменти:¹⁷

1. Во првиот сегмент се генерализираните изјави што ги содржат најшироките цели и вкупните интереси на државата, какви што се изјавите, коминикеата, и другите јавни соопштенија. Се разбира, може да постојат различни тајни, општи или посебни интереси, кон кои се стремат во “прикриената“ надворешна политика преку тајната или прикриената дипломатија.

2. Надворешната политика може да биде сватена како низа од прашања и преокупации на државата. На пример тоа би можеле да бидат прашањата врзани за Европската унија а кои се однесуваат на нејзиниот буџет, усогласување на политиката на државата со некоја развојна програма, билатерални прашања (соработка во областа на одбраната), меѓународната стабилност на валутите (доларот, еврото), прашања околу климатските промени итн. Со други зборови, овие и слични типови на прашања ја сочинуваат агендата на надворешната политика. Нормално, на одделните прашања од агендата ќе им се даде некаков вид на редослед во значењето или приоритет, кој со текот на времето ќе се менува.

---

¹⁷ Барстон Р.П. “ Модерна дипломатија”, Зумпрес, Скопје 1996 г. стр. 45

3. Третиот сегмент ги опфаќа специфичните дневни оперативни проблеми што претставуваат рутина на министерствата за надворешни работи како што се посетите, инструкциите на делегациите, лобирањето за гласање во ООН, дозволата за прелет, конзуларните проблеми итн.

Спомнатава поделба на определен начин помага оперативните проблеми, особено краткорочните, да се сместат во поширокиот контекст на националните интереси и цели.

Дипломатот Кристофер Хил¹⁸ ја дефинира надворешната политика како збир на официјалните надворешни односи спроведувани од независен актер (најчесто држава) во меѓународните односи. Притоа, како што истакнува тој, треба да се има во предвид дека:

1. Фразата “независен актер“ овозможува вклучување феномени како што е на пример Европска Унија;
2. Надворешните односи се “официјални“ за да дозволат вклучување резултати од сите делови на управувачките механизми на државата;
3. Политиката е “збир“ од овие официјални односи затоа што во спротивно, секоја акција сама по себе може да претставува посебна надворешна политика каде што актерите вообичаено бараат некој степен на кохерентност во однос на надворешниот свет;
4. Политиката е “надворешна“, затоа што светот сеуште е поделен на посебни заедници и не е единствена, хомогенизирана целина. Затоа на овие заедници им се потребни стратегии за справување со странци (или туѓинци) во нивните различни аспекти

Според истиот автор, има **седум главни очекувања од надворешната политика**. Тие најмногу се однесуваат на држави, но со нужни измени, можат да бидат адаптирани и за недржавни актери. Тие се менуваат зависно од времето и местото, како и по однос на нивно манифестирање. Тоа се:¹⁹

---

¹⁸ Кристофер Хил “Промениливоста на надворешната политика“, 11 Октомври-Прилеп 2009 стр. 3

¹⁹ Исто страна 44

1. **Заштита на граѓаните во странство.** Надворешната политика треба да работи кон создавање на општи услови во кои иселениците ќе се чувствуваат сигурно, да бараат работа и постојано живеалиште во странство, како и да им се помогне ако западнат во проблеми. (на пример во ситуации на затворски казни за поседување дрога, експлоатација, земање на заложници од непријателска влада и сл.). При вакви ситуации, не треба да се остават работите во доменот на адвокатите.
2. **Проектирање на идентитетот во странство.** Ова е многу чувствителна функција, бидејќи во многу држави може да има силна реакција против Владата која игра улога на чувар на културните активности на сопствените граѓани. Сепак, државите не може да имаат добри заемни односи без такви активности.
3. **Хомостаза,** или одржувањето на територијалниот интегритет и општествениот мир наспроти надворешните закани. Предизвиците кои доаѓаат од внатре, како што се на пример барањата за регионална автономија, не се вистинска работа за надворешната политика, се додека тоа не е поврзано со надворешен притисок.
4. **Поттикнување на просперитетот.** Покрај напредокот на монетаризмот и приватизацијата постои големо очекување владите да дејствуваат интернационално за да ја промовираат државната економска благосостојба. Формалната страна на економската надворешна политика вклучува трговски преговори, промовирање на трговијата и монетарната дипломатија. Помалку видливи се бенифициите кои доаѓаат од соработката меѓу јавното и приватното за извозни кредити, програми за помош, трошоци за одбрана и културна дипломатија. Во овој контекст, важна функција на надворешната политика е да се осигура дека државните ресурси нема да “паднат”, во рацете на некои веќе стекнати “туѓи” интереси и дека преовладува јасна атмосфера на јавно добро.

5. **Одлучување за интервенции во странство.** Ова делумно е резултат на заклучок врзан за безбедноста на државата - дали е потребно одвраќање или воена акција за да се заштитат на пример енергетските извори или да се запре некоја далечна држава да набавува нуклеарно оружје? И во двата случаи, современата тенденција е кон мултилатерално дејство согласно со меѓународното право или да се настапи сам ако коалиционото не се постигне.
6. **Преговарање за стабилен меѓународен ред.** На политичко и економско ниво надворешната политика не би требала да се грижи само да ги заштити ограничените и често краткотрајните национални интереси, туку исто така би требало да работи кон побезбеден глобален систем.
7. **Заштитивање на општото добро.** Ова не е нешто што би се очекувало од надворешната политика, но сега е од голема важност, на пример да се спречат одредени аспекти на деградација на околината. Парадоксално, но ова може да се постигне само со општ договор и со национално дејствување. Нема други механизми на располагање освен државите да преговараат на форум во рамките на некоја меѓународна организација ако треба да се постигнат кооперативни договори за работите кои се надвор од интересот и моќта на поединечни држави, како што се емисиите на хлорофлуоро-карбонати (CFC), или прекумерното рибарење. Меѓународните договори тешко се постигнуваат и обично го преставуваат мнозинството, но алтернативата на немање договор и оставање на работите на приватните одлуки на граѓани и бизниси, не ветува ништо.²⁰

2.1. ВОДЕЧКИ ТЕОРИИ ВО НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА

Постојат два доминантни правци во толкувањето на надворешната политика, а тоа се: **реализам** и **идеализам** (институционализам).

---

²⁰ Поради лошиот превод направивме одделни интервенции во цитирањето на Хил.

Според **реализмот** главни актери на светската сцена се државите, коишто се легално суверени актери. Суверенитетот подразбира дека нема ниту еден актер над државата што може да ја принудува на специфично однесување. Другите актери, како што се мултинационалните корпорации или меѓународните организации, сите мора да дејствуваат во рамката на меѓународните односи. Според нив, надворешната политика претставува битка за моќ меѓу државите од кои секоја се обидува да ги максимизира своите национални интереси. Постоечкиот поредок во надворешната политика е резултат на механизмите познати како рамнотежа на моќ, при што државите се однесуваат така што спречуваат која било држава да доминира. Според тоа, надворешната политика е ценкање и сојузи, а дипломатијата е клучен механизам за балансирање на разните национални интереси. Но најважната алатка за спроведување на државната надворешна политика е воената моќ. Бидејќи не постои суверено тело над државите кои го креираат меѓународниот политички систем, надворешната политика е самопомошен систем во кој државите мора да се потпрат на сопствените воени ресурси за да ги постигнат своите цели. Често тие цели може да се постигнат со соработка, но потенцијалот за конфликт е секогаш присутен.

Идеализмот пак, е мисловен правец кој е доминантен во надворешната политика помеѓу двете светски војни. Во основата, овој термин ги означува оние либерали што сакаат да им стават крај на сите војни по 1918 г. преку формирањето на организацијата на “Лигата на народите” и системот на колективната безбедност. Во својата идеолошка смисла под категоријата идеализам се подведува секое однесување што се заснова врз обиди за постигнување на недостижни цели, како еднаквост или правда или на општ принцип како што е правење добри дела. Некои теоретичари се согласуваат дека идеализмот всушност е екстремна варијанта на **либерализмот**.²¹ Иако има многу варијанти на либерализмот, главните теми кои што се присутни во либералистичката мисла се дека човечките суштества се постојано се усовршуваат, дека демократијата е неопходна за да се развие таа усовршливост и дека идеите се битни. Зад сето ова стои верување во напредок. Следствено на тоа, либералите го отфрлаат сфаќањето на реалистите дека војната е

²¹ Џон Бејлис, Стив Смит, Патриша Овенс, “Глобализацијата на светската политика (Вовед во меѓународните односи)“, Табернакул, Скопје, 2009 г. стр. 5

природна состојба на надворешната политика. Тие, исто така се сомневаат во тоа дека државата е главниот актер на светската политичка сцена, иако не одрекуваат дека е важна. Во односите меѓу државите, либералите ги нагласуваат можностите за соработка и главен проблем станува поделбата на меѓународната средина во којашто најдобро може да биде постигната соработка. Сликата за надворешната политика која произлегува од либералистичкото сфаќање е дека тоа е сложен систем на нагудување меѓу повеќе фактори. Според нив, војната моќ е сèште важна, но либералистичката агенда не е ограничена како што е реалистичката. Односно либералите гледаат на остварување на национални интереси не само по воен пат, туку ја нагласуваат важноста и на економските, технолошките и други аспекти. Поредокот во надворешната политика не произлегува само од рамнотежата на моќта туку и од владините уредби, коишто ги сочинуваат законите, договорените норми, меѓународните режими и институционалните правила. Во основа, либералите не мислат дека суверенитетот е важен во практиката како што реалистите мислат дека е во теорија. Државите можат да бидат легално суверени, но во практика тие мора да преговараат со сите други актери, при што исходот на нивната слобода да се однесуваат онака како што сакаат е сериозно намален. Меѓузависноста на државите е критично важна особина на светската политика.

Но реализмот и либерализмот, формулирани како кохерентни парадигми за разбирањето на надворешната политика, со текот на времето еволуираат, како што се менуваат и меѓународните односи. Во таа смисла, денес во групата теории на меѓународната политика, говориме и за неореализам и за неолиберализам (неоинституционализам). **Неореализмот** ја нагласува важноста на структурата на меѓународниот политички систем која што влијае на однесувањето на сите држави. Според тоа, за време на Студената војна немаше две главни струи кои доминираа со меѓународниот систем и тоа доведе до одредени правила на однесување а откако Студената војна заврши, се смета дека структурата на светската политика се движи кон мултиполарност (по фазата на униполарност) што за реалистите ќе вклучи многу различни правила на игра.²² **Неолиберализмот**, главно се однесува на неолиберален институционализам или она што сега се нарекува институционална

---

²² Исто

теорија од страна на оние кои творат во овој теоретски домен. Надворешната политика на неолибералите промовира слободна трговија или отворени пазари и западни демократски вредности и институции. Неореалистичките и неолибералните теории имаат многу заеднички основи по однос на актерите, вредностите, прашањата и аранжманите на силите во меѓународниот систем. Но сепак, неореалистите и неолибералите проучуваат различни светови. Неореалистите ги проучуваат безбедносните прашања и се занимаваат со прашањата за моќ и опстанување. Неолибералите ја проучуваат политичката економија и се фокусираат на соработката и на институциите.

Освен овие два доминантни мисловни правци во науката за надворешната политика се позначајно место зазема и радикализмот, како мисловен правец. Неговите претставници, толкувањето на надворешната политика го гледаат низ економска призма, тргнувајќи од глобалната поделба на државите на развиени и неразвиени. Според нив, експлоатацијата врз неразвиените држави од страна на развиените е константа во меѓународните односи. Денес, велат радикалите, искористувањето на природните капацитети на “државите од третиот свет“ не се врши со употреба на сила, туку со економска принуда, што преставува вовед во нова форма на колонијализам - неоколонијализам.

Покрај овие доминантни мисловни правци, во научната јавност се споменуваат и други, кои сепак немаат некој значаен ефект во креирањето на надворешната политика денес. Во оваа група се вбројуваат: марксистичката теорија, теоријата на одлучувањето, хегемонистичката теорија на стабилноста, конструктивизмот и деконструктивизмот.

2.2. СУБЈЕКТИ ВО НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА

Гледано низ призма на меѓународното право, се смета дека субјекти, во надворешната политика се носителите на меѓународно-правниот субјективитет. Но ако меѓународното право како субјекти ги дефинира државите, меѓународните организации и во одредена истанца поединецот, кај надворешната политика овој круг е поширок. Во таа смисла, освен споменатите субјекти се наведуваат и

мултинационалните корпорации, црквата, религиозните движења, терористичките групи и сл. Овој проширен дијапазон на субјекти се должи на ширината на дефинициите за тоа што се субјекти во меѓународните односи. Имено, тие дефиниции се сведуваат на констатацијата дека тоа се носителите на одредени активности кои влијаат врз меѓународните односи било во позитивна, било во негативна смисла. Со оглед на тоа, најзначајни субјекти во меѓународните односи се:²³

1. Државата;
2. Меѓународните организации кои се делат на:
  - Меѓународни владини организации и
  - Меѓународни невладини организации;
3. Мултинационалните корпорации и
4. Поединецот.

Сообразно на нашиот предмет на истражување во фокусот на нашето интересирање е државата.

Имено, државата во денешната смисла на зборот, настанува по завршувањето на триесет годишната граѓанска војна во Европа и потпишувањето на Вестфалскиот мировен договор во 1648 г. Од тој период, практично отпочна создавањето и понатамошниот развој на државата како заокружена целина.

Државата во најопшта смисла на зборот се дефинира преку набројување на нејзините четири основни карактеристики:

1. Население;
2. Територија;
3. Власт и
4. Суверенитет.

Населението претставува збир на сите граѓани кои живеат во рамките на одредена територија, одделена од другите територии, кои се подредени на власта и имаат воспоставен однос со државата преку правната врска - државјанство. Постојат разлики помеѓу државите, а тие се детерминирани од две компоненти:

---

²³ Александар Спасеновски “Шефот на државата и надворешната политика, (Меѓународните искуства и македонската практика во глобализираниот свет)“, Европа 92-Кочани 2008 г. стр. 92

а) Од бројот на населението

б) Од хомогеноста на населението (односно од поделеноста на населението во една држава)

Територијата преставува подрачје одвоено од другите такви подрачја со граница на која живее одредена група луѓе врз кои се простира одредена власт. Во однос на елементот на територијата, како и во претходниот случај со населението се забележуваат значајни разлики помеѓу државите. Во таа смисла и во овој случај можеме да заклучиме дека големината на територијата на која се простира една држава, е во извесна мера пропорционална со нејзиното влијание во меѓународните односи.

Постојењето на организираната власт е третиот критериум од дефиницијата на државата. Од степенот на остварувањето на овој критериум во голема мера се отсликува карактерот на односите во самата држава, а со тоа и карактерот на нејзините меѓународни позиции. Иако власта во рамките на една држава има право да ги уредува односите според свои критериуми, сепак евентуална внатрешна нестабилност од поголеми размери, како по правило предизвикува реакции во меѓународната заедница. Во таа смисла, гледано низ призмата на овој критериум, во историјата на меѓународните односи забележани се ситуации кога се признава Влада, која ја има загубено контролата над односната територија или пак, ситуација кога власт, која има ефективна контрола над односната територија, не успева да се избори за признавање од страна на меѓународната заедница.

Што се однесува пак до **суверенитетот**, во меѓународното право се гледа како на неприкосновено дејствување на државата на внатрешен и на надворешен план. Тргувајќи од сваќањето дека суверенитетот е највисока власт, која не признава ниту една друга повисока власт, а гледано низ призма на карактерот на денешните меѓународни односи, може да се заклучи дека овој концепт не може да се примени врз сите формално самостојни држави. Во оваа смисла, во теоријата се прави разграничување на суверенитетот во внатрешните работи на државата и меѓународниот суверенитет. Според Вукадиновиќ,²⁴ во денешната констелација на

²⁴ Vukadinovic Radovan, "Megunarodni politicki odnosi", Zagreb, Politicka kultura, 2004 g. str. 107

меѓународните односи, не е возможно постоењето на потполна сувереност на државите, бидејќи на тој начин би дошло да закочување на целиот меѓународно - правен поредок и би се оневозможило создавањето на организиран меѓународно-политички систем. Врз основа на овој критериум, а во контекст на креирањето на надворешната политика на државите, можеме да заклучиме дека апсолутен концепт на сувереноста е речиси невозможна состојба. Имено, претходно споменатото упатува на констатацијата дека во формулирањето на сопствената надворешна политика, државите се упатени да водат сметка за глобалните влијанија во однос на одредени прашања или постапки. Кога ова го велите пред се ги имаме предвид глобализациските процеси.

2.3. НАЛЕЖНОСТИТЕ ВО ВОДЕЊЕТО НА НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА

Надлежностите во креирањето и во водењето на надворешната политика во демократските државни системи се дадени на највисоките органи на државата. Најчесто, со највисоките акти на државата е утврдено дека во процесот на креирањето на надворешната политика, највисоките државни органи - шефот на државата (претседателот, монархот), владата (премиерот) и министерот за надворешни работи имаат поделена, но и колективна надлежност и одговорност. Од друга страна, претставничкото тело -парламентот, собранието - има помалку или повеќе, еден вид контролна функција во реализацијата на надворешната политика за која дало согласот при инаугурацијата на владата или на претседателот на државата.

Во поделбата пак на конкретните надлежности, функцијата на претставување на државата му се доверува на претседателот на државата, додека за оперативното водење на државните работи на надворешен план се надлежни највисоките извршни органи сконцентрирани во Владата. Тоа е пред се министерот кој раководи со министерството за надворешни работи, кое пак е задолжено за одржување на меѓународните односи и реализацијата на надворешната политика на една држава. Во ова министерство е сконцентрирано “националното знаење и вештина” за согледување на сите аспекти за одржување и проектирање на односите на државата

со странски субјекти. Значи се работи за собирање информации, нивно анализирање, предлагање солуции за донесување ставови и одлуки на највисоките државни органи и реализација на одлуките кои тие органи ги донесуваат, а се однесуваат на афирмацијата и спроведувањето на интересите на државата во странство и во однос на странските фактори.

2.4. СОВРЕМЕН ПОЛИТИЧКИ И БЕЗБЕДНОСЕН КОНТЕКСТ

Светот во дваесет и првиот век, за разлика од претходниот период е доста променет и продолжува да се менува. Дел од промените ги гледаме и можеме да дадеме објаснување за нив, но некои од нив едноставно поминуваат покрај нас, без да ги препознаеме. Глобализацијата која преставува незапирлив процес, несомнено го заслужува интересот на научната јавност која е задолжена преку соодветен методолошки инструментариум да го анализира и да даде соодветни одговори на дилемата дали истата преставува процес кој води кон општ напредок, мир и безбедност, или преставува процес кој продуцира нови видови и облици на конфронтирање. Затоа, во текстот што следи ќе бидат дадени одговори и појаснувања во расветлувањето на овој феномен. Поконкретно ќе стане збор околу поврзаноста на глобализацијата и прашањето на суверенитетот, националните вредности и идентитетот, но и улогата на меѓународните организации за одржување на глобалната безбедност како што се Европската Унија и НАТО-алијансата. Имено, ЕУ веќе подолг период е перцепирана како “нов“ безбедносен актер, како на европската така и на меѓународната сцена. Тоа се должи на нејзината активна надворешна улога не само на планот на политичката и на економската соработка, туку и на полето со прашања поврзани со мирот и глобалната безбедност, и тоа пред се преку равивањето на Заедничката надворешна и безбедносна политика. За НАТО-алијансата постои општ заклучок дека може и треба да преставува безбедносна организација што ќе може да го одржува светскиот мир. Причините за ова, можеби треба да се бараат и во неуспехот на ОН да го одржуваат мирот поради начинот на донесување одлуки од стана на Советот за безбедност.

2.4.1. Глобализација

Под поимот глобализација се подразбира процес, односно процеси на поврзување на светот по сите основи и создавање на се поголема меѓузависност во светот. Базата на процесите на глобализацијата во принцип е содржана преку поврзана или светска капиталистичка економија, систем на национални држави со пренесени делови од сувереност на наднационални организации, светски безбедносно-воен систем или поредок и меѓународна поделба на трудот. Всушност процесите на глобализацијата ги зафаќаат сите домени на животот (политиката, економијата, технологијата, културата и др.).²⁵

Инаку самите корени на глобализацијата потекнуваат многу одамна. Така на пример, првата спидемија на големи сипаници која е забележана во Египет, во 1350 г. п.н.е. стигнала до Кина во 49 г. н.е., во Европа по 700-тата а во Северна и Јужна Америка во 1520 г. и во Австралија во 1780 г. Чумата или “црната смрт“, потекнува од Азија, но нејзиното распространување во 14 век убило помеѓу една четвртина и

---

²⁵ Некои теоретичари ги користат случувањата од 11 септември 2001 г (11.09), за да покажат колку всушност е глобализиран современиот свет: “Прво, 11.09 беше настан што се одигра во една земја, во Соединетите Американски Држави, но веднаш беше посматран насекаде низ светот: телевизиските снимки од вториот авион кој удира во Светскиот трговски центар се веројатно најшироко видените слики во телевизиската историја. Значи 11.09 беше светски настан, кој имаше многу поголем ефект одошто прикажува едноставниот факт за бројот на жртвите (околу 3000 загинаа во четирите напади тој ден ; во просечен ден 30 000 деца во светот умираат од глад, иако, се разбира, не секогаш пред телевизиските камери). Второ, нападите беа изведени од 19 поединци во име на организацијата, дотогаш во сенка, позната како Ал Каеда. Оваа организација не беше држава ниту пак формално меѓународно тело, туку коалиција од посветени луѓе, како што се велеше, стационарни во 50 држави. Ова беше вистински глобализирана организација. Трето, нападите беа координирани со употреба на некои од најмоќните технологии на глобализитаниот свет, имено мобилните телефони, меѓународните банкарски сметки и интернет. Дури, клучните луѓе патувале редовно низ повеќе земји, користејќи уште еден симбол на глобализацијата, воздушниот сообраќај. Четврто, реакциите за настанот насекаде низ светот беа силни, и многу измешани: во некои арапски и муслимански земји имаше прослави дека општо Западот а особено САД се погодени; во многу други земји имаше општ шок и сочувство со САД. Петто, иако нападите беа врз згради на САД, тие не беа обични згради; додека Пентагон е симбол на воената моќ на САД, Светскиот трговски центар беше (како што кажува името) симбол на светската финансиска мрежа. Шесто, вреди да се забележи дека иако овие напади беа врз САД, многу поединци од други националности загинаа при тоа; се проценува дека државјани од околу 90 држави беа жртви во нападите во Светскиот трговски центар. Конечно, иако постои несогласување околу тоа зошто Осам Бин Ладен ги парачал нападите, се чини дека главните причини лежат во некои настани во други делови во светот: Бин Ладен лично го цитираше страдањето на Палестинците и поддршката на САД за актуелниот саудиски режим и присуството на нивните советници на (светата) почвата во нивната земја. Оттаму, иако постојат многу показатели дека светот стануваше се поглобализиран во изминатите 30 години, 11.09 на многу начини најдобро ја симболизира глобализацијата.”- Цитирано според: Џон Бејлис, Стив Смит, Патриша Овенс, “Глобализација на светската политика, (вовед во меѓународните односи)“, Табернакул, Скопје, 2009. стр.2

една третина од населението во Европа. Во 15 и 16 век европејците им пренеле болести на американците кои уништиле до 95 отсто од локалното население. Во 1918 г. пандемија на грип предизвикана од птичји вирус убила околу 40 милиони луѓе насекаде во светот, многу повеќе од штотуку завршената Прва светска војна. Пандемијата на птичјиот вирус (т.н. птичји грип) беше повторена во 2007 г. Од 1973 г., се појавени претходно непознати инфективни болести, а други познати болести географски се проширени во нови форми кои се отпори на лекови. Во 20-тите години на 20 век, вирусот на ХИВ / СИДА уби 20 милиони луѓе и зарази уште 40 милиони низ целиот свет.²⁶ Но и покрај тоа што глобализацијата тече со векови, нејзината современа форма е посилен и побрза. Посебно по крајот на Студената војна кога беше одбележан почетокот на големите фундаментални промени во глобалниот планетарен амбиент. Инаку самата глобализација имаше големо влијание врз сите сфери на човечкото живеење. Ќе се осврнеме само на неколку:

- **Општествената глобализација** преставува распространетост на луѓе, култури, претстави и идеи. Миграцијата е конкретен пример. Во 19 век, околу 80 милиони луѓе преминаваа океани за да дојдат до нови огништа. На почетокот на 21 век, 32 милиони жители на САД (11,5 отсто од севкупното население) се родени во странство. Покрај ова, околу 30 милиони посетители (студенти, деловни луѓе, туристи) секоја година влегуваат во земјата.
- **Иденте** се подеднакво важен аспект на општествената глобализација. Четирите доминантни религии во светот: христијанството, исламот, јудеизмот и будизмот значително се распространија на големи далечни во текот на изминатите неколку децении, исто како што беше и со научниот метод и со просветителството во текот на изминатите неколку века низ целиот свет.
- **Политичката глобализација** (која е дел од општествената глобализација) се манифестира со распространување на државните уредувања, преку зголемување на бројот на земјите кои станале демократски и ги прифатиле меѓународните правила и институции.. Но светот е сеуште далеку од

---

²⁶ Џозеф С. Нај, Помладиот, “Разбирање на меѓународните конфликти”, Академски печат, Скопје 2008 г. стр. 263

глобална заедница која би ја заменила лојалноста на граѓаните кон клановите, племињата и државите.

- **Глобализацијата на воен план** се состои од мрежи на посебна зависност преку која се користат силата или заканата со сила. Војните водени во минатиот период но и на почетокот на овој век се токму таков пример. За време на Студената војна, глобалната стратешка меѓусебна зависност меѓу САД и СССР беше прониклива и добро препознатлива. Денес на пример, Ал Каеда и други интернационални организации формираат глобални мрежи на операции што создаваат нов предизвик за конвенционалните пристапи на националните одбрани во вид на т.н. асиметрично војување..
- **Глобалните климатски промени** веќе имаат влијание на животот на луѓето насекаде.²⁷ Како што климатските промени се забрзуваат, така и другите промени најверојатно нема да се пројавуваат толку неприметно како во минатото. Не е битно дали јаглерод диоксидот е испуштен во атмосферата од Кина или од САД, тој сепак влијае врз глобалното затоплување.
- - **Економската глобализација** опфаќа поврзување и поголема меѓузависност на националните економии во светските размери. Процесите за поврзување на економиите започнуваат многу одамна, а се интензивирале по откривањето на поморските патишта, новите континенти и новите производи кои станале предмет на размена и трговија. Но, за вистинско поврзување и интеграција на економиите можеме да зборуваме со појавата на индустријализацијата во 18-от век, кога веќе почнало да се зборува за интернационализација на производството и за трговија со стоки кои добиле меѓународно значење. Според тоа, процесот на глобализација во економскиот

---

²⁷ Неодамна илјадници научници од повеќе од 100 земји објавија дека постои нов и цврст доказ за тоа дека најголемиот дел од затоплувањето следено во текот на последните 50 години, се должи на човековите активности, и просечните температури на глобално ниво во дваесет и првиот век, се предвидува да се зголемат помеѓу 1,6 до 2,8 степени целзиусови. Како резултат на ова, може да дојде до посериозни климатски промени манифестирани со премногу вода во некои региони и недоволно во други. Исто, стр. 264

сектор се одвивал во два меѓусебно поврзани процеси и тоа: глобализација на производство и глобализација на пазарите.²⁸

Процесите на глобализацијата особено се забрзаа по Втората светска војна кога дојде до либерализација на надворешно-трговска размена на индустриските производи. Потоа дојде до либерализација и на движењето на капиталот низ формата на директни странски инвестиции, кое уште повеќе ги засили процесите на интегрираниост на светската економија. Потоа неминовно почна да се одвива и процесот на глобализација на пазарите. Сите овие процеси овозможија појава на крупни компании кои креираа производи и услуги на глобалниот пазар познати како транснационални компании.

Постои висок процент на согласност помеѓу теоретичарите и помеѓу бизнис групациите околу тоа, кои се **основните темелни вредности** околу кои се врши економската глобализација. Тоа се:

1. Пазарна економија;
2. Слободно движење на стоките, добрата, услугите и капиталот на светскиот пазар;
3. Заштита на сопственоста;
4. Стабилен монетарен систем;
5. Стабилна даночна политика;
6. Стабилен царински систем ;
7. Стабилен пазар на работната сила и т.н.

Што се однесува до моделот кој е најприфатлив за прилагодување на националните економски системи, и тука може да се каже дека носечките економски групации, во принцип, ги прифатија моделите на класичната капиталистичка и либерална економија со разни модификации, кои во основата се многу слични.

---

²⁸ Д-р Гоцевски Т. “Унификацијата на политичките, економските и безбедносните системи, предизвик за мирот и безбедноста во услови на глобализација”, трибина, “Глобализацијата, мирот и безбедноста”, Современа Македонска одбрана (вонреден број), Скопје 2008 стр. 17.

Добитникот на Нобеловата награда по економија, Џозеф Штиглиц тврди дека глобалната економија се базира на знаење, и генерира т.н моќни ефекти на “прелевање” кои често пати се распростираат како оган, предизвикувајќи понатамошни иновации и услови за верижни реакции од нови изуми... Но добрата, спротивно на знаењето, не се распространуваат секогаш како оган.²⁹

Во овој домен е отидено и најдалеку во потпишувањето на меѓународни спогодби и договори. На пример: меѓународни спогодби за житни растенија, за кафе, за какао, за калај, за каучук, за поштенски услуги, за телекомуникации, за заштита на индустриската сопственост, за цивилна воздушна пловидба, за поморски сообраќај, општата спогодба за царини и трговија, светската трговска организација, општата спогодба за трговија со услуги, спогодба за трговија со интелектуалната сопственост, ММФ и Светска банка итн.

Како и да е, глобализацијата е феномен кој содржи многу контрадикторности, и истата стана предмет на уважување, но и на демонизација. Во врска со неа постојат редица нејаснотии и неизвесности, но тоа нуди и надежи. Феноменот е во замав и работите речиси дека не можат да се вратат назад. Значи постојат одредени придобивки од глобализација, а постојат и негативни страни. Според Нацев З. **придобивките на глобализацијата се следните:**³⁰

- глобализацијата придонесе многу земји од третиот свет да излезат од повеќегодишната изолација. Одделни држави, кои навремено се престроија и адаптираа кон новите околности, а преку економско интергирање, значително искористија од глобализацијата;

- процесот на глобализацијата резултираше со создавање и на повисок степен на економска зависност меѓу високо развиени демократи. Тоа во многу нешта го стесни просторот за недоразбирањата меѓу нив да се решаваат со употреба на сила;

- достапноста на комуникациската технологија, интернетот преку мрежните страници (MY SPACE, FACEBOOK, twitter), овозможи

²⁹ Stiglitz Joseph, “ Globalization and its Disconents”, (New York: Norton 2002)

³⁰ Нацев З. “Глобализација-процес кој води кон мир и стабилност или кон нови поделби и конфронтации“, трибина, “Глобализацијата, мирот и безбедноста“, Современа Македонска одбрана (вонреден број) Скопје 2008 стр. 28

зајакнување на врските меѓу активисти во различни делови од светот во промовирањето и остварувањето на идеи и цели корисни за глобалната заедница;

- глобализацијата даде дополнителен импулс во поттикнувањето на глобалната идеја за цивилно општество во функција на развој на демократијата и во изнаоѓање на модалитети за поголема социјална правда;

- благодареејќи на глобализацијата, од поодамна создадените меѓународни (меѓувладини) институции излегоа од маргинално-летаргичната фаза со зацврстени позиции.

Негативни страни на глобализацијата се:³¹

- несогласувањето со концептот на глобализацијата од страна на многу луѓе преку протести манифестирани на улиците во повеќе градови во светот;

- според скептиците, глобализацијата е проект на привилегираните држави. На тој начин се придонесува за продлабочување на старите и создавање на нови нееднаквости;

- многумина истражувачи го потенцираат и тоа дека глобализацијата ја попримила авторитарната форма. Односно, се вели дека се случува т.н премин од консензуална хегемонија кон прогресивна форма - доминација, со назнака дека всѐ се препознаваат почетоците на “авторитарна тринационална држава”;

- глобализацијата ја поттикнува несигурноста и економската поларизација на светот. Тоа ја продлабочи нееднаквоста преку нерамномерно дистрибуирање на предностите во корист на богатите држави. Притоа глобализацијата доведе до дехуманизација, до оттуѓување и експлоатација на човечки и природни ресурси, со премолчен “благослов” на немоќните и сиромашни заедници;

---

³¹ Исто, стр. 29

- едно од клучните прашања врзани за глобализацијата е тоа што дека таа води кон опасности и ризици. Имено се тврди дека нерамномерната распределба на богатството ќе биде главен извор на проблеми и закани за светската безбедност. На ова се надоврзуваат мислења кои сметаат дека тероризмот ќе биде една од главните “алатки” за урамнотежување на придобивките од глобализацијата. Она што најмногу загрижува е како ќе се користи воената сила во остварувањето на процесот глобализација. Ако надвлее концептот дека е потребно насилно забрзување на глобализирање на одделни држави, реална е опасноста од појава на редица трагични судири. Односно, репресивна глобализација наспроти мирна демократска еволуција, доведува до активен отпор најчесто олицетворен во т.н. асиметрично војување;

- сериозно искушение за глобализацијата претставува и тенденцијата за дезинтегрирање (најчесто по насилен пат) на одделни држави или т.н. балканизација. Тешко може да се разбере како овие два аспекти (интеграција и дезинтеграција) можат да се вклопат во обединувачка идеја наречна глобализација без светот да се претвори во едно бескрајно поле на трагични судири;

- раширено е мислењето дека глобализацијата ја поттикнува поделбата на оние кои имаат и на оние кои немаат доволно средства за живот. Односно, светски тренд е богатите да стануваат се побогати и помалубројни, а сиромашните уште посиромашни и побројни, што всушност е и најголем неуспех на глобализацијата;

- мигрирањето кон богатите зони и држави (легално или илегално), најверојатно ќе биде еден од најсериозните конфликтни аспекти на глобализацијата. Во прилог на ова, одат и размислувањара на некои теоретичари од САД, кои понекогаш движењето на луѓето го нарекуваат трет бран на глобализацијата, веднаш под движењето производи (трговијата) и движењето пари (финансиите), кое почна во минатиот век. Трговијата и финансиите ги следат глобалните норми и се водени од глобални институции

како Светската трговска организација, Светската банка и Меѓународниот монетарен фонд;

- глобализацијата се напаѓа и поради тоа што се смета дека преставува закана за културниот идентитет и вредностите, односно дека поради глобализацијата се загрозени локалните обичаи, регионалните вкусови и националните традиции. Односно, начинот на кој ќе се интегрираат и адаптираат традиционалните институции и вредностите во процесот на глобализацијата (природно усвојување или присилно наметнување, искоренување или заемно богатење) се чини дека ќе биде еден од суштинските културолошки предизвици во новото време наречено глобализација.

Она што исто така придонесува за несигурноста и за тешкотиите при обликувањето на стратегиските одговори е - брзината. Како што претходно напоменахме, модерната глобализација функционира со многу побрз чекор отколку нејзините најрани облици. Беа потребни скоро три милениуми за големите сипаници да се прошират на сите населени континенти за конечно да стигнат до Австралија во 1775 г. За да се прошири СИДА-та од Африка насекаде во светот, беа потребни помалку од три децении. А на компјутерскиот вирус лав баг (love bug) изумен од филипински хакери, му беа потребни само три дена да се прошири низ целиот свет. Од три милениуми, преку три децении до три дена: ова е темпото на забрзување на глобализацијата.³²

Може да се каже дека е сосема евидентно и јасно на секоја држава, па и за оние најмоќните, дека не можат да ги решаваат новите безбедносни проблеми само по пат на употреба на воена сила, односно дека ниту една држава самостојно не може адекватно да одговори на транснационалните и глобални опасности. Мултилатералниот пристап во остварувањето на безбедносните потреби на човештвото на што пошироко рамниште најверојатно е природ кој денес и во иднина

---

³² Џозеф С. Нај, Помладиот, "Разбирање на меѓународните конфликти", Академски печат, Скопје 2008 г. стр 266

би требало да преставува клучно решение во афирмацијата на позитивните аспекти на глобализацијата.³³

Постојат одредени мислења дека глобализацијата е проект на привилегираните држави, односно дека тие ја спроведуваат доктрината на универзален империјализам ограничувајќи го надворешно-политичкото однесување на голем број на земји и на нивното настојување самостојно да управуваат со сопствените работи. **Од една страна тоа е точно** затоа што улогата на државите (посебно на малите држави), нивните државни граници и силата на нивните нации во глобализацијата “се поткопуваат“, и се разбира- избледнуваат. “Ерозијата на националните држави“ се повеќе станува поголема, додека меѓународните институции се зајакнуваат. Државите постепено им ја пренесуваат државната сувереност на своите интеграциски институции. Степенот на оваа “ерозија на националните држави“, пред се зависи од нивото на глобализација на истите. Колку повеќе се глобализираат државите, толку е поголема “ерозијата“, и обратно. **Од друга страна пак тоа не е точно** затоа што државите колку повеќе се интегрирани во глобалната економија, толку полесно може да се приспособат кон истата. Покрај тоа, државите кои се помалку интегрирани во глобалното општество, тешко се приспособуваат кон усвоените промени и глобалните интеграции. Тоа во никој случај не треба да значи дека со глобализацијата се поткопува сувереноста на државите, туку напротив, нивната улога треба да се рedefинира и да се распредели одговорноста на сите нивоа, како на локално, така и на национално и на меѓународно ниво. Исто така, државите во времето на глобализација, треба својата улога повеќе да ја насочат кон други сфери. Посебни ангажирања треба да се очекуваат во сферата на изградба на инфраструктурата на земјата, унапредување на нивото на едукација и обучувањето на граѓаните, подобрување на фискалната политика, зајакнување на правната држава и спроведувањето на законите, постигнување на квалитетот на здравствените услуги, безбедноста и заштитата, усвојување на регулативите и другите потребни закони за развојот на демократијата и системот на пазарната економија, заштита на приватната сопственост и

---

³³ Нацев З. “ Глобализацијата-процес кој води кон мир и стабилност или кон нови поделби и конфронтации“, трибина “ Глобализацијата, мирот и безбедноста, Современа македонска одбрана (вонреден број), Скопје 2008 г. стр. 31

богатството, олеснување и усвојување на регулативи за директни странски инвестиции, борба против корупцијата и др. Овие и други работи државата треба да ги оствари во соработка со приватниот сектор каде што транспарентноста и искреноста во голема мера треба да бидат присутни. Во оваа смисла треба да се каже дека законите и правилата кои ги донесува државата треба да бидат прифатливи за граѓаните и истовремено да бидат во согласност со меѓународните стандарди.

2.4.2 Европска Унија

2.4.2.1. Факти и процеси

На Европската Унија (ЕУ) денес се гледа како на уникатно постигнување и најуспешен експеримент на полето на меѓународните односи. Инаку самите почетоци на ЕУ лежат уште по завршувањето на Втората Светска војна, како резултат на потрага по стабилност во Западна Европа. ЕУ уште во формирањето беше замислена како голем политички проект, односно политичка унија која подоцна требаше да прерасне во Европска федерација на земјите кои ќе застанат зад идејата на французите Жан Моне, Роберт Шуман и германецот Конрад Аденауер за ставање на француската и германската индустрија за челик и јаглен под заедничка капа. Договорот за Европската заедница за јаглен и челик беше потпишан во Париз во 1951 година.

Кон оваа иницијатива во 1951 г. се приклучија Белгија, Холандија, Луксембург и Италија, со што се создала првата од трите европски заедници-Европската заедница за јаглен и челик. На 25 Март 1957 г. овие земји го потпишаа Римскиот договор со што се формираа останатите две заедници: Европска Економска Заедница (ЕЕЗ) и Европската заедница за атомска енергија (ЕВРОАТОМ).

ЕУ и нејзините современи состојби започнуваат со завршувањето на преговорите во Мастрихт, Холандија. Договорот за ЕУ, познат како договор од

Мастрихт потпишан во 1991 г. претставува единствена рамка за трите горенаведени европски заедници.

Денес, ЕУ претставува најголем трговски блок во светот. На 1 Јануари 1993 г. формално е создаден единствен европски пазар и е овозможено слободно движење на луѓе, стоки, услуги и капитал. На 1 Ноември 1993 г. заедницата направи огромен чекор напред кон економска и монетарна унија со единствена валута од една и политичка унија од друга страна. Договорот од Мастрихт им дава европско државјанство на државјаните на нејзините земји членки. Со тој договор, земјите членки на ЕУ, решиле да живеат врз принципот на заемни интереси како највисок облик на политичко, економско и безбедносно интегрирање на државно-политички субјекти на Европа. Со формирањето на ЕУ, се формирани и институциите кои ги остваруваат точно дефинирани функции. Тие институции се: Советот на ЕУ, Европски парламент, Европска комисија, Европски совет и Европска централна банка.

Според Договорот од Мастрихт, ЕУ се состоеше од три “столба“:

1. Европската заедница која беше правната рамка за политиката на заедницата во врска со единствениот пазар, меѓународната трговија, помошта за развој, монетарната политика, земјоделството, риболовот, животната средина, регионалниот развој, енергијата и тн.
2. Заедничка надворешна и безбедносна политика (CFSP).
3. Правда и внатрешна политика, која ја покриваше соработката во рамките на Унијата, во областа како што се граѓанското и кривичното право, политиката за имиграција и азил, граничната контрола, шверцот со дрога, полициската соработка и размената на информации.

Со Договорот од Лисабон, воведена е замена на досегашната столбовска поставеност на Унијата. Со овој договор е намалена разликата помеѓу трите столбови со тоа што одредбите од третиот столб (правда и внатрешни работи) е приклучен кон првиот столб, во Глава 4 од Договорот за функционирање на ЕУ.

Односно Договорот од Лисабон јасно го приближува првиот и третиот столб и ги издвојува од вториот, ЗНБП.³⁴

Од сето ова може да се заклучи дека главната и најважна внатрешна цел на ЕУ е промовирање на економскиот и општествениот напредок преку креирање безгранична област, преку промовирање и воспоставување економска и монетарна унија вклучувајќи и единствена валута која почна да функционира на 01.01.2002 г.

Од надворешен аспект, главната и сеопфатна цел на Унијата е да го наметне својот идентитет на меѓународната сцена, особено преку Заедничката надворешна и безбедносна политика (ЗНБП), вклучувајќи го и развојот на заедничката безбедносна и одбранбена политика. Оттука, ако во минатото европските земји војувале една против друга, денес европските држави соработуваат и придонесуваат за одржување на мирот.

На крајот, уште би повториле дека основните централни принципи кои што владеат во ЕУ се почитување на националните идентитети, демократијата и основните човекови права.

2.4.2.2 Проширување на ЕУ

Задачата за проширување на ЕУ е на дневен ред од нејзиното постоење, иако мошне често се поставува прашањето “Кои се границите на Европа?” Инаку, до денес ЕУ, која моментално брои 27 земји членки, помина низ пет “брана “ на проширување :

1. Првиот бран ја опфати т.н. “Северна група“ и во 1973 г. се приклучија Велика Британија, Данска, и Ирска;

---

³⁴ Договорот од Лисабон стапи на сила на 1 декември 2009 година. Со овој договор Европската заедница е заменета со Европска Унија која ја наследи и воедно ги презеде сите права и обврски. Всушност, Договорот за Европската Унија го задржа истото име, додека Договорот за основање на Европската заедница прерасна во Договор за функционирање на Европската Унија. Со одредбите од Договорот од Лисабон се воведуваат одредени иновации со коишто се врши рационализација на институционалната структура на ЕУ. Според досегашната состојба надворешните активности на Унијата ги реализираа мноштво актери кои ја намалуваа можноста да се формира заедничка и координирана практика. Лисабонскиот договор прави обид да се надмине недостатокот од кохерентност и ефикасност со тоа што од повеќе аспекти зафаќа во институционалната реорганизација на Унијата.- Повеќе види кај Ванковска Б. “Институции на ЕУ: До Лисабон и по него”, Второ изменето и проширено издание, Филозофски факултет, Скопје, 2010 г. стр. 62

2. Вториот бран ја опфати “Медитеранската група“ - Грција во 1980 г., Шпанија во 1981 г., и Португалија во 1986 г.
3. Третиот “Северен“ - беа примени Австрија, Финска и Шведска во 1995 г.;
4. Четвртиот бран на проширување се случи на 1 Мај 2004 г., кога кон ЕУ се приклучија десет држави и тоа: Кипар, Чешка, Естонија, Унгарија, Латвија, Литванија, Малта, Полска, Словачка и Словенија.
5. И петтото проширување се случи во Јануари 2007 г. со Бугарија и Романија.

Приемот во ЕУ се смета за привлечен затоа што им овозможува на земјите кандидати дополнителен канал за исполнување на внатрешните цели. Целите можат да бидат економски и политички. Јасно е дека кандидатите за членство во ЕУ се посиромашни во однос на членките на Унијата, па очекуваат зголемен економски напредок за кус период преку приемот во структурните фондови на ЕУ и зголемен економски напредок на подолг период преку зачленувањето во ЕУ. На политичко поле, сите потенцијални членки гледаат во ЕУ како на директно засилување на нивните новосоздадени демократии и пазарни економии.

Во тој контекст, ЕУ ја потврдува својата обврска и во однос на земјите од Западен Балкан, односно својата одговорност за безбедноста, стабилноста и просперитетот за овој регион. Но сепак, се посочува на апсорционите капацитети на ЕУ за прием на нови членки и во тој дел се орделени трите основни насоки во политиката на проширувањето во следните години:³⁵

1. Консолидирање на агендата на проширувањето- всушност претпазливо преземање на нови обврски, но и исполнување на постојните;
2. Ригорозно применето условување (но напредокот ќе биде награден). Условеноста е двонасочна улица која функционира единствено ако

---

³⁵ Јован Теговски, “Реформските предизвици на Република Македонија на патот на нејзината интеграција во ЕУ”, трибина “Перспективите на Република Македонија на патот кон НАТО и ЕУ”, Современа македонска одбрана (вонреден број), Скопје 2006 г., стр 77

земјата-кандидат има доверба во цврстината на ветувањето на Европската Комисија.

3. Подобро информирање на јавноста. За целите и стратегијата на проширувањето граѓаните мора да бидат подобро информирани.

Инаку во “Стратегискиот документ“ се наведува дека сите земји од Западен Балкан имаат перспектива за членство во ЕУ, доколку ги исполнат потребните услови. ЕУ стои зад ваквата заложба. Секоја земја ќе напредува кон таа цел според сопствените резултати, во зависност од напредокот во исполнувањето на барањата.

Врз основа на барањето за членство и мислењето на Европската комисија (ЕК), ЕУ може да одлучи да додели “кандидатски статус“. Ваквиот статус е политичко признание на поблиските односи со земјата на нејзиниот пат кон членството. Во практика тоа значи дека помошта на ЕУ може да се користи во сите области-релевантни за способноста на земјата. Кандидатскиот статус имплицира дека земјата отвора нова фаза во односите со ЕУ во која ќе се одржува поинтензивен политички дијалог и ќе се отвора поголема економска соработка со ЕК и со земјите-членки.

Кандидатскиот статус е потребен, но не е доволен за отворање на “преговорите за пристапување“. Пред да се отворат преговорите за пристапување, земјата треба да постигне задоволителен степен на општа усогласеност на Копенхагенските критериуми³⁶.

ЕК во своето мислење го анализира степенот на општата усогласеност и поднесува извештај. Европскиот совет одлучува дали и кога преговорите можат да бидат отворени, врз основа на препораките на ЕК. Штом одлуката биде донесена, се свикува Меѓувладинa конференција врз основа на преговарачка рамка усвоена од Советот, на предлог на ЕК.

---

³⁶ А тоа се:

1. Државата апликант мора да ги исполнува т.н. политички критериуми
2. Државата апликант мора да ги исполнува т.н. економски критериуми
3. Државата апликант мора да го прифаќа т.н. *Acquis Communautaire* на ЕУ (тој принцип преставува прифаќање на правата и обврските, вистински или потенцијално, во однос системот на засдниците и нивна институционална рамка)
4. ЕУ мора да води сметка за сопствениот капацитет за проширување со нови држави членки.

ЕУ ќе ги поддржува реформските процеси со “Европското партнерство”, кое дава насоки и ги идентификува конкретните активности за да се направи напредок. Партнерството ги посочува краткорочните и среднорочните приоритети во секоја од претпристапните фази. Земјите ќе треба да одговорат на препораките на ЕК со свои акциони планови и истите, без одлагање, да ги инкорпорираат во својата домашна агенда.

Но во 2011 година почнаа да треперат основите на Европа, како што кризата со државните долгови во еврозоната, активирана од глобалната финансиска и економска криза што се појави во 2008 година, се пресели од периферијата на еврозоната до нејзините централни земји. Издржливоста на ЕУ- всушност, самиот нејзин опстанок- е доведена во прашање во време на длабока геополитичка трансформација, во која суштински е значајна посилна Европа.

И според Хависр Солана, стратегиските предизвици со кои се соочува ЕУ се огромни. Затоа тој предлага: “За да одговори на нив, Европската Унија прво мора да го врати својот меѓународен кредибилитет. Од донесувањето на Лисабонскиот договор во 2009 година, направени се големи напредувања- и треба да продолжат да се прават- кон реформи и регулирање на финансискиот систем. Но, многу одлуки дојдоја предоцна или не отидоа доволно далеку. Како што покажа кризата со државниот долг, на еврото му требаат механизми за да се соочи со асиметрични шокови, што значи создавање на заедничка каса. Важен прв чекор во спротивставувањето на шпекулативните напади кои ги претрпуваат економиите од еврозоната денес, е заложбата за поголемо споделување на ризикот и поголеми овластувања за Европската централна банка. Потврдувањето на построг и попрецизен Пакт за стабилност е исто така, императив за да се постигне поголема интеграција.” Понатаму тој продолжува: “ Покрај тоа, ако сакаме ЕУ да излезе зајакната од кризата, мора исто така, да постигне подобра рамнотежа меѓу строгоста и политиката за развој, бидејќи без развој и поголемо вработување, проблемите на еврозоната не можат да се решат. Уште поважно, ЕУ мора да ги врзе нејзините економски стратегии за долгорочна конкурентност, што на крајот се одредува според додадената вредност на производи и услуги. Во спротивно, развојот и

конкурентноста на Европа ќе опаднат, а социјалните тензии ќе се влошат и размножат“, вели на крајот Солана.³⁷

2.4.2.3. Заедничка надворешна и безбедносна политика (ЗНБП)

Надворешната политика на ЕУ е позната како Заедничка надворешна и безбедносна политика (ЗНБП) и е вториот столб на Европската Унија. Таа е еден од инструментите на надворешните односи на Европската Унија, а кај земјите - членки важи и за активен инструмент за согледување на националните интереси во срата на глобално заемната зависност.

ЗНБП е активна во сите меѓународни прашања. Земјите-членки имаат на располагање многу алатки на надворешната политика, вклучуваќи колективно наметнување на санкции и ангажирање на дијалог со трети земји и други меѓународни организации.

Европа првпат почна да ја координира својата надворешна политика во 1970 г. наречена како “Европска политичка соработка“. Во почетокот, со потпишувањето на договорите од Рим и од Париз, земјите - потписнички се фокусираа на економските аспекти, односно на создавањето на заеднички пазар, но исто така актуелни беа и идеите за соработка на полето на меѓународна политика.

Во основа, Самитот во Хаг во 1969 г. ја постави основата за Европската политичка соработка (ЕПС) (European Political Cooperation-EPC). Ова беше форум за соработка за прашања од надворешната политика помеѓу државите - членки на ЕУ. Поточно, акциите за Европската политичка соработка беа преземани преку “заедничките позиции“ на министрите за надворешни работи или на шефовите на влади на ЕУ. Овие не беа обврзувачки, но владите се согласија дека ќе се обидат да не преземат национални акции кои ќе се косат со заедничката позиција.

Институцијализацијата на соработката во областа на надворешната политика беше понатаму продлабочена кога Европската политичка соработка беше поставена во рамка на Договор на ЕУ во Единствениот европски акт од 1987 година.

---

³⁷ Хавиер Солана, “Предизвиците на ЕУ во 2012“, пренесен став во “Утрински весник“ од 9 јануари 2012 година.

Меѓувладината конференција во 1991г. направи понатамошни напори кон интегрирање на надворешните политики на земјите - членки со формирањето на заедничката надворешна и безбедносна политика, а истата стана оперативна, со Договорот за Европската Унија потпишан во Мастрихт во Ноември 1993 година.

Заедничката надворешна и безбедносна политика на Унијата не се имплементира на ист начин како и останатите политики на унијата (на пример, политиката за земјоделство, политиката за животната средина, транспортот и др. Поради сензитивноста на природата на прашањата што влијаат на меѓународните односи, Договорот природно им дава големо значење на државите - членки и на телата на Европската Унија во кои тие партиципираат директно. Заедничката надворешна и безбедносна политика мора да биде конзистентна со другите политики и процедури, за да може да биде ефикасно донесувањето на одлуки. Процедурата на донесување одлуки во Европската Унија на полето на надворешната и на безбедносната политика е во основа меѓувладина. Европскиот совет ги дефинира генералните водечки правци за ЗНБП и освен одредени одлуки за реализација на заеднички акции, сите останати се донесуваат едногласно од страна на Советот на министрите.

Според Договорот, Унијата на заедничката надворешна и безбедносна политика и дава неколку инструменти: заеднички позиции, заеднички акции, одлуки и склучување меѓународни договори. Понатаму, заедничките стратегии вклучуваат и управување со ресурсите на инструментите на ЗНБП. Декларациите и контактите со трети земји, исто така се значајна дипломатска алатка на ЗНБП. Оттука, ЗНБП користи одредени специфични инструменти што немаат правна основа, како што се “директивите“ или “регулациите“ што се користат во другите политики на Унијата.

Заедничките стратегии ги донесува Европскиот Совет по препораки од Советот на ЕУ, во области каде што државите-членки имаат особен интерес. Секоја стратегија ги специфицира своите цели, траењето и ресурсите што мора да бидат обезбедени од државите-членки и од Унијата. Советот ги имплементира донесените стратегии усвојувајќи заеднички акции и заеднички позиции со квалификувано мнозинство (ова не се применува за прашањето со воени и одбранбени импликации, каде што одлуките секогаш се донесуваат едногласно). Ако членка на Советот сака

да се спротистави на некоја од овие одлуки поради посебни причини од нејзината национална политика, советот ќе го постави прашањето пред Европскиот совет, кој тогаш ќе го реши прашањето врз основа на консензус.

Во членот 4.1 од **договорот во Мастрихт**, кој стапи на сила на 11 ноември 1993 година), се нагласува и дека ЗНБП на Унијата “ќе ги вклучува сите прашања поврзани со нејзината безбедност, вклучувајќи ја и евентуалната рамка за заедничката европска одбранбена политика” која може да доведе до заедничка одбрана. Ставајќи ги заедно, заедничката одбранбена политика (Common Defence Policy-CDP) и заедничката одбрана (Common Defence-CD) со ЗНБП, договорот јасно дава до знаење дека економско- комерцијалната и политичко-дипломатската димензија на Унијата треба да биде дополнета со одбранбената димензија, и со соодветни одбранбени инструменти.

На 17 јуни во 1997 година, е ревидиран договорот од Мастрихт во делот на ЗНБП и е донесен нов **договор во Амстердам**. Новините се следни: Генералниот секретар на Европскиот совет, ја презема функцијата на Висок претставник на ЗНБП и воспоставени се структури за политичко планирање и рано предупредување што ќе му бидат одговорни на Генералниот секретар. Исто така, акцент е ставен и на хуманитарните акции, спасувањето, задачите во врска со чувањето и градењето на мирот, како и оние за воените сили што се користат во управувањето со кризите.

На 1 февруари 2003 година, потпишан е уште еден **договор во Ница** со нови одредби со кои се зајакнува ЗНБП. Тој договор содржи концепт за засилена соработка помеѓу неколку држави-членки. Имено, кога целите на Унијата не се поддржани од страна на сите држави членки, тогаш им се овозможува на оние држави-членки, кои тоа го сакаат (треба да бидат најмалку осум), да можат да воспостават засилена соработка. На полето на ЗНБП оваа соработка може да се однесува на некоја безбедносна или одбранбена иницијатива што ќе придонесе за јакнење на капацитетите на кризниот менаџмент. Како дел од ЗНБП на ЕУ е Европската безбедносна и одбранбена политика (ЕБОП).

ЗНБП преставува составен дел и на **Договорот од Лисабон** кој ги презема одредбите кои се однесуваат на ЗНБП и во нив вградува значајни измени. Во делот 5 од Договорот, насловот на оваа област од функционирањето на Унијата е изменет во

Општи одредби на надворешното функционирање на Унијата и посебни одредби за ЗНБП. Според тоа, Општите одредби (член 21 и член 22) ги дефинираат целите на ЗНБП:

- обезбедување на заедничките вредности, темелните интереси, безбедноста, независноста и интегритетот;

- зацврстување и поддршка на демократијата, владеењето на правото, заштита на човковите права и начелата на меѓународното право;

- зачувување на мирот, спречување конфликти и јакнење на меѓународната безбедност во согласност со целите и начелата на Повелбата на ООН, Хелсиншкиот завршен акт и Париската повелба;

- подржување на одржлив економски и општествен развој, заштита и зачувување на животната околина, особено во државите во развој со цел да се искорени сиромаштијата;

- поттикнување на економската интеграција преку либерализација на меѓународната трговија;

- заштита и одржување на животната околина и на природните извори во согласност со начелата на одржливиот развој;

- помош на населението, на населението и на регионите изложени на природни и други катастрофи; и

- унапредување на меѓународниот систем заснован врз цврста меѓународна соработка за постигнување заедничко добро.

Инаку улогата на институциите на ЕУ во делот на ЗНБП е следен:³⁸

Европскиот Совет зазема позиции на највисоко ниво во однос на ЗНБП и во него се детерминираат политичките принципи и генералните насоки, вклучувајќи ги и оние што се поврзани со прашања од одбранбената сфера. Европскиот совет одлучува едногласно за заедничките стратегии што се имплементираат од страна на Унијата, за прашања за кои државите членки имаат важни заеднички интереси.

---

³⁸ Стојан Славески, "Интеграцијата на Република Македонија во ЗНБП на ЕУ", Современа македонска одбрана, бр.13 Јуни 2006 г стр. 106

Советот на ЕУ ги донесува потребните одлуки во врска со имплементацијата на ЗНБП врз основа на насоките или стратегиите усвоени од страна на Европскиот совет. Оттука, тој презема заеднички акции и донесува одлуки во врска со овие прашања. Советот е одговорен да обезбеди акцијата на Унијата да биде заедничка, коезистентна и ефикасна.

Политичкиот и безбедносен комитет ја следи меѓународната ситуација, презентира свои мислења пред Советот, и го надгледува имплементирањето на договорените политики. Во случај на кризи, овој комитет игра централна улога во дефинирањето на одговорот на Унијата на постојната криза. Тој е одговорен за политичката контрола и давањето насоки за сите воени операции.

Претседателството на Унијата го преземаат секои шест месеци државите членки на ЕУ, и за време на нивниот мандат претседаваат со Европскиот совет, со Советот на ЕУ и со останатите тела одговорни за поднесување на предлози. Претседавачот ја претставува Унијата за прашања поврзани со ЗНБП преку водењето политички дијалог со трети земји.

Високиот претставник му помага на Советот во формулирањето и во имплементирањето на политичките одлуки, и таму каде што е потребно дејствува во име на Советот.

Генералниот директорат за надворешни работи покрива три подрачја а) надворешните економски односи; б) прашања од доменот на ЗНБП; и в) воено политичката структура за безбедносната и одбранбена политика. Директоратот е одговорен за подготовката, учеството во политичкиот дијалог и остварувањето на работните односи помеѓу Унијата и меѓународните организации (ООН, ОБСЕ, НАТО) во делот на неговите компетенции.

Единицата за политичко планирање и рано предупредување која беше воспоставена со Амстердамскиот договор, е потчинета на Високиот претставник. Главни задачи на ова тело се: Мониторинг и анализа на случувањата во сферите на ЗНБП; обезбедување процени за интересите на Унијата; обезбедување благовремени процени и рано предупредување за настаните и состојбите што можат да имаат значајни репрекусии, вклучувајќи ги и потенцијалните кризи.

Воениот штаб на ЕУ е составен од воени експерти од државите членки и за својата работа му одговара на Високиот претставник. Штабот има задача да обезбеди информации за рано предупредување, процена на ситуацијата и стратегиско планирање за операции од кризниот менаџмент, вклучувајќи го идентификувањето на национални и на мултинационални европски сили.

Европската комисија учествува во активностите од доменот на ЗНБП со цел да се осигура нејзината коегзистентност со надворешните економски односи и развојот на соработката, односно доделувањето на хуманитарната помош. Тоа се подрачја на кои комисијата игра водечка улога.

Државите членки согласно договорот, треба да ја поддржат ЗНБП активно и безрезервно во духот на лојалноста и заедничката солидарност. Секоја држава-членка може да го постави на дневен ред пред Советот кое било прашање од доменот на ЗНБП и да поднесе свои иницијативи во врска со тоа.

Европска безбедносна и одбранбена политика

Европската безбедносна и одбранбена политика-ЕБОП, (според Договорот од Лисабон -Заедничка безбедносна и одбранбена политика- ЗБОП) се претставува како оперативен дел на ЗНБП. Денес се доживува како најдинамична област од европскиот проект имајќи предвид дека во период од една деценија разви капацитети, структури и институции кои на ЕУ и овозможуваат да реагира како безбедносен актер. Како што претходно напоменавме, Договорот од Мастрихт ја воспостави ЗНБП, и остави простор за формулирање на заедничката одбрана. Истата, со декларација на Самитот во Келн во јуни 1999 година, беше поставена под името ЕБОП. ЕБОП е прогласена за оперативна на Самитот во Лајкен во 2001, во 2002 во Севилја во оваа област се вклучува и борбата против тероризмот а во Копенхаген се склучува Договорот Берлин Плус. Како резултат на развојот, првата операција на менаџирање кризи на ЕУ е иницирана на 1 јануари 2003 г. во Босна и Херцеговина (ЕУПМ).

Активностите во рамките на ЕБОП-ЗБОП отпочнуваат со две клучни идеи³⁹:

---

³⁹ Георгиева Лидија, "Европска Безбедност", Алфа принт, Скопје 2010 стр. 197

- утврдување на Петерсбуршките задачи⁴⁰ и
- цивилните аспекти на кризниот менаџмент.

Покрај овие цели, ЕУ ја зголемува својата улога и со следните активности:

- подобра и поголема соработка на планот на вооружувањето (Европска одбранбена агенција);
- соработка на планот на безбедноста (со други држави, НАТО, ОБСЕ, ООН);
- антитероризам; и
- вселенски истражувања.

Што се однесува до капацитетите и структурата на ЕБОП-ЗБОП, тие се поделени во три компоненти:

- воени капацитети (крајни цели 2010; Борбени групи; Механизам за развој на способности; Акционен план за развој на способности);
- цивилни капацитети (Акционен план за развој на цивилни капацитети и цивилни крајни цели 2008);
- европска одбранбена агенција (EDA)

Европски мултинационални сили

Под Европски мултинационални сили се подразбираат капацитетите на ЕУ кои може да бидат искористени за реализирање на Петерсбуршките задачи, а ги вклучуваат Евросилите (Eurocorps) создадени во 1992 г. Евросилите располагаат со воена димензија т.н. ЕУРОФОР и со поморска димензија ЕУРОМАФОР.⁴¹ Во текот на Самитот на ЕУ одржан во Хелсинки во декември 1999 година, а на

⁴⁰ При донесувањето на Договорот за ЕУ во 1992/93 година, Западноевропската Унија (ЗЕУ) немаше способности да имплементира решенија од одбранбената сфера. Советот на министри на ЗЕУ одлучи да ги ограничи активностите и со Петерсбуршката декларација определи дека ЗЕУ може да се ангажира во хуманитарни и спасувачки операции, во операции за зачувување на мирот и операции за кризен менаџмент, но не и за заедничка одбрана. Исто, стр. 196

⁴¹ Одреден број на членки на ЕУ (Франција, Италија, Холандија, Португалија и Шпанија) во текот на 2004 г. формираа Европски жандармериски сили (EGF). Овие сили всушност преставуваат оперативни сили кои се способни за брза реакција во услови кога треба да се извршуваат полициски задачи или т.н. супституциски мисии. Овие сили можат да бидат придоддени на некоја од мисиите за справување со кризи и тоа самостојно или како воена или како цивилна полициска компонента. Нејзината употреба примарно е наменета за потребите на ЕУ, но исто така може да биде употребена и ставена на располагање и на ООН, на ОБСЕ или на НАТО. Исто, стр 199

темелите на претходните Декларации од Сан Мало 1998 и Келн 1999, донесена е Декларација за потребата од воспоставување на единствена воена сила на ЕУ. Таа Декларација е позната како “Главна цел за 2003“, и со неа се предвидуваше до 2003 г. ЕУ да формира сопствени Сили за брза реакции (European Rapid Reaction Force). Идејата била да се стави акцент на квалитетот на способностите, како што е брзото распоредување, нивната поддршка од дистанца, и да може да се делува мултинационално.

Во јуни 2004 г. од страна на земјите членки на ЕУ е договорен **Концепт на Борбените групи (БГ) на ЕУ**, и истиот дава генерална рамка за нивните активности. Всушност БГ се еден инструмент на ЕУ за управување со воените кризи, а е дел од ЗНБП и ЕБОП. Иницијативата за БГ е концентрирана на формирање на мали, високо подготвени и мобилни сили со зголемена способност за брзо распоредување и самоодржување.

Во октомври 2006 г. беше усвоен зановениот Концепт на ЕУ за борбени групи според кој во воена смисла Борбената група на ЕУ (European Battlegroup-EUBG) е високо обучена формација под команда на ЕУ чија бројна состојба е проектирана на 1500 персонал, а нејзината структура вклучува зајакнат национален или мултинационален пешадиски баталјон, логистички елементи за поддршка, комуникации и Главен Штаб (HQ), оперативна и стратегиска логистичка поддршка, како и неопходните средства за распоредливост и одржливост. Како што претходно напоменавме, една група се состои од повеќе комбинирани пешадиски единици со јачина на баталјон, но постојат и специфични облици на подготовка за учество во мисии, при што поморските и воздухопловните сили се интегрираат во составот на БГ и тогаш нивната бројна состојба може да порасне преку 2000 персонал. Борбените групи на ЕУ се наменети за брзо изведување на операции во оддалечени кризни подрачја, кои ги придвижува ЕУ во координација со други меѓународни актери. Примарно, но не и исклучиво можат да бидат ангажирани во мисиите кои ЕУ ги презема под покровителство на ОН. Оспособени се за водење на борбени операции во географско негостољубиво опкружување. Борбените групи можат да се

распоредуваат во воени конфликти, но и во непредвидени природни или од човекот предизвикани катастрофи.⁴²

Тие исто така се и комплементарни со стандардите и практиките на НАТО. Во дискусиите помеѓу ЕУ и НАТО постои отворен договор дека БГ ќе бидат взаемно зајакнати со зголемените капацитети на НАТО Силите за брза реакција, при што секоја страна треба да обезбеди поттик за унапредување на воените способности. Секаде каде што тоа е можно и прифатливо, стандардите, практичните методи и процедурите на БГ се аналогни на оние кои се дефинирани во рамките на НАТО Силите за брза реакција.⁴³

Борбените групи на ЕУ по составот можат да бидат еднонационални или повеќенационални (пополнети со персонал од повеќе земји членки на регионална основа). Еднонационалните БГ претставуваат допринос на економски и воено силните држави (Обединетото Кралство, Франција, Италија и Шпанија). Германија нема сопствена еднонационална борбена група, иако според своите потенцијали тоа може да си го дозволи. Германија е активно вклучена во пет повеќенационални групи. Во повеќенационалните групи обично една земја е водечка нација. Полноправното членство во ЕУ не е предуслов за учество на ефективни воени сили на одредедена држава во БГ. Државите кои не се членки на ЕУ (Норвешка), или кои се уште чекаат да бидат примени во членство на ЕУ, се наоѓаат во статус на кандидат (Турција, Македонија), можат да учествуваат во борбените групи. Исто така и оние држави кои се полноправни членки на ЕУ, а кои политички се определиле да не пристапуваат кон НАТО (Австрија) имаат свои ефективи во борбените групи.

За ангажирањето на борбените групи во операции одлучува Советот на министрите, а врз основа на заклучоците од политичко-безбедносниот комитет на ЕУ кој заседава на амбасадорско ниво, како тело кое врши подготовка за Советот на

---

⁴² Борбените групи за прв пат самостојно се употребени во 2003 г. во мисијата “Artemis” во Конго. Оваа операција претставува прв конкретен облик на соработка на ОН и ЕУ во чии рамки се ангажирани борбените групи. Види повеќе во EU Battlegroups, February 2007, EU Council Secretariat, Factsheet, http://www.consilium.europa.eu/ucdocs/cmsUpload/Battlegroups_February_07-factsheet.pdf,

⁴³ Повеќе за намената на НАТО Силите за брза реакција види во: “The NATO Response Force AT centre of NATO transformation”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm,

ЕУ. Ова тело го подготвува усогласениот договор на Унијата за криза, ја разработува политичката контрола и стратегискиот правец на операцијата.

Финансирањето на ЕБОП операциите во кои се инволвирани БГ го следи договорениот формат за сите воени ЕБОП операции, односно финансирање на заедничките трошоци поделени помеѓу земјите членки според БДП клучот, останатите, односно поединечните трошоци ги плаќа земјата чија е БГ. Според тоа, за воената операција на ЕУ во Конго и БиХ, поголемиот дел на трошоците се покриени од земјите чии сили се испратени. Ротацијата на БГ е на волонтерска основа и поради тоа овој пристап обезбедува праведна поделба на финансиските трошоци помеѓу земјите членки.

2.4.3. НАТО

2.4.3.1. Факти и процеси

Почетоците за формирање на НАТО датираат уште во август 1942 г., но Северно-Атлантскиот договор е потпишан во Вашингтон во 1949 г. и е основа за формирање на НАТО како сојуз за колективна самоодбрана во рамките на Повелбата на ООН.

Значи Северно-Атлантскиот договор е политичка рамка која е моделирана да спречи или да одврати агресија. Алијансата предвидува соработка на воен, на политички и на економски план. Безбедноста и мирот не се темелат само на воената моќ, туку и на политичката компонента.

Овој воен сојуз го формираа 12 држави и тоа: САД, Канада, Велика Британија, Франција, Белгија, Луксембург, Италија, Холандија, Данска, Исланд, Норвешка и Португалија.

Во досегашното постоење оваа организација која денес брои 28 земји-членки, минала низ **6 развојни фази**:

- првата фаза започнува во 1949 г. и трае до 1956 г. Во овој временски интервал земјите кои го потпишале овој договор, се обидуваат да изградат ефикасен

систем за одбрана и се разбира да најдат солуција за проблемите кои се јавиле на безбедносно-политички план. Во 1952 г. Грција и Турција стануваат нови членки на НАТО, а во 1955 г. тоа го прави и СР Германија;

- втората фаза трае до 1967 г. Неа ја карактеризира интензивирањето на невоената соработка и политичките консултации;

- третата фаза трае од 1967 г. до 1991 г. и е период посветен на изнаоѓање решенија на актуелните проблеми и отстранување на главните причини за тензија меѓу Западот и Истокот. Во овој период, карактеристично е приклучувањето на Шпанија во 1982 г. а во 1990 г. Западна и Источна Германија се соединија и новата обединета Германија ја замени Западна Германија како членка на Алијансата;

- четвртата фаза е препознатлива по Проширувањето на НАТО во 1999 г. кога Унгарија, Полска и Чешка беа примени во полноправно членство;

- петтата фаза е карактеристична по тоа што во оваа фаза се случи најголемото проширување во историјата на Алијансата. На 29 Март 2004 г. седум држави станаа полноправни членки и тоа: Бугарија, Естонија, Латвија, Литванија, Романија, Словачка и Словенија;

- шестата фаза се случи во Април 2008 г. кога НАТО-членки станаа Хрватска и Албанија.

Карактеристично е тоа што Договорот е со неопределена важност, а текстот се состои од 14 члена, на кои им претходи Преамбула. Во Преамбулата се нагласува дека Алијансата е креирана во согласност со ООН притоа почитувајќи ги нејзините главни цели. Тоа значи дека земјите потписнички на Договорот се определуваат да ја штитат слободата и заедничкото наследство на нивните работи, почитувајќи ги принципите на демократијата, индивидуалните слободи, и владеењето на правото. Понатаму, во Преамбулата се вели дека земјите потписнички на Договорот ја изразуваат својата волја да живеат во мир со сите народи и со сите влади.

Целите на НАТО се :

1. Одбрана на слободата на земјите потписнички на Договорот
2. Остварување постојана соработка и консултации меѓу земјите потписнички на економско и воено поле

3. Заштита на мирот и меѓународната безбедност
4. Унапредување на стабилноста и благосостојбата на земјите од северноатлантското подрачје.

Принципите врз кои се заснова формирањето на НАТО се следните:

1. Решавање на меѓународните спорови со мирољубиви средства
2. Воздржување од закана или употреба на сила
3. Елиминирање на конфликтите во меѓусебните односи
4. Развивање на економската соработка и
5. Самоодбрана или заемна одбрана во случај на напад на некоја од земјите потписнички.

Накратко, ова значи дека Алијансата е асоцијација на слободни држави обединети во нивната решеност да ја сочуваат својата безбедност преку заемни гаранции и стабилни односи со другите земји.

Она што е најважно за македонскиот интерес и дипломатија е што Алијансата не ја затвора вратата за понатамошно проширување, туку напротив, го прокламира принципот на “отворени врати” и за други држави. Тоа значи дека последното шесто проширување нема да биде последно. Оттука и Алијансата ги продлабочува своите односи со партнерите и се подготвува за пристапување на нови членки. Проширувањето на НАТО треба да придонесе за унапредување на безбедноста на сите држави на северноатлантското подрачје со:

1. Поттикнување и поддршка на демократските реформи, вклучувајќи ја цивилната и демократска контрола над војската⁴⁴
2. Поттикнување на новите членки на Алијансата на соработка, консултации и консензус како што е тоа меѓу постојаните членки на Алијансата

---

⁴⁴ Под цивилна контрола над војската (т.н. цивилна супремација) се подразбира принцип всаден во либералната демократија, но и услов за нејзиното постоење. На цивилите им припаѓа доминантната позиција не само кога е во прашање политичката сфера туку и воената, заради тоа што тие се подложни на јавна евалуација преку изборите и другите механизми на јавна контрола. Либералниот модел на цивилна контрола се заснова на две предпоставки: 1. Цивилната власт се воздржува од употреба на војската како адут во политичката борба и од преголемо мешање во она што е сфера на нејзино професионално дејствување; 2. Војската не само што се покорува, туку и доброволно ја прифаќа цивилната етика во однос на улогата на војската во политиката. Во демократијата, на војската и е доделен стабилен, легитимен и институционализиран статус. Види повеќе во Ванковска Билјана, “Политички систем“, Бомат Графикс, Скопје, 2007 год. стр.50

3. Нагласување на заедничката одбрана и ширење на предностите и зголемување на транспарентноста во одбранбеното планирање и воените буџети
4. Зајакнување на способностите на Алијансата за подобрување на Европската и меѓународна безбедност, вклучувајќи ги и мировните активности преземени од страна на ОБСЕ и Советот за безбедност, како и други мисии.

Главното седиште на НАТО е во Брисел каде што се сместени постојаните претставници и националните делегации, со околу 4000 вработени лица. Организацијата на НАТО се состои од два дела: цивилен и воен⁴⁵:

Цивилниот состав на НАТО го сочинуваат:

Северно-Атлантскиот совет е највисоко тело за одлучување и форум за советување во Сојузот. Го сочинуваат постојани претставници од сите членки на НАТО, а се состанува најмалку еднаш неделно. Одлуките не може да се донесат со надгласување, тие се израз на заедничката волја на Владите членки на НАТО.

Комитет за одбранбено планирање се занимава со прашањата на одбраната и со заедничкото одбранбено планирање, а го сочинуваат постојани претставници. Има сличен авторитет како и Северно-Атлантскиот совет и претставува водство за воените власти во НАТО.

Група за нуклеарно планирање е основен форум за консултации по прашања кои се однесуваат на улогата на нуклеарните сили во безбедноста и одбранбената политика на НАТО.

Комитет на НАТО е во функција на поткрепа на основните елементи за советување и одлучување на НАТО и најчесто му се подредени и одговорни на Комитетот за одбранбено планирање и на Групата за нуклеарно планирање.

Генерален секретар на НАТО е главен претставник на НАТО, одговорен за насочување и остварување на процесот за советување и одлучување во Сојузот, во односите меѓу Владите членки, во меѓународните односи и во односите со

---

⁴⁵ Зоран Нацев и Радко Начевски, “Безбедноста и националната одбрана”, Македонска ризница, Куманово 2001 г. стр 274

медиумите. Тој е претседател на Северно-Атлантскиот совет, на комитетот за одбранбено планирање, на Групата за нуклеарно планирање и е почесен претседател на други воени комитети;

Меѓународен секретаријат на НАТО ги подготвува расправите и советувањата на членките и презема потребни акции за спроведување на одлуките. За таа цел има повеќе оддели.

Воениот состав на НАТО го сочинуваат:

Воениот комитет е највисок воен авторитет одговорен за препораките на политичките власти на НАТО и за мерките во врска со заедничката одбрана на подрачјето на НАТО. Составен е од началници на штабови на секоја членка на НАТО, со исклучок на Франција и Исланд.

Меѓународниот воен штаб ја потпира работата на Воениот одбор на НАТО преку одделот за разузнавање, планирање, оперативни работи, логистика и за комуникациско и информатичко обезбедување.

Здружената команда има задача да обезбеди организациска рамка за одбрана на територијата на членките во војна, како и ангажирање на Алијансата во кризни ситуации и во мир.

Освен овие два организациони сегменти, постои и **Собрание на НАТО** кое ги поврзува парламентите на државите членки на Алијансата. Тоа е форум на кого се расправа за важни технички и политички прашања и може да му дава препораки на Генералниот секретар на НАТО.

Од погоре изнесеното, може да се заклучи дека НАТО ќе постои и во иднина, и тоа најмногу од причини што државите членки на Алијансата и понатаму имаат фундаментални интереси оваа организација да продолжи да постои како:⁴⁶ гарант за безбедноста на Европа и САД (воена, политичка, психолошка); механизам за олеснување на прогресот и на консолидација на регионите во Источна и во Југоисточна Европа; институционална врска меѓу трансатлантската заедница и Русија преку Советот НАТО-Русија; амортизер на спротивставувањето меѓу

---

⁴⁶ Киркова Рина, "Иднината на НАТО (Рedefинирање на трансатлантското сојузништво)", Аутопринт Т.А. и Филозофски факултет, Скопје, 2010, стр 202

одделни сојузници, членки на Алијансата; инструмент во обезбедувањето политичка поддршка во глобалните меѓународни односи; како и политички механизам за институционализирана трансатлантска соработка со кој освен безбедносна, се повеќе се остварува политичка, па и економска соработка.

Но и понатамошните идни предизвици на Алијансата остануваат, а тоа се: консолидација на регионите во Источна и Југоисточна Европа, како и нивна интеграција во евроатлантските структури; завршување на мисиите на Блискиот исток; надминување на проблемите врзани со начинот на одлучување и справување со безбедносните закани на XXI век. Всушност, најголемиот дел од овие идни предизвици се внесени и во новиот Стратегиски концепт на НАТО.

2.4.3.2 Стратегиски концепт на НАТО

Новиот Стратегиски концепт на Алијансата беше усвоен на Самитот на НАТО во Лисабон на 19 ноември 2010 година, и преставува официјален документ кој ја истакнува трајната цел, природата на организацијата и основните безбедносни задачи. Стратегискиот концепт ги идентификува централните карактеристики на новата безбедносна средина и основните елементи во пристапот на НАТО кон одбраната. Притоа, Стратегискиот концепт содржи и насоки за адаптација на воените сили кон новите безбедносни предизвици. Новиот Стратегиски концепт е седми по ред, при што четири класифицирани Стратегиски концепти беа донесени во периодот на Студената војна и два неклассифицирани во периодот по завршување на Студената војна.

Новиот Стратегиски концепт е прв документ од ваков вид по терористичките напади на САД од 11 септември и преставува своевиден план за одговор на промените во безбедносната средина низ светот, со акцент на асиметричните терористички закани, и опасноста од оружје за масовно уништување. Поточно, во делот за безбедносната средина стои:⁴⁷

---

⁴⁷ "Active Engagement, Modern Defence", Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads of State Government in Lisbon 19 Nov. 2010, (The Security Environment-paragraph 7-15), p. 2,3

- “денес, евро-атлантскиот регион е во мир и постои мала закана од конвенционален напад против територијата на НАТО. Тоа претставува историски успех за политиката на робусна основа, евро-атлантска интеграција и активно партнерство што го водат НАТО веќе повеќе од половина век;

- сепак, конвенционалната закана не може да се игнорира. Многу региони и земји низ светот се сведоци на набавка на големи и модерни воени способности што го отежнува предвидувањето на последиците по меѓународната стабилност и евро-атлантската безбедност. Тука спаѓа и пролиферацијата на балистички ракети, што претставува реална и се поголема закана во евро-атлантскиот регион;

- пролиферацијата на нуклеарно оружје и оружје за масовно уништување, како и средствата за нивна испорака, создаваат последици по глобалната стабилност и просперитет. Во текот на следната деценија, пролиферацијата ќе биде најакутна во некои од најранливите региони од светот;

- тероризмот наметнува директна закана по безбедноста на граѓаните во НАТО земјите, но и по меѓународната безбедност и просперитет во пошироки рамки. Екстремистичките групи продолжуваат да се шират кон, и во областите од стратешки интерес на Алијансата, а модерната технологија ја зголемува заканата и потенцијалното влијание од терористички напади, особено ако терористите сакаат да стекнат нуклеарни, хемиски, биолошки или радиолошки способности;

- нестабилност или конфликт надвор од границите на НАТО директно може да ја загрози безбедноста на Алијансата, вклучувајќи и негување на екстремизам, тероризам и транс-национални нелегални активности, како што се трговија со оружје, наркотици и луѓе;

- кибер нападите стануваат се почести и поорганизирани и предизвикуваат се поголеми штети во владините администрации, бизниси, економии, и потенцијално во транспортните и набавните мрежи, како и во друга критична инфраструктура; тие можат да достигнат ниво што би ги загрозило националниот и евро-атлантскиот просперитет, безбедност и стабилност. Странски војски и разузнавачки служби, организирани криминалци, терористички и/или екстремистички групи можат да бидат извор на такви напади;

- сите земји се повеќе се потпираат на виталните комуникациски, транспортни и транзит рутини од кои зависат меѓународната трговија, енергетската безбедност и просперитетот. Тоа наметнува потреба од поголеми меѓународни напори што ќе обезбедат нивна отпорност на напад или прекин. Некои НАТО земји ќе станат позависни од странските енергетски снабдувачи, а во некои случаи, нивните енергетски потреби ќе зависат од странските енергетско-дистрибутивни мрежи. Со оглед на фактот што поголемиот дел од светската потрошувачка се транспортира низ целата земјина топка, енергетското снабдување станува се повеќе изложено на заканата од прекин;

- голем број на значајни технолошки трендови-вклучувајќи развој на ласерско оружје, електронско војување и технологии кои го спречуваат пристапот до вселената- се чини дека имаат големи глобални ефекти кои ќе влијаат врз военото планирање и операции на НАТО;

- клучните еколошки ограничувања и ограничувања со ресурси, вклучувајќи ги и здравствените ризици, климатските промени, оскудноста со вода и зголемените енергетски потреби дополнително ќе ја обликуваат безбедносната средина во областите кои го засегаат НАТО и имаат потенцијал значително да влијаат врз планирањето и операциите на НАТО“.

Понатаму документот изнесува визија за Алијансата која ќе се менува со цел да биде поагилна, поспособна и поефективна организација која останува способна да ги одбрани своите членки од модерните закани. Стратегискиот концепт ги повикува и поттикнува членките да развиваат нови способности и нови партнерства и со тоа го отворат патот кон модернизирана Алијанса која е способна да осигура колективната безбедност, како мисија која во исто време промовира меѓународна стабилност. Стратегискиот концепт ја нагласува и потребата НАТО да остане активна организација на полето на кризниот менаџмент. И затоа во тој дел се нагласува:⁴⁸

“Со цел да се постигне ефективност во целиот спектар на управување со кризи, треба да се прави следново:

---

⁴⁸ Исто (Security through Crisis Management-paragraph 25 p. 4)

- да се унапреди споделувањето на разузнавачки информации со НАТО, со цел подобро да се предвиди кога може да се појават кризи, и како на најдобар начин може да се спречи нивното појавување;

- да се доразвие доктрината и воените способности за експедициски операции, вклучувајќи ги операциите за борба против бунтовниците, како и операциите за стабилизација и реконструкција;

- од соодветна но скромна способност за управување со цивилни кризи до посфективно поврзување со цивилните партнери, надоградба на научените лекции од операциите предводени од НАТО. Оваа способност може да се искористи и за планирање, ангажирање и координирање на цивилни активности додека условите дозволуваат предавање на таквите одговорности и задачи на други актери;

- да се унапреди интегрираното цивилно-воено планирање за целиот спектар на кризи;

- да се развие способност за обука и развој на локалните сили во кризните области, со цел локалните власти да бидат во можност да ја задржат безбедноста, што е можно побрзо, без меѓународна поддршка;

- да се определат и обучат цивилни стручњаци од земјите членки, ставени на располагање за брзо распоредување од страна на Сојузниците за конкретните мисии, а кои може да работат заедно со воениот персонал и цивилните стручњаци од партнерските земји и институции;

- да се прошират и интензивираат политичките консултации помеѓу Сојузниците и со партнерите, на редовна основа како и при справување со сите фази на една криза-претходно, за време и после“.

Исто така новиот концепт овозможува вратата за прием на нови ченки да остане широко отворена за европски демократски држави. Во тој контекст се истакнува:⁴⁹

- “Проширувањето на НАТО даде значителен придонес кон безбедноста на сојузниците; можноста за понатамошно проширување и духот на безбедносна соработка ја унапреди стабилноста пошироко во Европа. Нашата цел за Европа

---

⁴⁹ Исто, (Open Door-paragraph 27 p. 4)

обединета и слободна, со заеднички вредности, најдобро ќе послужи во можното интегрирање на сите европски земји чија желба е да се интегрираат во евро-атлантските структури.

- Вратата за членството во НАТО останува целосно отворена за сите европски демократии кои ги споделуваат вредностите на нашата Алијанса, кои имаат желба и се спремни да ги преземат одговорностите кои со себе ги носи членството и чие вклучување може да придонесе кон заедничката безбедност и стабилност“.

Стратегискиот концепт им нуди на партнерите ширум светот повеќе можности за дијалог и соработка и ја наведува Алијансата да ја зајакне соработката со Русија.⁵⁰ Притоа се истакнува дека соработката НАТО-Русија е од стратешка важност поради тоа што придонесува на создавањето на заеднички простор на мир, стабилност и безбедност. НАТО не преставува закана за Русија. Напротив наша желба е да постои вистинско стратешко партнерство помеѓу НАТО и Русија, и согласно тоа и ќе делуваме, а истото ќе го очекуваме и од Русија“.

На крајот, со оглед на импликациите од светската економска криза врз здруженото финансирање на операциите на Алијансата, новиот Стратегиски концепт ја нагласува и потребата од рационална употреба на ресурсите на Алијансата.

2.5. НАДВОРЕШНА ПОЛИТИКА НА МАЛИТЕ ДРЖАВИ

Иако денес, околу 70 проценти од членките на ОН се мали држави, тие сепак се активни чинители во меѓународните односи. Бројноста на малите држави исто така доминира и во ОБСЕ, НАТО и ЕУ. Уште Русо и Монтеѕкје ја дефинирале малата држава како земја која не преставува закана за опстојувањето на соседните држави. Денес, иако не постои некоја заедничка дефиниција за поимот мала држава, многу теоритеричари се согласуваат дека “мала држава е мала сила која е свесна дека не може да си ја осигури безбедноста само со користење на сопствените капацитети, а за да успее во тоа мора суштински да се потпре на помошта од трети држави или институции“. Други пак малата држава ја дефинираат како “мала сила,

---

⁵⁰ Исто, (Partnerships-paragraph 33 p. 5)

чни водачи имаат предвид дека таа, дејствувајќи сама или во мала група, никогаш не може да има значајно влијание во системот“.⁵¹

Главно се смета дека мали држави се оние чија популација не е поголема од 10 - 15 милиони жители, а се економски развиеени, или 20 - 30 милиони за неразвиеените земји. Тука секако се земаат во предвид површината и воената моќ на истите.

Според тоа, денес во светот можат да се издвојат три типа на мали држави:

1. Развиеени мали држави: (Швајцарија, Австрија, Грција, Данска и др.)
2. Неразвиеени мали држави: (Јордан, Србија, Боливија, Македонија и др.)
3. Микродржави (под 1 милион жители): (Андора, Катар, Луксембург, Малта и др.)

Споредбата на малите држави во однос на големите сили е неопходна за да се утврди сопствената улога во меѓународната хиерархија. Но маленкоста на државата не треба да биде најважната варијабла која ја определува нејзината надворешна политика. Многу поважна е умешноста за употреба на моќта на државата за постигнување на националните интереси на меѓународната сцена. Значи на прашањето кој е начинот максимално да се искористи малиот потенцијал за да се осигури безбедноста на државата, а потоа да се остварат и другите приоритети, одговорот е едноставен и гласи - преку зајакнување на влијанието на малата земја во меѓународните односи. Ако порано надворешната политика на малите држави главно се врзуваше за нивната (не) безбедност, новата генерација теоретичари тука ги вклучуваат и дипломатијата, политичките персоналитети, економскиот напредок, внатрешната кохезија, имиџот и други помалку традиционални надворешно политички ресурси. Оттука не случајно се тврди дека почетокот на 21-от век е најверојатно најсигурниот момент во историјата на малите држави во однос на нивната физичка безбедност. Според тоа, надворешнополитичката енергија на малите држави, која во минатото најмногу се трошела на заштита на овој ризик,

---

⁵¹ Според Keohane Robert O. -“ Liliputans Dilemmas. Small States in International Politics, цитирано од Антонио Милошоски, “Надворешната политика на Малите држави”, трибина: “Има ли Република Македонија своја надворешна политика“- Форум Аналитика- Скопје, април 2006 г. стр. 62

денес во голем дел може да биде рационализирана и исползувана на друг начин, подобрувајќи го целниот исход.⁵²

Една од шансите на малите држави за добивање на поважна улога на меѓународна сцена е и приклучувањето на одредена меѓународна иницијатива или акција. Без разлика дали носител на таа акција ќе биде САД, Кина или друг сојуз на големи држави, бројноста на државите што ќе ја подржат акцијата во голема мера ќе го дава и нејзиниот легитимитет. Секако, тоа не значи дека малите држави треба да бидат дел од секоја коалиција на големите држави и да влегуваат во проширени дејства. Односно, на секоја мала држава и останува да процени како ќе се однесува во дадена ситуација и кој пристап би донел поголем бенефит.

Како и да е малите држави треба да имаат активна, независна, конструктивна надворешна политика, при што тие можат да одговорат а понекогаш и да се соочат поефикасно со глобалните и регионалните предизвици, закани, интереси и аспирации.⁵³ Ова особено важи за улогата на помалите земји на регионално ниво, во регионалните сојузи. По правило, ваквите земји имаат одредени интереси, а понекогаш и тешкотии во односите со нивните соседни земји: како на пример историското минато, природните ресурси, регионалните пазари, конкурентноста, миграцијата на населението, постоењето на етнички заедници внатре во државата итн. Развојните трендови и посакуваниот економски раст го претставува факторот на зависност и здружување на политиката на помалите држави со глобалните процеси и актери, во анализирањето на нивните надворешни политики. Исто така големо внимание во овие земји заслужува политиката на напредокот на човековите права и демократијата, заштитата на непривелигираните групи граѓани, заштитата на животната средина, и други политички области поврзани со глобалните политички процеси.

---

⁵² На пример членството во ЕУ на малите држави им обезбедува не само еднаквост, туку и надзастаненост во нивните тела, при што во моментот, Европската комисија се појавува како природен сојузник на малите држави. Дополнително, во ерата на глобализацијата и на наглите економски поместувања, малите држави ја имаат структурната предност за побрзи реформи и за побезболно приспособување кон новите (не) прилики. Резултатот најмногу зависи од кадарноста на нивните влади. Според Varugunen Raimo: "Small States in the New European Context", цитирано од Антонио Милошоски, "Надворешната политика на малите држави", трибина "Има ли Македонија своја надворешна политика"- Форум аналитика-Скопје, април 2006 г. стр.65

⁵³ Mircev Dimitar, "The Macedonian Foreign Policy 1991-2006", Az-Buki, Skopje 2006 p. 11

Сега ќе направиме компаративна анализа помеѓу надворешната политика на Швајцарија како развиена мала држава, и надворешната политика на Република Македонија како неразвиена мала држава.

2.5.1. Надворешната политика на Швајцарија

Швајцарија има Собраниски систем како облик на организација на државна власт. За разлика од Република Македонија каде почива начелото на поделба на власта на Законодавна (носител е Собранието), Извршна (носител е Владата и Претседателот на Републиката), и Судска (носител е судовите), Собранискиот систем почива врз начелото на демократско единство на власта.⁵⁴

Значи во Собранискиот систем не постои посебна извршна власт, туку извршната власт е во рацете на парламентот. Членовите се хиерархиски потчинети на парламентот кој може да ги прифати или да ги одбие нивните предлози, односно да ги поништи. Што се однесува пак до Претседателот на државата кој во другите системи поседуваше одредени извршни овластувања, во Собранискиот систем, истите практично не постојат, односно имаат строго церемонијален карактер.

Конкретно функцијата Претседател на Швајцарската федерација ја извршува еден од седумтемина членови на Швајцарскиот федерален совет, односно Швајцарската влада. Тој заедно со потпретседателот, се избира на Федералното собрание (парламентот) со мандат од една година. Овластувањата на Претседателот на Швајцарската конфедерација се сосема симболични. Тој претседава со седниците на Федералниот совет и има одредени репрезентативни функции. Претседателот е само прв меѓу еднаквите (*primus inter pares*), односно нема посебни извршни овластувања поголеми од останатите членови на Швајцарската извршна власт.

Швајцарија како мала држава географски е опколена со големи држави и тоа Италија, Франција, Германија и Австрија, и во таа насока, таа низ годините спроведувала умерена и реална надворешна политика која била базирана на две

---

⁵⁴ Тренеска Рената, "Извршната власт во демократските системи", Матица Македонска 1999 година стр. 247

суштински стојалишта: прво неутралност, и второ, невовлекување во воени конфликти од било каков вид.

Реализацијата на надворешната политика на Швајцарија е примарна одговорност на Сојузниот оддел за надворешни работи (FDFA) познат како политички оддел. Иако FDFA има примарна улога, меѓународните односи на Швајцарија се креираат и преку други оддели на Федералниот совет, како и преку Претседателот на советот, односно преку Претседателот на Конфедерацијата.

Инаку, надворешната политика на Швајцарија се карактеризира со четири особености:⁵⁵

- Швајцарија ја вреднува идејата за федерализам како суштинска особеност, која го обезбедила нејзиниот историски опстанок. Ваквата одреденост и овозможила на швајцарската нација низ годините да заземе резервирана позиција во однос на меѓународните организации и во однос на креирање на обединета Европа;
- Швајцарија игра важна улога во развојот на меѓународното право за правата на човекот и активно промовира формирање на меѓународни организации на својата територија. Всушност Женева е центар на хуманитарните организации, меѓународниот комитет на Црвениот крст и европскиот центар на ООН;
- Во тој контекст, Швајцарската конфедерација го промовира мирот и развојот како најважни компоненти на меѓународните односи во светот; и
- Швајцарија ги презема оние активности на меѓународен план, кои нема да ја доведат во прашање нејзината неутралност. Во таа смисла, државата одржува дипломатски односи со скоро сите земји, а низ историјата била домаќин на најголемите светски конференции, односно служела како интермедијатор.

---

⁵⁵ Александар Спасеновски, “Шефот на државата и надворешната политика (меѓународните искуства и македонската практика во глобализираниот свет)“, Европа 92, Кочани, 2008, стр. 159

2.5.2. Надворешната политика на Република Хрватска

Во одлуката која земја да се земе за втор репер при истражувањето, одлучивме тоа да биде Хрватска, која по многу нешта наликува на Република Македонија. Двете држави произлегуваат од ист систем, а со тоа се претпоставува дека имаат и слични predispozicii, а посебно исти стратегиски цели-пристапување кон Евро-атлантските институции.

Спроведувањето на надворешната политика на Република Хрватска е одредена со Уставот и законите и истата може да се подели во три фази:⁵⁶

- Во првата фаза која траела од 1991-1996 година, односно до завршувањето на татковинската војна, била насочена кон прокламирање и задоволување на виталните национални интереси како што се постигнување на сувереност и независност и зачувување на територијалната целовитост која била загрозувана од (според нив з.м.) големосрпската агресија;
- Втората фаза траела од 1996-2000 година а ја одбележала т.н. “надворешнополитичка војна“ со меѓународната заедница, односно цврстата одлучност да не се прифатат процесите на глобализацијата, со што била пропуштена можноста за посериозен пристап;
- Третата фаза трае од 2000 година па се до денес, во која главната карактеристика е големата промена на приоритетите, односно кооперативност и интерактивност со меѓународната заедница.

Прифаќајќи ги геополитичката положба, опкружувањето и степенот на транзицискиот развој, надворешно-политичките приоритети на Република Хрватска се одредени како општи и посебни:⁵⁷

Општите приоритети се однесуваат на општествените, политичките и економските стандарди и истите настанале како резултат на современите глобализациски процеси, и тие како такви се непроменливи, односно кај нив станува збор само за променливост во начинот на реализацијата.

⁵⁶ Turek F. “Prioriteti vanjske politike Republike Hrvatske”- Politicki misao, Vol XXXVIII, 2001, br. 2 str. 185

⁵⁷ Исто, стр. 186

Посебните приоритети пак, кои се автохони само за Хрватска, дефинираат четири клучни надворешно-политички приоритети:

1. Почитување и усвојување на глобализациските стандарди како претпоставка за интеграција во ЕУ и НАТО,
2. Градење на односи кон стратегиски значајните држави во светот,
3. Односот кон Хашкиот суд, и
4. Создавање на квалитетен однос со соседните држави и државите во регионот.

а). Глобализациски придобивки

Главната детерминиращка компонента на глобализацијата е технолошкиот развој кој овозможува просторна и временска компресија на светот, со импликација на квалитативни и квантитативни промени во економската, политичката, правната и културната сфера на развојот на човештвото, кои се манифестираат низ појмовна глобална економија, глобален пазар, глобална заедница и глобални медиуми, чии основни карактеристики се интегративност, универзалност и стандардизација. Оттука и надворешната политика на Хрватска има значајна улога во политичко-правната и економската стандардизација која претставува интеграција во ЕУ и НАТО и спротивставување на негативните глобализациски аспекти како што се организираниот криминал, тероризмот, пролиферацијата на оружјето за масовно уништување итн.

Политичко-правната стандардизација најпрво преставува висок степен на демократија која опфаќа слободни избори, почитување на човековите права, правна држава и слобода на медиумите, но и вистинска борба против организираниот криминал и корупцијата, додека економската стандардизација подразбира постоење на економско-правни стандарди каде се прифаќаат и спроведуваат постулати на економската либерализација и се постигнува задоволувачки степен на економски развој и стабилност.

Откако е постигнат нужниот степен на политичко-правната и економската стандардизација, дури потоа започнува сериозно да се разговара за проектите за

интеграција за ЕУ и НАТО. Но она што било посебно важно за Хрватите е потребата да се престане со лицитирање со датумите кога ќе се влезе во ЕУ и НАТО, туку била истакната потребата од сериозно зафаќање со работа за да се исполнат поставените услови и стандарди.⁵⁸

б). Градење на односи со стратегиски значајните држави во светот

Под стратегиски значајни држави во светот се подразбираат оние држави кои од аспект на водење на надворешната политика и спроведување на надворешно-политичките приоритети се значајни за Република Хрватска. Секако, тие во глобалните релации можат да бидат глобална сила, геостратегиски играчи или геостратегиски стожери. Од аспект на хрватското гледиште, нивното стратегиско значење се вреднува двострано: прво, со нивниот национален интерес за Југоисточниот регион од Европа и, второ, од аспект на хрватскиот интерес тие држави да бидат вклучени како потпора во реализација на своите национални интереси, односно надворешно-политички приоритети.

Според тоа, како посакувани стратегиски значајни партнери за водење на квалитетна надворешна политика за Хрватска се: САД, Германија, Франција, Велика Британија и Русија. Исто така, како стратегиски значајни партнери се и глобалните компании кои имаат битно влијание врз светските економски, но и политички процеси. Имено, сите глобални компании во своите управи имаат извршен директор (CEO) за политички прашања, што значи дека ги следат политичките процеси како предуслов за својот економски настап и обратно, постои објективна можност (и пракса) глобалните компании да ја креираат политиката на одредена држава кон одреден регион или друга држава. Од Хрватската политика зависи дали ќе ги препознае таквите компании во државите кои се посакувани за стратегиски партнери (пр. IBM, Daimler-Chrysler, Microsoft, Deutsche Telecom и др.).

в). Односот кон Хашкиот суд

---

⁵⁸ Република Хрватска стана членка на НАТО во 2008, а членка на Европската Унија ќе стане на 1 јуни 2013 година (з.м.)

Паралелно со развојот на универзалните политички и економски стандарди, на глобално ниво се развивале меѓународните правни норми, а потоа и меѓународните судови кои судат и донесуваат пресуди по тие норми. Една од таквите институции е и Меѓународниот казнен суд (ICTY) во Хаг кој настанал како последица на воените судири на просторот на поранешна Југославија, со назнака дека правосудството на националните држави настанати со распаѓот на Југославија не е во состојба да одлучува за направените казни дела за воените злосторства, со што е всушност поставен меѓународно-правен протекторат над сите држави настанати со распаѓот на Југославија.

Во периодот од 1996-2000 година, соработката со Хашкиот трибунал била во центарот на односите помеѓу Хрватска и меѓународната заедница. Додека во периодот по 2000 година истиот може да се окарактеризира како период на голем почетен оптимизам, влегување во фаза на реалноста, па се до моментален песимизам. Ова од аспект на хрватското гледиште може да се дефинира како неснаоѓање на внатрешно-политички и пасивност на надворешно-политички план, со што односот кон Хаг станал најпрво средство за “мерење“ на силите на внатрешно-политичката сцена, а потоа враќање на старите теории на заговор. Затоа се предупредува на нужна координираност и ускладеност на внатрешните и надворешно-политичките потези.

г). Односите со соседите и регионалната соработка

Најзначајната точка за влез во ЕУ е односот со соседните држави и способноста за билатерална соработка, како во политички, така и во економски поглед. Оттука развојот на квалитетна соработка со соседните држави има двократно значење: прво, исполнување на стандардите кои произлегуваат од Спогодбата за стабилизација и придружување, и второ, можност за користење на соседите за приближување кон ЕУ и НАТО. Тоа значи дека Хрватска како држава која претендира да биде членка на ЕУ, треба да биде способна да ги реши сите отворени и нерешени прашања со соседите, како што се нормализирање на односите, прашањето со границите, односот кон националните малцинства, сукцесијата, економската соработка и сл. Во врска со тоа, за Хрватска беше од

посебна важност инсистирањето на свој надворешно-политички ангажман во склоп на Јадранската иницијатива, Средноевропската иницијатива, Алпе-Адриа, Квадрилатерале, Вишеградската група, Пактот за стабилност и сл.

На крајот општ е заклучокот дека при спроведувањето на надворешната политика на Република Хрватска многу големо значење се придава на избегнувањето на две големи опасности: истата да не биде “средство за потпалување“ на хрватските внатрешно-политички односи и да се избегнат ситуации во кои Република Хрватска би се појавувала како проблем во меѓусебните односи на глобалните играчи (ЕУ и САД).

2.6. НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА И ДИПЛОМАТИЈАТА

Поимите надворешна политика и дипломатија често се употребуваат како синоними, што е погрешно. Како што претходно кажавме, политиката преставува насока на дејствувањето, односно множество на активности на државата на внатрешен и надворешен план. Според утврдените цели, начин и средства на делувањето во одделни области на општеството. Оттука, надворешната политика е збир на цели и интереси што одредена земја ги поставила во своите односи со другите држави и пошироко, како и начинот и средства што се применуваат за остварување на целите и интересите. Нивното остварување може да биде преку развој и негување на официјални односи, за што се задолжени одделни министерства. Влијанието може да се постигне и со употреба на вооружена сила, преку војни дејства со принуда и користење на други недозволен начини.

Од друга страна, дипломатијата е оној вид на дејствување, со кој државата си обезбедува остварување на надворешно - политичките цели и интереси. Министерството и управите задолжени за ова настојуваат задачите од својот делокруг на работа да ги извршат преку одржувањето на официјални односи и контакти со одредена земја по пат на договори, преговори, преписка и др.

Тоа значи дека поимот дипломатија не може да се изедначи со поимот надворешна политика. За потсетување, под поимот политика се подразбира насока на дејствувањето и активностите на државата на внатрешен и надворешен план.

Надворешната политика е збир на цели и интереси што определена земја ги поставила во своите односи со други држави во светски размери. Значи ако дипломатијата е оној вид на дејствување со кој државата си обезбедува остварување на надворешно-политичките цели и интереси, тогаш тоа би значело дека поимот дипломатија не се совпаѓа со поимот надворешна политика, односно дипломатијата е начин и средство со кое се реализира надворешната политика на една земја.

Кога е во прашање соодносот на употребата на воените и дипломатските средства, кој е одреден не само од економската база, туку и од други историски фактори, може да се каже дека тој сооднос меѓу нив често се менувал. Така и во историјата, уште од робовладетелските, феудалистичките и капиталистичките држави, постојат периоди кога воените средства имале предност над дипломатските до таа мера, што надворешната политика се остварувала преку употреба на воената сила. Но сепак, во односите меѓу државите, не било можно секогаш да се обезбеди апсолутна воена надмоќ. Така било и во времето на двете супер-сили. Иако меѓу нив се водела непрекината борба, истовремено, во областите во кои постоеле интереси, се одржувале контакти и се развивала и соработка. Така е и денес.

Во такви услови, дипломатијата и нејзините методи имале и имаат значајно место и улоги во надворешната политика, а понекогаш била во таков подем што, безмалку, обезбедувала и монопол во однос на другите средства. Но за дипломатијата повеќе во следното поглавје.

Глава 3 ДИПЛОМАТИЈА

3.1 ПОИМ

Изразот дипломатија потекнува од грчкиот збор диплома (диплома) што во превод значи акт на суверен превиткан на две. Се претпоставува дека терминот дипломатија почнал да се користи во ситуации кога некој специјален пратеник на Суверенот носел некој превиткан (скриен, недостапен за секого) документ со себе, овластен да му го предаде на друг суверен. Носителот на диплома започнал да се нарекува дипломат.⁵⁹

Дипломатијата како општествена дејност не е нова појава. Дипломатската комуникација постоела уште кај старите Асирци, во Египет, Стара Индија, Грција, Античка Македонија и Рим, и постојано била во центарот на надворешно - политичките случувања на државите. Таа тие случувања ги креирала, реализирала, следела и проучувала. Битно влијасла на развојот на билатералните и мултилатералните односи, на меѓународните односи, меѓународното право и вкупните општествени случувања во меѓународната заедница.

Дипломатијата се третира и како наука и како вештина. Наука е поради тоа што создала научни законитости и научни теории врз основа на кои се водат надворешните работи, а вештина е заради тоа што правилата на игра на дипломатскиот кадар се претвараат во систем кој има научна подлога.⁶⁰

Значи дипломатијата изградила свој систем на учења, организација и структура. Елементи на тој систем се Министерството за надворешни работи, дипломатија на врвот, ад хок дипломатија и постојаните дипломатски мисии. Изучувањето на дипломатијата го опфаќа изучувањето на меѓународното право, меѓународните односи и меѓународната заедница.

Воспоставувањето на меѓународните односи е условено од постоењето суверени држави и меѓународни организации кои го сочинуваат меѓународниот систем. Државите за да имаат меѓународно - правен субјективитет мора да

⁵⁹ Виктор Габер, "За македонската дипломатија", Магор, Скопје 2002 г. стр. 219

⁶⁰ Ристо Блажевски, "Методи во дипломатијата", НИО Студентски збор, Скопје, 1988 г. стр. 16-17

исполнуваат определени услови: да поседуваат определена територија која е меѓународно утврдена, да имаат население кое живее на таа територија и суверена власт со определена супрематија во однос на другите власти на таа територија и народ. Таа треба да биде над сите атрибути на власта на таа територија.

Државата, како основен субјект на меѓународното право, ја развива дипломатијата поради остварување на своите национални интереси и надворешно-политичките цели. Значи **целта** на дипломатијата е исполнување на националните интереси (заедно со надворешната политика), односно создавање на што поповолни услови за нивно реализирање. Тоа подразбира зачувување на независноста, безбедноста и територијалниот, политичкиот и економскиот интегритет и развој на државата.

Исто така, дипломатијата треба да и обезбеди на сопствената држава што поголема слобода на активности на надворешен план. Таа има за задача, преку својот дипломатски апарат и пристап, да ја зајакне позицијата на државата во меѓународната заедница, создавајќи предности, и сојузници на земјава а притоа потиснувајќи ги противничките настојувања.

Постојат редица **дефиниции** за дипломатијата. Па така во нешто скратена суштина, се вели дека под дипломатија се подразбира употреба на акредитираните преставници за одржување на врски и контакти меѓу државите. Чарлс Тајер⁶¹ дипломатијата ја прикажува едноставно како средство за комуницирање меѓу владите, а самата амбасада како разводна табла за размена на пораки меѓу две влади. Поголемиот дел од научниците и теоретичарите тврдат дека дипломатијата е “вештина на водење на меѓународни преговори” или “дејност на државите во меѓународните односи”.

Рускиот научник Ковалев⁶² во својата книга “Азбука на дипломатијата” вели: “Во сложениот процес на дипломатијата, најважна е методологијата на преговарањето која ја применуваат дипломатите, а помеѓу акредитираните дипломати кои ги водат преговорите, се наоѓаат актерите на одлучување, кои

⁶¹ Според Thayer Charles, цитирано во Блажевски Ристо, “Методи во дипломатијата”, НИО Студентски збор, Скопје, 1988 г. стр. 12

⁶² Според А.Њ. Ковалев, цитирано во Zecevic M. “Vojna diplomatija”, Vojnoizdavacki i novinski centar, Beograd, 1990 g. str. 15

судбоносно влијаат на исходот на преговорите”. Барстон⁶³, дипломатијата ја дефинира како управување на односите помеѓу државите и помеѓу државите и другите меѓународни актери. Мајкл Ши⁶⁴ вели дека дипломатијата има три степени, односно дека до првиот степен таа е рутина, на вториот степен е техника, а на својот највисок степен таа е уметност. Во Енциклопедијата “Британика”, дипломатијата е дефинирана како изграден метод на меѓународно општење или вештина за уредување на меѓународните односи, главно преку преговори.⁶⁵

Во поширок контекст Бојчев⁶⁶ вели дека: (1).дипломатијата е средство за водење на државните работи од областа на надворешната политика по пат на официјални односи со други држави и меѓународни организации; (2). таа е облик и содржина на односите меѓу државите, низ службени контакти, со цел да се регулираат меѓусебните проблеми и интереси и склучат взаемно прифатливите договори; (3).дипломатијата е практикувана дејност на органите за надворешно претставување на државата (шеф на државата, премиер, министер за надворешни работи, дипломатски мисии) за време на официјални посети, меѓународни конференции и сл; (4). способност, знаење и умеење да се водат преговори со други држави, но и во водење преговори и посредување при регулирање на меѓународни конфликти, изнаоѓање компромиси и прифатливи решенија, а исто така и за проширување и продлабочување на меѓународната соработка; (5). дипломатијата е често употребуван синоним за оперативен владин ресор - министерство за надворешни работи; (6). таа е професија и кариера, таа е припадност на кругот луѓе кои се занимаваат со надворешно - политичка дејност и ја претставуваат сопствената држава во односите со другите меѓународни субјекти.”

Кога е во прашање дипломатското право, истото се нормира и добива поопшти рамки на Виенскиот конгрес во 1815 година, а посебно во Виенската конвенција за дипломатски односи од април 1961 година, кога дефинитивно ќе се изврши кодификација. Покрај во оваа конвенција, преостанатите елементи во дипломатското општење денес се нормирани во Конвенцијата за привилегии и за имунитет на ОН од 1946 година, во Виенската конвенција за конзуларни односи од

⁶³ Р.П.Барстон “ Модерна Дипломатија “, Југореклам 1996 год. стр. 9

⁶⁴ Michael Shea “To Lie Abroad”, Sinclair Stevenson, London 1996 p. 8

⁶⁵ Енциклопедија “ Британика “, книга 3 Топер, Скопје, 2005 год.

⁶⁶ Бојчев Д. “Дипломатски речник“, ТИВ-ТОП, Скопје 1988 г. стр 84

1963 година, во Конвенцијата за специјални мисии од 1969 година и во Виенската конвенција за претставување држави во меѓународни организации од универзален карактер од 1975 година.

Дипломатските односи и постојаните мисии се воспоставуваат врз основа на спогодби меѓу државите. Обично се воспоставуваат на база на реципроцитет. При поставувањето на шефот на дипломатската мисија претходи одобрение за отварање на постојана дипломатска мисија. Тоа се дава кога државите прв пат стапуваат во непосредни дипломатски односи или кога ги обновуваат. Одобрението обично се дава реципрочно во вид на меѓународен договор за воспоставување на дипломатски односи. Промената на личноста на шефот на мисијата не влијае на важноста на тоа одобрение. За упатување на шефот на мисијата потребно е да се добие согласност т.н. агреман (agrement) на државата во која треба да е акредитиран, додека за воените, поморските и воздухопловните пратеници - аташеа (attache's), потребна е согласност од неформален карактер.

По добивањето на агреманот, амбасадорот се поставува со внатрешен правен акт (декрет или указ) на шефот на државата или на друг надлежен орган.⁶⁷ При стапувањето на должност, дипломатот ги предава акредитивите (lettres de creance). Со предавањето на акредитивите, новиот преставник добива легитимитет за вршење на своите пратенички должности. Со тој чин се смета дека го презел водењето на мисијата, а датумот на предавање го одредува неговиот ранг помеѓу другите пратеници од иста класа.

Шефовите на мисиите ја завршуваат својата мисија со предавање на писмата за отповик (lettres de rappel). Државите се должни да ги отповикаат своите пратеници и членовите на мисијата ако се прогласени од територијалната држава за непожелни лица (persona non grata). Ако тоа не го сторат, државите кои ги примаат имаат право да ги повикаат да ја напуштат земјата. Дипломатските претставници не треба да бидат државјани на земјата кај која се акредитирани (agents diplomatiques regnicoles), но во пракса има и такви случаи. Не постојат ограничувања во поглед на бројот на членовите на мисиите, но се смета дека не треба да се преоѓа границата на разумните и нормалните потреби.

---

⁶⁷ И според Уставот на Р. Македонија, амбасадорите ги поставува Претседателот на државата, а за останатите дипломатски претставници, одлука донесува Министерот за надворешни работи.

3.2. РАЗВОЈ НА ДИПЛОМАТИЈАТА

Во воено-теократските држави на Стариот исток како што се Египетското деспотство, Хетското царство, Асирија, Персија и државите на стара Индија, надворешната политика првенствено се занимавала со остварување на завојувачките интереси: присвојување на земја, робови, стока и ограбување на богатства во соседните територии. Меѓународните прашања обично се решавале со употреба на сила. Сепак државите на Стариот исток понекогаш развивале и многу жива дипломатска активност. Дипломатските односи ги одржувале самите цареви. Владетелите на Стариот исток биле почитувани како да се богови а под нив била војската и чиновништвото. Воено- разузнавачка служба во тој период била окосница на дипломатијата.⁶⁸

Надворешната политика на Античка Грција и Рим, се управувала според интересите за проширување, за добивање робови и пазари. Дипломатската активност на античките полиси се остварува низ живи преговори, непрекината размена на пратеници (дипломати), свикување на совети, склопување на одбранбени и напаѓачки сојузи итн.⁶⁹

Македонија, под водство на кралот Филип II Македонски, станува една од најмоќните земји во Егејскиот басен. Филип, како искусен државник, ја користел дипломатијата и мудроста во остварувањето на своите политички и воени цели. Позната е неговата изрека дека “со магаре натоварено со злато ќе ја освои секоја тврдина”.⁷⁰ Тоа довело до нова практика во освојувањето на територии, со водење на дипломатски и политички игри, со кои се постигнувала целта без употреба на војската и воените средства. Но во освоените држави, Филип, користејќи ја дипломатијата и политичката итрина, владеел со ангажирање на бројна армија но и на познати политичари. Затоа, за владеењето над грчките полиси, тој се определил да ги придобие и искористи грчките видни луѓе, политичари, војници и филозофи. Исто тоа го правел и неговиот син Александар Македонски. Користејќи го

⁶⁸ В.П.Потемкин “Историја Дипломатије“, Државни издавачки завод Југославие, Београд, 1951 г. с. 9

⁶⁹ Исто, стр 10

⁷⁰ Гоцевски Т. “Основи на системот на национална одбрана“, Македонска ризница-Куманово, 2002 стр. 466

војничкиот потенцијал на Грција, и сознанијата на нејзините научници го проширил македонското царство на големите Азиски пространства.

Дејноста на дипломатијата во **периодот на средниот век** во почетокот им служи на интересите на варварските држави кои се феудализираа, а изникнале од урнатините на Римското царство и на другите делови од Средна, Северна и Источна Европа. Феудално - кметовските интереси ја одредуваат и надворешната политика на овие држави. Иако варварските држави воделе непрестана борба, тие сепак морале да се договараат меѓу себе и со соседите, за да на некој начин ги регулираат надворешно-политичките односи. Така и настанала дипломатијата, која ја одразувала примитивноста на овие нови политички творевини на раното средновековие.

Длабоко влијание на дипломатијата во тоа време направила Византија која ги наследила традициите на касното Римско царство. Развиената организација на оваа источна дипломатија изразена преку свечениот церемонијал, превртливост, лицемерност, смислата за создавање на разни комбинаторики, разединувањето на непријателот, искористувањето за свои цели на трговските, културните или религиозните врски, силно делувале на дипломатијата во средниот век.⁷¹

Втората моќна институција која многу влијасла на дипломатијата во Средниот век била Црквата со папството и нејзините сложени меѓународни врски. Папството било не само религиозна туку и државна сила. Потпирајќи се на сопствената територија, располагајќи со огромни материјални средства и со широко распространета мрежа на свои агенти, папството преку своето единство и меѓународниот авторитет се спротиставувало на несогласувањата и борбите со кои се разјадувала Феудалната Европа. Користејќи го ова, папството развило активна дипломатска дејност. Ги применувале сите средства почнувајќи од испробаните методи на политиката на Рим, па се до исклучувањата од црквата, интердикт⁷²,

---

⁷¹ В.П.Потемкин "Историја дипломатије", Државни издавачки завод Југославије, Београд, 1951, стр. 89

⁷² ИНТЕРДИКТ (лат.Интердиктум) - забрана во католичкото црковно право, запирање на вршење на сите црковни обреди (освен крштевање, исповед и причестување на болни и лица пред умирање), како црковна казна за град, општина, област или држава (мерки кои примснувале папите за да ги присилат владите на попуштање). Види повеќе во Милан Вујаклија, "Лексикон на странски зборови и изрази", Просвета, Београд, 1980 год.

подмитување, шпијунажа и тајни убиства. Папската дипломатија успешно содејствувала во разни меѓународни потфати на средновековието како што биле и Крстоносните војни.⁷³

Дипломатијата на новото време започнува со создавањето на капиталистичките односи во периодот на доцното средновековие. Поттик на овој процес му даваат географските откритија и првите колонијални освојувања од 15 и 16 век. Светските трговски врски се прошируваа а стоковно - паричните односи зајакнуваа. Трговските патишта и центрите се преместија од Средоземното и Балтичкото море кон крајбрежието на Атланскиот океан. Во тоа време во меѓународните односи главна улога почнале да играат државите во непосредна близина на тие центри, Португалија, Шпанија, Холандија, Франција и Англија. Притоа се зајакнува и организацијата на дипломатската служба а почнуваат да се поставуваат и стални дипломатски претставништва. Се создава строга дипломатска хиерархија, се изработуваат општо применетите форми на дипломатска преписка, а францускиот јазик станува општо прифатен службен јазик на дипломатските односи. Конкретно се регулира и надворешниот дипломатски церемонијал.

Се претпоставува дека периодот на нов тип на дипломатија започнал некаде пред Првата светска војна а со доаѓањето на САД и нивното вклучување во коалицијата како доминантен партнер, внело и одредени промени во дипломатијата. На пример во тоа време значаен настан врзан за надворешната политика и дипломатија било создавањето на Лигата на народите. Истата била замислена како начин за регулирање на односите меѓу земјите и народите. Секретаријатот формиран во Женева од страна на Лордот Перт⁷⁴ преставувал вистинска новина. Било присутно мислењето дека насилството ќе биде запрено и отстрането само врз основа на здравиот разум, а дури се мислело дека насилството може да биде запрено и со примена на сила. Во дипломатијата биле внесени методи чија карактеристика била нестабилност.

Еден од значајните настани во овој период кој извршил влијание врз дипломатијата во тоа време било и се поголемото присуство на конференцискиот

---

⁷³ В.П.Потемкин "Историја дипломатије", Државни издавачки завод Југославије, Београд, 1951 г. с. 90

⁷⁴ Ристо Блажевски, "Методи во дипломатијата", НИО Студенски збор, Скопје, 1988 год. стр. 124

систем во дипломатскиот метод, воведен од Лигата на народите а подоцна и во Организацијата на обединетите нации. Се смета дека ваквите конференции сепак малку сториле да се задоволи потребата за водење на отворена дипломатија. Имено во настојување да се водат отворени и искрени преговори, се отишло во друга крајност. Рационалната дискусија полека била напуштана на сметка на бескрајни и бесцелни пропагандни говори.

Современата дипломатија го преферира почитувањето на принципот на независност, еднаквост, територијалниот интегритет на државите, потребата за водење на активна надворешна политика на сите меѓународни субјекти, без оглед на нивната големина и на степенот на економскиот развој.

Формирањето на нови независни држави, динамичниот технички - технолошки развој, како и се поизразената меѓузависност на државите ја наметна потребата за отворање постојани дипломатски претставништва - амбасади. Покрај отворањето на дипломатско - конзуларните претставништва, се почесто се применува и принципот на отворање на специјализирани и ад хок мисии, во функција на дополнување на активностите на постојаните мисии.⁷⁵

3.3. ФУНКЦИИ И ВИДОВИ НА ДИПЛОМАТИЈАТА

Виенската конвенција на дипломатските односи во член 3 ги набројува следните **функции на дипломатската мисија**.⁷⁶

1. Претставување на државата во земја во која е испратен дипломатскиот претставник.

2. Заштита на интересите и на нејзините државјани во границите што ги дозволува меѓународното право.

---

⁷⁵ "Привременото седиште на ООН во Њујорк, по оснивачката Конференција на организацијата, одржана во Сан Франциско во 1945 г. имало 51 мисија, што приближно одговара на тогашниот број на суверени земји. Во 1962 овој број се зголемува за 60 нови членки, а всѝ во 1982 овој број изнесува 170 независни држави, од кои 159 стануваат членки, односно отвораат свои постојани мисии во ООН. Според "Светскиот водач за дипломатски претставништва", во светот постојат 18 400 дипломатско-конзуларни претставништва и мисии со над 100 000 дипломатски или конзуларни претставници во 193 држави." Данчо Марковски, "Дипломатија (организација и практика)", Кинематика, Скопје 2002, стр. 25

⁷⁶ Виенска конвенција, 18 април 1961 год., член 3

3. Преговарање со владата на државата кај која е акредитиран дипломатскиот представник.

4. Известување со сите дозволени средства за условите и развојот на настаните во државата на службување и поднесување на извештај.

5. Унапредување на пријателските односи и развој на економските, културните и научните односи меѓу две држави.

Постојат неколку **видови на дипломатија**, и тоа: билатерална, конференциска, лична, парламентарна и шатл-дипломатија.

а) Билатерална дипломатија. Билатералната дипломатија е најстариот вид на дипломатијата. Таа е облик на односи помеѓу две држави и се манифестира со постоење и дејствување на постојани дипломатски мисии, односно амбасади и конзуларни претставништва. Искуството покажало дека непосредните односи помеѓу државите, можат да се одвиваат и унапредуваат само преку постојани претставништва односно претставници, а некои дипломатски функции и не можат да се замислат без овој вид на дипломатија (претставување, застапување на интереси, набљудување и известување), иако со порастот на значењето на конференциската и парламентарната дипломатија се смета дека се повеќе слабее улогата на билатералната дипломатија.

Во оваа смисла, оценувајќи ја предноста на билатералната дипломатија, Маршал ги наведува следните неколку елементи:⁷⁷

- прво, континуирано претставување во една странска земја создава максимум на фамилијарност со условите и личностите на односната земја и овозможува редовен и сигурен доток на информации за разни цели;

- континуираното претставување го олеснува преземањето на разни иницијативи без привлекување на непотребно внимание, кои сигурно би се случило со доаѓањето на специјална делегација;

- со постоењето на постојани дипломатски мисии, многу е полесно да се обезбеди континуитет во политиката, без оглед каква е таа;

---

⁷⁷ Цитирано во Mitic M. "Diplomatija (delatnost, organizacija, vestina, profesija)", Zavod za udzbenike i nastavna sredstva-Beograd, 1999, str. 14

- како што уште и Ришелје истакнувал, државите имаат извесни постојани интереси кои не можат да бидат заобиколени преку разгледувањето на сентиментална, идеолошка или лична природа.

б) Конференциска дипломатија За времето на Првата светска војна, почнал да се применува нов начин на преговори кој се нарекол “конференциска дипломатија” и која почнува да наоѓа се поголема примена и да презема дел од функциите на веќе воспоставените дипломатски канали.

Терминот “конференциска дипломатија“ се употребува кога станува збор за директните преговори меѓу шефови на држави, претставници на влади или министри за надворешни работи. Таа е процедура, начин на работа со кој делегации и стручњаци се собрани со цел да решат одредени проблеми. Тие може да се сретнат во поголем град, или во главниот град на една од земјите учеснички. Својот подем и развој конференциската дипломатија го должи на потребата од разгледување и решавање на многу специфични проблеми на светската заедница.⁷⁸

Седниците се состојат главно од изнесување на своите позиции и ставови кои секој вешт дипломат обично треба да ги знае и пред да почне конференцијата. Излагањата се проследуваат со предлози и внимателни концепти, со напори постепено да се обезбеди оптимум, што како задача си го поставува секоја делегација. Ако делегацијата, како што тоа често се случува, не планира никакви концесии, тогаш, едноставно секој ден ја повторува својата првобитна позиција, но на различни начини. Од друга страна ако различни делегации навистина сериозно се заинтересирани за компромис, говорите се смалуваат, коцесиите еволуираат во позитивна смисла, се презентираат во покуси временски интервали, се додека не се постигне компромис. Расправиите, процедурата, се одвиваат послободно, ослободени од стегата на протоколот и дипломатскиот професионализам. Според формулациите што се објавуваат на крајот на секоја конференција, може да се види

---

⁷⁸ Текот на една конференција отприлика би се одвивал на следниов начин: На првата свечена (официјална) седница, или седница на една конференција на отварањето, присуствуваат новинари и фоторепортери. Секој шеф на делегацијата го одржува својот говор, во кој обично се изразуваат очекувањата и надежите што треба да се оставрат, истакнувајќи ја децидно позицијата на својата земја на начин што понескогаш оневозможува каков било компромис. Првата затворена седница започнува со дискусијата за дневниот ред, предметот на расправа, со одредување на редот по кој учесниците ќе учествуваат во дискусијата. Види повеќе во Ристо Блажевски, “Методи во дипломатијата“, НИО Студентски збор, Скопје 1988 г. стр. 36-37

степенот на остварениот успех.⁷⁹ Но, се случува и да дојде до судир и до настојување на некоја страна да ги наметне своите погледи и да ја насочат дискусијата во правец во кој нивните излагања се претставуваат во најдобра светлина.

в) Лична дипломатија. Таа може да се дефинира како учество во активните преговори на шефовите на држави, претседатели на влади или министри за надворешни работи. Личната дипломатија има свои предности и недостатоци.

Како предност, е тоа што еден министер за надворешни работи, може да дојде на лице место и, користејќи го својот престиж и авторитет, за неколку часови може да го реши проблемот, наместо амбасадорот на кого, потпирајќи се на писмени инструкции, за таа иста работа понскогаш му требаат неколку недели. Запознавајќи се со другите министри за надворешни работи, може да се создаде пријателска атмосфера за регулирање на споровите и надминување на евентуалните недоразбирања.

Сепак постојат и одредени непогодности во практиката. На пример повторената лична посета во кус временски интервал на министер за надворешни работи на свој колега од друга земја, не се препорачува. Такви посети го зголемуваат очекувањето на јавноста и води кон одредено недоразбирање и дури создавање на конфузија.

Исто така личното познавање не секогаш води и кон пријателство, туку повремено и до потполна спротивност и одбивност, со што се оневозможени успешни дипломатски преговори.

г) Парламентарна дипломатија Организацијата на обединетите нации, претставува нов облик во водењето на преговорите која е позната под името “парламентарна дипломатија“ Постојат одредени карактеристики на ООН кои ја претставуваат новината во однос на дипломатскиот процес. Една од нив е можноста - претставници од разни земји на неутрален терен да разменат мислење за многу прашања и проблеми од областа на билатералните односи и за одделни подрачја во

⁷⁹ Кога се вели дека е постигната целосна согласност, а притоа да не биде објавена, може да биде сомнително. Да се тврди дека е постигната “суштинска согласност“, може да значи дека барем во некои значајни области не е постигната согласност, а пак формулацијата “извршена е целосна размена на гледиштата“, обично значи дека никаква согласност не е постигната. Исто, стр.37

светот. Современите и модерни технички достигнувања, исто така доаѓаат до израз. Делегациите во Советот за безбедност и Собранието можат непречено да ги изнесат мислењата и ставовите на своите земји за материјата која се дискутира и сл.

д) **Шатл-дипломатија** Некои автори ја споменуваат како посебен вид, која често е практикувана во последните години за решавање на поедини меѓународни конфликтни ситуации а се спроведува главно од големите сили, кои својата моќ и влијание го покажуваат и преку овој облик на дипломатска активност. Шатл-дипломатијата всушност е посредничка дипломатија, во која посредниците патуваат, обично помеѓу едната и другата спорна страна, пренесувајќи ги взаемните пораки, но и делувајќи самостојно со цел на изнајдување на компромис.⁸⁰ Овој вид на дипломатија особено е употребувана од страна на Соединетите Американски Држави, кои имаат и неколку специјализирани тимови на дипломати кои кружат низ светот и пробуваат да најдат заедничко решение. Најпознати такви мисии беа во рамките на постигнувањето на мир во Босна и Херцеговина, долгогодишниот спор помеѓу Израел и Палестина, како и помеѓу грчкиот и турскиот дел на Кипар.

3.4. МЕТОДИ ВО ДИПЛОМАТИЈАТА

Методите во дипломатијата се делат на **општи** и **посебни**. Кога се зборува за **општи** методи во дипломатијата, може да се каже дека тие се постојани и универзални, применливи кај дипломатите на сите земји, без разлика на поредок, режим и определеност на меѓународен план. Со овој вид на методи, дипломатијата значително повеќе го поприма обележјето и третманот на науката за надворешно - политички односи. Преку нив се откриваат и утврдуваат одредени објективни вистини, закономерности и одредуваат целисходните активности. Општи методи во дипломатијата се: испитувањето, посматрањето, студијата на случај и анализа на содржината на документи.

Низ **посебните** методи се огледа многу повеќе умешноста или вештината присутна во дипломатијата, како и начинот на водење на преговори на билатерален

⁸⁰ Бидејќи посредувањето е исто така облик на дипломатската активност, тогаш шатл-дипломатијата може да се смета како посебен вид на дипломатијата, или барем како подвид на билатералната дипломатија. Види повеќе во Mitic M. "Diplomatija (delatnost, organizacija, vestina, profesija)"- Zavod za uzbeneke i nastavna sredstva-Beograd, 1999 str. 17-18

или мултилатерален план а е зависна од целта што во дадениот момент се настојува да се оствари. Посебни методи⁸¹ во дипломатијата се: убедувањето, ветувањето, заканата, наградата, казната, принудувањето. По однос на нивната примена, може да се каже дека општите методи се тие кои ја олеснуваат примената на посебните методи.

Овде посебно внимание би обрнале на преговарањето, како основа на посебните методи, но и како суштински и најгенерален метод во дипломатијата.⁸² На одреден начин дипломатијата е синоним за преговарање, извршувано од субјектите на меѓународните односи, од лицата кои се за тоа овластени од официјалните надлежни органи на државата.

Преговарањето претежно е поврзано со убедувањето - изнесување на аргументи. Во вакви случаи умешноста и успехот на еден преговарач се мери според неговата способност да ја убеди другата страна да заземе став по определено прашање, кое најмногу одговара на страната која тоа го покренува. Во рамките на преговарањето се употребуваат и други посебни методи како ветувањето, заканата и тн. Лица кои за време на разговорите вршат притисок (принуда) не би можело да се наречат преговарачи.

Во посебните методи што можат да најдат примена се и оние што се насочени кон изнаоѓање на мирољубиви решенија токму по пат на преговори. Во нив спаѓаат директните преговори, добрите услуги, посредувањето, меѓународните анкетни комисии, мирењето и арбитражата.

---

⁸¹ “Со оглед на одредената совпаднаост, поклопување во одредени точки меѓу надворешната политика и дипломатијата, доаѓа и до извесно совпаѓање меѓу средствата на надворешната политика и методите во дипломатијата, односно до појава - одредено средство во надворешната политика, да се употребува и како метод или начин на работење во дипломатијата” - Ристо Блажевски “Методи во дипломатијата” НИО “Студенски збор” Скопје, 1988 год. стр. 59

⁸² Преговарањето претставува двосмерна комуникација насочена кон постигнување на спогодба помеѓу страните кои имаат интереси што ги делат или кои се меѓусебно спротивставени. Со него се прифаќа дека постои обостран интерес или заеднички проблем и потреба за дијалог кој треба да доведе до спогодба. Преговарањето всушност е процес на донесување на колективни одлуки по пат на спогодба- во семејството, во бизнисот, во локалната или државната заедница или во меѓународните односи. Значи целта на преговарањето е да се дојде до разумна спогодба која ќе ги задоволи во можната мера легитимните интереси на оние кои преговараат, ќе најде правично решение за конфликтот на интереси не нанесувајќи штета на односите помеѓу преговарачките страни, водејќи сметка за општите интереси на човечката, семејната, бизнис или меѓународната заедница и ќе биде релативно трајна и доволно ефикасна за да ги произведе посакуваните резултати. Zivorad Kovacevic, “Medjunarodno Pregovaranje”, “Filip Visnic”-Diplomatska akademija MSP SCG, Beograd, 2004, str. 26

Кои од наведените методи ќе бидат користени во дипломатијата, зависи од самата надворешна политика на државата. Држава која претпочитува мирољубива активна коегзистенција, ќе ги користи убедувањата, преговорите, мирно решавање на спорите, економска помош и слично, додека земјите со предиспозиција за остварување на хегемонија и реализирање на одредени цели спрема други земји, ќе ги користат сите други методи, од закани, преку субверзија, сè до забраните на увоз - извоз и сл.

3.5. ПРЕВЕНТИВНА ДИПЛОМАТИЈА

Превентивните акции стануваат актуелни по студената војна а особено по 11-ти септември 2001 година, по терористичкиот напад на кулите близначки во Њујорк. Исто така новите извори на загрозување на мирот и на безбедноста, уште повеќе ја актуелизираа превентивната дипломатија. Затоа сеопфатно се истражуваат стратегиите за превенирање конфликти, потоа механизми и алатки за нивно реализирање како и вклучување на актери како трета страна во улога на интервентори за избегнување на вооружени конфликти.

Зачестените етнополитички конфликти по студената војна главно се решавани со нов пристап и стратегии понудени во агендата за мир во 1992 година на тогашниот генерален секретар на ОН, Бутрос Бутрос Гали. Најчесто употребувана е превентивната дипломатија, преку вклучување на меѓународните актери да се спречи ескалирањето на конфликтот во вооружен судир. Превентивната дипломатија Гали⁸³ ја дефинира како акција за превенирање на појавување на спорот, на постојните спорови од ескалација во конфликти и да се ограничи нивното ширење по избувнувањето. Дијалогот на страните меѓу кои што постои отворен судир за прашањата што се сметаат за повод или причина за конфликтот се дел од стратегијата за превентивна дипломатија. Впрочем речиси сите теоретичари се согласуваат дека “шансите за успех на превентивната дипломатија се зголемуваат ако се вклучат претставници на етнополитичките движења и државните елити”.

---

⁸³ Жанета Косе, “Концептот на превенција на конфликти по студената војна: превентивната дипломатија во Естонија и Македонија”, Современа македонска одбрана бр.10, Декември 2004 год. стр.112

Како краткорочни мерки за спроведување превентивна акција се: мерки за создавање доверба, рано предупредување (врз основа на собрани информации од неформални или формални мисии за изнаоѓање факти), превентивно распоредување и во некои случаи создавање на демилитаризирани зони.

Превентивната дипломатија е, всушност, превентивна акција која што ја преземаат меѓународните актери за спречување на вооружен судир. Инаку за да се преземе превентивна акција, клучно е почитувањето на некои општи принципи, како што се согласност од односната држава, непристрасност и немешање во внатрешните работи од меѓународни актери, да не се употребува сила освен во самоодбрана, да постои поддршка од Советот за безбедност на ОН, и Генералниот секретар на ОН да ја преземе одговорноста за напредок на мисијата.

Главни меѓународни актери вклучени во решавање на конфликти се: Организацијата на обединетите нации, ЕУ, ОБСЕ, НАТО, големите сили и државите, истакнати поединци и др.

3.6. ЈАВНА ДИПЛОМАТИЈА

Модерните држави не се преставувани само преку акредитираните амбасади и дипломати, туку и преку разни иницијативи, кои придонесуваат многу за градeње на името и имиџот на државата. Тоа ја менува стратегијата на официјалната дипломатска служба. Имено станува збор за т.н. “јавна дипломатија”. Американскиот експерт Роберт Нај ја дефинира јавната дипломатија на следниов начин: “Пренесувањето информации и предавањето позитивна слика се дел од јавната дипломатија, но таа подразбира и долготрајни односи кои создаваат услови за меѓувладина соработка.”⁸⁴

Во овој процес се поголемо учество имаат т.н. “недржавни актери” т.е. невладините организации, здруженија, асоцијации, фондации, клубови и поединци. Како пример ќе ги земеме САД, Велика Британија, Германија и некои други држави што создадоа медиуми кои допираат до свеста на странската јавност, промовирајќи

---

⁸⁴ Jay Wang “Public diplomacy and global business”- The journal of Business Strategy; 2006; 27,3; ProQuest Central p. 44

ги своите вредности и институции. Така во многу држави се слуша Гласот на Америка, Радио слободна Европа, Би-би-си или Дојче Веле. Исто така се организираат многу летни школи за учење на англиски, француски или германски јазик, за кои се нудат стипендии преку Британскиот совет, Францускиот културен центар, Германските и Холандските амбасади и слично.

Предводниците на јавната дипломатија тврдат дека телевизијата, музиката, спортот и многу други социокултурни активности се од огромно значење за меѓународно културно разбирање, што е крајната цел на стратегиите на модерната јавна дипломатија.

Во тој контекст, Николас Кал, вели “Британскиот совет бил основан како орган на меѓународна пропаганда... Одредени иницијативи вклучувале изучување на англискиот јазик, но ваквите часови секогаш биле придружени со политички пораки”.⁸⁵

3.7. ВОЕНА ДИПЛОМАТИЈА

3.7.1. Поим

Уште во стариот век, личноста на владетелот најчесто била соединета со личноста на војсководецот, па така и општите дипломатски работи најчесто биле соединети со воените цели и задачи. Со појавата на модерните држави, се проширува и сферата на меѓународното комуницирање и се јавуваат посебни државни организации што ги превземаат многубројаните задачи на државната управа. Се формира ресор за надворешни работи, а сите воени прашања му се доверуваат на министерството за одбрана. Оттука и од општата дипломатија се одделува посебна воена дипломатија, која се специјализира за сите воени прашања што го посредуваат општењето меѓу државите, а се занимаваат со вооружените сили, водењето на војни итн. Во текот на историјата првите дипломатски контакти, (ако воопшто така можат да се наречат), на две воени претставништва, реализирани се по вооружените судири на завојувачките страни, кога најчесто се

---

⁸⁵ Christopher Ross “Pillars of Public Diplomacy (Grappng with International Public Opinion)”- Harvard International Review; Summer 2003; 25, 2; ProQuest European Business

преговарало за условите за капитулација на една од нив. Тие контакти исклучиво ги остварувале врховните команданти на завојуваните страни со своите најблиски соработници.⁸⁶ Значи воената дипломатија е компонента на општата дипломатија. Таа е директно врзана за министерството за одбрана, затоа што министерството за одбрана е единствена од институциите кое директно и самостојно општи со странство. Но воената дипломатија е поврзана и со амбасадорот, кој ја исполнува својата јурisdикција како шеф на дипломатската мисија.

Всушност “воената дипломатија претставува воено - дипломатска организација - институција која ги планира, организира и води воените односи со странство, користејќи сопствена методологија (методи, сили и средства) во реализација на задачите од воена природа во меѓународните односи”.

Заради специфичноста на овие прашања, бара подготвување на посебен воен кадар т.е. воени дипломати или воени аташеа.

Во работата на воената дипломатија посебно место и припаѓа на разузнавачката дејност и шпијунажата. Двете активности се поврзани и условени и упатуваат на военоразузнавачката служба. Таа одлучува за организацијата на воената дипломатија, делимично ги одредува нејзините задачи, ангажирање, методологија на работата и донесува одлука кои кадри ќе се занимаваат со разузнавачка дејност. Военоразузнавачката служба редовно организира, планира и раководи комплетно со разузнавачката дејност и ги реализира разузнавачките и шпиунските акции. Воената дипломатија е близу и далеку од јавноста, затоа што секогаш е во состојба секогаш да изненади со својата таинственост и комбинаторики. Таа изградува сопствен кадар, посебно воено - дипломатски кадар од кариера, кој животно се определил за дипломатски позив, полн со офанзива, активности, ризици, напрегања и одрекувања.

3.7.2. Функција и задачи на воената дипломатија

Со институционализацијата на воената дипломатија, по аналогија доаѓа и до поделбата на функциите на воената дипломатија. Впорочем нејзината **основна**

---

⁸⁶ Marinko Ogorec, “Vojno-diplomatska praksa”, Golden Marketing, Tehnicka knjiga, Zagreb 2005, str. 15

функција е претставување на вооружените сили, заштита на нивните интереси, претставување на сопствената држава, заштита на државните интереси и заштита на интересите на припадниците на вооружените сили и припадниците на државата.

Функцијата на воената дипломатија извира од нејзината **основна цел** а тоа е да ги извршува есенцијалните дипломатски, разузнавачки и други задачи за потребите на вооружените сили. Но, дипломатската функција е условена од составот на вооружените сили, дипломатските институции, односно од елементите на системот. Таа исто така извира од составот и задачите кои ги извршува дипломатската институција.

Според тоа, функцијата не може да се одвои од задачите, но комплементарно ги обединува сите задачи кои ги извршува военодипломатската институција.⁸⁷

Задачите на воената дипломатија, можат условно да се поделат на задачи од протоколарна природа, задачи од стручно-функционална природа кои стојат пред воено дипломатската клиентела, оние произлезени од одредбите на Виенската конвенција и задачи од тајна (разузнавачка) природа, кои пред воено дипломатските претставништва ги поставува разузнавачката служба и нејзините институции.

Сепак, најрационална и најадекватна поделба на задачите кои ги обавуваат военодипломатските претставништва е поделбата на задачите од легална природа и задачи од илегална природа. Некои процени на разузнавачките и контраразузнавачките служби укажуваат дека околу 90% од податоците денес се собираат по легален пат.⁸⁸ Најесенцијалните задачи на воената дипломатија е поврзана со претставување на сопствените вооружени сили кај државата на приемот. Тука воениот дипломат се појавува како претставник на своите вооружени сили и министер за одбрана. Неговата улога одговара на улогата на државник кој води политика, секогаш во интерес на вооружените сили и државата. Истата е секогаш

---

⁸⁷ Според Виенската конвенција од 1961 година јасно и децидно е одредена функцијата на дипломатската мисија.

⁸⁸ Некои процени на разузнавачките и контраразузнавачките служби укажуваат дека околу 90 % од податоците денес се собираат по легален пат односно со користење на јавните медиуми, непосредни контакти со граѓаните и офицерите на една држава, по пат на разговори со други извори (дипломати, новинари, трговци, туристи), а само 10 % од податоците се собираат на класичен разузнавачки начин. Види повеќе во Милаш Зечевиќ, "Војна дипломатија", Војноиздавачки и новински центар, Белград 1990 г. стр. 139

службена: на свеченостите, приемот, придобивките, јавните манифестации, коктейлите, баловите и во сите останати активности.

Исто така, важна задача е преговарањето со владата, или со министерот за одбрана на државата на приемот. Оваа задача е доста сложена, затоа што преговорите се основ на дипломатската дејност и дипломатското општење. Тие повеќестрано влијаат на развивањето на пријателските и други односи. Обично преку преговорите се иницираат разни прашања од доменот на работењето на вооружените сили, купување продажба и испорака на воена опрема и технологија, преговарање заради размена на податоци од политичка, економска, разузнавачка и воена природа.

Исто така, важна задача на воената дипломатија е заштитата на интересите на вооружените сили и нејзините припадници во државата. Тоа се сведува на превземање одредени мерки и активности за да се заштитат интересите на сопствената армија, сопствената држава и припадниците на вооружените сили, офицерскиот и војничкиот кадар и други воени лица кои ќе се најдат на територијата на земјата домаќин. Таа главно се организира заради заштита на основните права, имотните, материјалните и нематеријалните права и др.

3.7.3. Поделба на воената дипломатија

Воената дипломатија се состои од следните пет институции:

- воена дипломатија на врвот;
- воени дипломатски претставништва;
- воено економски претставништва;
- воени мисии и
- воени комисии

Односот помеѓу овие военодипломатски компоненти се организира на строга воена субординација и поделба на обврските.

а) Воена дипломатија на врвот

Воената дипломатија на врвот е највисоката институција на воената дипломатија. Може да биде постојана или повремена (*ad hoc*). Се состои од

делегации кое го сочинуваат највисокото воено раководство на вооружените сили на една држава, првенствено составени од министерот за одбрана, неговиот заменик, началникот на генералштабот, помошниците, началниците на родовите и видовите, и други воени претставници од воениот врв. Военото раководство својата активност на дипломатски план ги исполнува во повеќе правци. Тоа ги планира, организира и трасира патиштата на воената и воено дипломатската соработка во рамките на надворешната политика преку планирани размени на делегации кои имаат дипломатски третман. Исто така ги осмислува содржините на званичните, работните и куртоазните посети. Природата и содржината на прашањата за разгледување се врзани за меѓуармиската соработка по сите основи за воено економските односи, научната соработка, техничката и културната соработка и сл. Исто така во доменот на меѓуармиската соработка, преку воената дипломатија на врвот, се опфатени и редица содржини врзани за создавање на пријателска клима и доверба, воспоставување на редовни пријателски контакти, размена на искуства, школување на кадри и размена на истите, воена трговија и заеднички програми за производство на одредени борбени средства и заеднички настап на трети пазари и др.

Различното ниво на составот на делегациите разгледува и различни прашања при што, најголемо значење има дипломатската активност на министерот за одбрана затоа што тој е клучната фигура на вооружените сили и неговите посети ги “отвораат и затвораат” можностите за развој на дипломатските односи.

Покрај званичните посети, воените раководители прават и куртоазни посети, посети поради одмор и други пригодни содржини и истите се исполнети со културна програма, но и одредени официјални контакти и разговори со домаќинот или со трети личности.

Воените раководители за време на својата активност на меѓународен план имаат статус од највисок дипломатски ранг и им припаѓа комплетна дипломатска правна заштита според Виенската конвенција за дипломатските односи како во земјата домаќин така и во земјата преку чија територија преоѓа воената делегација.

Воената дипломатија на врвот доби и посебно место во заедничките команди на земјите членки на НАТО во Брисел.

б) Воени дипломатски претставништва

Со развојот на вооружените сили, воените потреби и барања, се развивала и организацијата и структурата на воените дипломатски претставништва (ВДП), нивната кадровска база и методологија на работа. Нивната појава во меѓународните односи влијаело врз воените односи врз развојот на општата дипломатија, следејќи ја и дополнувајќи ја нејзината содржина.

Воено дипломатските претставништва во почетокот биле врзани директно за генералштабовите на вооружените сили. Но, со усовршувањето на воената организација и нејзината структура и со создавањето на военоразузнавачките служби, тие станале составен дел на тие служби, во рамките на генералштабот. Само привидно, денес, ВДП директно се врзани за генералштабовите. Впрочем со нив директно раководи воено разузнавачката служба како организационен дел на ГШ.

Но, сепак задачите на ВДП ги преминуваат рамките кои им ги поставуваат воените разузнавачки служби. Пред нив се и задачите кои им ги поставува министерот за одбрана било преку началникот на ГШ или директно.

Според Виенската конвенција за дипломатските односи јасно се одредени функциите и задачите на дипломатските претставници. Истите во целост можат да се пренесат и на ВДП. Според тоа ако амбасадорот ја преставува државата, аналогно на тоа, воениот аташе и другите службеници на ВДП ги преставуваат своите вооружени сили, ги застапуваат нивните и интересите на нејзините припадници кои ќе се најдат на територијата на државата на приемот. Покрај спомнатото, пред ВДП стојат и други важни задачи и тоа: водење на преговори, известување на своето раководство за состојбата на вооружените сили во земјата на приемот и унапредувањето на меѓуармиската соработка.

Кога се зборува за функцијата претставување на своите вооружени сили, се подразбира воспоставување на контакти со официјалните претставници на вооружените сили на земјата домаќин, официјални средби, присуство на приеми, свечености, разни прослави, паради и други пригоди кои ги организира домаќинот за воено - дипломатскиот кор. Исто така ВДП, по покана на другите акредитирани воени атешеа, учествуваат на прославите на денот на вооружените сили и други

национални празници со присуство на приеми, коктейли и вечери, или со упатување на честитки. Посебно важен момент на преставување на вооружените сили е аудиенцијата кај министерот за одбрана или началникот на ГШ.

На разузнавачки план ВДП се занимаваат со прибирање информации и податоци за вооружените сили и земјата домаќин, за што навремено поднесуваат извештаи. Виенската конвенција предвидува само дозволени средства на тој план.

Кога се работи за односот и релациите помеѓу ВДП треба да се знае дека воено-дипломатското претставништво е во составот на амбасадата со извесна самостојност. Значи ако амбасадата е официјален претставник на државата, тогаш и амбасадорот како претставник на државата во хиерархиската скала е субординиран над военото аташе, затоа што вооружените сили се потчинети на Претседателот на државата, чиј непосреден претставник е амбасадорот.

в) Воено - економски претставништва

Воено- економските претставништва се институции на вооружените сили и се занимаваат со воена трговија, кооперација во областа на воената индустрија, воен реекспорт, сервисирање и поправка на оружјето и воената опрема кои се експортирани или произведени во сопствените фабрики.

Секоја држава овие работи ги држи под строго ембарго, обвиткано со голема тајност од причини што секоја држава настојува да го заштити своето производство и пазар на кои се продаваат нејзините производи, или купува оружје и воена опрема. Односно, ниедна држава не сака пошироки политички и други импликации на меѓународен план заради продажба на оружје и воена опрема на одредени држави, кои тоа оружје го користат во разни цели, па дури и за загрозување на мирот и безбедноста во разни делови на светот.

Организациската структура на воено - економските претставништва е сложена и главно вклучува стручњаци од воено- технички науки (за оружје и воена опрема, специјалисти за средства на воената морнарица, воени бродови, подморници, воздухопловство, електроника и други специјални средства).

Дипломатската положба на воено - економските претставници е регулирана со Виенска конвенција за дипломатски односи. Еден од претставниците има потполн дипломатски имунитет, додека другиот дел има т.н. “стеснат” дипломатски имунитет. Потполн дипломатски имунитет имаат оние воено-економски претставници кои се поставени на дипломатски функции во рамките на амбасадата, како и првиот и вториот секретар, или аташеата и советниците на амбасадорот за економски односи.

г) Воени мисии и комисии

Воените мисии им предходат на военодипломатските претставништва. Нивната појава може да се забележи уште во војните водени од 1618 - 1678 помеѓу Европските држави. Но, воените мисии одиграле вистинска улога во Првата и Втората светска војна, посебно во развивањето на меѓуармиската соработка и обезбедувањето на содејство со сојузничките единици. Тие се плански упатувани, со одредени краткорочни и долгорочни задачи кај сојузничката страна, за објективно да ја согледаат состојбата во вооружените сили и нејзините единици и за тоа да го известат своето државно и воено раководство. Заради успешно остварување на воените мисии бил потребен кадар, кој функционално ги извршувал своите задачи не мешајќи се многу во интерните работи на сојузникот, затоа што секој некоректен потег на претставникот на мисијата можел да предизвика негативни реагирања на сојузникот, што на крај можело да доведе до заладување и прекин на сојузништвото и на пријателските односи.

Од членовите на мисијата се барало добро познавање на јазикот, политичките прилики и обичаите на народот на сојузничката држава. На тој начин почнал да се создава дипломатски кадар од воените структури кој бил оспособуван за работа од воена природа. Тие работи во почетокот не се нарекувале дипломатски, но имале дипломатски карактер.

Како што предходно напоменавме, посебно Втората светска војна има огромно значење за воените мисии затоа што беа изградени структурата, функцијата и кадарот на воените мисии.

Воените комиси се формираат за конкретни прашања од доменот на меѓународните односи од воена природа. Тие можат да бидат постојани и повремени. Често се појавуваат како елементи на воената дипломатија на врвот, но и во други улоги, во мир и во војна. Тие комисији делуваат во рамките на меѓуармиската соработка, при приемот на воениот материјал и техничките средства, решавање на оделни спорни прашања каде е присутен исклучиво воениот фактор. Нивното место во воената дипломатија не е лоцирано, но како и воените мисии имаат определени овластувања и посебен третман кој може да има дипломатски статус. Воените комисији имаат и контролно-надзорна функција (на пример при уништувањето на нуклеарно, хемиско или биолошко оружје).

3.7.4. Методи во воената дипломатија

Ако методот е пат или начин на остварување на поставената цел, тогаш метод во рамките на воената дипломатија е пат и начин на извршување на военодипломатските задачи во странство.⁸⁹ Тие методи се разновидни и бројни и значат вештина со која воените дипломати се користат во општењето со странство.

Општата поделба на методите, која е доминантна во научната методологија и теорија, е дека сознајните методи можат да се поделат на две групи и тоа на искусвени и неискусвени методи.

Искусвените (сознајни) методи се изградени така што до сознанието доаѓаат со искусство.

А неискусвените методи (кои се филозофски) се изградени така што до сознанието се доаѓа со проширување на искуството.

Во дипломатијата, скоро секогаш се користат само искусвените методи.

Сознајните методи имаат три фази:

---

⁸⁹ Милан Зечевиќ, “Војна дипломатија”, Војноиздавачки и новински центар, Београд, 1990 год. стр. 252

1. Првата фаза е набљудување (опсервација) на појавите, предметите и запазување на фактите. Самиот метод (процес) на набљудувањето е сложен и различен, условен е со самата дејност, човекот и средствата.
2. Втората фаза е објаснување на појавите или предметите врз основа на воспоставените факти. Тука се воспоставуваат односи помеѓу причината, дејството и последицата и се остварува заклучокот врз основа на собраните факти со набљудување и споредување.
3. Третата фаза е опис на самата појава, предмет или работа.

Наведените фази го сочинуваат единствениот процес на еден метод. Воената дипломатија нив плански ги користи во прибирањето на податоците и информациите, со нивно набљудување, објаснување, обработка и со опис на комплетното случување.

Појавите, предметите и случувањата треба да се набљудуваат, но заклучокот треба да биде реален, објективен и вистинит. Во воената дипломатија, само вистинската, проверената и точната информација е корисна за раководството, додека неточните и лажни информации се дезинформации за раководството, кое врз основа на нив може да повлечи погрешни потези со штетни последици за надворешната политика.

3.7.5. Воената дипломатија и разузнавањето

Раководени од потребата за дефинирање на надворешно- политичката ситуација, државите изградиле современи системи за прибирање, обработка, пренесување, користење и чување на податоците и информациите, заради превземање на одредени активности а со цел заштита на сопствените интереси. Во системот на прибирање и обработка на податоците, централно место им припаѓа на разузнавачките и воено-разузнавачките институции, чии делови од својата организација вградиле и во дипломатските и во военодипломатските институции, со основна цел спроведување на разузнавачка и шпиунска дејност.

Позната е изреката дека првите победи на “бојното поле“ се оние на разузнавачката служба и дипломатијата, и обратно - поразите во почетната фаза на војната, секако, пак им припаѓаат ним.

Разузнавачката дејност е поделена на легална и илегална. Првата е дозволена со нормите на меѓународното право, а втората е забранета и претставува флагрантно кршење на нормите на меѓународното право и државното законодавство-(*lege artis*). Со Виенската конвенција е утврдена можност и дипломатските претставници да прибираат податоци и да ја известуваат својата влада со сите дозволени средства.⁹⁰

Основен облик на илегалната дејност е шпиунажата. Поголемиот број на држави во своите кривични закони ги определува и предвидува кривичните дела заради шпиунажа. Основна компонента на содржината на шпиунажата е дејноста која се насочува кон прибирање на тајни податоци, витални за државата и нејзината политика. Тие се под посебен режим на заштита, а критериумите за нивната класификација се предвидени со одредени интерни прописи. Бројот на лицата кои се запознати со тие податоци е ограничен и се сведува на доверливи лица кои се вработени на важни работни задачи. Тоа се воени лица, политички раководители и службеници од повисок ранг и одредени административно - технички лица. Овие лица или ги создаваат тие податоци или учествувале во нивната оперативна, аналитичка или техничка обработка.

Субјектите на шпиунажата можат условно да се поделат на главни и помошни. Главни субјекти се државата и нејзините разузнавачки организации, чиј домен се протега и на специјализираните агенции и дипломатски институции. Тука спаѓаат и кадрите кои се вработени во нив. Споредните субјекти се променлива категорија како извор на податоците.⁹¹

---

⁹⁰ Виенска конвенција, април 1961 г. чл. 3

⁹¹ Интересен е феноменот на Швајцарија, која во текот на Втората светска војна, како неутрална земја им пружила гостопримство на многу дипломати, воени аташеа и агенти. Всушност, во неа за време на војната се водела интензивна шпиунска активност помеѓу дипломатите од завојуваните земји заради прибирање на разузнавачки податоци. Види повеќе во Милан Зечевиќ, “Војна Дипломатија”, Војноиздавачки и новински центар, Београд, 1990 стр. 46

3.7.6. Воено-дипломатски претставник

Името на военодипломатскиот претставник било различно. Речиси секоја држава имала сопствен термин, како на пример: воен советник, воен пратеник, воен експерт, воено аташе, прв секретар и сл. Со текот на времето, како универзален бил прифатен англискиот термин “аташе” (attache), кој во почетокот на развојот на дипломатските мисии означувал определен ранг на службеник во амбасадата, а подоцна се користи за означување на воениот дипломатски претставник.

Значи военото аташе (анг. Military attache) е воен старешина во својство на член на дипломатското претставништво, кој ги претставува и застапува вооружените сили на сопствената земја во странска држава, односно пред нејзините вооружени сили. Дипломатскиот ранг на воениот аташе соодветствува на рангот советник. Тој всушност е и советник на шефот на дипломатското претставништво за воени прашања.

Пред наменувањето, обично од министерот за одбрана, државата - испраќач бара консантман (согласност) од државата примател за поставување на воен аташе. По добиената согласност, пристигнувањето на военото аташе и членовите на неговото семејство се нотифицира кај соодветен државен орган на државата-примател (министерство за надворешни работи, министерство за одбрана и сл.)

Военото аташе има дипломатски статус. Тој ужива дипломатски имунитет (изземање од кривична и граѓанска јурисдикција и др.) и корисник е на дипломатски привилегии (ослободен е од плаќање царина, даноци и други давачки). Тој ги врши сите дипломатски функции во доменот на својата надлежност. Имено освен што ги претставува и застапува сопствените воени сили, военото аташе општи и со претставниците на раководството на вооружените сили на државата домаќин, учествува на нивните свечености, приеми и паради, а притоа тој ги извршува задачите од доменот на разузнавањето и прибирање на податоци за вооружените сили на земјата домаќин.

Само комплетна личност, со широко образование, со природна и изградена интелегенција, способна да владее со себе и другите, може ефикасно да ги извршува сложените и сериозни задачи на воената дипломатија. Значи од квалитетниот воен

дипломат се очекува широка едукација, комуникативност и јасност во изразувањето, човечност и добри манири, познавање на обичаите и менталитетот на државата на приемот, добра самоконтрола, проникливост и слично. Многу е важно знаењето на странски јазици, односно да се знаат два странски јазици, при што е нужно одлично владеење барем на еден светски јазик кој е општо прифатен во дипломатската пракса. Освен тоа, исклучително пожелно и добро е познавањето на јазикот на земјата на приемот, што му овозможува на секој дипломатски претставник поголема можност на комуницирање, самостојност и сигурност во следењето на случувањата, но и поблизок однос и симпатии со претставниците на земјата на приемот.⁹² Вештиот дипломат секогаш наоѓа начин да дојде до податоците а да не се огреши од домашното законодавство. Недозволеното и забранетото треба да го направи дозволено за себе, затоа што во спротивно може да биде прогласен за непожелна личност (*persona non grata*) и да биде протеран.

Изборот на военото аташе скоро секогаш е вршен од кругот на генералштабните офицери. Тие се сметаат за најкомпетентни офицери кои ја познаваат стратегијата, воената доктрина, тактиката на своите и странските вооружени сили, а поседуваат висока штабна култура за водење на разговори, прибирање и обработка на податоци, за водење на работни карти, за нивно планско, системско и континуирано ажурирање и др.

Военото аташе може да ги претставува и застапува вооружените сили на државата - испраќач во целина, но може да биде претставник и на еден или два вида вооружени сили. Така на пример, воено - поморскиот аташе или воено - воздухопловниот аташе, се претставници на армиските видови. Овој дипломатски претставник може да носи звање и според секторот на надлежност, на пример, воено - економски аташе.

Военото аташе е член на военото претставништво во дипломатската мисија, кое може да има еден или повеќе воени аташеа. Ако се повеќе, еден има својство на шеф, а останатите (надлежни за одделни армиски видови и сектори) се негови помошници.

---

⁹² Marinko Ogorec, "Vojno-diplomatska praksa", Golden marketing-Tehnicka knjiga, Zagreb, 2005 g. str. 68

3.8. ДИПЛОМАТИЈАТА И БЕЗБЕДНОСТА

Врската помеѓу дипломатијата и безбедноста е комплексна и еволутивна. Според Барстон, на прашањето поврзано со безбедноста, може да му се пријде од три перспективи:⁹³

- безбедност на меѓународниот систем,
- безбедност на нацијата-државата и
- безбедност на поединецот.

На меѓународно ниво, за безбедноста може да се размислува во смисла на стабилност на меѓународниот систем, дефинирана како ниво на тензија или насилство и како соодветен степен до кој интересите на актерите може да се приспособат со дипломатија, без употреба на насилство а врз основа на посредување и поставување на правила и норми. Во случај да се појави насилство, задачата на дипломатијата е конечно мирољубиво решавање преку преговори за прекин на огнот, повлекување и други мерки од подолгорочна природа. Оттука, како приод кон безбедноста во меѓународниот систем се појавува и концептот на превентивната дипломатија.

На национално ниво безбедноста традиционално се сметаше како одговор главно на надворешни закани од милитаристички вид. Од оваа перспектива дипломатијата се претставува како државна манипулација со сила и ги вклучува акциите како што се застрашување на агресорите, градење на коалиции, закани или предупредувања на противникот и барање на меѓународна поддршка за легитимитет за употреба или контрола на сила.

На третото ниво, безбедноста може да се разгледува од перспектива на односот помеѓу државата и поединецот во смисла на степенот до кој државите ги инкорпорираат интересите на поединецот во рамките на своите размислувања за националната безбедност. Во практиката поединците се стремат кон уживање на различни степени на државна заштита, во зависност од способноста на државата и од концепциите на националната безбедност. На пример, во конзуларните односи врската помеѓу поединецот и државата е честопати релативно далечна, освен во

⁹³ Р.П.Барстон, "Модерна дипломатија", Зумпрес, Скопје, 1996 г. стр. 265

периодите на криза. Една држава може да биде принудена да игра поактивна улога во случај на повторено насилство против незјините државјани или против дипломатскиот кадар.

Всушност, суштината на дипломатските активности треба да биде остварување на посакуваното ниво на безбедност, стабилност и мир на земјата, унапредување на пријателската меѓународна соработка, максимално ангажирање во мирното решавање на меѓународните конфликти и почитување на Повелбата на ОН. И во минатото но и денес, многу државници, дипломати и историчари на дипломатијата истакнуваат дека “војната е завршен чин на дипломатијата“, затоа што нејзиното избувнување е доказ за неуспехот на дипломатијата, неспособноста или неспремноста да се пронајдат адекватни средства и начини за мирно решавање на меѓународните конфликти. Уште и Ришеље истакнувал дека основна задача на дипломатијата е преговарањето и дека дипломатскиот претставник треба да ја користи секоја можност да преговара за да ја постигне крајната цел- решавањето на самиот конфликт.⁹⁴

Американскиот дипломат Роџерс нагласува дека “дипломатската служба е првата линија на одбрана на земјата“, сметајќи дека вештата дипломатија е најдобра основа за мир, а невештата најплоден извор за војна.⁹⁵ Најголемиот дел на времето во развојот на човештвото поминал во војни, па затоа во теоријата на меѓународните односи се истакнува дека “борбата на силите е вечна во времето и просторот“, а дипломатијата се смета како “мир по пат на преговори“.

Во секој случај дипломатијата е суштински елемент во постојаниот процес на дефинирање, одржување и подобрување на безбедноста. Но заканите за безбедноста со кои се соочуваат модерните држави стануваат се поразлични и продолжуваат да бидат дополнителни предизвици за дипломатијата.

---

⁹⁴ За разлика од војната, во дипломатијата победата никогаш не смее да биде основна цел. Во дипломатијата нема победени и победници, затоа што нејзината основна цел е постигнување на стабилност во односите помеѓу државите, без реваншизам која е пропратна појава на сите победи и порази. Затоа, најважниот инструмент на дипломатијата е компромисот помеѓу двете или повеќе страни, кој тежнее да биде што помалку неправеден или поволен за поедини страни. Оттука, дипломатијата треба да биде уметност на можното, а не секогаш на праведното и правичното, но уметност во која ниедна страна не смее да почувствува дека е поразена или победник. Види повеќе во Miodrag Mitic, “Diplomatija (delatnost, organizacija, vestina, profesija)“, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva-Belgrad, 1999 g. Str. 10

⁹⁵ Исто, стр. 2

Глава 4 БЕЗБЕДНОСТ

Заради своето исклучително значење, самиот поим безбедност е доста објаснуван, образложуван и разгледуван од различни агли. Затоа, неговата содржина и општествена функција, може да се разбере само доколку овој феномен се набљудува од интердисциплинарен пристап. Самиот развој на безбедноста, условите на нејзиното настанување, како и различните организациски форми, се условени од развојот на човечкото општество. Имено, со цел да се обезбеди потребното ниво на безбедност, луѓето почнале да се здружуваат во мали заедници. Многу брзо овие мали заедници со својата структура и едноставен систем на општествената контрола почнале да се менуваат, односно да еволуираат во големи групирања. Тој еволутивен пат е основната причина за новиот термин безбедносен механизам. Тој процес го следи развојот на безбедноста низ историјата кој имал различни форми на дејствување во разни историски ситуации. Значи, безбедноста постоела и пред настанувањето на државата и на правото и таа е вградена како биолошки организам, како стремеж на организмот за опстанок и како негово приспособување кон загрозувачките напливи на околината. Затоа, таа е еден од феномените на човечкото општество и тоа во сите фази на неговиот развој. Без разлика дали станува збор за безбедност на поединецот, државата, повеќе држави или меѓународната заедница, секогаш се работи за настојување да се осигураат вредностите и состојбите за кои се смета дека се од витално значење. Поради тоа, значајно е да се разбере овој поим, посебно во однос на одреден период и во конкретен регион поаѓајќи од неговите специфичности. Безбедноста е истовремено интерес, цел и вредност. Но исто така безбедноста може да се дефинира и како дејност, функција и организација.

Дејноста на безбедноста според определени тврдења се остварува преку низа на одделни активности и делување на државните органи и на другите субјекти кои се вклучуваат во нејзиното извршување.

Како **функција** - безбедноста преставува неразвоен атрибут на државата и подразбира целосно извршување на работите на безбедноста, заради осварување на безбедносната дејност во функција на создавање на оптимални предуслови за непречен развој на општеството, без разлика на општественото уредување,

политичкиот систем и обликот на власт. Значајно за безбедноста на скоро сите држави е тоа дека тие имаат речиси исти функции:

1. Обезбедување и заштита на државниот интегритет и суверенитет;
2. Водење на надворешната политика и меѓународните односи;
3. Обезбедување и заштита на независноста и територијалната целокупност;
4. Остварување и заштита на слободите и правата на граѓаните.

Овие функции преставуваат основа за опстојување на современите држави и спаѓаат во групите на минимални, но значајни права на заедницата.

Безбедносната функција на секоја држава има два облици на делување:

1. Превентивен облик (функција) - Државата со своето постоење и правовремено ангажирање, преставува инструмент за одвраќање од сите облици на загрозување;
2. Репресивен облик (функција) - со отстранување на причините на опасноста и со елиминирање на нивните носители по пат на примена на сила на правно дозволен начин.

Безбедноста се дефинира и како организација, што во основа се подразбираат органите и службите што вршат определени работи на безбедноста. Имено порано војската и полицијата биле доминантно задолжени за остварување на заштитата на државата и нејзиниот развој. Но денес, некои задачи од заштитен карактер се повеќе им се доверуваат и на други субјекти: на судовите, обвинителствата, инспекциите, царината, на финансиската полиција, на министерството за надворешни работи и др.⁹⁶

Вршејќи ги работите во рамките на својата надлежност, тие органи партиципираат во комплексот наречен заштита, како на надворешен план така и во поглед на уставниот поредок, на соодветните политички, економски и други односи

---

⁹⁶ Нацев З. и Начевски Р. "Безбедност и национална одбрана", Македонска ризница, Куманово, 2001, стр. 395

во општеството. Со тоа функцијата на заштита, станува поширока и не се остварува само со специјализираните органи за безбедност.

Значи, во зависност од тоа од каде доаѓа загрозувањето, ризиците и опасностите, безбедноста може да биде надворешна и внатрешна.

Надворешна безбедност во суштина се однесува на заштитата на независноста, суверенитетот на земјата и територијалната целокупност.

Внатрешната безбедност се однесува на непречено функционирање на конкретниот уставен поредок, односно на функционирањето на општествено - економскиот и политичкиот систем на државата, како и заштитеноста на другите вредности, добра и објекти на заштита.

Колку овој поим е интересен, значаен и сложен најдобро говори податокот дека тој заинтересирал повеќе истражувачи, а од широкиот спектар на дефиниции, ќе извоиме неколку. Според Вебстер С. “безбедноста е состојба на заштитеност или не изложување на опасност и остранивање на стравот, несигурноста и неизвесноста“ :
97

Таталовиќ С. смета дека “безбедноста е структурен елемент на опстојувањето и дејствувањето на поединците, општествата, државите и меѓународната заедница и таа е една од темелните животни функции”.⁹⁸

Маслеша Р. ја денифира “безбедноста како најосновна општествена цел без која нема опстанок на општеството и овој поим се употребува речиси во сите области на животот и работата и оттука сите настојувања одат во насока на воспоставување на соодветна рамнотежа помеѓу човекот и безбедноста”.⁹⁹

Според дефиницијата за безбедност изработена во рамките на ООН во 1985 г. “безбедноста е состојба во која државите сметаат дека нема опасност од воен напад, политички принуди или економски присили, така што можат слободно да се развиваат“.

⁹⁷ Webster S. “New International Dictionary”

⁹⁸ Tatalovic S. “Nacionalna i medjunarodna sigurnost”, Politicka kultura, Zagreb, 2006 str. 11

⁹⁹ Maslesa R. “Teorije i sistemi sigurnosti” Sarajevo, 2001, str. 7

Во македонската литература има неколку дефинирања на поимот безбедност. Имено, според Гоцевски Т. “безбедноста во најширока политичко - правна смисла ги опфаќа мерките и активностите за зачувување и заштита од сите видови загрозувања на независноста и територијалната целовитост на една земја и заштита на внатрешниот, државен и правен поредок“.¹⁰⁰

Котовчевски М. вели дека “безбедноста можеме да ја третираме како состојба во која е осигуран урамнотежениот физички, духовен, душевен и материјален опстанок на поединецот и на општествената заедница во однос на другите поединци, општествени заедници и природата, или безбедноста во суштина претставува иманентен структурен дел на општеството што во себе вклучува определена состојба, односно определени особини на состојбата, а исто така и дејност, односно систем”.¹⁰¹

Бојчев Д. вели дека безбедноста е израз со комплексно значење, кој може да се дефинира како состојба, организација и функција.¹⁰²

1. Како состојба, безбедноста претставува степен на заштита на некое добро, на вредност, на придобивки, на држава, на географско или административно подрачје. Во политичка смисла, опфаќа целокупна заштитеност на државата од непријателски активности и влијанија од други држави и фактори, надворешни и/или внатрешни. Од тој аспект, безбедноста може да биде надворешна и внатрешна. Првата се однесува на независноста/суверенитетот и територијалниот интегритет на државата, а втората на непречено функционирање на уставниот, односно правниот поредок, економскиот систем и заштитата на луѓето, добрата и вредностите;

2. Како механизам на заштита, безбедноста означува некој облик на организација, со свои особености, а врз основа на правни прописи и други документи;

---

¹⁰⁰ Гоцевски Т. “Основи на системот на националната одбрана”, Филозофски факултет, Скопје 2006 г.

¹⁰¹ Котовчевски М. “Националната безбедност на Република Македонија” – прв дел, “Македонска цивилизација” Скопје 2000 стр. 21-22

¹⁰² Бојчев Д. “Дипломатски речник”-Тив-Топ, Скопје 1988 г. стр. 35

3. Како функција, безбедноста е атрибут на која било држава, без оглед на обликот на внатрешното уредување;

4. Во реализацијата на безбедноста како состојба, организација и функција, учествуваат истовремено повеќе државни органи, а со цел да се обезбеди внатрешна и надворешна стабилност на државата и нејзин непречен развој. Тоа се органите за државна безбедност, разузнавачките и контра-разузнавачките служби, полицијата и вооружените сили. Сите овие органи делуваат координирано и комплементарно во однос на општата безбедност на државата како целина;

5. Покрај во политичка смисла, изразот безбедност се употребува и во техничка смисла: безбедност на сообраќајот, безбедност во летањето, безбедност на врските и слично.

Состојбата на безбедност не е статична работа. Таа сепак треба да биде еден стандард кој најверојатно тешко може некогаш во целост да се оствари. Но стремежот тоа да се достигне мора да биде континуирана цел, насочена пред се во отстранување на опасностите што таквата проектирана состојба ја загрозуваат.¹⁰³

Анализирајќи го изнесеното, може да се заклучи дека безбедноста е феномен кој е изразен со многу меѓусебни релации. Поради тоа, ако сакаме да ја истражуваме безбедноста мора да ја разбереме особеноста на безбедностите реалности на кои таа се темели. Оттука, реалноста на меѓусебната поврзаност е неодминлива, и затоа непходно е да се разбере суштината на односот помеѓу основните концепти на безбедност кои се клучни и значајни за безбедноста на државите во современите услови. Но ние сега ќе обрнеме повеќе внимание на националната, колективната и глобалната безбедност од причини што во овие концепти на безбедност може да се види поврзаноста помеѓу безбедноста и надворешната политика и дипломатијата.

---

¹⁰³ Нацев З. и Начевски Р. "Безбедност и национална одбрана", Македонска ризница, Куманово 2001 стр. 396

4.1. НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ

Поимот национална безбедност се вклучува во речникот на традиционалните изрази од “стратегиски“ карактер како што се надворешната, внатрешната и воената политика, а ваквото термилошко одредување прв го употребил Волтер Липман во своето дело “Надворешната политика на САД“ во 1943 г. Конкретно, националната безбедност се однесува на самостојна држава што се спреми кон заштита на физичкиот интегритет и на територијата на државата, а тоа подразбира и вкупност на политички, воени и економски мерки кои владите мора да ги преземат за да можат да ги остварат своите интереси. Поради тоа, националната безбедност не може да се дефинира ако претходно не се детерминираат националните интереси.¹⁰⁴ Современите држави своите националните цели и интереси ги определуваат на платформата наречена национални вредности кои преставуваат основа и за изработка на нивните стратегии за национална безбедност.

Значи **содржината на националната безбедност** опфаќа :

1. Безбедност на националната територија (вклучувајќи го воздушниот простор и територијалните води);
2. Заштита на луѓето и нивната сопственост;
3. Зачувување и одржување на националната сувереност и остварување на основните функции на општеството (социјално - економски, општествено - политички, културни, економски, стопански и други).

Голем број на автори ја дефинирале националната безбедност а ние ќе издвоиме неколку: Јаворовиќ Д. под национална безбедност подразбира внатрешна и надворешна безбедност на државата, односно безбедност на

---

¹⁰⁴ Идејата за националниот интерес се наоѓа во надворешната политика и беше главна во годините по втората светска војна и продолжува да биде влијателна и во академските кругови и владите до ден денес. Овој термин подразбира дека владата треба да постапува според интересите на својот народ, дури и ако ова е спротивно на интересите на други држави и народи. Моргантау го направи овој концепт значаен со тоа што тврдеше дека главната цел на надворешната политика треба да биде обезбедување на „интегритетот на територијата на државата, нијзините политички институции и нејзината култура. Во одбрана на концептот за националниот интерес, и покрај сите негови аналитички недостатоци, факт е дека многу влади и денес го користат како основа за остварување на своите надворешни политики, но и за да ја одржат или да ја зголемат моќта на државата. Види повеќе во Питер Хју, “Поим за глобална безбедност“, Табернакул, Скопје, 2009 г.

државата во однос на надворешните и на внатрешните опасности и загрозувања.¹⁰⁵

Анжик А., националната безбедност ја дефинира и како одлика на самостојна и суверена држава која презема одговорност за сопствената безбедност, за глобалната безбедност, како и за безбедноста на својот народ, а се состои од: безбедност на националното опкружување; заштита на животите на луѓето; заштита на личниот и друг интерес; заштита на човековите права и слобода.¹⁰⁶

Според Нацев З., дефиницијата на А. Гризолд во најголем број елементи успева да ја изрази суштината на националната безбедност. Имено Гризолд, националната безбедност ја определува како безбедност на државата, а нејзината содржина ја опфаќа безбедноста на националната држава (вклучувајќи ги воздушниот простор и територијалните води), заштита на животите на луѓето и нивниот имот, одржување на националната сувереност и остварувањето на темелните функции на државата.¹⁰⁷

Во изминатиот период, проблемите поврзани со националната безбедност претежно се ограничуваа на воените прашања, но осигурувањето на безбедноста на поединците (индивидуална безбедност) и на општеството во современата цивилизација добиваат нова суштинска улога и значење. Значи, научната елаборација на индивидуалната безбедност треба да се набљубува во контекст на нејзината поврзаност со националната безбедност на државата која во тој однос има двојна улога: таа, од една страна е одговорна за поволната состојба на безбедноста на поединецот, а од другата страна, е извор на закани кои произлегуваат од домашните пишани закони и употреба на сила; од директна политичка акција на државата против поединци и групи и тие кои произлегуваат од надворешно - безбедносната политика.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Javorovic D. "Policija i sigurnost", Zagreb 1997, str. 6

¹⁰⁶ Anzic A. "Sigurnosni Sistem Slovenije", Ljubljana 1997, str. 36

¹⁰⁷ Нацев Зоран, Начевски Радко "Безбедност и Национална одбрана", Македонска Ризница, Куманово 2001 стр. 400

¹⁰⁸ Според Vuzan B. "People, states and fear", Colorado 1991 p.25;-цитирано во Гоцевски Т, Бакрески О, Славески С. - "Европска Унија низ призмата на Европската безбедност" - Македонска ризница 2007 г. стр. 24

Во последната декада на минатиот век, се повеќе се говореше за концептот за хумана или човекова безбедност. Централно прашање околу идејата на човековата/хуманата безбедност е колку се безбедни и слободни индивидуите. Но фокусот на човековата безбедност е човечкиот живот. Оттука, заради ефикасна заштита на човековиот живот неопходно е да се идентификуваат и препознаат критичните закани. Некои од нив се директни, но некои се индиректни закани. Она што е крајна цел на концептот на човековата безбедност е пристапот за справување со закани за човековата безбедност да се институционализира онака како што тоа е случај и во концептот за националната безбедност.¹⁰⁹

Класичните извори на загрозување во голема мера се збогатени со нови и уште поопасни загрозувања, па токму заради тоа се повеќе добиваат на значење националната и глобалната безбедност. Тие нови загрозувања се економски кризи, етнички судири, масовни миграции, меѓународен тероризам, меѓународен организиран криминал и глобалното загадување и уништување на околината.

На крајот би повториле дека безбедноста која се однесува на општеството/државата во целина, претставува национална безбедност во која се инкорпорирани внатрешната и надворешната безбедност. Но притоа мора да се внимава дека националната безбедност на една држава не смее да ги загрозува темелните вредности на националната безбедност на сите други држави, членки на меѓународната заедница.

---

¹⁰⁹ Концептот на човековата безбедност прв пат се јавува во изданието *Извештај за човечкиот развој* од 1994 година, издание на Програмата за развој на Обединетите нации (UNDP 1994). Извештајот го дефинира опфатот на човековата безбедност и сместува во неа седум области: (1). Економска безбедност-сигурен основен приход за поединците, обично од производство или наемничка работа, или, како последна опција, од некаква јавно финансирана мрежа на социјална заштита. (2). Безбедност на храна-грижа сите луѓе секогаш да имаат и физички и економски пристап до најпотребната храна. (3). Здравствена безбедност-гарантирање на минимум заштита од болести и нездрав животен стил. (4). Безбедност на животната средина-заштита на луѓето од краткорочно и долгорочно пустошење на природата, закани во природата кои се должат на човекот и уназадување на природната средина. (5). Лична безбедност-заштита на луѓето од физичко насилство, од државата или од други држави, од насилни поединци или поддржавни фактори, од домашно насилство и од злоупотреба од страна на возрасни. (6). Безбедност на заедницата- заштита на луѓето од загубата на традиционалните односи и вредности и од секташко и етничко насилство. (7). Политичка безбедност-грижа луѓето да живеат во општество кое ги почитува основните човекови права и ја гарантира слободата на поединците и групите, штитејќи ги од обидите на владата да наметне контрола над идеите и информациите. – Според Амитајв Ачарја, “Човекова безбедност” – цитирано во Џон Бејлис, Стив Смит, Патриша Овенс, “Глобализацијата на светската политика (вовед во меѓународните односи), Табернакул, Скопје 2009 г. стр. 492

4.2. КОЛЕКТИВНА БЕЗБЕДНОСТ

Колективната безбедност е средство за остварување на определена цел - меѓународна безбедност, а во меѓународните односи таа преставува систем што се темели на правно и политички воспоставен поредок во меѓународната заедница и овозможува безбеден развој на секој член, штитејќи го истовремено од загрозувања од надвор. Како и секој систем, така и колективната безбедност има свои елементи, и тоа: правила што ја забрануваат агресијата, акциони средства од превентивен и репресивен карактер против прекршителите, правила за мирно решавање на спорови и правила за превентивни акции. Идеите за создавање на колективната безбедност биле одамна присутни.

Пјер Дубоа, кој пишувал во почетокот на четиринаесеттиот век, ја застапувал идејата за соработка во меѓународно општество со цел да се задржи мирот, а подоцна, во деветнаесеттиот век и либералните филозофи Кант и Бентам, ја обновиле ова иста идеја како алтернатива на балансот на моќта. Според нив, против агресијата произлегуваат колективни одговори против агресорите и тоа од целото меѓународно општество, а не само од нападнатата земја и од нејзините сојузници. Сепак се до формирањето на Друштвото на народите, немаше систем во кој овие идеи би станале реалност. Па така во член 16 на Друштвото на народите, е јасно укажано дека земја која започнува војна, а од другите земји - членки се смета за неправедна, всушност започнува војна против самата организација. Но за жал, механизмот на Друштвото на народите за одржување на мирот не успеа и колективната безбедност не беше активирана и тоа од две причини:

1. Друштвото на народите не го преставуваше целосно меѓународното општество, односно таа не беше вистинска "глобална" сила. Најголемата супер сила САД никогаш вистински не стана член, а СССР се зачленил во Друштвото на народите дури во 1934 година, кога веќе Германија, Јапонија и Италија ги повлекле своите членства. Познато е дека колективната безбедност се потпира на колективна посветеност за да се зачува мирот, а тоа не е можно да се изведе ако воено моќните држави немаат желба да дадат придонес во овој процес или да дејствуваат против него.

2. Друштвото на народите имаше нефункционална процедура за носење одлуки. Системот на гласање беше врз база на едногласност, но едногласност во меѓународната организација не било можно да се оствари во триесеттите години на дваесеттиот век (а тоа не е можно ни денес, з.м.).

Подоцна, Обединетите нации го “презедоа” глобалното одржување на мирот од Друштвото на народите, со тоа што формирале подгрупа да одлучува за стратегијата за одржување на мирот. Едногласноста беше заменета со гласачки систем во кој само пет земји од Советот за безбедност на ОН ќе имаат право на вето (САД, СССР (Русија), Кина, Франција и Велика Британија). Овие пет држави, кои беа на победничката страна на Втората светска војна, биле сметани за големи сили на иднината, и според тоа, ги сметале за најважни во имплементацијата на колективната безбедност. Но освен во неколку случаи каде што колективната безбедност беше искористена (Корејската војна во 1950 г. и Заливската војна во 1991 г.), Советот за безбедност често бил парализиран заради неуспевањето да најдат едногласност за да санкционираат каква била целосно воена акција против актите на агресија спротивни на Поделбата на ОН. Причина за тоа беше ветото кои најмногу го користеа СССР и САД, кои станала рутински користена тактика за заштита на своите сојузници во Студената војна.

Од горенаведените причини, генералниот секретар на ОН Даг Хамершелд, барајќи начин да го одбегне Советот за безбедност, создаде нови пристапи за одржување на мирот без посредништво и во 1960 година, го промовира концептот на “превентивна дипломатија” чија цел беше пак постигнување на колективната безбедност. Централно место во идејата за превентивната дипломатија беше постапувањето на силите на ОН во подрачјата на потенцијален конфликт меѓу суперсилите за да се спречи нивното директно учество, со цел да се ограничи размерот на конфликтот. Пишувајќи во 1960 г. Хамершелд ќе забележи¹¹⁰: “Тие напори мора да имаат за цел да ги задржат новонастанатите конфликти надвор од сферата на блоковските разлики. Понатаму во случај на конфликт или во сферата на блоковските разлики, Обединетите нации треба овие конфликти да ги тргнат од ова сфера со решенија чија превентивна цел ќе биде нивното строго локализирање...”.

¹¹⁰ Р. П. Барстон, “Модерна дипломатија”, Зумпрес, Скопје 1996 г. стр. 261

Слично на Хамершелд, и Бутрос Бутрос Гали, заради зачестените етнополитички конфликти по студената војна, во “Агендата за мир“ во 1992 г. понудил нов пристап и стратегии за решавање на истите. Бутрос Бутрос- Гали ја претставил превентивната дипломатијата како стратегија со која што се предвидува преку вклучување на меѓународните актери да се спречи ескалирањето на конфликтот во вооружен судир. Дијалогот на страните меѓу кои постои судир, се дел од стратегијата на превентивната дипломатија.

Но, после операциите во Босна и Херцеговина, Сомалија, Конго и Руанда, кои мора да се напомене дека немаа некој забележителен успех, пакката за одржување на мирот од ОН, ја преземаат НАТО и САД.

Но кога во 2003 г. САД и Велика Британија одлучија, без одобрување ОН и НАТО да ја почнат војната со Ирак, стана јасно дека колективната безбедност доживеа уште еден неуспех. Затоа и многу војни аналитичари истакнуваат дека колективната безбедност, како што таа вообичаено се разбира, не е доволна за вистинско постигнување на националниот мир и безбедност, како и на националната безбедност, туку дека е потребно преземање и на други мерки што не можат да се подведат под поимот колективна безбедност.

4.3. ГЛОБАЛНА БЕЗБЕДНОСТ

Во периодот на Студената војна, безбедноста беше грижа пред се на државата како решавачки актер при обезбедување на националната и меѓународната безбедност. Така, концептите на националната и меѓународната безбедност беа насочени, пред се кон воените и политичките аспекти на безбедноста. Најзначајно средство за обезбедување на безбедноста претставуваа вооружените сили и политичката сила на државата додека дипломатијата претставуваше пред се, помош за балансирање на различните државни интереси.

Процесите на глобализација, како што претходно констатиравме, се интензивираа по завршувањето на Студената војна и предизвикаа состојба кога безбедноста на поедини држава и на нејзините граѓани повеќе отколку во минатото е во домен на меѓународниот систем. Значи во расправата за безбедноста, покрај

државните беа вклучени и недржавните актери (поединци, општествени групи и организации во рамките на цивилното општество). Исто така беа актуелизирани некои нови врски меѓу воените и невоените аспекти на загрозување на безбедноста. Во таа смисла, во денешната безбедносна политика покрај воените закани големо внимание се посветува на се зголемениот број на невоени закани какви што се: етнички спротиставености, организиран криминал, тероризам, загадување на околината и климатски промени, заразни болести, глад, масовни миграции, трговија со бело робје и опојни дроги, ширењето на оружје за масовно уништување, нерамномерниот економски развој, се поголемата зависност од современите технологии и тн. Во такви услови, традиционалното разликување меѓу националната и меѓународната безбедност се помалку одговара на реалната безбедносна рамка. Во преден план на расправиите за современата безбедност влегува концептот на глобалната безбедност. Со цел успешно да ја дефинираме глобалната безбедност, неопходно е да се дефинира поимот за глобалниот интерес, кој може да се подели две нивоа:¹¹¹

1. **Примарен** - кој го сочинува физичкиот интегритет на земјата и заштитата на нејзиниот еко - систем; и
2. **Секундарен** - кој подразбира универзално подобрување на условите на животот на темелните човекови потреби и човековите права.

Исто така многу значајни за детермирање на глобалната безбедност се предлозите на Комисијата за глобално управување (The Commission on Global Governance-CGG) која се залага за глобалната безбедност да биде проширена од својот традиционален фокус и да ја вклучи безбедноста на луѓето и планетата. Според ова комисија, **принципите на глобалната безбедност** се следни:¹¹²

1. Сите луѓе, ништо помалку отколку сите држави, имаат право да ја заштитат егзистенцијата, и сите држави имаат обврска да ги бранат тие права.

---

¹¹¹ Graham Kennedy "The Planetary Interest" Cambridge 1995 p. 44

¹¹² "Our Global Neighborhood"- The Report of the commission on Global Governance, New York, 1988 p. 84

2. Примарната цел на глобалната безбедносна политика би требало да биде спречувањето на конфликтите и војната да се задржи интегритетот на планетарниот систем кој го поддржува животот, со елиминирање на економските, социјалните, еколошките, политичките и воените услови кои ги генерираат заканите врз безбедноста на луѓето и планетата и да антиципираат и управуваат со кризите пред нивната ексалација во воени судири.

3. Воената сила не е легитимен политички инструмент, освен во самоодбрана или под покровителство на ООН.

4. Развојот на воените капацитети, надвор од барањата на националната одбрана или поддршка на акциите на ООН, преставува сериозна закана за безбедноста на луѓето.

5. Оружјето за масовно уништување не е легитимен инструмент за националната одбрана.

6. Производството и трговијата со оружје треба да биде контролирана од меѓународната заедница.

Глобалните безбедносни студии ги определуваат следните видови на безбедноста: индивидуалната, националната, регионалната безбедност, односно во нив целосно е исклучена меѓународната безбедност бидејќи таа е вградена во глобалната безбедност. Според Бузан Б.¹¹³ ако се направи расчленување на видовите безбедност во меѓународните односи според нивоата на анализа, неминовно ќе се наметне единствениот логичен заклучок дека постои само еден вид на безбедност - глобална безбедност.

Постојат три вида на концепти на глобалната безбедност и тоа:

1. **Идеалистичкиот концепт** на глобалната безбедност прокламира дека глобалната безбедност ги опфаќа индивидуалната, националната и регионалната безбедност помеѓу кои постои двонасочна комуникација преку секторите (политичко - правен, воен, економски,

---

¹¹³ Buzan B. "People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War"- 2nd edition, Boulder, Lynne: CO 1991, p. 25

социјален и еколошки). Нивната основна цел е меѓусебно корегирање, контролирање и моделирање, со нагласена супремација на глобалната безбедност;

2. **Реалполитичкиот концепт** претставува спротивност на идеалполитичкиот концепт на глобалната безбедност. Овој концепт многу е сличен на традиционалниот концепт на безбедноста, односно националната, регионалната и глобалната безбедност во голема мера претставуваат автономни системи кои се испреплетуваат преку петте (горенаведени) сектори;

3. Третиот концепт произлегува од претходните два концепти и е наречен- **“почетен концепт на глобалните безбедносни студии”**. Овој концепт е најблизок до современа стварност, бидејќи во целост го почитува реалитетот на индивидуалната, националната, регионалната и глобалната безбедност. Односите во новиот концепт се суштински поинакви, односно суштински се разликуваат од односите воспоставени во идеалполитичкиот и реалполитичкиот концепт на глобалната безбедност. Прифаќањето и афирмацијата на новиот безбедносен концепт во најголема мера се детерминирани од реалноста на еколошката политика, безбедноста на корисните и квалитетните политички промисни кои се одраз на демократизацијата на општеството и јавност во делувањето на власта и интелектуалната атрактивност на идејата која е интегративна и бара пошироки интелектуални хоризонти во проучувањето на пошироките подрачја (теоријата за меѓународните односи, стратегиските студии, истражувањата на мирот и конфликтите, човековите права, развојните студии, меѓународната историја и др). Со други зборови, од новиот безбедносен концепт произлегува проширување на содржините, односно тежиштето од воените се постестува кон политичките, економските, социјалните и еколошките содржини.

Од ова, произлегува и **дефиницијата за глобалната безбедност**, според која:¹¹⁴ “глобалната безбедност преставува безбедност, детерминирана од глобалните интереси и глобалните закани, која ја опфаќа индивидуалната, националната и регионалната безбедност помеѓу кои постои идеалполитичка и реалполитичка врска помеѓу секторите (политичко - правен, воен, економски, социјален и еколошки), чија суштина е меѓусебно корегирање, контролирање и моделирање со цел постигнување на мирот и безбедноста на планетата и луѓето”.

Во овој контекст значајно е да се дефинира и **системот на глобалната безбедност**, со кои во меѓународни рамки прво ќе се создава и достигнува а потоа и ќе се оржува глобалната безбедност. Следствено на тоа, системот на глобалната безбедност преставува процес и потреба на актерите на глобалната безбедност (човек, држава, владини и невладини организации, глобални сојузи) преку функционалистичкиот пристап и глобалното управување да им понуди адекватен одговор на предизвиците на глобалните закани и глобалните интереси.¹¹⁵

На државно ниво, новите решенија се бараат пред се во трансформацијата на различните служби во рамките на национално-безбедносната структура. **Управувањето со кризи (кризен менаџмент)** станува се позначаен елемент на таа структура што ја опфаќа подготвеноста на државата да реагира во случај на различни кризи, а не само во случај на војна како во минатото. Покрај тоа, се појавуваат нови инструменти на управување со кризи на меѓународно ниво: од традиционалните операции на одржување на мирот, хуманитарните интервенции и помош при несреќи, до операциите за воспоставување и поддршка за мирот. Многу од тие инструменти се применети за заштита на заедничките интереси а не само за заштита на виталните интереси на поединца земја од надворешните закани. Воедно, спречувањето на конфликти, управувањето со кризи, одржувањето на мирот и операциите за поддршка на мирот бараат се побрзо, поефикасно и поколлективно реагирање на меѓународната заедница.

Со оглед на тоа дека управувањето со кризи е комплексна дејност, тоа подразбира соработка на бројни актери и нивно учество на локално, државно,

¹¹⁴ Котовчевски М. “Национална безбедност на Република Македонија“- прв дел- Македонска цивилизација, Скопје, 2000 г. стр. 44

¹¹⁵ Исто, стр. 45

меѓународно, и на глобално ниво. Денес гледаме дека различните актери ја споделуваат одговорноста во различни области на дејствување и дека притоа се силно меѓусебно поврзани. Но и покрај тоа, современиот свет се соочува со состојба кога реакциите на комплексните закани се премногу бавни, парцијални и на меѓународно ниво недоволно усогласени. Затоа, денес пред целата меѓународна заедница основен предизвик во однос на обезбедувањето на мирот и безбедноста е следното: како да се оптимизира соработката и усогласувањето на државните и недржавните актери при обезбедување на заедничката безбедност, т.е. безбедност на целиот меѓународен систем а не само на неговите најразвиени делови.

Со продлабочувањето на глобализациските процеси во современиот свет и со пожестокото настапување на глобалните закани, може да се извлече заклучок дека националната безбедност треба да преставува субсистем на глобалната безбедност. Но сепак, тоа не значи дека постои можност за целосно укинување на националната безбедност. Навлегувањето во периодот на ограничен државен суверенитет, не значи целосно губење на државните цели и националните интереси (бидејќи глобалната безбедност не ги исклучува законитите национални интереси), па во тој контекст и исчезнување на еден од нејзините најзначајни столбови - системот за национална безбедност. Во безбедносната сфера и понатаму егзистираат значајни подрачја кои сеуште им припаѓаат на националната безбедност. Попрецизно, кога се во прашање државната територија, природните ресурси или благосостојбата на определена држава, тие не смеат да се решаваат на штета на националната безбедност, односно тие претставуваат витални национални интереси кои се предмет на заштита на националната безбедност.

Изменетата безбедносна средина по завршувањето на Студената војна е посложена, поранлива, понестабилна и поопасна одошто во минатото. Во теоријата и практиката се појавуваат различни одговори на нови безбедносни предизвици, дилеми и проблеми со кои се соочуваат државите и меѓународниот систем.

Некои автори сметаат дека денес за успешно обезбедување на мир и безбедност треба во рамките на безбедносните стратегии на државите и на

меѓународниот систем да се земат предвид и да се усогласат најмалку **пет основни дејности** и тоа:¹¹⁶

1. Целосно дефинирање на безбедноста која во содржинска смисла води сметка и за човековата и за националната безбедност, како и за меѓународната, односно глобалната безбедност и научно вреднување на изворите на загрозување (стручните служби треба при изготвувањето на оценките за загрозаност да ги земат предвид научните сознанија затоа што само на таков начин можат да ги избегнат идеолошките влијанија врз оценувањето, на пример оценувањето на терористичката загрозеност);

2. Спогодбено одредување и примена на проактивни пристапи кон надворешната политика (првин во рамките на т.н. безбедносни заедници на поедини региони и во соработка со ООН, ЕУ, НАТО, ОБСЕ, Руската федерација, САД, Кина, Индија и други земји);

3. Обезбедувањето надзор врз примирја, почитување на военото законодавство, и спроведување на спогодби (комбинирање на дипломатијата со веродостојна примена на сила и одбивање на легитимитетот за повреди на човековите права);

4. Вложување напори за активна дејност при спречувањето на спорови (испраќање на медијатори и чувари на мирот на самото место пред да дојде до насилство);

5. Заеднички дијалог и засилување на цивилното општество за создавање на услови во полза на мирот и помирувањето (поддршка на развојот на демократијата, поддршка на помирувањето меѓу непријателските заедници во рамките на државните граници и разрешување на спорови).

Може да се констатира дека ако некој конфликт или проблем (на национално или регионално ниво) ескалира до тој степен што ќе се трансформира во сериозна глобална закана, тогаш тоа преставува глобален проблем - проблем на меѓународната заедница и неопходно е да се решава само на глобално ниво. Во тие

---

¹¹⁶ Гризолд А, Копач Е “Менување на природата на современата безбедност :Некои нови предизвици и реакции”, трибина “Глобализацијата, мирот и безбедноста“ - Современа македонска одбрана (вопреден број) – Скопје, 2008, стр. 48

определени специфични и мошне опасни ситуации за мирот и безбедноста на планетарен план, проблемите се решаваат во рамките на глобалната безбедност.

4.4. ГЛОБАЛНИ ПРЕДИЗВИЦИ ЗА СВЕТСКАТА БЕЗБЕДНОСТ

Ако под безбедност се подразбира отсуство на закани, следното прашање во безбедносната анализа ќе биде идентификацијата на тие закани од кои треба да се обезбеди заштита. Кој или што ни се заканува? Ванковска Б. смета дека без одговор на ова прашање, не може ни да се гради безбедносна политика и стратегија за одговор на заканите. Но, во ера на општа примена на методот на секуритизација и на бројни агенти на секуритизирачкиот процес, листата на главни безбедносни закани во 21-от век може да се појави со најразлична содржина и/или со различен распоред на идентификуваните закани. Она во што сите се сложуваат е дека со крајот на биполаризмот дојде до застарување на традиционалната безбедносна агенда, која за свој централен референтен објект ја имаше државата, и согласно тоа примат имаше воената безбедност. И покрај консензусот по ова прашање, околу новата агенда сеуште се води дебата.¹¹⁷

Оттука, во овој дел ќе се осврнеме на тероризмот, пролиферацијата на оружјето за масовно уништување и климатските промени како најголеми закани за глобалната безбедност.

Глобализацијата придонесе за растот на тероризмот од регионална во глобална појава. Ова не значи дека глобализацијата е одговорна за тероризмот, но терористите користат технологии кои се поврзани со глобализацијата. Технологиите им овозможуваат на терористичките групи подобро да дејствуваат заедно, да разменуваат информации и со тоа нивните операции да бидат посмртоносни, пораспоредени и потешки за сузбивање одошто беа во минатото. Меѓутоа технологиите не можат да го променат карактерот на терористичката порака или на природата на борбата. Тероризмот е оружје на послабите, на едно малцинство поединци кои се борат за екстремистичка идеологија која ретко успева да предизвика политичка промена. Соочена со таквото насилство, глобалната заедница не е пемокна. Но за да успее, таа мора да ги искористи ресурсите кои и се на

---

¹¹⁷ Ванковска Билјана, "Меѓународна безбедност: критички пристап", Филозофски факултет-Скопје, 2011 г. стр. 195

располагање во дух на соработка, за да ја смали поддршката која ја ужива тероризмот и да покаже дека терористичката порака и терористичките амбиции се нелегитимни¹¹⁸.

Оружјето за масовно уништување имаше револуционерно влијание на меѓународната политика поради деструктивната моќ со која располагаа нејзините сопственици, додека самото оружје има револуционерен ефект на односите меѓу државите. Но, со процесот на глобализацијата, ситуацијата се влоши поради тоа што за терористичките организации воопшто не беше затворен патот за добивање на нуклеарно, биолошко или хемиско оружје. Поконкретно, пролиферацијата на оружјето за масовно уништување и неговата примена првенствено врз цивилни цели, претставува реална и мошне сериозна глобална закана.

Климатските промени станаа огромен проблем. Еколошките прашања низ изминатите години стануваа се поприсутни во меѓународната агенда благодарение на влијанието на глобализацијата. Глобализацијата поттикна преселување на индустријата, отселување на населението од обработливото земјиште, постојан раст на потрошувачката и емисии за течен отпад и гасови. Но иако често создава поголеми приходи за сиромашните држави кои ги извезуваат основните стоки на пазарите на развиените држави, се ослободната трговија може да има и негативни последици по животната средина поради нарушувањето на локалните екологии и опстанокот. Но да одиме со ред.

4.4.1. Тероризам

Што е тероризам? Според Националната стратегија за безбедност на САД¹¹⁹, тоа е смислено политички мотивирано насилство против цивилни цели од страна на ненационални групи. Според друга дефиниција, тероризмот е употреба на насилно заплашување заради почитување на луѓето или за постигнување на целта. Тероризмот се дефинира и како однапред смислено, намерно, систематско убивање, заканување и заплашување со цел да се предизвика страв кај невините луѓе за да се оствари политиката и тактичка предност и вообичаено да се влијае врз јавноста.

---

¹¹⁸ Џон Бејлис, Стив Смит, Патриша Овенс "Глобализација на светската политика (вовед во меѓународните односи)" - Табернакул, Скопје, 2009 г. стр. 370-384

¹¹⁹ National Strategy for homeland Security 2003, p. 1

Кременјук В. вели дека “тероризам е употреба на драматично јавно насилство или закана од страна на недржавни актери, кои имаат за цел да влијаат на однесувањето на поединците или институциите кои не се непосредно нападнати или повредени со истото”.¹²⁰ Според горенаведените дефиниции, **еден акт може да биде оквалификуван како тероризам ако ги исполнува следните критериуми:**

- актот да биде незаконски;
- да содржи закана за употреба на насилство или сила;
- насилството или силата да бидат насочени против лица или сопственост;
- актот да биде наменет за принуда на владата и општеството;
- да подржува политички, идеолошки и верски цели.

Тероризмот е метод на насилство чии корени датираат од поодамна. Самиот збор терор значи голем страв, и многу влади го употребувале за да го контролираат својот народ.¹²¹

Она што денес е ново е дека технологијата им дава голема моќ на девијантните индивидуи и терористичките групи. Ако терористите дојдат до оружја за масовно уништување во дваесет и првиот век, тогаш тие би можеле да убијат голем број на луѓе и да предизвикаат многу големи штети. Шокантните настани имаат за цел да привлечат внимание и да предизвикаат прекумерни реакции од нивните целни групи. Тероризмот во 70 - тите и 80 - тите години од 20 век, во голема мера бил воден од идеологија или од национализам, но во 90 - тите

¹²⁰ Kremenjuk V. “International Negotiation”, Jossey-Bass Publishers, Oxford, 1991, p. 15

¹²¹ Во почетокот на 19-от и 20-от век подемот на тероризмот е поврзан со анархистичката и националистичката дејност. Објект на терористичките активности се, по правило, државниците. Желјабов и Петровскаја ја основаат групата што го убива рускиот цар Александар II. Во 1914 година Првата светска војна почна со истрелите во Сараево, каде што беше убиен австрискиот надвојвода Франц Фердинанд. Во 1934 година во Марсеј беа убиени југословенскиот крал Александар и францускиот министер за надворешни работи Луј Барту. Убиствата на државниците продолжија и во втората половина на 20-от век. Во 1963 година непознати лица го убија претседателот на САД Џон Кенеди, во 1973 година баскиските сепаратисти го убија генералот Кареро Барко, во 1979 година милитантите на Ирската републиканска армија- лордот Маунтбатен, во 1981 година исламски заговорници- претседателот на Египет Анвар Садат, во 1984 година сикските сепаратисти- премиерката на Индија Индира Ганди, а во 1995 година еврејските екстремисти- премиерот на Израел Рабин. Види повеќе во Примаков Евгениј, “Светот по 11 септември и инвазијата врз Ирак”, Македонско-руска стопанска комора, Скопје 2006, стр. 6-7

екстремните религиозни уверувања значително го утврдија неговиот контекст. Денешната генерација на насилни исламски екстремисти има за цел да ги принуди луѓето да ја прифатат изобличената верзија на исламот од седмиот век. Односно, денес тероризмот преставува претпочитана тактика на радикалните фундаменталистички групи посветени на целта да ги уништат своите верски и политички противници.¹²²

На појавата на тероризмот, големо влијание имаат два вида на околности: објективни и субјективни.

1. Во објективни околности спаѓаат неправдите и несовршеноста во економската основа и политичката надградба на општеството (нефункционирањето на неговите институции, недоволното образование, сиромаштијата, изолираноста на поединците и општествените групи, корупцијата, реваншизмот, последиците од определени конфликтни состојби, етнички судири, постоење на систем на формална демократија, губење на довербата во политичкиот систем итн);

2. Под субјективни околности се подразбира “земање на работите во свои раце” т.е. “земање на правдата во свои раце“ бидејќи според нивните процени таквата “неодржлива“ состојба може да се промени само со насилство.

Секој терористички акт е солидно планиран, рационално определен за да постигне една или истовремено повеќе **цели**. Тие цели се:

- добивање на општо светско, национално и локално признавање на нивната цел;

---

¹²² Одри Курт Кронин ги скицираше различните типови терористички групи и нивната историска важност на следниов начин: “Низ светот во моментов дејствуваат четири типа терористички организации и можеме да ги категоризираме главно според нивниот извор на мотивација: левичарски терористи, десничарски терористи, етнонационалистички/сепаратистички терористи и религиозни или “свети“ терористи. Сите четири типа имаа време на релативна доминантност во модерната ера: левичарскиот тероризам беше во врска со комунистичкото движење, десничарскиот црпеше инспирација од фашизмот, а етнонационалистичкиот/сепаратистичкиот тероризам главно одеше со бранот на деколонизација, особено во годините веднаш по Втората светска војна. Во моментов, се позначаен станува “светиот“ тероризам... Секако, тие категории не се совршени затоа што бројни групи имаат мешани мотивирачки идеологии: на пример, некои етнонационалистички групи имаат религиозни карактеристики или агенди-но вообичаено доминира една идеологија или мотивација“. Види повеќе во Џон Бејлис, Стив Смит, Патриша Овенс, “Глобализација на светската политика (вовед во меѓународните односи), Табернакул, Скопје, 2009 г. стр. 372

- да предизвика претерана реакција од страна на власта и да создаде атмосфера на наклонетост спрема терористите;
- да ги напаѓа, ослободува и засрамува владините сили на безбедност, намалувајќи ја нивната ефикасност и поткопувајќи ја довербата во нив;
- отуѓување со цел добивање пари, оружје и опрема;
- уништување на тактички и симболични цели;
- одвркање на странски инвестиции и програми за помош;
- остварување на влијание врз решенијата на владата, законодавството или за време на изборите;
- одмазда;

Широм низ светот извршени се голем број на терористички напади по едни од најпознатите се поставувањето на бомба во камион пред федералната влада во Оклахома во 1985 г. кога беа убиени 168 луѓе, потоа неколку години подоцна кога при бомбашки напад на летот Аир Индиа беа убиени 325 луѓе и секако нападите на терористичката мрежа Ал Каеда на 11 Септември 2001 г. кои однесоа околу 3000 животи.

Некои држави ги поддржуваат терористите или за да ги нападнаат нивните непријатели или од причини што се премногу слаби за да ги контролираат таквите групи. Но Резолузијата на Советот за безбедност од Септември 2001 г. ги обврзува сите држави - членки на ОН, да одбијат на терористите да им пружат прибежиште. Примаков во тоа размислување оди и понатаму, па предлага да се потпише “Повелба за борба против тероризмот“, а која ќе биде изготвена врз постојните многубројни документи- целата низа Резолуции на Советот за безбедност на ООН, конвенции, декларации, изјави усвоени од Генералното собрание на ООН и нејзините специјални организации, како и од Советот на Европа, Организацијата на американските држави, Лигата на арапските држави, меѓународните конференции, и парламентите на многу држави. Таа Повелба пред нејзиното потпишување, треба да

биде предмет на меѓународни консултации и преговори, но генерално би го содржела следното:¹²³

1. Тероризмот не може да се третира како политички прекршок-тоа злосторство по својот карактер е кривично дело. За тероризмот се неприменливи роковите на застареност кои се поставени со националните закони.

2. Државите потписнички се должни да преземат задолжителна обврска да не им ја препуштаат својата територија на организации што го користат тероризмот како начин за постигнување на своите цели.

3. Заедничко за сите држави-потписнички на Повелбата треба да стане воведувањето строга контрола на финансиските извори, решителни мерки за спречување на транзитот преку нивната територија на милитанти, оружје и муниција за терористите.

4. Обврска на сите држави-потписнички е да ги испорачуваат терористите што се кријат на нивната територија по барање на која било држава, секако, поткрепено со доставување на соодветни документи. Генерално, екстрадицијата на лица фатени при терористички акции е особено важна за ефикасна борба со теророт-престапниците не смеат да сметаат на тоа дека ќе се сокријат во некоја држава.

Тој на крајот уште еднаш истакнува дека Повелбата би можела да вклучи и други принципи на однесување на државите во услови на бескомпромисна борба против тероризмот.

4.4.2. Пролиферација на оружјето за масовно уништување

Една од најголемите закани во иднина, ќе бидат транснационалните терористи кои добиваат пристап до оружјата за масовно уништување. Познато е дека Бин Ладен и мрежата на Ал Каеда имале такви обиди и станиле во контакт со научници кои работеле на пакистанската нуклеарна програма.¹²⁴ Овие закани

¹²³ Примаков Евгениј, "Светот по 11 септември и инвазијата врз Ирак", Македонско-руска стопанска комора, Скопје, 2006 г. стр. 30-31

¹²⁴ Според зборовите на директорот на ЦИА Тенент, "организацијата на Бин Ладен е само една од десетината терористички групи што покажале интерес за хемиско, бактериолошко, радиоактивно и нуклеарно оружје или што веќе го набавиле". Исто, стр. 25

стануваат посебно актуелни во периодот на пост - Студената војна кога меѓународната заедница се соочи со пролиферација на хемиски и биолошки оружја, како и на определени количини радиоактивни материјали за производство на нуклеарно оружје.

Употребата на оружјето за масовно уништување може да предизвика седум различни типови на последици:¹²⁵

- огромни човечки загуби;
- контаминација;
- паника;
- не дозволува можност за одговор;
- економска штета;
- губење на стратегиските позиции;
- социо - психолошката штета;
- политички промени.

Технологијата за хемиско вооружување е стара скоро еден век, а технологиите за производство на нуклеарно оружје и балистички ракети се стари половина век. Денес во светот има околу 40 земји кои имаат потенцијал да произведат нуклеарно, хемиско или биолошко оружје за масовно уништување. Пред советскиот колапс, осум земји имаа нуклеарно оружје. Во Договорот против распространување на нуклеарното вооружување (NPT) во 1968 г. пет од нив се декларираа како земји со нуклеарно вооружување: САД, Советскиот сојуз, Велика Британија, Франција и Кина. Три земји останаа надвор од договорот и за нив во голема мера се претпоставуваше дека тајно развиваат нуклеарно вооружување: Индија, Израел и Пакистан. Во 1998 г. Индија и Пакистан отворено го тестирале нивното нуклеарно оружје. Три други земји: Ирак, Иран и Северна Кореја го потпишале Договорот NPT, но на нив се гледаше како на земји кои секако се обидуваат да развијат такво оружје. Подоцна, Северна Кореја се повлече од

---

¹²⁵ Според Felkenrath A. Richard, цитирано во Котовчевски М. "Национална безбедност на Република Македонија"-трет дел, Македонска цивилизација - Скопје 2000, стр.118

договорот и детонираше мала нуклеарна бомба. Пет други земји: Јужна Африка, Јужна Кореја, Аргентина, Бразил и Либија започнаа да одат по тој пат, но се предомислија.¹²⁶

На 8 Април 2010 г. во Прага, САД и Русија го потпишаа новиот четврти Договор за намалување на стратегиското оружје (СТАРТ). Во изминативе четириесет години, помеѓу двете земји, беа потпишани три вакви Договори и тоа: САЛТ 1 во 1972 година, СТАРТ 1 во 1991 година и СОРТ во 2002 година. Со најновиот СТАРТ бројот на стратегиските нуклеарни боеви глави во арсеналите на двете земји треба да се намали за 30% - ниво што не е видно уште од првата декада на нуклеарната ера. Ова утврдено намалување од страна на двете најголеми нуклеарни сили во светот треба да ја одразува посветеноста на истите кон основната обврска од Спогодбата за спречување на ширењето на нуклеарното оружје (NPT), а таа е дека сите нации имаат право да бараат употреба на нуклеарна енергија за мирни цели, но истовремено имаат одговорност да го спречат ширењето на нуклеарното оружје, а тие што поседуваат вакво оружје, треба да работат во насока на разоружување.

Неколку дена по потпишувањето на новиот Договор за намалување на стратегиското оружје (СТАРТ), државниот Секретар на САД Хилари Родам Клинтон изјави: “Денес ширењето на нуклеарното оружје и на нуклеарниот тероризам се најсериозни закани за безбедноста на САД и на светот и го претставаат она што во времето на Студената војна беше опасност од нуклеарен напад. Ревизијата на нуклеарниот став на САД (NPR) дава нов пристап што ќе обезбеди нашите одбрани и дипломатии да се насочени кон поефикасно надминување на овие предизвици“.¹²⁷

Биолошките оружја во споредба со нуклеарните и хемиските оружја, можат да бидат посмртоносни, но и многу полесни за производството, набавка и “транспорт“ до целта. Од другата страна пак, откривањето на биолошките програми е мошне отежнато, бидејќи голем дел од опремата има и цивилна намена, т.е. тешко

¹²⁶ Џозеф С. Нај, Помладниот, “Разбирање на меѓународните конфликти“, Академски печат, Скопје 2008, стр. 339

¹²⁷ Хилари Родам Клинтон - “Успешен СТАРТ кон безбеден свет (стратегија за нуклеарното оружје за 21 век)“ - пренесен став во “Дневник“ од 10 Април 2010 г.

може да се повлече линија помеѓу мировното и военото истражување во оваа сфера, па според тоа, претставува многу голем проблем во откривањето од страна на безбедносните служби. Осомничените држави кои произведуваат биолошко оружје се сконцентрирани во кризните региони во Средниот Исток (Иран, Ирак, Либија, Сирија), но и одредени азиски држави (Северна Кореја), па дури и Кина и Израел. Некои од овие земји, отворено и се спротиставуваат на западната политика и култура и имаат воведено целосно ембарго за презентирање на информации околу развојот на нивните биолошки програми. Во секој случај, биотероризмот се манифестира со потенцијално огромни уништувачки ефекти, а опасностите од овој вид на закани се повеќе и повеќе стануваат се пореални и поверојатни.

Хемиските средства имаат многу сличности со биолошкото оружје, претставуваат голема потенцијална опасност и закана за безбедноста, релативно се свитини и лесно се доаѓа до нив. Револуцијата во технологијата на хемиските борбени средства во голема мера ги зголемија можностите за нивно користење и во евентуалните локални војни и за извршување на хемиски тероризам. Еден од најпознатите примери на хемиски тероризам се случи во 1995 година кога верскиот култ Аум Шинрикјо испушти сарин во токиското метро. Последиците од овој напад беа 12 мртви, илјадници повредени, но најтежок беше психолошкиот ефект. Подоцна култот почнал да се проширува транснационално и изведувал екстремисти за развивање на биолошките оружја, но ги истражувал и нуклеарните оружја.

Како резултат на претходното презентирање на фактите, со сигурност можеме да констатираме дека пролиферацијата на оружјето за масовно уништување и неговата примена првенствено врз цивилни цели, претставува реална и мошне сериозна глобална закана.

Во тој контекст е и изјавата на Генералниот секретар на ООН, Бан Ки - Мун, на одбележувањето на 65-годишнината од фрлањето на атомската бомба врз Хирошима каде што тој рече: "Светот без оружје за масовно уништување е единствениот сигурен пат до безбеден живот. Се додека постои вакво оружје, ќе живееме во негова сенка".¹²⁸

---

¹²⁸ "Нова Македонија" од 7-8 август 2010 г.

4.4.3. Климатски промени

Климатските промени како еколошка димензија на глобализацијата прават големи економски трошоци, човечки жртви и оштетувања на животната средина. Некои научници предвидуваат природни катастрофи предизвикани од климата, суши и глад кој може да доведат до енормни загуби на човечки животи. Глобалното затоплување денес најмногу е предизвикано од човековите активности. Главната причина за зголемување на температурата е јаглерод диоксидот кој се акумулира во атмосферата. Земјите емитувачи, не го плаќаат целиот трошок на штетата која ја предизвикуваат, а го зголемуваат создавањето на јаглерод диоксидот. Се претпоставува дека глобалното затоплување од 1,6 до 2,8 целзиусови степени, во наредните три години ќе ги покачи нивоата на морињата за половина метар. Но ако затоплувањето продолжи со голем интензитет, како резултат на топењето на вечниот Арктички мраз, нивоата на морињата уште повеќе би се покачиле, и би дошло до поплавување на ниските острови и закана на опстанокот на цели нации. На други места, како Африка и Централна Азија, водата ќе стане се поретка а сушата ќе го намали производството на храна. Последиците од климатските промени директно ќе влијаат на економијата, но и ќе имаат и индиректни ефекти на зголемувањето на нееднаквостите меѓу развиените и неразвиените земји, создавајќи, мотиви за масовни миграции кон побогатите, позаштитените и попрिलाгодливите земји.¹²⁹

Но климатските промени преставуваат транснационална закана и за меѓународната безбедност. Со оглед на тоа, дека безбедноста преставува заштита на виталните интереси, тогаш климатските промени имаат и директен и индиректен ефект на безбедноста. Ефектите на климатските промени можат да бидат опустошувачки како оние од нуклеарна бомба, а некаде штетите можат да чинат колку и последиците од бомбардирање. Климатските промени можат да бидат и индиректен извор на меѓународни конфликти. Тоа го изјавил и поранешниот потпретседател на САД, Ал Гор при примањето на Нобеловата награда за мир во 2007 г. кога ги дефинирал климатските промени како извор на зголемена опасност

¹²⁹ Според Државниот метеролошки завод на Русија, на 30.07.2010 г. во главниот град Москва, кој важи за еден од најстудените градови на светот, е измерена температура од 40 Целзиусови степени, нешто што не било забележано во последните 130 години.- Вести на радио Канал 77 од 31.07.2010 г.

од насилни конфликти и војни помеѓу државите. Истата година и генералниот секретар на ОН, Бан Ки Мун тврдел дека конфликтот во Дарфур почнал како економска криза, која произлегла од климатските промени. Некои научници тврдат дека климатските промени ќе предизвикаат граѓански војни, тероризам и криминал, и дека се поголемиот недостиг од храна и вода ќе доведе до насилни конфликти и масовна миграција од сиромашните кон богатите држави.

Стратегијата за национална безбедност на Бушовата администрација тврди дека во време на транснационален тероризам, САД може да се соочат со повеќе закани од неуспешните земји отколку од големите сили, и дека до определен степен, климатските промени го забрзуваат падот на државата.

Десетте најголеми безбедносни закани предизвикани од глобалното затоплување се:¹³⁰

1. Почести и подолги топлотни бранови.
2. Почести суши.
3. Крајбрежни поплавувања поради зголемување на нивото на морињата.
4. Намалување на жетварското производство заради намалените врнежи од дожд.
5. Ширење на тропските болести.
6. Зголемена стапка на болести донесени од водата во поплавените региони.
7. Загадувањето на океаните поради влијанието на јаглеродниот диоксид на рибниот фонд.
8. Почести и поголеми речни поплавувања во врнежливите сезони поради топењето на глечерите / намалување на водоснабдувањето во сушните периоди.
9. Зголемена појава на пожари и

---

¹³⁰ Питер Хју "Поим за глобална безбедност" - Табернакул, Скопје 2009 г., стр. 177

10. Почести и посилни бури.

Според научниците, **постојат два основни инструменти** кои имаат потенцијал да ги намалат јаглеродните емисии и на тој начин да се намали зголемувањето на глобалното затоплување. Првиот начин е преку технолошки процес да се оддели јагледородот и да се апсорбира и складира во подземни геолошки структури и во длабочините на океаните. Со овој начин ќе се ослободува помалку јаглерод диоксид во атмосферата. Другиот начин го вклучува методот на данок на јаглерод, кој би преставувал оданочување на употребата на извори на енергија, и доколку е прецизно составен, би се рефлектирал на трошокот од негативните споредни ефекти. Ова ќе ги наведе поединците да ја намалат употребата на гориво, чија што употреба произведува јаглеродни емисии.

Но освен глобалното затоплување, како резултат на климатските промени, може да дојде и до трошење на озонот, обесшумување и десертификација.

Озонската обвивка преставува заштитна гасовита покривка во горниот дел на атмосфера која ги собира ултравиолетовите зраци од сонцето пред тие да стигнат до земјата површина. Ова е од витална важност за човештвото но и за другите форми на живот, со оглед на тоа што ултравиолетовите зрачење преставува закана по живот на луѓето во форма на рак на кожата и други сериозни заболувања. Но британските научници во 1985 г. потврдиле дека има дупка во земјината озонска обвивка. Веднаш следат неколку меѓународни договори и формирана е Виенска конвенција за заштита на озонската обвивка, а во 1987 г. и Монреалски протокол за супстанции кои ја трошат озонската обвивка. Со овој протокол дваесет и четири индустријализирани земји се обврзаа за помало понатамошно испуштање на хлорофлуоро-карбонати (CFC) и некои други хемикалии кои се познати како агенси кои ја трошат озонската обвивка. На Самитот во Рио во 1992 г. донесени се серија амандмани кои требало да ги исполнат земјите во поголемиот дел од светот. Успехот на тоа може да се види во се поголемиот број докази дека озонската обвивка почнала да се поправа.

Обесшумуњето го влошува глобалното затоплување и може да се смета за предизвикувачки фактор, кој стои зад природните катастрофи како што е лизгањето на земјиштето. Токму поради ова, но и заради проблемот со нивната прекумерна

експлоатација, и тоа низ целиот свет, се направија обиди да создадат конвенција за шумите на Самитот во Рио во 1992 г. Овие преговори можат да сметаат за пропаднати од причини што се донесоа некои бесправно обврзувачки договори познати како “Шумски принципи“ кој од една друга страна го третира одржливото управување со шумите, но од друга страна им дава зелено светло на државите да продолжат со обесшумување, тврдејќи дека шумите се независни ресурси.

Десертификацијата претставува проширување на пустините на сметка на плодната почва околу нив. Кога еднаш земјата ќе стане сува на ваков начин, ефективно е загубена во смисла на нејзината продуктивна вредност и може да има импликации по сигурноста на храната како кај локалното население, така и на човештвото во целина. Како резултат на ова, на Конвенцијата за борба против десертификација од 1994 г. произлегоа низа препораки за примена во управување со полусувите почви. Посебно се чувствувале засегнати африканските земји кои биле затечени од проширувањето на пустината Сахара и Калахари, и ова прашање се бореле да го вклучат на Самитот во Рио во 1992 г., но недостигот од јасна димензија за човековата безбедност кај сите држави го запостави неговиот развој.

Само шест месеци по Конференцијата во Копенхаген за климатските промени (декември 2009 г.), која во светската јавност беше доживувана како последна шанса за постигнување договор со кој ќе се спречи или барем ќе се забави глобалното затоплување, лидерите на 194 присутни држави не успеаја да договорат сериозна агенда со која човекот ќе престане да ја силува планетава, природата го возврати ударот. Имено, во Пакистан се случи најголема природна катастрофа од поплави во кои загинаа над 1700 луѓе, уништени се над 300 000 домови, над 2 милиони останаа без покрив на главата, а без храна се речиси седум милиони жители. Според оценките на ОН, во катастрофата беа загрозени 20 милиони луѓе, а за храна и обнова беа потребни милијарди и милијарди долари. Поплавите во Пакистан беа прогласени за катаклизма, која се доближува до цунамито во Индонезија од 2004 година, земјотресот во Кашмир од 2005 година, и земјотресот на Хаити од 2010 година. Но ако за земјотресите стручњациите велат дека е виновно тектонското движење на земјината кора, климатолозите се согласуваат дека за Пакистан е виновен-човекот.

Во Кина се случува “необјасниво“ поместување на земјата, каде што од поплави и лизгање на земјиштето загинаа над 1200 лица, а илјадници се под вода.

Истовремено, во Европа, во Германска Саксонија се случи феномен дотогаш незапамтен во историјата. Тамошната река Ниса “преку ноќ“ го зголеми нивото за 4, 5 метри од кои жртви имаше и во Полска и во Чешка.

Во Русија, метеоролозите измериле температури од 40 степени Целзиусови, нешто што не било забележано во последните 130 години, поточно од времето на рускиот цар Александар Втори, кога почнале да се мерат температурите. Странските агенции јавуваа дека има над 700 пожари што горат од Москва до Камчатка, а Москва беше прогласена за зачадена зона од која амбасадорите првпат го повлекуваа персоналот не од политички причини, туку од климатски. Покрај пожарите, забележано беше и незапамтено ниско ниво на реките, а најстарото и најдлабокото езеро на светот Бајкал, почнало да ја губи водата.

Во Канада, во областа Онтарио имаше исто така големи пожари, Торонто беше во чад, а летниот туризам во заледените краишта бил одложен поради небезбедното тонсење на мразот.

И во јужната хемисфера се случија исто така незапамтени климатски промени. Во Австралија, во која има редовен недостаток на вода беа забележани поплави невидени дотогаш; на Јужноамериканскиот континент, Перу и Чиле доживеја студ и мраз, како и огромни снежни врнежи невидени во изминатите десетици години. Ако за овој регион порано беа познати појавите Ел Њино и Ел Миња, ова сега е нешто ново и необјасниво. Познато е и дека на Светското првенство во фудбал во Јужна Африка, на земјата и се случи снежен бран, а дотогаш снегот бил ретка појава. На почетокот на август санта мраз со големина од 260 квадратни километри (малку повеќе од големината на Скопје, з.м.), се отцепи од вечниот лед на Арктикот.

И според податоците на светскиот лидер меѓу осигурителните компании “Мјуних ре“, природните катастрофи во 2010 г. биле исклучително разорни. Имено оваа осигурителна компанија во 2010 г. во светот регистрирала 950 природни несреќи или многу повеќе во однос на просечно 615 во текот на последните 30

години (односно сметано од 1980 г.). Тие предизвикале 295 000 жртви, односно четири пати повеќе во однос на просечно 66 000, и чинеле поскапо- 130 милијарди долари во однос на просечните 95 милијарди долари.¹³¹

Економистите на светско ниво веќе предупредуваат дека пожарите во Русија и во Канада, кои се и најголеми извозници на лебно жито, ќе предизвикаат енормен раст на цената на пченицата. На светската берза, цената скокна за 25 отсто, но неизвесно е што ќе се случува наредните години.¹³²

Од ова може да се заклучи дека, проблемот на климатските промени се повеќе се препознава како еден од транснационалните предизвици со најголеми економски и безбедносни импликации и влијание на средината. Со преземањето на активности од страна на се повеќе влади и невладини организации за зачувување на животната средина, постојано се акцентира важноста на решавањето на глобалните климатски промени. Директните и индиректните ефекти на климатските промени мора да бидат земени предвид при изработката на стратегиите за безбедност.

4.5. СТРАТЕГИИ ЗА БЕЗБЕДНОСТ НА САД И ЕУ

Во текстот што следи, ќе направиме анализа на Стратегијата за национална безбедност на САД и Европската стратегија за безбедност и тоа од две причини: прво, за да видиме каков е нивниот пристап кон најголемите глобални безбедносни закани како што се тероризмот, пролиферацијата на оружјето за масовно уништување и климатските промени; и второ, да видиме колку Стратегијата за национална безбедност на Република Македонија и Стратегијата за одбрана (кои треба да придонесат во остварувањето на Стратегискиот интерес на нашата земја за полноправно членство во НАТО и ЕУ) се компатибилни со овие две стратегии. Притоа, важно е да се потенцира дека САД како пријателска земја, е најголемиот поддржувач на Република Македонија за членство во Алијансата.

---

¹³¹ “Во природни катастрофи лани загинаа 295 000 лица”-Deutsche Welle, пренесено во Утрински весник од 4 јануари 2011 г.

¹³² “Климата ја растресува планетата” – Reuters, пренесено во Утрински весник од 10 август 2010 г.

4.5.1. Стратегија за национална безбедност на САД

Последната стратегијата за националната безбедност на САД беше донесена на 27 мај 2010 г. Таа опфаќа дел од претходно донесените стратегии во март 2006 и во 2002 г. но истовремено, е и со нови видувања и амбиции за соочување со предизвиците кои престојат. Имено стратегијата за национална безбедност е во согласност со надворешната политика на САД, која сепак е водена според нивните национални интереси, а не според правилата и принципите на меѓународната политика. Според Кисинџер Х. најмоќната државата се однесува како лидер додека останатите земји се однесуваат како следбедници и потчинети на политиката на суперсилата.

По настаните на 11 септември 2001г., геостратегиската слика на светот драстично се промени. Актуелните терористички акти бараа и соодветна промена и нов пристап во политиката на националната безбедност. Тероризмот, како најголема опасност по националните интереси на САД, придонесе за создавање на нова стратегија за национална безбедност која беше донесена во 2002 г. Истата инсистира на тоа дека предизвиците ќе бидат анулирани, односно блокирани со воена сила во оние делови каде што САД имаат интереси. Со тоа, за првпат во стратегијата за национална безбедност на САД е опфатен концептот на превентивни напади во кој се вели дека “Соеднетите Американски Држави ако е неопходно ќе дејствуваат превентивно, одвраќајќи ги сомнителните држави или терористи од закана за употреба на оружје за масовно уништување против САД или нивните сојузници“.

Всушност, како поддршка на Националната стратегија за безбедност, во февруари 2003г. денесена е Национална стратегија за борба против тероризмот на САД. Во неа борбата против тероризмот се означува како **top priority**, а самот тероризам е дефиниран како однапред смислено, политички мотивирано насилство кое субнационалните групи или тајни агенти го извршиле против цивилни цели.¹³³ А целта на тероризмот, независно од државите или религиозните определби, преставува поткопување на владеењето на правото и предизвикување страв по пат

---

¹³³ National Strategy for Combating Terrorism p. 1

на насилство.¹³⁴ Поради сето наведено, дефинирана е стратегија за борба против тероризмот, која има формула 4Д: Defeat (да се победи), Deny (да се одбие), Diminish (да се намали) и Defend (да се одбрани).

Целта на САД е да ги порази терористичките организации ширум светот, така што ќе го открие и оневозможи нивното водство, командата, контролата, комуникациите, материјалната поддршка и финансиите со помош на сојузничките земји. Заради успешно откривањето и спречување на тероризмот на земјите - сојузнички од страна на САД ќе им биде дадена адекватна помош.

Според стратегијата, државите кои даваат поддршка на тероризмот мора да се примораат да се покорат на меѓународната обврска и да преземат одговорност со што ќе ги оневозможат терористите да дејствуваат на нивна територија. Значи акцентот е ставен на тоа дека, практиката на спонзорирање на тероризмот треба да биде искоренета.

Следната компонента од 4Д стратегијата е насочена кон тоа да ги ублажи причините кои терористите ги користат како изговор и оправдување за своите активности. Тие причини пред се се сиромаштијата, социјалната лишеност и обесправност. Терористите не се легални и официјални преставници на народот кој е вистински погоден од овие проблеми. САД го истакнуваат барањето, владите на државите во кои се јавуваат овие проблеми, да ја преиспитаат својата политика и да се насочат кон постигнување на благосостојбата на своите граѓани. Последната цел на 4Д стратегијата е одбрана на американскиот суверенитет, територијата и националните интереси како внатре во земјата, така и во странство. Ова подразбира физичка и кибернетска заштита на САД, нејзиното население, имотот, интересите и тоа во согласност со демократските принципи. Во тој дел на стратегијата е предвидена и заштитата на американските граѓани во странство кои можат да бидат потенцијални мети на терористички напади. Министерството за правда и Министерството за надворешни работи на САД ќе се обидуваат да влијаат на државните да ги преземат правните процедури кои ќе го санкционираат нивното киднапирање.

---

¹³⁴ Исто p.2

Во заклучокот на американската Национална стратегија за борба против тероризмот стои дека “војната против тероризмот не е исто што и судирот на цивилизациите. Всушност, тоа е судир помеѓу цивилизацијата и оние кои сакаат да ја уништат”¹³⁵.

Токму поради ова, САД се определиле да ги користат сите средства во таа војна: дипломатски, економски, правни, финансиски, информатички, разузнавачки и воени, и тоа со помош на старите и новите сојузници. Но, ако биде потребно, САД ќе дејствуваат самостојно вклучувајќи во тоа и преемптивно дејствување (preemption).¹³⁶ Концептот на преемптивно дејствување асоцира на употреба на воени напади но и наметнување на финансиски, дипломатски и правни критериуми со цел да го подобрат и зголемат степенот на безбедност. Исто така, преставува синоним за употреба на сила, поконкретно со примена на воени напади. Значи преемптивниот напад оди чекор понатаму од самоодбрана, хуманитарна интервенција и превентивна војна. Инаку САД веќе неколку пати имаат применето преемптивни воени акции против ширењето на оружјето за масовно уништување. Истите бараат прецизни, поттикнувачки акции со одлучни ефекти. Тоа подразбира инвестирање во разузнавањето, набљудувањето и известувањето и можност за реструктурирање на воената сила. За повеќето експерти, политиката на концептот на преемптивно дејствување, генерално го заменува концептот на превентивни војни. Се вели дека политиката на превентивни војни без иманентна закана е еден од аспектите на пошироката офанзивна стратегија за “преземање на војната од непријателот” (војните во Авганистан и Ирак). Односно дека администрацијата на претседателот Буш се води од мотото дека “најдобрата одбрана е всушност добра офанзива”.

И стратегијата за национална безбедност на САД која беше донесена во Март 2006 година, не ја исклучува можноста од превентивни напади против терористички активности но и нови мерки со цел да се спречат проблемите кои можат да прераснат во криза, а тие во војна, употребувајќи ги сите елементи на национална моќ (а ги имаше и во претходната стратегија): политички, економски,

---

¹³⁵ Исто, р. 29

¹³⁶ Во македонската стручна литература не постои соодветен термин кој би се користел како замена за зборот preemption, а најблизок превод е - предупредувачки, однапред

воени и дипломатски, а пред заканите да предизвикаат страшни штети.¹³⁷ И во ова стратегија застапен е принципот на преемптивно дејствување, но со таа разлика што се прави јасна дистинкција помеѓу преемптивниот иманентен напад и превенцијата на можен иден напад. Дефинирањето на “иманентен“ е базирана на обврзувачки критериум, вклучувајќи прецизни информации за непријателскиот карактер на осомничените режими (државите - оска на злото, Ирак, Северна Кореја, и Иран), режимите кои употребиле оружје за масовно уништување во своето минато, како и режимите кои не ги почитуваат резолуциите на Советот за безбедност при Обединетите нации.

Според оваа стратегија за национална безбедност, превентивните акции вклучуваат безбедносна соработка, застрашување, хуманитарна помош, мировни операции и меѓународна соработка за забрана на противзаконско оружје за масовно уништување. Исто така, на располагање се и примената на други воени операции. Затоа во стратегијата, во делот кој е фокусиран на средствата за одговор на заканата, истите се поделени на воени и невоени, од кои доминираат се разбира воените. Конкретно, ако вкупниот буџет за одбрана на САД за фискалната 2001г. изнесувал 338 милијарди долари, истиот за фискалната 2006 г. изнесувал 524 милијарди долари. Денес, според Меѓународниот институт за истражување на проблемите на мирот од Стокхолм (СИПРИ), САД во 2009 г. година потрошиле 661 милијарди долари за воени потреби (од кои 150 милијарди долари за војување и за престој во Авганистан и Ирак). Во 2010 година бројката ќе биде поголема, а за 2011 година е планиран воен буџет од 726 милијарди долари.¹³⁸

Најновата стратегија на националната безбедност ја објави американскиот претседател Брак Обама кон крајот на 27 Мај 2010.¹³⁹ Иако оваа стратегија претставува повторување на актуелните позиции на Белата куќа и не предвидува откажување од заложбите на претходните претседатели да се задржи воената супериорност на САД во светот, сепак има одредени новини кои со големо внимание се анализираат во светот. Имено, документот се толкува и како конечно

---

¹³⁷ National Security Strategy of United States of Amerika, March 2006

¹³⁸ (SIRPI.org./ Military Expenditure Database 2010)

¹³⁹ Овде треба да се напомене дека секој американски претседател законски е обврзан да објави стратегија за национална безбедност (з.м.)

збогување со стратегијата на поранешниот претседател Џорџ Буш и тоа од следниве причини:

1. Во стратегијата Обама никаде не ја спомнува политиката на превентивна војна со која Буш се заложил Америка да го задржи правото на унилатерални и превентивни воени акции против земји и терористички групи што ги загрозуваат интересите на САД, но истовремено оддалечи од САД многу земји, дури и сојузници.

2. Наместо приоритетот на Буш неречен “одиме сами“, Обама најавува стратегија за проширување на партнествата на САД (покрај традиционалните сојузници) и со други земји, како Кина и Индија, за да се поднесе полесно меѓународниот товар.

3. Визијата на Обама е да се зацврсти безбедноста на Америка повеќе со мултилатерална дипломатија, отколку со воената моќ. Ова се толкува како поголема посветеност на дијалог, а не на дипломатија на притисок од времето на Буш. Се наведува дури и решеност да се воспостави дијалог со “непријателските земји“ термин што веќе традиционално се однесува на Иран и на Северна Кореја, две земји со сомнителни нуклеарни програми. Ако пак, тие и понатаму бегаат од својата меѓународна одговорност, како прв инструмент за притисок се предвидува меѓународна изолација.¹⁴⁰

4. Обама најавува приближување до мислиманскиот свет, од кој САД се оддалечија во времето на Буш и поради војните во Ирак и Авганистан, но и поради низата извештаи за нелегални грабнувања осомничени лица и мачење затвореници. Во новата стратегија, Обама посочува дека цел на САД е “да се наруши, разбие и порази“ Ал Каеда, но и оти во тој процес Америка мора да ги почитува и промовира човековите права. Посочено е и дека се отфрла мачењето како алатка за националната безбедност на САД, но и дека ќе се посвети поголемо внимание на внатрешната ситуација, за да се открие и спречи, домашниот тероризам.

---

¹⁴⁰ National Security Strategy of United States of America, May 2010

Во делот на економијата се вели: “Во центарот на нашите напори се заложбата за обновување на нашата економија, која е извор на моќта на Америка“. Понатаму се наведува и заложбата Америка да се ослободи од зависноста од увозната нафта, но како проблем за националната безбедност не се спомнува презадолженоста на САД кон Кина и други земји.

Во стратегијата на национална безбедност се напоменува и дека САД мораат да ги фокусираат своите ангажмани на засилување на меѓународните институции и на поттикнување на колективна акција што може да послужи на заедничките интереси, како борбата против насилниот екстремизам, запирањето на ширењето на нуклеарното оружје и нуклеарни материјали, постигнување балансиран и одржлив економски развој, како и наоѓање заеднички решенија за заканите од климатските промени.

Значи, може да се каже дека дипломатскиот ангажман и економската дисциплина се истакнати како приоритет во новата стратегија за национална безбедност на САД, а со цел да се засили позицијата на Америка во светот.

И Хавиер Солана во анализата на Стратегијата за национална безбедност на САД, ќе истакне: “Обама ја одржува идејата да се служи на историската мисија на САД: важната задача да се гарантира глобалната безбедност. Но за разлика од неговите претходници во Белата куќа, стратегијата за национална безбедност на Обама ги препознава вредностите на партнерствата, придава поголемо значење на граѓанската димензија наспроти воената и ги нагласува вредноста на дијалогот и потребата да се засилат меѓународните институции. Тоа е добар знак за свет со различни центри на моќта и интереси, при што ресурсите и законитоста остануваат врзани за националната држава, но предизвиците (климатските промени, вооружени конфликти, пандемии и транснационален криминал) се глобални, и според тоа, е потребна соработка меѓу земјите.“¹⁴¹

Свое видување за Стратегијата за национална безбедност на САД има и пензионираниот генерал Тодор Атанасовски кој вели: “И овој пат не станува збор за целосна промена на глобалната стратегија на САД, туку за промена на

---

¹⁴¹ Хавиер Солана “Безбедносна стратегија за 21 век“- пренесен став во Утрински весник од 18 Јуни 2010 г.

безбедносната стратегија. Меѓутоа, таа промена е толку суштинска, битна и сеопфатна, што искажано на едноставен начин, значи сериозно менување на глобалната стратегија на САД и на Алијансата. Овие и вака сериозни констатации мора и сериозно да се аргументираат, пред се, затоа што кога се во прашање САД и промените во политиката и стратегијата на ова земја, тој факт се јавува како сериозна детерминанта во обликувањето на националните стратегии и политики, независно од нивниот однос кон САД. Според него, битната разлика помеѓу стратегијата на Барак Обама која е уште е насловена како “Одбрана, дипломатија и развој“ и Бушовата стратегија донесена по 11 септември 2001 година и која преставуваше демонстрација на сила, е во две основни работи: прво, воената опција е поместена и симната од нејзината приоритетна, односно привилегирана позиција; и второ, во отфрлањето на војната како однос се оди дотаму што дури “САД не водат војна (ниту) против тероризмот... туку војна против специфичната мрежа Ал Каеда и нејзините партнери!“.

Овој аналитичар искажува и еден куриозитет: “САД во 2009 година веќе формира посебна команда (засега за одбрана од дигитална агресија), со што е најавена нова форма на војна. Пред Конгресот веќе е претставен предлог-закон со кој Интернетот се прогласува за национално богатство на САД, а во случај на вонредна состојба претседателот да го исклучи. Коментар не е потребен“.¹⁴²

На крајот, може да се каже дека она што Националната безбедносна стратегија ја прави дистинктивно американска е фактот дека е таа навистина глобална. Додека многу други земји се занимаваат главно и само со своите региони, стратегијата на САД го покрива практично целиот свет. Ваквиот широк фокус донекаде доаѓа оттаму што Америка речиси насекаде има интереси и вредности што треба да се чуваат. Освен тоа, има безбедносни обврски кон многу држави во многу региони, широко распространето економско учество и членство во огромен број глобални и регионални организации. Обвинувањето дека Америка претпочита да дејствува унилатерално не е точно. Како водечки архитект на најуспешните алијанси и меѓународни тела во 20-от и во 21-от век, САД останува најмултилатералната земја во денешниот свет.

---

¹⁴² Тодор Атанасовски - “Нови содржини во големата стратегија“, пренесен став во Утрински весник од 19 Јули 2010 г.

4.5.2. Европска стратегија за безбедност

Европската стратегија за безбедност е усвоена во Брисел на 12 декември 2003 година, а започнува со зборовите: “Европа никогаш не била толку просперитетна, толку безбедна и толку слободна”.¹⁴³ Со донесувањето на оваа стратегија се постави рамката која треба да значи зголемување на ефикасноста на ЕУ во справувања со новите закани и ризици. Новите закани бараат нови одговори. ЕУ смета дека тие не мора да бидат секогаш од воена природа. Затоа главната карактеристика на ова стратегија е давање предност на невоените средства во решавањето на судирите, како начин за да се обезбеди безбедноста во подолг временски период. Исто така во сферата на глобализацијата и оддалечените конфликти влијаат на развојот на ЕУ која има намера како “глобален играч” да се вклучи во нивното решавање. Како на пример израелско-палестинскиот судир и неговото решавање претставува стратески приоритет за Европа, но со заедничко дејствување на завојувачките страни, ЕУ, САД, ООН и Русија.

Европската безбедносна стратегија се фокусира на **три стратески цели** кои треба да помогнат за да се обезбеди безбедност на граѓаните на ЕУ и да се промовира стабилност надвор од ЕУ и тоа: справување со закани, градење на безбедно подрачје околу Европа и зајакнување на меѓународниот систем.

1. **Справување со закани.** ЕУ главните глобални предизвици ги гледа во сиромаштијата, еколошките проблеми, зависноста од ограничувањата на изворите на енергија, и водата и поради тоа предизвиканите миграции и болести. ЕУ исто така посебно внимание посветува на закани со оружје за масовно уништување, тероризмот, организираниот криминал, регионалните конфликти и распаѓањето на државите. Справувањето со закани во ЕУ, како што предходно напоменав, е оценето дека не е можно само со воени средства, туку е

---

¹⁴³A SECURE EUROPE IN A BETTER WORLD- EUROPEAN SECURITY STRATEGY, Brussels, 12 December 2003

потребна континуирана активност на различните актери и со примена на политички, на економски, на дипломатски, и на други средства.

2. **Градење на безбедносно подрачје околу Европа.** Имајќи ја предвид природата на новите закани, ЕУ мора рано да се вклучи со целиот спектрум на нејзините инструменти. Првата линија на одбрана ќе биде околу Европа, но по можност, да се дејствува превентивно, пред да се појави кризата. Ова пред се се однесува на Источна Европа, медитеранските земји, Балканот, Јужен Кавказ, Украина, Молдавија и Белорусија.

3. **Зајакнување на меѓународниот систем.** Европската Унија има визија за меѓународен поредок заснован на ефикасен мултилатерализам. Во таа смисла, меѓународните односи би требало да почиваат на институционална соработка и Меѓународното право. Исто така, би требало да биде вратена улогата на ОН како рамка на меѓународната соработка, а Советот за безбедност во рамките на меѓународниот мир и безбедност. Посебно е истакнато значењето на меѓународните трговски и финансиски институции, на безбедносните (НАТО и ОБСЕ) и регионалните организации за меѓународна соработка и мир, а посебно со САД. Европската безбедносна стратегија повикува надворешната политика на ЕУ да биде “покохерентна“, поспособна и поефикасна, а тоа да го постигне преку целосно користење на дипломатски, трговски и развојни инструменти. Исто така се нагласува потребата за соработка со стратегиските партнери како што се САД, Русија, Јапонија, Канада и Индија.

Европската безбедносна стратегија идентификувала **пет клучни закани** а тоа се: тероризмот, пролиферацијата на оружјето за масовно уништување, организираниот криминал, регионалните конфликти и распаѓањето на држави.¹⁴⁴

1. Тероризам

---

¹⁴⁴ Исто, р.3

Во оваа стратегија, тероризмот е означен како најголема закана за безбедноста на Европската Унија. Според последиците кои ги предизвикува, тероризмот го дефинира како активност која “ризикува човечки животи, предизвикува огромни трошоци, ја поткопува отвореноста и толерантноста на нашето општество и станува растечка закана за цела Европа“. Европа е и мета и база на тероризам. На нејзина територија се наоѓаат, како ќелиите на Ал Касда, така и ќелии на терористички организации кои никнале и дејствуваат на нејзиното тло. Затоа бранот на тероризам во Европа и САД се дефинира и како глобален и поврзан со насилниот екстремизам.

Најважен документ на ЕУ за борбата против тероризмот е Акциониот план за борба против тероризам донесен на 21 септември 2001 година и ревидентирираниот Акционен план за борба против тероризмот кој беше потврден на заседанието на Политичкиот и безбедносен комитет во јуни 2004 на кој беа утврдени следните **стратегиски цели**:

- продлабочување на меѓународниот консензус и засилување на меѓународната соработка во борбата против тероризмот;
- спречување на пристапот на терористите до финансиски извори;
- Зголемување на ефикасноста на работните тела на ЕУ и на земјите - членки при истражување и казнување на терористи и при спречување на терористички напади;
- Грижа за безбедноста во меѓународниот сообраќај и ефикасен систем за надзор на надворешните граници;
- Зголемување на ефикасноста на ЕУ и на земјите - членки при отстранувањето на последиците од терористичките напади и
- Во рамките на надворешните односи, ЕУ да се концентрира на трети земји кои немаат доволно развиени капацитети за борба против тероризмот.

Европскиот Совет донесе и Декларација за борба против тероризмот. Декларацијата содржи и политичка обврска на претседателите на држави и влади за примена на “клаузулата за солидарност“ чл. (42), Таа клаузула вели дека ЕУ и

нејзините земји - членки преземаат мерки во духот на солидарноста ако една од земјите стане жртва на терористички напад. Тогаш “Унијата ги применува сите инструменти што и стојат на располагање, вклучувајќи ги воените средства кои земјите - членки ги ставаат на располагање“.

Но во последните неколу месеци, во земјите членки на ЕУ се разгоре дебатата за безбедноста од терористичките закани, посебно за зајакнувањето на безбедноста на аеродромите со скенери на целото тело, кои оригинално биле замислени за медицински цели, му овозможуваат на обезбедувањето да ги чита телата на на луѓето, откривајќи го секој детаљ, односно какво било скриено оружје или експлозивни. Но истовремено, скеновите на телото откриваат и имплантанти на градите, дупчења по телото и јасен приказ на гениталиите. На овој начин, според многу експерти, се случува постепена ерозија на основните човекови права, достоинство и демократските принципи, а од друга страна тоа не преставува цврста гаранција дека терористите ќе се откажат од нивните планови. Затоа, од Агенцијата на ЕУ за фундаментални права, како и надзорните тела за приватност на земјите-членки, а во врска со “виртуелниот стриптиз“ како што уште се нарекува скенирањето на телото на кој ќе бидат подложени патниците, **се бараат неколку гаранции:** тие инструменти да се користат единствено со соодветно почитување на принципите на неопходност и пропорционалност и според специфични правни одредби; опција да се одбие скенирање на целото тело и наместо таа да се избере мануелно претресување; прифаќање технологија да се замрачат сексуалните карактеристики на субјектот и какви било физички дефекти и да се идентификуваат само предмети на субјектот; одвојување на персоналот што директно го гледа субјектот од оние што го извршуваат скенирањето и последователно уништување на сликите што се добиваат од скенерот.

Покрај овие едноставни технолошки прашања, Европската Унија треба да одреди дали таквите мерки се компатибилни со Повелбата за фундаменталните права, чија преамбула ја потврдува неповредливоста на човечкото достоинство, затоа што постепената ерозија на човечките права и слободи и умртвувањето на

општеството кон посегане по човечкото достоинство се неприфатливи, сметаат експертите.¹⁴⁵

2. Пролиферација на оружјето за масовно уништување.

Во Европската стратегија за безбедност се констатира дека ако ваквото оружје се најде во рацете на терористичките организации тогаш последиците можат да бидат огромни затоа што вистинскиот терор во комбинација со ефектите од овие оружја лесно може да предизвика огромни човечки загуби, контаминација, економски штети, губење на стратегиски позиции, социо-психолошка штета и т.н. Токму заради ова, оружјето за масовно уништување се оценува како најголема закана за безбедноста на ЕУ.

Стратегијата на ЕУ против ширењето на оружјето за масовно уништување предвидува две нивоа:

- Јакнење на мултиратералните договори за неширење и јакнење на режимите за контрола и верификација, решавање на тензиите и споровите кои произлегуваат од оваа сфера преку политички решенија и регионални договори за контрола на оружјето и разоружувањето и
- Доколку предходните мерки не се успешни, тогаш ќе се употребат присилни мерки во согласност со Повелбата од ОН и Меѓународното право.

3. Организиран криминал.

Организираниот криминал стана синоним за наднационална организираност и концентрација на огромна финансиска моќ, па оттука се гледа и огромна опасност за загрозување на глобалната безбедност. Па оттука и Европа е една од целите на

---

¹⁴⁵ “Цената на безбедноста од тероризмот” - PRESS EUROPE, пренесено во Утрински весник од 11 јануари 2010 г.

организираниот криминал. Оваа закана за стабилноста на членките на ЕУ се изразува преку прекуграничната трговија со дрога, бело робје, илегални мигранти и оружје. Во стратегијата се гледа меѓузависноста на тероризмот со организираниот криминал, но и со другите закани, и се смета дека приоритетите на ЕУ во наредниот период треба да бидат насочени кон намалување на ваквите ризици по безбедноста на ЕУ.

4. Регионални конфликти

Според Европската стратегија за безбедност, проблемите во кои што се наоѓаат одредени региони, оние подалечните но и оние во соседството на ЕУ, директно или индиректно влијаат врз европските интереси. Конфликтите ја вклучуваат примената на насилството за остварување на интересите, а истовремено предизвикуваат човечки страдања, уништување на општествените добра и природната инфраструктура. Конфликтот може да ескалира во пошироки размери, а регионалната нестабилност, како што е наведено и во самата Стратегија, ја поттикнува и потребата за масовно уништување.

5. Распаѓање на држави

Како резултат на лошото владеење и корупцијата, неефикасни и слаби институции, цивилни конфликти и злоупотреба на сила, можно е да дојде до распаѓање на државите. Пропаѓањето на една држава е загрижувачка појава, која го нарушува стабилното управување и придонесува за регионалната нестабилност, а тоа може да значи и загрозување на Европската безбедност.¹⁴⁶

И на крајот, би можеле да кажеме дека заради превенција од заканите која ги идентификувала, ЕУ има намера да развие “стратегиска култура“. Многу сериозни проблеми во иднина можат да бидат спречени ако се дејствува превентивно. Затоа ЕУ има намера да ги развие своите дипломатски потенцијали, да ја трансформира својата воена сила и да ги зајакне разузнавачките служби. Во секој случај, Европската стратегија за безбедност е значаен документ за развојот на Заедничката европска безбедносна и одбранбена политика. Сепак, успешноста на Унијата во

---

¹⁴⁶ A SECURE EUROPE IN A BETTER WORLD- EUROPEAN SECURITY STRATEGY -Brussels, 12 December, 2003, p. 4

справувањето со актуелните закани по безбедноста ќе биде вистинскиот тест за неговата остварливост.

Глава 5 НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

5.1. ИСТОРИСКИ ПРЕГЛЕД

Македонската држава официјално има своја надворешна политика од август 1944 г. кога ја прокламира својата државност, иако веднаш потоа се придружи на југословенската федерација и ја делегираше надворешната политика на федералните тела. Оттука, во основа, можеме да зборуваме за спроведувањето на надворешната политика на Република Македонија како дел на југословенската федерација и тогашната политика.

Но неофицијално, уште од порано постоеле надворешно политички активности на македонските национални ослободителни сили, но и на македонските емигрантски и интелектуални кругови во странство, кои посебно беа интензивирани во одделни национални историски настани: Големата источна криза (1877 - 1878), Илинденското востание (1903), Балканските војни (1912 - 1913), Париската мировна конференција по Првата светска војна (1918 - 1919) и др.

Македонската меѓународната позиција и модерната надворешна политика се потпираат на тешко историско наследство. Се оглед на тоа дека била пет века под Османлиска власт, Македонија успеа да воспостави своја државност многу подоцна отколку останатите соседни земји. Процесот на национална еманципација и градење на нацијата, вклучувајќи ги и формирањето на национална култура, модерен јазик и национална свест, помина сличен пат и модели како и оние на соседните во средината на втората половина на 19 век. Исто така и националните движења за слобода, бројните востанија и постојаните напори за создавање на национална држава не резултираа со видливи резултати.

Во меѓувреме, соседните држави развија ефикасна пракса за асимилирање на македонското етничко население, преку присвојување на македонската етничка територија. Поделбата на македонската етничка територија во три ентитети (Вардар, Пирин и Егеј) беше извршена по Втората балканска војна 1912 - 1913, и беше легализирана со Букурешкиот мировен договор во 1913 г. Во договорот, околу 50% од територијата беше присвоена од Грција, 12% од Бугарија, 38% од Србија. На Париската мировна конференција, после Првата светска војна во 1919 г., не беа

усвосни пропозициите за воспоставување на независна Македонија, ниту пак и се дозволи одредено ниво на автономија внатре во Кралството на Србите, Хрватите и Словенците (Кралство на Југославија).

Меѓународните начела не дозволија интеграција на трите дела од земјата дури и после Втората светска војна, и покрај јасните напори на националните сили за слобода во таа насока. Како што е познато, македонското движење на отпорот имаше активна и одговорна улога во антифашистичката коалиција, преку соработка со другите југословенски нации, се бореше во сите три дела на Македонија против германските, бугарските и италијанските окупациони сили. Како резултат на слободата на еден дел од земјата (порано во кралството на Југославија), Антифашистичко собрание на 2-ри Август 1944 г. прогласи независнот и суверенитет на државата Македонија. Но, истиот ден одлучи и да се придружи на нововоспоставената југословенска федерација конституирана од комунистички водечки партии на чело со Тито. Историските документи зборуваат за тоа дека имаше одредени граѓански и национални кругови кои се стремееа за автономија и унија за сите делови на Македонија. Но силите внатре во Југославија, и сојузниците од Запад и Исток, на мировната конференција во Јалта во 1943 г. го спречија таквиот развој.

Порашната СФРЈ траеше скоро половина век (1943-1991), а македонската улога во југословенската надворешна политика не беше запоставена, иако често беше предмет на критика во однос на националните интереси на Македонија. Во секој случај, тие заслужуваат политичко и истражувачко вреднување. Имено, во неколку круцијални периоди на егзистенција на федерацијата, Македонија партиципираше со повеќе познати личности.¹⁴⁷ Секако, имаше и многу други личности од Републиката во федералните тела и нивните влијание не беше занемарувачко. Но македонските надворешни национални, економски и други интереси не профитираа многу од ова. Поточно, проблемите кои ги имаше

---

¹⁴⁷ Крсте Црвенкоски (вицепремиер на колективното претседателство на федерацијата), потоа Киро Глигоров (татко на првата пазарно-економска реформа), Лазар Мојсов, човекот со највисок домашен и светски ранг (Претседател на Југословенската држава, Претседател на Комунистичката партија на Југославија, Претседател на Генералното собрание на ОН, Министер за надворешни работи, Амбасадор во Москва и ОН)-“The Macedonian foreign policy 1991-2006”- Dimitar Mircev, Az-Buki, Skopje, 2006, p. 19

Македонија со соседните земји во рамките на федерацијата, (со Грција проблемот околу уставното име, со Бугарија за идентитетот и јазикот, со Србија за религискиот и црковниот статус на Македонската православна црква, со Албанија за позицијата на малцинството) продолжија и по распадот на југословенската федерација, односно кога беше создадена и новата независна држава Република Македонија.

Токму поради ова, првите години на независност поминаа во напори да се доведе земјата до признавање на независноста и суверенитетот како и да се воспостават дипломатски односи со другите земји, (особено со соседите, со државите - членки на ЕУ, со големите сили и најпосле со членките на ОН). Ова беше вистински предизвик за земјата поради специфичните (претходнонаведени) проблеми кои традиционално ги имаше со одделни соседи, но и поради присуството на југословенската армија во чувствителниот период од независноста. Европската Унија манифестираше неволност за брзо признавање на земјата поради грчките притисоци и негирање на македонскиот идентитет, култура и јазик, додека многу други пријателски земји чекаа на решението на ЕУ. Во некои интервали во годините 1992 - 1993г. Македонија се најде скоро целосно изолирана и сама. Повеќето од нејзините партнери беа свесни за фактот дека таквата позиција на подолго време може да биде ризична и полна со опасност од нови конфликти во регионот.

Свое видување за историјата на Македонија, за грчко - македонскиот спор за името и за односите на ЕУ со Македонија го презентираше и поранешниот амбасадор на Сојузна Република Германија во Република Македонија, Ханс - Лотар Штепан на саемот на книгата во Франкфурт, на промоцијата на англиското издание на неговата книга "Македонскиот јазол". Сметајќи дека неговите зборови ја отсликаа целата ситуација во вистинско светло, истите ги пренесуваме во целост:

Имено, тој истакнува: "Во "Македонскиот јазол" си поставив задача да ја преставам историјата на Македонија. Но, кога би се работело само за историјата, би можел да си ја заштедам работата! Затоа што македонската историја Вам (доколку сте Македонци), се разбира, Ви е добро позната. Конечно, Вашите баби и дедовци го преживеале и го претргале времето на Балканските војни 1912 - 1913 година. А Вашите родители ја преживеале Грчката граѓанска војна 1946 - 1949 година (некои од Вас можеби и лично како деца). Значи, за овие случувања мојата книга не може

нешто ново да им понуди на Македонците. Но, врз основа на моите истражувања, успеав да откријам и некои прикриени нешта, некакви заднини на македонската историја, а кои Вашите родители, баби и дедовци не можеле да ги знаат. Исто така, и Германците (и Австријците) не ги знаат затоа што балканските држави Србија, Бугарија и Грција, како и силите на Антантата, Англија, Франција и Русија, со децении ги прикривале сите информации, а ги прикриваат и денес.

Следствено на тоа се поставуваат неколку прашања, на пример:

1. Зошто една држава како Грција може да си дозволи со претставување лажни податоци во однос на прашањето за името, да ја уценува Република Македонија? И уште повеќе од тоа: како може Грција да си дозволи да ја влече за нос цела ЕУ? (тоа е можно само ако појаки сили, за жал, се кријат зад непристрасната Европска комисија. Затоа што Грција не е голема сила внатре во ЕУ како Франција и Англија, но сосема јасно многу повлијателна од Германија!).

2. Во сите европски држави по 1989 година се изработени историите. Зошто не и историјата на Македонија? Зошто македонскиот јазол не е разврзан?

Дозволете ми да ја изложам заднината на овие прашања. Многу години пред Балканските војни, Србија, Грција и Бугарија ги фрлаа своите настрвени погледи кон Македонија. Сите тие биле подготвени да почнат војна за да ја поробат, анектираат и поделат провинцијата Македонија (која се уште, односно уште од Берлинскиот конгрес, повторно била турска провинција). Но, една балканска држава сама, а и сите три заедно не би се осмелиле никогаш да го нападнаат Османлиското царство. Никогаш. На помош доаѓа една констелација на интереси, силите на Антантата: Англија, Франција и Русија, на кои им требаа балканските држави. И тоа:

а) за да го затворат прстенот околу Германија и Австрија и од јужната страна, и

б) да се здобијат со дополнителни сојузници за големата војна што ја планираа.

Клучот за овој план лежел во тајниот договор кој Русија го склучила во 1911 година со Србија и Бугарија. Мамецот во овој договор беше гаранцијата за заштита

на Антантата за борба на балканските држави против Османлиското царство. Тоа значи: силите на Антантата ја жртвувале Македонија на балканските држави како противуслуга да го осигураат нивното учество во Првата светска војна. И тоа успеало затоа што сите тогашни балкански кралства, како и Романија и Црна Гора (само Бугарија и Турција беа тогашни сојузници на Германија), учествувале во големата војна во 1914 година на страна на Антантата. Тука лежи светско - политичкото значење на судбината на македонскиот народ.

Денешната трагедија на Република Македонија лежи во тоа што Европската Унија, како продолжена рака на нивната агресивна политика, ги заштитува Грција и Бугарија против Македонија и притоа им помага и понатаму да ја прикриваат историјата на Македонија. Веќе 18 години ЕУ и сите нејзини членки активно учествуваат во кризните случувања на Јужен Балкан. Оттука следува дека ЕУ не ја исполнува својата задача - да се грижи за слободата и правдата во Европа.

Дури и кога на светската јавност ќе и стане позната историска вистина за Македонија, не само 127 (денес 133 з.м.) туку сите држави (освен Грција) ќе ја признаат Македонија под нејзиното легално државно име и конечно ќе и го овозможат нејзиното многу задоцнето членство во ЕУ и во НАТО¹⁴⁸.

Во голема мерка се согласуваме со изнесеното и по се изгледа дека тоа беше една од причините својата независност Македонија да ја плати со прифаќање на редица компромиси, како израз на добра волја во нејзината надворешна политика. Главен компромис беше направен во 1993 г. кога како предуслов за признавањето од страна на ООН, Македонија ја прифати времената референца БЈРМ (FYROM). Во меѓувреме, земјата јасно демонстрираше перформанси за мирна, активна и кооперативна добро соседска политика без закани кон никого. Како и да е меѓународната позиција убедливо се подобри по нејзиното признавање во ООН, по заклучувањето на времената спогодба со Грција 1995 г. и по аплицирањето за членство во НАТО и асоцијативно членство во Европската Унија. Но круцијален резултат од водењето на политиката е во фактот што земјата остана надвор од

---

¹⁴⁸ Ханс-Лотар Штепан, "Зошто македонскиот јазол не е разврзан?", пренесен став во "Време" од 21 октомври 2009 г.

насилството и војната во која трагично вовлекоа 4 од 6-те тогашни Југословенски Републики.

Периодот од 1999-2000 г. беше повторно драматичен откако земјата беше вклучена во косовската криза, примајќи и давајќи прифатилиште на околу 360 000 бегалци од таа (тогаш) покраина, но исто така нудејќи логистика и добредојде на НАТО кое воено интервенираше на север. Една година подоцна, кризата се префрли во Македонија кога се појавува незадоволство и немир кај дел од албанската заедници во северозападните рурални области на земјата. Кризата премина во воен конфликт, а истиот беше надминат преку преговори со помош од ЕУ, САД, НАТО, ОБСЕ и ОН, со потпишувањето на Охридскиот рамковен договор во 2001 г. Истовремено, тој договор е гледан како успешен модел за градење на мултикултурна коегзистенција.

Земјата докажа дека е доволно зрела за да аплицира за европските и меѓународни стандарди во градењето на демократскиот поредок и нејзината надворешна политика. Веќе во 2001 година (на средината на конфликтот) ја потпиша спогодбата за стабилизација и асоцијација со Европската унија, а во декември 2005 година и беше даден кандидатски статус. Војниците на Република Македонија партиципираа во Ирак и Авганистан, додека преку Јадранската повелба потпишана во 2003 година заедно со Хрватска и Албанија соработувавме за прием во НАТО. Во 2004 година САД ја признаа земјата по нејзиното уставно има кое што значително придонесе во подобрувањето на меѓународната позиција на Македонија и стабилизацијата на мирот на Балканот. Во април 2008 г. на НАТО самитот во Букурешт, Македонија не стана полноправна членка заради апсурдниот спор со името со Република Грција, а на 19 декември 2009 година ја доби Визната либерализација со која македонските граѓани слободно можат да патуваат во земјите на Европската Унија.¹⁴⁹ Истата година се изврши и демаркацијата на северната граница во делот на (сега веќе држава) Косово.

Инаку, околу недобивањето на покана за членство во НАТО, поранешниот амбасадор Ристо Никовски го дава следното мислење: “Поразени во Букурешт беа САД и НАТО. Ние (Република Македонија з.м.) бевме - колатерална штета. Крајно

¹⁴⁹ Со исклучок на Велика Британија и на Ирска, кои не се дел од Шенгенскиот режим.

ретко се случува американски претседател да доживее јавна шлаганица, како таму. Во Букурешт немаше наша грешка, колку и да сме биле неподготвени, збунети или со погрешни калкулации. Оценките дека Буш не успеа поради нас се чиста манипулација. Ако беше така: а) Буш немаше да ги почести претседателот и премисрот со специјална, утешна средба во Загреб; б) САД немаше да ни понудат посебна Декларација, за стратегиско партнерство и соработка; и в) Стејт Департментот не ќе започнеше офанзива против безмислените грчки барања. Сето тоа кулминираше со изјавите на Даниел Фрид дека македонскиот народ и јазик не се таканаречени туку постојат и се реални“.¹⁵⁰

Уште од 1991 година, Република Македонија прашањето на меѓународните односи го издигна на високо ниво. Имено фактот дека Главата VI од Уставот¹⁵¹ е посветена токму на ова прашање, е потврда на изречената констатација. Но покрај во Уставот, оваа област е уредена и во законот за надворешни работи и во законот за склучување ратификација и извршување на меѓународните договори.

Законот за надворешни работи на Република Македонија¹⁵² многу прецизно ги дефинира поимите “надворешни работи“ и “надворешна политика“.

Така да поимот “**надворешни работи**“ се однесува на:

1. Дејствата што што ги вршат надлежните органи на државната власт и органите на државната управа во остварувањето и заштитата на правата и интересите на Република Македонија во меѓународните односи со државите, меѓународните органи, организации и заедници.

2. Дипломатските дејствија за зачувување и заштита на безбедноста, на суверенитетот и на територијалниот интегритет на Република Македонија во системот на меѓународните односи.

3. Дејствијата на надлежните органи во заштитата на правата и на интересите на државјаните и на правните лица на Република Македонија, пред сите надлежни странски субјекти.

¹⁵⁰ Ристо Никовски, “Опасни сценарија околу името: од Букурешт до Брисел“, пренесен став во “Нова Македонија“ од 27-28 Февруари 2010 година.

¹⁵¹ Устав на Република Македонија - Глава VI – Библиотека право (Едниција прописи) - книгоиздателство Феникс – Скопје 2009

¹⁵²“ Закон за надворешни работи“, член 2 - Службен весник на РМ бр. 46 од 10.04.2006

4. Дејствијата на надлежните органи во воспоставувањето, одржувањето, унапредувањето, суспендирањето и прекинувањето на односите со државите и меѓународните организации и заедници.

5. Овластувањата и обврските на надлежните органи во преговарањето, склучувањето, суспендирањето или раскинувањето на меѓународни договори.

6. Овластувањата и обврските на надлежните органи во преговарањето, пристапувањето и истапувањето на Република Македонија во или од меѓународните организации и заедници и

7. Другите дејства на надлежните органи на Република Македонија надвор од границите на земјата, што се утврдени со закон или со меѓународни договори што ги обврзуваат Република Македонија, нејзините државјани и правните лица регистрирани во Република Македонија.

Поимот **“надворешна политика“** се однесува на политичките цели и активности за односите на Република Македонија со државите и со меѓународните органи, организации и заедници, со кои се остваруваат интересите на Република Македонија во меѓународните односи и се штитат интересите на нејзините државјани и на правните лица регистрирани од неа, а особено:

1. Зачувувањето, потврдувањето, и унапредувањето на основните интереси на Република Македонија.

2. Зачувувањето на суверенитетот, самостојноста и територијаталниот интегритет на Република Македонија и на нејзиниот уставен поредок;

3. Почитувањето и унапредувањето на темелните вредности на Уставот на Република Македонија.

4. Споделувањето на вредности, интереси и волја за здружување врз основа на рамноправен договор и во согласност со Уставот.

5. Зајакнувањето на демократијата и на владеењето на правото во целиот свет, засновано на човековите права и слободи и низ пивна примена и почитување во меѓународното право.

6. Зачувување на мирот во светот, спречување на конфликтите и зајакнување на меѓународната безбедност, во согласност со начелата содржани во Повелбата на ОН, како и со принципите на Завршниот документ од Хелсинки и со целите на Повелбата од Париз, вклучително и оние за надворешните граници и

7. Развивањето и унапредувањето на односите и соработката на Република Македонија со соседите и со сите држави, билатерално и мултилатерално, во регионалните и глобалните организации.

Врз основа на одредбите од Уставот на Република Македонија и соодветните законски акти со кои се уредува оваа област, органите за вршење на надворешните работи можеме да ги поделиме во две групи:

1. **Примарни органи за вршење на надворешните работи** во кои се сосредоточени најголем дел од овластувањата, а тоа се:

- Претседателот на Република Македонија
- Собранието на Република Македонија
- Владата на Република Македонија
- Министерството за надворешни работи и
- Министерот за надворешни работи

2. **Останати органи и институции за вршење на надворешни работи** на кои една од главните обврски не им е водењето на надворешните работи, но под определени услови и во одредени случаи можат да учествуваат во водењето на надворешните работи на Република Македонија, а меѓу нив се:

- органите на државната управа
- единиците на Локалната самоуправа

Во трудот, ќе обрнеме повеќе внимание на надлежностите на примарните органи за вршење на надворешните работи.

5.2. ПРИМАРНИ ОРГАНИ ЗА ВРШЕЊЕ НА НАДВОРЕШНИТЕ РАБОТИ

5.2.1. Претседател на Република Македонија

Овластувањата на претседателот на Република Македонија во вршењето на надворешните работи се предвидени во членот 5 од Законот за надворешни работи.¹⁵³ Според одредбите од овој член, претседателот на Републиката: (1) ја претставува државата во меѓународните односи; (2) учествува во креирањето на надворешна политика во соработка со Владата, преку утврдување на општите насоки во надворешната политика, вклучувајќи ги и прашањата од меѓународните односи, со импликации врз безбедноста и одбраната на земјата; (3) го следи спроведувањето на надворешната политика и за резултатите и евентуалните несогласувања со другите органи за вршењето на надворешните работи, може да го известат Собранието; (4) дава предлози и учествува во заземањето ставови за одредени надворешно - политички прашања од неговата надлежност, вклучувајќи ги и безбедносните и одбранбените аспекти што произлегуваат од меѓународните односи; (5) поставува и отповикува со указ амбасадори и пратеници на Република Македонија во странство; (6) дава согласност за издавање агреман на шефот на странско дипломатско претставништво, како и овластувањето да ги прима акредитивните и отповикувачките писма на странските дипломатски претставници.

Република Македонија од стекнувањето на независноста до денес имала четири претседатели на државата и тоа:

Киро Глигоров	од 1991 - 1999 година
Борис Трајковски	од 1999 - 2004 година
Бранко Црвенковски	од 2004 - 2009 година и
Ѓорге Иванов	од 2009 до денес.

За време на мандатот на првиот претседател **Киро Глигоров**, беа поставени основите на македонската надворешна политика. Според него, во формулирањето на

---

¹⁵³ Исто, член 5

надворешно-политичките приоритети на Република Македонија се тргнуваше од основниот заклучок дека во светски рамки, се посилен замав зема процесот на глобализација, а во континентални и во регионални рамки- процесот на интеграција. Оттука, претседателот Глигоров постави пет клучни приоритети на надворешната политика на Република Македонија до кои се придржуваше за време на извршувањето на функцијата:¹⁵⁴

- Опстојување на патот со мирни средства, да се стекне и да се зачува независноста на Република Македонија;

- Република Македонија да прерасне во фактор и услов за стабилноста и мирот на Балканот;

- Отфрлање на војната и насилството, и промовирање на европската опција на Балканот;

- Градење на односи на рамноправност со соседните држави; и

- Прифаќање на принципите на умереност и реализам во водењето на македонската надворешна политика.

Претседателот Киро Глигоров ја формулираше и политиката на еквидистанца која подразбираше еднаква подготвеност за добра соработка со сите соседи, бидејќи со неа се осигурува независноста, територијалниот интегритет на Македонија, како и мирот и безбедноста на Балканот.

Значајно е да се напомене и дека за време на мандатот на претседателот Глигоров настана проблем кога Владата на Република Македонија на 8 февруари 1999 година ја призна независноста на Република Кина (Тајван), и со тој чин односите помеѓу официјално Скопје и официјален Пекинг беа прекинати. Ваквата надворешно-политичка одлука на тогашната влада беше повод за сериозна конфронтација со претседателот Глигоров кој остро се спротивстави на одлуката. Имено, случајот со признавањето на Република Кина (Тајван), за првпат на дело ја покажа кохабитацијата помеѓу претседателот на државата и Владата, во однос на прашања за кои имаат поделени надлежности, а тоа е признавањето на држави.

---

¹⁵⁴ Обраќање на претседателот на Република Македонија Киро Глигоров пред пратениците во Собранието на Република Македонија на 30 декември 1993 година.

Односите помеѓу официјално Скопје и официјален Пекинг беа повторно нормализирани на 18 јуни 2001 година кога тогашниот министер за надворешни работи на Република Македонија Илинка Митрева, за време на посетата на Народна Република Кина, потпиша Меморандум за разбирање, со откажување на признавањето на Република Македонија на Република Кина (Тајван).

За време на мандатот на Глигоров, беа поставени и стратешките цели на државата за градење на трајно стратегиско партнерство со Соединетите американски држави и за интеграција на Република Македонија во Европската Унија.¹⁵⁵

Со изборот на **Борис Трајковски** за претседател на Република Македонија, воглавно беа задржани темелните поставки и цели на надворешната политика на Република Македонија, иако беше напуштен концептот на еквидистанца, и беше заземен поагресивен курс во насока на јакнење на односите на Република Македонија со Соединетите американски држави и во однос на интеграцијата во Европската унија.¹⁵⁶

Основните постулати до кои се придржуваше претседателот Трајковски во извршувањето на функцијата (а во голема мера беа слични со принципите на Глигоров) беа:

- Развојните внатрешни и надворешни процеси бараат јасно дефинирана, прецизна, добро координирана и трпеливо водена надворешна политика;
- Надворешната политика во најголема мера е рефлексивна, односно е успешна онолку колку што е и внатрешната политика на Република Македонија;
- Хармонијата и координираноста во дефинирањето а уште повеќе во нејзината реализација, односно едногласноста во спроведувањето, преставуваат услов без кој ниту минималистичките цели не можат да бидат постигнати.

Третиот претседател на Република Македонија, **Бранко Црвенковски**, во водењето на надворешната политика тргнуваше од три основни поставки:¹⁵⁷

---

¹⁵⁵ Годишно излагање на претседателот на Република Македонија Киро Глигоров пред пратениците во Собранието на Република Македонија на 24 декември 1996 година.

¹⁵⁶ Види повеќе на www.boristrajkovski.org.mk

¹⁵⁷ www.president.gov.mk, Ставови, 27 ноември 2007 година

- Натамошно интензивирање и развивање на односите на Република Македонија со соседните држави;
- Натамошно надоградување на стратешкото пријателство на Република Македонија со Соединетите американски држави; и
- Дополнителни напори во функција на интеграцијата на Република Македонија во Европската Унија.

Оттука, според претседателот Црвенковски, процесот на интегрирање на земјите од Западен Балкан кон Европската Унија ќе значи и процес на тајна стабилизација на регионот, јакнење на меѓусебната соработка и дефинитивно затворање на историското поглавје на меѓусебни конфронтации и конфликти.¹⁵⁸

Четвртиот претседател на Република Македонија **Ѓорге Иванов**, во својата политичка агенда се залага за продолжување на патот на реформите и на изградба на модерно, силно, здраво, конкурентно и просперитетно општество. Во водењето на надворешната политика претседателот Иванов тргнува од четири основни постулати, а кои на некој начин се продолжение на принципите на претходните претседатели на Република Македонија, а тоа се:¹⁵⁹

- Македонија членка на НАТО и ЕУ, силна, почитувана, и рамноправна, а нејзините граѓани горди, богати и среќни;
- Македонија верен пријател и сојузник со Соединетите американски држави, земјите на Европската Унија, Турција. Но и Русија, Кина, Индија и уште многу други земји со кои не врзува искрено пријателство;
- Придонес на Република Македонија кон стабилноста и просперитетот на регионот со кого делиме исти вредности и имаме заеднички цели; и
- Добрососедска политика и пријателски односи со сите наши соседи, со посебно внимание на односите со Република Грција, заради стекнување на поголема меѓусебна доверба.

¹⁵⁸ Годишно обраќање на претседателот Бранко Црвенковски пред пратениците во Собранието на Република Македонија на 22 декември 2005 година.

¹⁵⁹ Обраќање на новоизбраниот претседател на Република Македонија д-р Ѓорге Иванов во Собранието на Република Македонија на 12 мај 2009 година

5.2.2.. Собрание

Според членот 6 од Законот за надворешни работи,¹⁶⁰ во вршењето на надворешните работи, Собранието на Република Македонија: (1) ја утврдува надворешната политика на Република Македонија, вклучувајќи ги и прашањата од меѓународните односи со импликации врз безбедноста и одбраната на земјата; (2) на сопствено барање или на барање на Владата разгледува извештаи за остварување на надворешната политика и за меѓународната положба на Република Македонија, вклучувајќи ги безбедносните и одбранбените прашања на меѓународен план; (3) зазема ставови по одредено прашање, на предлог на Владата, вклучително и по оние надворешно - политички прашања поврзани со безбедноста и одбраната; (4) при различни ставови за прашања од областа на надворешните работи, на предлог на ресорното министерство, во името на Владата или на предлог на претседателот, Собранието расправа за тие прашања, по што донесува соодветни заклучоци; (5) работното тело на Собранието надлежно за надворешната политика најмалку два пати годишно разгледува извештај на министерот за спроведувањето на надворешната политика, како и остварува меѓународна соработка во рамките на своите надлежности.

5.2.3. Влада

Надлежностите на Владата на Република Македонија во вршењето на надворешни работи се прилично обемни.

Истите се утврдени во членот 7 од Законот за надворешни работи на Република Македонија.¹⁶¹ Според одредбите од овој закон, Владата на Република Македонија: (1) учествува во креирањето на надворешната политика преку утврдување на општи насоки за надворешната политика во соработка со претседателот, вклучувајќи ги и прашањата од меѓународните односи со импликации врз безбедноста и одбрана на земјата; (2) го известува Собранието за прашања од областа на надворешната политика и меѓународните односи; (3) на барање на Собранието, поднесува извештај за остварување на надворешната политика и за меѓународната положба на Република Македонија, вклучувајќи ги

---

¹⁶⁰ Исто, член 6

¹⁶¹ Исто, член 7

безбедносните и одбранбените прашања на меѓународен план; (4) го следи спроведувањето на надворешната политика; (5) му доставува на претседателот мислења и предлози за меѓународни прашања; 6. Ги воспоставува, развива, и унапредува политичките, економските или финансиските односи со една или повеќе држави или меѓународни организации; (7) предлага именување и отповикување на амбасадори, пратеници и именува и отповикува шефови на конзуларни претставништва на Република Македонија во странство; (8) издава агреман или екзекватура за шефови на странски дипломатско - конзуларни претставништва; (9) одлучува за отворање на дипломатско - конзуларни и други претставништва на Република Македонија; (10) одлучува за учеството на Република Македонија во заедничката надворешна и безбедносна политика и Европската безбедносна и одбранбена политика на Европската Унија; (11) редовно ги следи и оценува меѓународните односи што имаат импликации врз безбедноста и одбраната и за тоа го информира претседателот и Собранието; (12) обезбедува хуманитарните операции во кои учествува Република Македонија да бидат координирани со оние на меѓународните организации, како и именува почесни конзули на Република Македонија.

5.2.4. Министерство за надворешни работи

Во вршењето на надворешните работи, Министерството за надворешни работи: (1) ја претставува и афирмира Република Македонија и ги развива и координира билатералните и мултилатералните односи и соработката со други држави и меѓународни организации; (2) ја спроведува надворешната политика; (3) обезбедува координација меѓу органите надлежни за вршење на надворешни работи; (4) води постапка за воспоставување и прекинување на дипломатски и конзуларни односи со други држави и меѓународни организации; (5) ги заштитува интересите, правата и имотот на државата и на нејзините државјани и правни лица во странство; (6) ги презема активностите поврзани со спроведувањето на одлуките на Советот за безбедност на Обединетите нации; (7) го координира учеството на Република Македонија во Заедничката надворешна и безбедносна политика и Европската безбедносна и одбранбена политика на Европската Унија; (8) обезбедува координација на надворешно - политичките аспекти од учеството на Република

Македонија во мисиите и операциите за одржување на меѓународниот мир и безбедност; (9) се грижи за положбата и правата на македонскиот народ во соседството; 10. Се грижи за положбата и човековите права на припадниците на етничките заедници, државјани на Република Македонија во странство; (11) ги организира и раководи со дипломатско - конзуларните и другите претставништва на Република Македонија и го организира системот на врски со нив; (12) го следи и придонесува во развојот на меѓународните односи и на меѓународното право; (13) ја определува и обележува државната граница, ги одржува и обновува граничните белези и учествува во решавањето на граничните инциденти; (14) ја предлага и ја спроведува визната политика и визниот режим на Република Македонија; (15) комуницира и ја координира соработката со странските дипломатско - конзуларни претставништва и со мисиите на меѓународните организации во Република Македонија; (16) ја води постапката за акредитација и постапката по акредитивните писма на странски амбасадори, постапката за признавање привилегии и имунитети; (17) ги предлага, подготвува и ја води постапката за именување и отповикување на шефовите на дипломатско - конзуларните претставништва на Република Македонија; (18) ја води постапката за изнајмување, купување, изградба и за одржување недвижности во други држави за потребите на дипломатско - конзуларните претставништва на Република Македонија; (19) ја собира и ја чува домашната и странската документација од областа на надворешната политика и меѓународните односи на Република Македонија во дипломатската архива на Министерството; (20) остварува соработка со здруженија на граѓани и со научни и стручни институции, и го координира спроведувањето на политичките ставови за учество во операции за одржување на меѓународниот мир и безбедност, во соработка со надлежните министерства.

5.2.5. Министер за надворешни работи

Со законот за надворешни работи на Република Македонија, во делот на овластувањата на Министерството за надворешни работи, се пропишуваат серија овластувања кои се во директна надлежност на министерот за надворешни работи. Истите се наоѓаат во членот 9.¹⁶² Според овој член, министерот за надворешни

---

¹⁶² Исто член 9

работи: (1) учествува во креирањето на надворешната политика преку предлагање на општите насоки на надворешната политика вклучувајќи ги и прашањата од меѓународните односи со импликации врз безбедноста и одбраната на земјата; (2) ја спроведува утврдената надворешна политика, во рамките на своите надлежности, го води и спроведува политичкиот дијалог со меѓународните субјекти во името на Република Македонија; (3) ги застапува ставовите на државата пред меѓународните организации и на меѓународните конференции; (4) на барање на Собранието, поднесува извештај за остварувањето на надворешната политика и меѓународната положба, вклучувајќи ги и безбедносните и одбранбените прашања на меѓународен план; (5) на барање на Собранието или по предлог на Владата, ги образложува ставовите и активностите на Владата по однос на прашања од надворешната политика, вклучувајќи ги прашањата од меѓународните односи со импликации врз безбедноста и одбраната на земјата и за напредокот во спроведувањето на надворешната политика.

5.3. НАДВОРЕШНО-ПОЛИТИЧКИ ПРИОРИТЕТИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Република Македонија е мала земја според сите параметри (популација, територија, воена моќ). Уште повеќе, Македонија нема цврста внатрешна кохезија поради двостничките спорови, а тоа значи дека не е само мала, туку и слаба држава. Поради овие причини, некои аналитичари сметаат дека дел од суверенитетот на Република Македонија е еродиран и “даден на чување“ кај гаранторите (државите и меѓународните институции кои во последните деветнаесет години се грижеа за стабилноста на Балканот). Односно дека надворешната политика на дел од тие гарантори навлегува во македонскиот суверенитет и Македонија ја става во нелагодна позиција на (полу) протекторат. За ваквата ситуација, покрај горе наведените причини, допринесува и партизираната надворешна политика и дипломатија. Тилев Д. мисли дека проблемите на Република Македонија и македонската надворешна политика што ги имаше во изминатиот период, се резултат на тоа што државава не успеа да најде држава-спонзор (моќна, влијателна,

богата), со која побрзо и полесно би ја остварила целта.¹⁶³ Имаме одредена поддршка од меѓународната заедница, од големите и моќните, но само до ниво на нивните регионални интереси. Според истиот автор, спонзор не беа (и не се) САД, најголемата глобална сила во светот, која малите држави ги гледа низ призма на своите пошироки геостратешки цели и интереси (во нашиот случај од регионален аспект) и за тоа не можеме и не смееме да им забележиме. Исто така, спонзор на Македонија не беше и не е ниту една од големите сили во ЕУ (Германија, Велика Британија и Франција) бидејќи и тие, секоја засебно, имаат испреплетени интереси на овие простори кои ги надминуваат границите и интересите на уситнетите мали балкански држави и се однесуваат избалансирано кон идните партнери во Европската унија и партнери во процесот на донесување одлуки.

Но ова, како што предходно напоменавме во овој труд, не значи дека Република Македонија како мала држава нема или не може да има активна, независна, конструктивна надворешна политика, дека таа не може да одговори и понекогаш да се соочи со глобалните и регионалните предизвици, закани, и интереси. Ова е посебно важно за улогата на регионалното ниво, во регионалните алијанси позиционирани на геостратешки коридори и слично. Среќна околност е и што Република Македонија има можност да ја гради државноста во време на институционализирана демократија на меѓународно ниво и во време на успешниот ЕУ-модел. Значи принципот на македонската надворешна политика треба да биде проектирање, прикажување, на внатрешно-политичката стабилност, и на тој начин, етаблирање во меѓународниот систем како рамноправен партнер. Од друга страна, за да постигне поголема ефикасност и релевантност, македонската надворешна политика треба да ја направи Република Македонија пожелна, привлечна па дури и неопходна за оние кои самата Република Македонија ги посакува.

Следствено на тоа, Република Македонија преку својата надворешна политика, на билатерален и мултилатерален план, ги промовира своите национални вредности и интереси. Европската и Евроатланската интеграција е витален интерес за долгорочната стабилност, безбедност и благосостојба на Република Македонија.

---

¹⁶³ Тилев Д. "Има ли Македонија потреба од држава-спонзор на патот кон ЕУ". -Трибина: Има ли Македонија своја надворешна политика? Форум - анализа Скопје 2006 стр 55

Постојат четири (до неодамна пет) надворешно-политички приоритети на кои е посветена Република Македонија, а тоа се:¹⁶⁴

1. Членство во НАТО;
2. Добивање датум и започнување преговори за полноправно членство во Европската Унија;
3. Надминување на прашањето за разликата за името наметната од нашиот јужен сосед;
4. Засилување на економската и јавната дипломатија и
5. Укинување на визите за македонските граѓани (а тоа се случи на 19 декември 2009 г. и за тоа посебно ќе обрнеме внимание во текстот што следи).

Околу членството во НАТО, Република Македонија ги исполни сите критериуми и ги спроведе потребните реформи. Во декларацијата од Самитот во НАТО во Букурешт во април 2008 година јасно беше призната посветеноста кон вредностите и оперативните активности на НАТО и напредокот во реформскиот процес. Но, поради противењето на Република Грција, поканата за членство во НАТО, Алијансата ќе ја испрати по изнаоѓање на заедничко прифатливо решение за прашањето околу разликите за името на Република Македонија, за што се водат разговори под покровителство на Организацијата на Обединетите нации.¹⁶⁵ Членството на Република Македонија во НАТО ќе значи долгорочна стабилност и безбедност на само за Балканот, туку и за Евро-атланскиот регион во целина.

Во односите со Европската Унија, главна заложба на Република Македонија е што поскоро да ги започне преговорите за пристапување, но иако државата и нејзините институции посветено работела на исполнување на приоритетите од Пристапното партнерство од 2008 година. Сепак, во 2009 и 2010 година, нерешениот проблем со името, повторно се испречи пред Република Македонија,

¹⁶⁴ "Цели и приоритети"- Министерство за надворешни работи на Република Македонија-
<http://www.mfa.gov.mk/default1.aspx?ItemID=263>

¹⁶⁵ Иако Меѓународниот суд на правдата во Хаг (со Пресуда која беше објавена на 5-ти декември 2011 година), ја осуди Грција поради нејзиното спротивставување на приемот на Република Македонија во НАТО во 2008 г, односно дека ја прекршила Времената спогодба од 1995 година(з.м.)

иако одредени постигнувања бса валоризирани од страна на Европската Комисија и Европскиот совет.

Свое видување околу спорот за името помеѓу Грција и Македонија меѓу другите има дадено и Хакан Виберг, поранешен директор за Институтот за мировни истражувања од Копенхаген-COPRI. Според него¹⁶⁶, Грција е единствена држава што бара од меѓународно признаена држава да го промени своето име и која од тоа создале огромен проблем. Имајќи предвид дека станува збор за преседан, станува извонредно тешко да се направи разликување меѓу оние барања што се правни од оние што се чисто политички, како и кои од барањата не се компатибилни со меѓународното право. Во таа смисла, продолжува проф. Виберг, ќе беше корисно ако Грција и Македонија можеа да се сложат да побараат советодавно мислење од Меѓународниот суд на правдата во врска со ова прашање, пред воопшто и да влезат во преговори.

Тој го поставува прашањето од позиција на надворешен набљудувач на спорот: зошто барањата на Грција се неприфатливи?, но истовремено и одговара:

Прво, испраќачот на барањата може да не биде свесен дека тие се неприфатливи. За него тие може да изгледаат сосема разумни, а тој знае премалку за да може да сфати зашто се тие неприфатливи за другата страна. Во многу случаи, ова може да биде вистина за јавното мислење кај двете страни, кои се манипулирани од страна на посетителите на одлуките (во врска со суштината што се крие зад клучните зборови “суверенитет“, “безбедност“, “дигнитет“ итн.) Ако не е доволна простата споредба на капацитетите на вооружените сили на Грција и Македонија, Грција требаше тогаш да се задоволи со официјалната декларација во правно обврзувачка форма каква што бараше Грција, од страна на Македонија дека таа нема и никогаш нема да има територијални претензии спрема Грција. Ако ова е понудено, а сепак одбиено како недоволно, тогаш станува очигледно дека нешто друго лежи во заднината на спорот, нешто што треба да биде предмет на истражување на специјалисти за грчката национална историја заедно со нејзините многубројни трауми и специјалисти за грчката политика.

---

¹⁶⁶ Хакан Виберг, “Што се крие во името?”, пренесен став во “Нова Македонија“ од 25 и 26 ноември 2009 г.

Второ, испраќачот на барањата може хипотетички да биде плен на друг вид на незнаење, во поглед на тоа колку е потребно да се притисне за да се принуди другата страна да го “поднесе неподносливото“. Грчките политичари се желни да и покажат на својата јавност дека правото на вето што Грција го има и во НАТО и во ЕУ им дава определена тежина и можност да вршат притисок, како што неодамна беше демонстрирано во амбасадата на Исланд во Вашингтон.

Во некои случаи, целта на политичарите не е да се дојде до резултати од преговорите, туку да се постигне нешто сосема друго, понекогаш дури и војна. Ова можеби е мотивот на Грција: барањата се токму такви за Македонија да ги одбие.

Оној што се пазари знае дека е многу добро да се излезе со претерани барања за да се создаде простор за ценкање, а на крајот сепак да се задоволат своите тајни и далеку поразумни очекувања. Затоа Грција изнесе многубројни барања, а кога подоцна ќе отстапи од некои од нив, ќе сака да добие имиџ на “разумен“, преговарач во очите на ЕУ, па така ќе добие уште поголема поддршка.

На крајот, проф. Виберг, за односот на ЕУ за грчко-македонскиот спор за името и за нејзината индиферентност, прави паралела со односот на ЕУ со Турција, па вели: “Погледнете ја Турција, против чие членство во ЕУ се јавија многубројни негативни аргументи. Кога таа успеа да ја стави економијата под контрола, ја оконча војната во Курдистан, дозволи одредена употреба на курдскиот јазик, стана подемократска и внесе голем број човекови права во своето законодавство и беше дури попозитивно во однос на планот на Кофи Анан за решавање на Кипарскиот проблем, таа се уште остана недобредојдена во ЕУ, а за нивен голем срам лидерите на ЕУ мораа да признаат дека не сакаат муслимани.

Поддржувањето на грчките барања по прашањето на името може да резултира со грчко вето, така што лидерите на ЕУ ќе можат вината за незапочнувањето на пристапните преговори да ја префрлат врз Грција, наместо да мораат отворено да признаат: “Не сакаме да примиме темпирана етничка бомба, кога нашата интервенција очигледно беше неуспешна. Историчарите во иднина ќе имаат многу повеќе одговори на овие прашања“, вели авторот.

Инаку во врска со одлуката на Меѓународниот суд на правдата во Хаг, во кој пресуди дека Грција, на самитот на НАТО во Букурешт во 2008, ја прекршила Времената спогодба од 1995 година, Десковски Т. вели: “Грчката позиција беше дека наводните систематски прекршувања на Привремената спогодба од страна на Република Македонија се дел од политиката на иредентизам и територијални претензии, односно начин на реализација на оваа политика. Затоа, одговорот на нашата дипломатија на овие грчки позиции мора да биде резолутен: Република Македонија во целост ги почитува своите обврски од Привремената спогодба, не води иредентистичка политика кон Грција, туку политика на добрососедски односи и е всушност фактор на стабилност во регионот, а сето тоа утврдено во пресудата на Меѓународниот суд на правдата (поодделно за секоја точка). Напротив, Грција е државата за која Меѓународниот суд на правдата утврди дека ги прекршила своите меѓународно-правни обврски и принципите на меѓународното право, а во исто време истакнува бројни невистинити наводи за нашата земја, неосновано обвинувајќи ја за спроведување на иредентистичка и непријателска политика. Всушност, имаме ситуација на огледало, во која Грција ја обвинува Република Македонија за дејствијата кои таа самата ги презема, односно прекршителот глуми жртва, а жртвата ја обвинува дека е прекршител“. Затоа авторот мисли дека “мора да продолжи убедувањето на нашите заеднички сојузници дека грчките обвинувања за иредентизам се неосновани (потврда за тоа се аргументите кои ни ги дава пресудата на Меѓународниот суд на правдата), а со цел да се отстранат предрасудите на Грција кои всушност, ја поставуваат клучната препрека за пробив во преговорите за надминување на разликата во името“.¹⁶⁷

Поранешниот министер за надворешни работи Илинка Митрева смета дека Пресудата од Хаг нема да го промени начинот на одлучување на Алијансата: “Таа (Алијансата з.м.), сопствените правила на игра ги става над меѓународното право, односно приемот во НАТО со консензус е неприкосновен. Не смее да се заборави дека претседателот Буш на Самитот во Букурешт не само што ни даде силна поддршка, туку веќе и не поздравуваше како членка на Алијансата. Па сепак, победи

---

¹⁶⁷ Десковски Тони, “Колатерална жртва на пресудата од Хаг“, пренесен став во “Дневник“ од 31 декември 2011 година

консензусот. Оттаму, за жал, Македонија и овој пат ќе остане во чекалницата“, смета Митрева.¹⁶⁸

Како и да е Република Македонија и понатаму конструктивно учествува во преговарачкиот процес под покровителство на специјалниот претставник на Генералниот Секретар на ООН, амбасадорот Метју Нимиц, со цел надминување на ирационалното прашање наметнато од страна на Република Грција во врска со разликата за името на нашата држава. Република Македонија континуирано се залага за изнаоѓање заемно прифатливо решение кое нема да задира во македонскиот национален идентитет, јазик и култура.

Визната либерализација како надворешно-политичка цел на Република Македонија беше постигната на 19 декември 2009 г. кога, министрите за внатрешни работи и за правда на земјите-членки од Европската Унија, со двотретинско мнозинство, изгласаа одлука за укинување на визите за македонските, црногорските и српските граѓани.

Со ова одлука, на македонските државјани нема да им бидат потребни визи за влез во земјите од ЕУ (со исклучок на Велика Британија и на Ирска, кои не се дел од шенгенскиот режим), како и за трите земји Исланд, Норвешка и Швајцарија, кои не се во ЕУ, но се дел од шенгенскиот режим. Укинувањето на визите се однесува и на Грција, но бидејќи Атина не ги признава нашите патни исправи, на влезот во земјата на патниците им се издава лист со печат од царинските власти кој треба да се приложи при излезот од државата. Визи не се потребни ни за патувањата во Бугарија и во Романија, кои се уште не ги исполниле условите за влез во шенген-зоната, но ги спроведуваат одлуките на ЕУ.

Важно е да се потенцира дека визната либерализација не значи неограничен престој во ЕУ, таа (барем засега) важи само за патување и можат да се искористат најмногу 90 денови престој во период од шест месеци. Доколку граѓаните сакаат да поминат поваќе од предвидените 90 дена, ќе мораат да извадат визи за престој и тоа во амбасадите на тие земји - како што беше и досега.

Но самата визна либерализација, има и позитивни и негативни страни.

---

¹⁶⁸ Илинка Митрева “Европската идеја не поминува низ ѕид од “антички материјал“, интервју во “Утрински весник“ од 12 март 2012 г.

Позитивни се: слободно движење низ шенген зоната (исчезнаа понижувачките слики пред странските амбасади), и можност за нови идеи и знаења; културолошка и цивилизациска размена со останатиот дел од Европа; забележително намалување на невработеноста; намалување на социјалните тензии; зголемување на девизните дознаки од странство, на старите и на новите иселеници; полесен пристап на странските инвеститори, студии, постдипломски студии, специјализации и доусовршување на европските универзитети со користење на стипендиите и други погодности што ги нуди ЕУ; шетање и шопинг; можност македонски фирми и бизнисмени да инвестираат во странство и т.н.

Што се однесува пак до **негативностите** на визната либерализација, ќе почнеме со искуствата од земјите во регионот, кои пред неколку години добија визна либерализација. Имено, Романија, по визната либерализација, ја напуштиле официјално од 2,2 до 2,6 милиони нејзини граѓани во период од три години или околу 10 отсто од целокупната популација, и тоа главо, лица на возраст од 18 до 30 години. За Бугарија се споменуваат цифри од 10 до 13 одсто, односно помеѓу 850 000 до еден милион млади што ја напуштиле земјата. И двете земји, по одливот на оваа активна популација, од земји со огромен процент на невработеност, станаа земји во кои почна да недостига работна рака. Притоа, важно е да се напомене дека поголемиот дел од ова популација која емигрираше во Западне Европа, беше висококлучна во чие школување имаа вложено многу.

Република Македонија по визната либерализација, веднаш беше зафатена од миграционен бран, кога неколку илјади граѓани, претежно од нејзиниот северо-западен дел, масовно се иселуваа и бараа азил во западноевропските земји а најмногу во Белгија. Благодарение на брзата интервенција на Владата и на Европските амбасадори во Република Македонија, овој миграционен бран беше драстично намален. Во тој контекст одеа и изјавите на евроамбасадорот Ерван Фуере и холандската амбасадорка Симоне Филипини дека “треба да се вложат уште дополнителни напори за да се спречат туристичките агенции да ја злоупотребуваат довербата на луѓето и да им нудат патувања во земјите на ЕУ, бидејќи сето тоа е во

спротивност со духот на визната либерализација, доколку се врши злоупотреба“.¹⁶⁹ И белгискиот министер за имиграција Мелкиор Ватле изјави дека во однос на барањата за азил што ги поднесуваат Македонците бројот не се намалува на задоволителен начин. Според податоците што тој ги изнесол, во 2008 г. од Македонија азил побарале 122 лица, во 2009 ги имало 201, а во 2010 таа бројка се искачила на 1082 лица, што е навистина загрижувачко за една двомилионска земја. Затоа, “Белгија ќе побара повторно воведување на визи за Македонија ако бројот на кандидатите за азил значително не се намали во наредните месеци“.¹⁷⁰

Но сепак, во период од 3 години, ако го примениме истиот процент од околу 10 отсто, како во соседството, земјата би ја напуштиле околу 200 000 (иако македонските предвидувања се вртат околу бројката од 100 000), работоспособни и високостручни кандри, но и военоспособни, млади кои во транзициониот период долго чекале да се вработат. За разлика од Бугарија и Романија, македонските нови иселеници ќе бидат во попривилегирана положба, бидејќи Македонија има голема и одамна устоличена емиграција во земјите на ЕУ и пошироко, која ќе може да ги прифати новодојдените роднини, пријатели и познаници. Оттука, Македонија може да стане неинтересна земја за странски инвестиции, држава во која мнозинството од популацијата ќе биде малолетно и пензионери, кои пак не спаѓаат во категоријата потрошувачи.

На ЕУ во наредните десет години, според некои економски аналитичари, ќе и требаат повеќе од пет милиони странска работна рака и тоа од неатрактивни работни места, преку дефицитарни струки за локална популација па се до недостигот од високо стручен кадар за работни места кои по традиција биле пополнувани со странци и за кои секогаш се наоѓало решение да се добие работна дозвола и да се среди престојот. Францускиот претседател Саркози во една прилика изјавил: “Да, на Франција и треба емиграција, но таа треба да биде селективна“ со други зборови, само тоа што ни треба, а не се.

---

¹⁶⁹ “Информирајте ги граѓаните дека нема основа за азил” - (Европските претставници со барање до владата), “Вест“ од 3 Март 2010 г.

¹⁷⁰ “Белгија ни прати визно предупредување“ - “Дневник“, 26 февруари 2011 г.

5.4. РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И ГЛОБАЛИЗАЦИСКИТЕ ПРОЦЕСИ

Глобализацијата, како што предходно напоменавме, е најзначаен феномен на денешниот свет и бара нов пристап кон настаните на глобален план и постојано приспособување на промените. Светот веќе одамна е “глобално село“. Развојот на транспортот, разгранетоста на мултинационалните компании, влијанието на медиумите и општото комуникациско поврзување, како и постојаниот развој на новите технологии, создаваат односи на меѓузависност меѓу државите, на начин кој досега не е забележан во историјата.

Глобализацијата во речиси сите свои сфери и сегменти, економски, политички и воени, неминовно ја опфати и Република Македонија и регионот во кој таа egzистира. Периодот на транзиција (кој мора да признаеме дека предолго траеше и сеуште трае), ја претставува преодната фаза од минатиот биполарен геополитички поредок кон новиот кој се карактеризира со глобализирање на планетарниот простор, втемелување на пазарната економија и либералниот систем на политичко уредување и се стреми кон унификација и интеграција на глобалната политика, економија и воена моќ. Значи нашата држава донесе консензуална политичка одлука за интеграција во евроатланските институции, повеќе од egzистенцијални причини од кои зависи опстанокот на државата, отколку инспирирана од можноста да влијае на овие глобализациски процеси, што впрочем е судбината и на многу други мали држави.

Но да почнеме со ред

Во економската сфера државата го усвои моделот на пазарна економија со што сите сили на пазарот се ставија во еднакви услови. Иако според последниот Извештај на Европската Унија за напредокот на државата во однос на интеграцијата во Унијата се констатира дека “државата се уште не е подготвена да го издржи пазарот и конкуренцијата во ЕУ“, работите се одвиваат во позитивен правец.

Во воената сфера донесена е одлука за членство на државата во НАТО, воено-политички сојуз кој добива глобални димензии, со што би требало да се редуцираат заканите во воената сфера на националната безбедност. Таа, исто така, активно учествува во меѓународните мировни операции и таа одлука на

македонската влада (за испраќање на македонски војници во Ирак и Авганистан), според некои аналитичари е надворешно-политичка одлука пар екселанс, и истата е многу важна за македонската надворешна политика бидејќи поаѓа од македонските национални интереси.¹⁷¹

Во политичката сфера, државата, од нејзиното осамостојување, покажа отвореност за прифаќање на “либералната демократија” и уставно уредување според “граѓанскиот модел”. Имено, со првиот Устав на Република Македонија се отвори простор за воспоставување на повеќепартиски политички систем и формирање на нови политички партии, дури и оние кои го носеа етничкиот предзнак.

Во социјалната сфера, каде што прашањето за идентитетот зазема централно место, интересни за анализа се чекорите кои ги презема нашата држава. Имено, и покрај тоа што нејзиниот идентитет е предизвикуван и оспоруван од две земји-членки на меѓународни организации кон кои таа тежнее, огромна е поддршката на јавното мислење за членство на државата во овие организации. Оттука, Владата се става во тешка позиција, од една страна таа треба да ги исполни условите кои се поставуваат пред неа за да ја доведе државата до членство во НАТО, а од друга страна поканата за членство, од една членка на Алијансата се условува со промена на уставното име на државата што секако негативно влијае на идентитетот на државата.

Во сферата на животната средина. Македонија ги прифаќа меѓународните стандарди поради сознанието дека планетарниот систем е единствен и дека од неговото опстојување зависи и иднината на човековата цивилизација. Но факт е дека во имплементацијата на овие норми се оди со поспоро темпо од декларираното.

Некои автори ја потенцираат поврзаната и засмната условеност на глобализациските процеси и геополитичките размислувања на нашите простори. Па оттука Милески Т. за побрзо продирање на глобализацискиот процес, а во

---

¹⁷¹ Георгиев Г. “Потребата од коперникански пресврт во македонската надворешна политика”, трибина “Има ли Република Македонија своја надворешна политика”, Форум-аналитика, Скопје, Април 2006, стр. 16

корелација со геополитичката положба на Република Македонија, ги потенцира следните главни атрибути:¹⁷²

-Македонија е интересна сфера на САД во овој регион на Балканот. Тоа најмногу се должи на проектот АМБО за изградба на трансбалкански нафтовод, од бугарското пристаниште Бургас на Црното Море до Валона во Албанија на Јадранското море. За прв пат политиката за заштита на патиштата од Регионот ја споменал поранешниот американски министер за енергетика Бил Ричардсон неколку месеци пред воената интервенција на НАТО врз тогашната СР Југославија во 1999 г. Притоа е потенцирано дека станува збор за американската енергетска безбедност. Територијата на Република Македонија влегува во рамките на споменатата енергетска безбедност.

-Низ нејзината територија поминуваат коридорите 8 и 10, кои треба да ги забрзаат глобализиските процеси. За Република Македонија од особено значење претставува реализацијата на Коридорот 8, кој заедно со коридорот 10 ќе се овозможи територијата на нашата држава да има значително крстопатно значење кое може да се валоризира од повеќе аспекти и да не приближи кон глобализациските процеси. Планираните проекти за реконструирање на сообраќајната мрежа во регионот (особено Коридорот број 8 и Коридорот број 10), ќе преставуваат тренд чија примарна цел ќе биде утврдување на македонската територија како реперна транзитна точка, во регионален, но и глобален контекст, кој нема да биде можно алтернативно да се заобиколи. Секое заобиколување неминовно, ќе бара дополнителни економски трошоци. Ваквите констатации несомнено треба правилно да се исполнуваат, укажувајќи на квалитативното подобрување на вкупната положба, која ќе се овозможи непречен развој и побрзо интергрирање во европското семејство и достигнување на глобализациските процеси.

Пендаровски С. смета дека неодминлива компонента во регионалните анализи е и енергетската безбедност која е повторно дел од стратемскиот дискурс. Иако нафтената компонента ќе остане клучна варијабла кај енергетската безбедност,

---

¹⁷² Милески Т. "Македонија помеѓу глобализациските процеси и Геополитиката", трибина "Глобализацијата, мирот и безбедноста", Современа Македонска Одбрана (вонвреден број), Скопје 2008, стр. 296

сепак природниот гас се посилно влегува во агендата. Затоа тој смета дека “Македонија треба во најкус можен рок да конципира три работи:¹⁷³

- Прво, дека енергетската безбедност е еден од примарните таргети на националната безбедност;

- второ, да дефинира политики на надминување на штетите од високите цени на нафтата, што ќе бидат константа во годините што доаѓаат; и

- трето, да се започне со интензивна гасификација на целата територија како единствена алтернатива на денешнава тотална зависност од предоминантното користење на одредени енергенци.“

Може да се каже дека Република Македонија, во периодот од стекнувањето на својата независност се вклучуваше во овие глобализациски и интеграциски процеси, повеќе или помалку успешно. Според Славески С. за да се поправи оваа слика потребна е поголема комуникација помеѓу науката и политиката. Затоа што науката може да ги предвиди процесите и да направи процени како глобализациските процеси ќе влијаат врз националната безбедност на државата, а политиката е таа која донесува одлуки и имплементира решенија. Впечаток е дека досега оваа врска не функционираше баш најдобро.¹⁷⁴

5.5. ОДНОСИТЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СО САД

Република Македонија и Соединетите Американски Држави остваруваат динамична соработка која се карактеризира со отворен дијалог темелен врз меѓусебната доверба и пријателство. Дипломатските односи помеѓу Република Македонија и САД се воспоставија на 13 Септември 1995, под референцата Поранешна Југословенска Република Македонија. Но девет години подоцна, на 4 Ноември 2004 година Стејт депарментот објави дека оваа држава го признава уставното име на Република Македонија.

¹⁷³ Пендаровски Стево- “Енергетска (не)безбедност“- Пренесен став во “Дневник“ од 17.08.2009 г.

¹⁷⁴ Славески С. “Глобализациските процеси и Македонија: Прашањето на идентитетот, суверенитетот и националните вредности“ - трибина “Глобализацијата, мирот и безбедноста“ - современа македонска одбрана (вонреден број) Скопје 2008 стр. 308.

Оттаму, а низ призмата на моќта и влијанието на Соединетите Американски Држави во меѓународните односи, од една страна и целите на надворешната политика на Република Македонија од друга страна, одржувањето и унапредувањето на стратегиските односи со Вашингтон преставува највисоко значење и најсилен национален, односно државен интерес за Република Македонија.

Во таа смисла, низ годините, САД потврдија дека се партнер на Република Македонија кој ја поддржува стабилноста, територијалниот интегритет и суверенитет на државата, при што Република Македонија се оквалификува како:¹⁷⁵

-држава - пријател и близок партнер на САД;

-успешен пример на демократската држава;

-пример во Југоисточна Европа за успешно надминување на отворените прашања по мирен пат.

Заради овие причини, Вашингтон силно го поддржува, го помага и го поздравува:

-мултиетничкиот карактер на Република Македонија во контекст на усвојувањето на Охридскиот рамковен договор;

-учеството на нашата држава во рамките на коалицијата против глобалниот тероризам;

-реформа на економијата, контролата на границите, борбата против корупцијата и недозволената трговија со оружје и со наркотици, како и вкупниот демократски развој на Република Македонија.

Стратегиското партнерство на Република Македонија со САД изминатите години, од стекнувањето на македонската независност до денес, во ниту еден момент не беше доведено во прашање. Исто така, поддршката на Вашингтон во однос на остварувањето на надворешно - политичките цели на Република Македонија има континуиран и стабилен карактер како што се рашавањето на

---

¹⁷⁵ Александар Спасеновски, "Шефот на државата и надворешната политика (меѓународните искуства и македонската практика во глобализираниот свет)", Европа 92, Кочани, 2008 г. стр. 241

спорот со Република Грција околу уставното име на нашата држава, членството во Европската Унија и членството во НАТО.

Како пример за поддршката за членство на Република Македонија во НАТО е поттикнувањето на потпишувањето на Јадранската повелба за соработка помеѓу САД и Република Македонија, Албанија и Република Хрватска на 2 мај 2003 година. Кога во март 2004 година беа примени седум нови држави за членство во Северноатланската договорна алијанса, претставничкиот дом на САД усвои резолуција со која се поздравува приемот на новите членки на НАТО и се изразува силна поддршка на трите држави од Јадранската Повелба за членство во Алијансата.

Поддршката на САД за членство на Република Македонија во НАТО се потврди и на последниот самит кој се одржа во Букурешт во април 2008. Иако тогашниот американски претседател рече дека сите три членки на Јадранската повелба ќе станат членки на НАТО, тоа не се случи. Имено полноправни членки станаа само Хрватска и Албанија, додека Република Македонија не влезе заради апсурдниот спор околу уставното име со Грција, иако според изјавите на високи претставници на Алијансата, Македонија ги исполнила сите критериуми за членство и ги спроведе сите реформи.

Веднаш по овој настан, а со цел да се истакне продолжувањето на поддршката на САД кон Република Македонија, беше потпишана специјална Декларација на 7 мај 2008 година во Вашингтон, за Стратегиско партнерство и Соработка помеѓу Соединетите Американски Држави и Република Македонија. Во неа се истакнува дека:¹⁷⁶

-САД и Република Македонија се решени за зголемено, подлабоко и поблиско партнерство помеѓу двете земји базирано на заедничките цели, интереси и вредности. Двете земји сакаат да се засилат стратегиските односи, со интензивирање на консултациите и соработката на полето на безбедноста, меѓународните односи и трговијата. САД и Македонија ја реafirмираат поддршката на суверенитетот и територијалниот интегритет на двете држави, целите и принципите на Повелбата на ОН и унитарна мултиетничка Македонија во рамките на постоечките граници.

---

¹⁷⁶ Declaration of Strategic Partnership and Cooperation Between the United States of America and the Republic of Macedonia- Bureau of European and Eurasian Affairs, Washinton, DC, May 7, 2008

Македонија и САД истакнуваат дека демократска, безбедна и просперитетна Македонија, со пријателски и конструктивни односи со своите соседи и како активен учесник во регионалните и меѓународните економски, политички и безбедносни предизвици, е од витално значење за мирот и стабилноста на Југоисточна Европа.

-Соединетите држави продолжуваат да ја подржуваат Македонската безбедност, стабилност и економскиот развој;

-во интерес на интензивираното партнерство, Соединетите Држави имаат намера да обезбедат дополнителна помош на Македонија да изгради просперитет, зајакната безбедност и продлабочени врски помеѓу двете земји;

-Македонија изразува длабоко почитување за помошта на САД која ја дава за демократските процеси кои се базирани на заедничките вредности на мирот, слободата, почитувањето на законот и слободната пазарна економија. Македонија изразува длабоко почитување и за помошта што ја дава САД за реформите и зајакнувањето на армијата;

-изградба на силно партнерство во борбата против глобалниот тероризам и промоција на меѓународна стабилност, демонстрирана од нашите трупи кои служат заедно во Ирак и Авганистан. Зголемување на инвестициите и зајакнување на економските врски помеѓу САД и Македонија;

-Македонија изразува задоволство од успешната имплементација на USAID-програмата за техничка помош во полето на демократијата, економскиот раст и образованието, со желба соработката на ова поле да продолжи и понатаму. Двете земји сакаат да изградат поблизок и посилен сојуз помеѓу нивните граѓани и преземаат практични мерки за промоција на образовна и културна размена;

-декларацијата на НАТО самитот во Букурешт, јасно истакна дека Република Македонија ги исполнува демократските, економските и одбранбените стандарди кои без поставени во Акциониот план за членство во НАТО. Двете земји ја гледаат Македонија како членка на НАТО што е можно поскоро. Соработка ќе се интензивира за да се зајакне подготвеноста на Македонија за уште повеќе да ги прифати обврските и одговорностите на Алијансата во блиска иднина.

Стратегиското партнерство на Република Македонија со Соединетите Американски Држави изминатите години, од стекнувањето на македонската независност до денес, во ниту еден момент не беше доведено во прашање.

5.6. ОДНОСИТЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СО ТУРЦИЈА

Турција во првата деценија од третиот милениум (а посебно во 2010 и 2011 г.), остави впечаток како една од највлијателните земји во Европа и светот. Нејзиното богато историско наследство, културната длабочина, доброобразованата млада популација, се позајакнатата демократија, економијата во развој, конструктивната и проактивна надворешна политика (од Балканот до Блискиот Исток и до Кавказот) и силната дипломатија ја прават неопходна земја во еден свет трансформиран од брзата глобализација. Како земја-членка на НАТО, Турција има за цел да стане полноправна земја-членка на Европската Унија и да воспостави срдечни односи со сите соседи. На тој начин придонесува кон регионалната стабилност и мирот и работи за глобален напредок што се базира на правда, рамноправност и транспарентност. Но како сила во развој, Турција продолжува да го реализира сопствениот потенцијал и истовремено да придонесува и за глобалната безбедност.

Во тој контекст премиерот на Турција, Реџеп Таип Ердоган ќе изјави:¹⁷⁷ “Кога мојата партија ја презеде власта во 2002 година, турската економија вредеше околу 250 милијарди долари. Денес (2010 з.м.), годишниот БДП на Турција достигнува 800 милијарди долари, така што таа е шеста најголема економија во Европа, и 17 во светот. Исто така, таа е една од најмалку оптоварените од глобалната економска криза, со се поголема надворешна трговија, силен банкарски систем, различни и просперитетни мали и средни претпријатија. Сите овие квалитети ја трансформираа Турција во атрактивно место за бизнис, медиуми, уметници, дипломати, студенти и невладини организации од целиот свет“.

---

¹⁷⁷ Реџеп Таип Ердоган: “Турција: Новата неопходна нација“, пренесен став во “Дипломатски магазин“- “Утрински весник“, 31 декември 2010-2 јануари 2011 г.

Пред еден век, Македонија силно страдаше за време на востанијата против Отоманската Империја. Денес пак, старото непријателство одамна е заборавено. Македонците ја ценат големата дипломатска и економска поддршка што ја добиваат од Турција уште од осамостојувањето на 1991г. Имено, Анкара меѓу првите ја призна Македонија под уставното име. Турција е еден од поддржувачите на македонската битка за името во спорот со официјална Атина, за евроатлантските интеграции бидејќи и двете земји имаат кандидатски статус за приеми во ЕУ, а отворено го поддржува и нејзиниот влез во НАТО (имено во сите НАТО документи постои фуснота во која Турција ја признава Македонија под нејзиното уставно име).¹⁷⁸ Во однос на економската соработка, надворешната трговска размена моментално се движи околу 320 милиони долари, а турските инвестиции во Македонија ја надминуваат бројката од 500 милиони долари. Во наредниот период планирано е да стави акцент на енергетските и сообраќајни врски помеѓу двете земји.

Исто така договорено е и зајакнувањето на соработката на Министерствата за надворешни работи на двете земји за обука на млади кадри и зајакнување на соработката меѓу дипломатските мисии. Во таа насока е истакнато дека граѓаните на Македонија каде и да се најдат и имаат потреба од помош, може да се обратат во амбасадите и дипломатските претставништва на Република Турција.

За значењето на македонско - турските односи, турскиот министер за надворешни работи на Република Турција Ахмет Давутоглу,¹⁷⁹ при неговата посета

---

¹⁷⁸ Partnership in Action-Office of Information and Press, NATO-1110-brussels, Belgium-ISBN 92-485-0148-2, p. 2

¹⁷⁹ Ахмет Давутоглу од 2009 г. е новиот министер за надворешни работи на Република Турција и е човекот кој направи драматични промени во поглед на надворешно политичкиот имиџ на Турција, реалациите со ЕУ, но и за враќање на духот на државата, која е наследник на некогашното Османлиско Царство. Имено тој го кажал тоа што десетици министри за надворешни работи, премиери и претседатели на модерна Турција не смееа да го изговараат: дека Турција не може да се откаже од своето Османлиско минато. Турскиот министер, кого за падните медиуми го рангираат како еден од десетите највлијателни политичари денес, е политички случај за себе: вонпарламентарец кој беше советник за надворешна политика на претходниот министер за надворешни работи и сегашен претседател Абдула Ѓул и на сегашниот премиер Таип Ердоган. Ова е ретка практика на турската политичка сцена, меѓутоа професорот и академикот Давутоглу со само 45 години успеа да ја добие довербата на највисоките инстанци во официјална Анкара. Тој во книга го опишува Блискиот Исток како "стратегиска средина на Турсија" и бара политика на "нула проблеми со соседите" (ова, според мое мислење, е многу "интересна" стратегија, и се поставува прашањето, дали е можно да се имплементира и на Македонија, односно дали нашата држава во блиска иднина може да има "нула

на нашата држава во март 2010-та година ќе истакне :“Турција им придава големо значење на политичката стабилност., просперитетот и на стабилноста на Македонија, бидејќи таа е срцето на Балканот и ќе продолжи да го поддржува нејзиниот влез во НАТО и затоа Анкара секогаш ќе биде на страната на Македонија бидејќи нејзиниот успех е успех и на Турција“. Во тој контекст беше и изјавата на македонскиот министер за надворешни работи Антонио Милошоски: “Македонско-турските односи се одлични. Се одликуваат со традиционална, историска поврзаност, засмпо почитување и конкретни проекти. Нашите главни приоритети се Македонија и Турција да продолжат да имаат повеќе од блиска соработка во евроатланските интерграции, во зајакнувањето на меѓусебните културни врски со посебен акцент на дополнителна и силна работа на меѓусебните економски и стопански врски“.¹⁸⁰

И странските експерти се согласуваат дека помошта што и ја дава Турција на Македонија е од огромна важност. Имено, Кент Патон поранешен функционер на Стејт департментот на САД, одговорен за Блискиот Исток и Северна Африка истакнува: “Турција останува единствениот најдобар регионален сојузник на Македонија, и од аспект на реалните заложби и од аспект на потенцијалното влијание врз македонската економија и култура“. Според него, сегашната македонска Влада го признава значењето на Турција и турското малцинство во Македонија (кое изнесува 4% з.м.).

И поранешниот норвешки амбасадор во Македонија, Карл Виби додава дека иако Турција се уште не е членка на ЕУ, таа е главен регионален сојузник на Македонија и може на многу начини да и помогне да ги оствари нејзините национални интереси. Затоа, продолжува тој, признавањето на историскиот придонес и наследството на Турција во Македонија би била мудра стратегија на македонските лидери.¹⁸¹

проблеми со соседите“). -види повеќе: “Турција гледа кон исток и југ“- The Economist- пренесено во “Утрински весник“ од 16 Декември 2009 г.

¹⁸⁰ “Турција секогаш на наша страна“, “Дневник“, 17 Март 2010 г.

¹⁸¹ “Турското наследство во Европа - нова улога за Македонија“ - TODAY'S ZAMAN – пренесено во “Нова Македонија“ од 20 Фебруари 2010

И на крајот, еден интересен куриозитет а се работи за геополитичкото значење на Македонија. Имено, во голема академска студија за Младотурската револуција од 1908 г. со наслов “ Подготовка за револуција“ извесен М. Шукри Ханиоглу цитира едно далекусежно комунике објавено од револуционерното раководство со седиште во Париз. Во него стои дека поразот во Македонија би водел до загуба на половина од Отоманската Империја и неизбежно би резултирал со поместување на главниот град од Истанбул во Мала Азија, а “тоа би ни го одземало статусот на европска сила и би не претворило во азиска сила од втор, па и од тред ред“ - се вели во комуникето.

Малкумина тогаш можеа да замислат дека по 100 години Македонија ќе се осамостои, а уште помалку дека Турција силно ќе го поддржува нејзиниот развој. Но од друга страна, можеби клучот за повторно градење на свеста за европска Турција се крие на ова мало и ранливо парче земја на Балканот.

ГЛАВА 6 ДИПЛОМАТИЈАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

6.1. ОПШТАТА ДИПЛОМАТИЈА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Низ вековите територијата и населението на Македонија биле предмет на интерес, расправа и конкретни зафати за влијание врз нив од страна на најзначајните меѓународни фактори. Значаен меѓународен третман се забележува при востанијата во неа и војните водени за оваа земја, барањата на помош или притисоците за асимилација и за владеењето со македонскиот народ.

Од геостратешки и од дипломатски аспект, а гледајќи ја како значајна територија која лежи на патните правци од централна Европа кон Мала Азија и Блискиот Исток, освен блескавиот период на Античка Македонија и кулминацијата на моќта на македонската династија, чии најистакнати припадници биле Филип II и Александар Македонски, а подоцна и средновековното Самоилово царство, може да се каже дека поновата историја за Македонија и македонскиот народ била мошне тешка.

За и околу Македонија (како што претходно напоменав) се водени посуштински надворешно-политички и дипломатски расправи и преговори на: Берлинскиот конгрес во 1878 година, за неа се донесени Мирцштегските реформи во 1903 /1904 година, а со Букурешкиот договор во 1913 г. оваа територија и нејзиното население се поделени меѓу три односно четири држави. Мировните конференции по двете Светски војни во 20-от век (во Версај и во Париз), главно ја потврдиле меѓународната поделба на Македонија од 1913 година.

Во периодот помеѓу двете Светски војни дел од македонските млади интелектуалци, под влијание на големите пароли за еднаквост и самоопределување на народите, ја гледаа историската шанса за создавање на држава- “автономна и независна Македонија“. Таквите активности особено се забележителни и за време на Втората светска војна. Тогаш македонските партизани на својата ослободена територија прифаќаат странски воени мисии¹⁸² како дел од својата меѓународна афирмација. Учеството на тие мисии на официјалното македонско државотворно

¹⁸² Виктор Габер, “За Македонската дипломатија”, Магор, Скопје 2002 г. стр. 47

собранис-АСНОМ на 2 август 1944 година, е само израз на de facto меѓународно признавање на Република Македонија. Конституирањето и развојот на македонската држава не може да ги заобиколи предходно поставените уставно-политички темели на Југославија, на Второто заседание на АВНОЈ од 29 ноември 1943 год. Ова заседание ги постави темелите на новата федерална држава. За Македонија, од посебно значење беше Декларацијата за создавање на Југославија на федеративен принцип во која експлицитно стоеше дека Македонија е една од шесте конститутивни елементи на федерацијата. Првите уредби на Президиумот на АВНОЈ се однесуваа на признавање на македонскиот јазик како еден од службените јазици на територијата на Југославија.¹⁸³

Значи, подоцна, под влијание на актуелните ситуации на меѓународната сцена, Македонија и нејзиното раководство одлучува да влезе во Федерација заедно со другите југословенски народи. Тоа и го пишува во првиот устав на Македонија кој е донесен на 31 декември 1946 г. Во член 1 од Уставот пишува “Народна Република Македонија е народна држава од републикански облик“, а во член 2... “изразувајќи се, врз основа на правото на секој народ на самоопределување вклучително правото на отцепување и на соединување со други народи по своја слободна воља македонскиот народ се соедини врз основа на начелото на рамноправноста... во заедничка сојузна држава ФНРЈ”.¹⁸⁴

Значајно е да се напомене дека, првата мисија на македонски дипломат во странство е онаа на Кирил Миљовски во Софија во октомври 1944 г.¹⁸⁵ Така почнува калењето на македонските дипломати, како претставници на суверена држава. Во текот на наредните четириесет години тие први македонски државници и дипломати со сите свои знаења и интелектуални способности, ќе имаат одлучувачко влијание врз новите генерации македонци кои ќе се определат за дипломатијата како своја животна професија.

Иако во периодот од 1945-1990 г. македонскиот кадар бил малку застапен во сојузната дипломатија (максимумот бил 6 % од сите вработени во Сојузниот

¹⁸³ Билјана Ванковска, “Политички систем”, Бомат Графикс, Скопје, 2007 г. стр. 188

¹⁸⁴ Група автори: “Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за независна држава” -Том III, “Универзитет Кирил и Методиј”, Скопје 1981 г. стр. 648

¹⁸⁵ Виктор Габер, “За македонската дипломатија”, Магор, Скопје 2002 г. стр. 51

секретаријат за надворешни работи, и бил достигнат во 1990 г.), сепак, според некои податоци од повоениот период до 1985 г. во рамките на меѓународната соработка во Република Македонија престојувале 120 странски делегации и државници, од кои 32 шефови на држави и Влади.¹⁸⁶ Исто така во тој период, е постигнат висок степен на планот на меѓународната размена во културата (организирање на Струшките вечери на поезијата, Мајските оперски вечери, Охридско лето) и образованието (годишен собир на македонистите од целиот свет) и тн.

По распаѓањето на поранешна Југославија, Република Македонија ги презема сите неопходни чекори за заокружување на својата државност. Донесена е Декларација за сувереноста на Македонија со која домашната и светска јавност е запознаета дека Република Македонија ја презема одговорноста за својата судбина во свои раце.

Потоа е донесена одлука за распишување на Референдум на кој народот се произнесе за судбоносното прашање, дали е за самостојана и суверена држава. Резултатите од Референдумот се повеќе од импресивни. На 8 септември 1991 година излегле 71,85 % граѓани (од запишаните гласачи), а за самостојна суверена држава се изјасниле 95,32 %. Со ова се реализира идејата на илјадници Македонци кои со векови се бореле за создавање на своја самостојна држава.

По донесувањето на Уставот и конституирањето на власта во Р. Македонија, почнува макотрпниот процес за меѓународно признавање кој беше доста сложен и тежок, испреплетен со низа интереси, уцени и закани како од политичка така и од економска и воена природа. Тоа значи дека проблемите на нашата дипломатија почнаа од почетокот, но се интензивираа по донесувањето на Декларацијата за условите под кои можат да се признаваат поранешните Југословенски републики, во Брисел на 16 Декември 1991 г. Со оваа Декларација, на инсистирање на соседна Грција, се внесени дополнителни услови за признавање како што се: да се обврзат дека немаат територијални претензии, дека нема да водат непријателска пропаганда и нема да користат имиња што би воделе кон територијални претензии кон соседите.

---

¹⁸⁶ Исто стр. 59

Конечно, нашата држава стана 181-та членка на ООН, под референцата Поранешна Југословенска Република Македонија (FYROM). До денес има воспоставено дипломатски односи со 167 земји, а под Уставното име е призната од 133, меѓу кои три од постојаните членки на Советот за безбедност: Русија, Кина и САД. Исто така Македонија стана членка и на голем број на меѓународни организации: Советот на Европа, ОБСЕ, УНЕСКО, Програмата “Партнерство за мир” и тн.

Во изминатиот период нашата дипломатија е водена на сите нивоа, и тоа:

- Дипломатски активности од страна на највисоките државни раководители (Претседателот на Републиката, Претседателот на Собранието, Претседателот на Владата, и министрите на Владата)
- Министерството за надворешни работи
- Дипломатските и останатите претставници на Македонија
- Собраниски, владини и невладини тела
- Политички партии како субјекти на политичкиот систем на нашата земја

Во текот на изминатите години, беа донесени и неколку систематизации, правилници и упатства на македонското МНР, се утврди мрежата на дипломатско конзуларни претставништва (ДКП) во странство и беа извршени првите кадровски селекции. Така, од сто и тројцата Македонци во југословенската дипломатија, за враќање во новосоздадената македонска дипломатија во 1992 г. се изјасниле педесет и тројца, а на двата регуларни конкурси во 1994 и 1995 г. биле примени уште 25 млади кандидати за дипломатската служба. Исто така бил преземен кадар и од другите министерства. На 1 јануари 1996 г. МНР броело 193 извршители и уште 32 во странство, а веќе во 2001 г. бројот на вработените достигнал 310, од кои 119 извршители се деташирани во странство.¹⁸⁷

---

¹⁸⁷ Исто стр. 79

Денес, дипломатската мрежа на Министерството за надворешни работи се состои од: 53 Дипломатско - конзуларни претставништва, од кои 34 амбасади,¹⁸⁸ 3 канцеларии за врски,¹⁸⁹ 8 постојани мисии на Република Македонија,¹⁹⁰ 7 генерални конзулати,¹⁹¹ (Торонто, Истанбул, Детроит, Минхен, Венеција, Мелбурн и Чикаго) и 1 канцеларија за конзуларни економски, и трговски работи на Република Македонија во Солун.

Основни задачи на македонската дипломатија и дипломатите се следните:

1. Обезбедување на меѓународно признавање на Република Македонија
2. Зачленување во ЕУ
3. Зачленување во НАТО
4. Зачувување на историското и уставното име на државата
5. Воспоставување дипломатски односи и отворање ДКП-а во земјите кои ја признаваат нашата држава
6. Економско отворање кон светот и
7. Потпишување билатерални спогодби со сите држави за нормализација и уредување на меѓусебните односи и др.

Според амбасадорот Илиевски Т. македонската надворешна политика и дипломатија треба да обрнат внимание на следниве важни работи:¹⁹²

1. Зачувување и зајакнување на суверенитетот на замјата, нејзината внатрешна стабилност и индивидуална безбедност на сите граѓани преку подобрување на перспективите во сите области на животот и

---

¹⁸⁸ (Тирана, Виена, Канбера, Брисел, Сараево, Отава, Софија, Пекинг, Загреб, Копенхаген, Каиро, Париз, Берлин, Ватикан, Будимпешта, Рим, Тел Авив, Хаг, Варшава, Букурешт, Москва, Белград, Љубљана, Подгорица, Прага, Мадрид, Стокхолм, Берн, Анкара, Киев, Лондон, Вашингтон, Њу Делхи и Доха).-“Стратешки план за периодот 2009-2011“- Министерство за надворешни работи на Република Македонија, Скопје, 2008, стр. 7

¹⁸⁹ (Атина, Приштина и Талин), Исто

¹⁹⁰ (при меѓународните организации на Виена, при ЕЗ во Брисел, при НАТО во Брисел, при УНЕСКО во Париз, при Советот на Европа во Стразбур, при ФЛО во Рим, при Обединетите нации во Женева и при Обединетите нации во Њујорк), Исто

¹⁹¹ (Торонто, Истанбул, Детроит, Минхен, Венеција, Мелбурн, и Чикаго), Исто

¹⁹² Tihomir Ilievski “The Foreign Policy Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)”- “Security Sector Governance in the Western Balkans 2004” Nomos Verlagsgesellschaft- Baden Baden 2004

работата, како и зајакнување на интересот за просперитет на секој граѓанин во Република Македонија, па и на земјата во целост.

2. Подобрување на демократската околина и ефикасноста на правниот систем како битна компонента на внатрешната политичка стабилност, а исто така и како предуслов за понатамошен напредок на едно од клучните човекови права: право на народот за избор на нивните политички претставници и нивните лидери за демократски, фер и демократски избори; и
3. Постигнување на потполна одговорност на сите граѓани на Република Македонија. Цврстината и издржливоста на нашата земја, нејзината стабилност и прогрес исто така произлегуваат од разноликоста на нејзината популација во поглед на историјата, културата и етникумот, што значи дека највисоки интернационални стандарди и критериуми мораат да се постигнат за заштита на правата на малцинствата, а истовремено и слободата и одговорноста на секој граѓанин поединечно.

Амбасадорот Ружин Н. во овој контекст ги има следниве размислувања:¹⁹³

1. Македонската дипломатија треба да се адаптира кон правилата на современото демократско општество и да испраќа точни, критички, и конструктивни информации преку нашите дипломатски претставници од странство, дури и по цена да се во спротивност со очекувањата или интересите на Република Македонија и на нејзините лидери;
2. Република Македонија не смее да погреша со приоритетите, а тоа се евроатлантските интеграции, кои се наша стратесиска цел;
3. Македонија не смее да заборава кои се нејзините стратесиски партнери како за влез во Алијансата и во ЕУ, така и за регионалната безбедност и стабилност. Така да покрај САД, кои се нашиот најмоќен и најзначаен поддржувач за членство во Алијансата, не смеат да се запостават Велика Британија, Германија, Франција, Италија,

¹⁹³ Нано Ружин "Дипломатија по мерка на 21 век"- пренесен став во "Дневник" од 09.06.2007 г.

Холандија, Турција и Словенија. Секако важни се и другите членки на ЕУ;

4. Македонија треба да ја одржи интензивната Регионална иницијатива, која се должи на специфичната стратешка позиција на Балканот. Тука спаѓа и успешната соработка во рамките на Јадранската група;
5. Македонската дипломатија треба да го промовира и мултиетничкиот карактер на Република Македонија како позитивен пример за останатите земји на Балканот и во Европа;
6. Надворешната политика не смее да ги заборава останатите политички и граѓански субјекти во државата, политичките партии, невладини организации, интелектуалци, новинари и др.

Според Законот за надворешни работи, кој стапи на сила во јануари 2007 г. најмалку две третини од вкупниот број на амбасадори треба да бидат професионалци, односно да произлегле од Министерството за надворешни работи.¹⁹⁴ Во законот пишува дека тие треба да имаат стекнато високо дипломатско звање во случај кога кандидатот за амбасадор е од составот на дипломатско конзуларните службеници, односно да биде афирмирана личност во областа на надворешната политика и на меѓународните односи.

Но битката за партиските амбасадори за жал сеуште не е завршена. Тоа го покажуваа и поранешните препукувањата помеѓу Претседателот и Премиерот на Владата кои доаѓаа од различни политички партии, но и денес кога неретко во дипломатијата се вдомуваат одредени партиски кадри. Иако сите институции се согласуваат дека амбасадорите треба да бидат професионалци, сепак се изгуби премногу време и дел од амбасадите останаа празни што е недозволиво за една држава која е кандидат за членство во НАТО и која очекува да почнат преговорите со ЕУ, а според Д. Бојчев,¹⁹⁵ тоа резултира со огромни и непроценливи штети. Тој уште го препорачува и т.н. Скандинавски модел на дипломатско претставување, односно дека Македонија може да акредитира свои амбасадори во бројни (подалечни) земји, но со нивно седиште во Скопје, односно во МНР. Со тоа, според

¹⁹⁴ "Закон за надворешни работи" член 36 - Службен весник на РМ бр. 46 од 10.04.2006 г.

¹⁹⁵ Д. Бојчев, "Дипломатија со посебни потреби", пренесен став во "Утрински весник" од 14.09.2007 г.

него би се постигнале повеќекратни надворешни и внатрешни ефекти, а како најзначајни се помалите буџетски трошоци и можност за подобрување на кадровската политика.

Во овој дел, уште би укажале дека надворешната политика и дипломатија на Република Македонија треба да обрнат внимание и на следниве работи:

1. Промоција на нашите економски интереси во странство и привлекување на директни странски инвестиции, каде што досега, не се остварени посакуваните резултати;
2. Прашањето за односот и соработката со македонските национални и јазични малцинства, како во соседството така и во дијаспората (како на пример проблемите кои ги имаат Македонците во Егејска Македонија-Грција и Македонците во Пиринска Македонија-Бугарија).

Иако остварувањето на правото на македонските малцинства во соседните земји оди доста тешко, сепак се случуваат и некои позитивни работи: Така на пример, првпат на високо ниво во Европа е отворено прашањето за ситуацијата на Македонците од Егејска Македонија, поточно Извршниот орган на Советот на Европа - Комитетот на министрите расправаше по прашањето на белгискиот пратеник Герт Ламберт, кое се однесува на дискриминаторските мерки на кои се изложени Македонците во грчките закони.¹⁹⁶ Слична е ситуацијата и со Македонците во Бугарија. Софија не сака да ја регистрира нивната партија ОМО "Илинден"- ПИРИН, иако ЕУ повика да се почитуваат одлуките на Судот во Стразбур кој пред две години пресуди во полза на нивната партија. Тогаш бугарската држава беше осудена да плати парична казна бидејќи Уставниот суд ја забрани ОМО "Илинден"- ПИРИН.¹⁹⁷

Битката за признавањето на македонското малцинство во Грција продолжува. Имено иако Парламентарното собрание на Советот на Европа, но и другите органи на паневропската организација, минатата година испратија повик до земјите кои не ја имаат ратификувано рамковната Конвенција за заштита на националните

¹⁹⁶ "Советот на Европа денес ќе расправа за правата на Егејците", "Утрински весник" од 26.09 2007.

¹⁹⁷ "Македонците ќе ги бојкотираат локалните избори во Бугарија", "Утрински весник" од 20.09 2007

малцинства, да го направат тоа колку што е можно побрзо, до ден денес не е постигнат никаков напредок.¹⁹⁸

Грција е една од тие земји на која летонскиот пратеник Борис Цилевич и посветува посебно внимание во најновиот извештај на Парламентарното собрание на Советот на Европа “Заштитата на малцинствата во Европа: добри практики и слабости во спроведувањето на заедничките норми“. Во извештајот Цилевич го проучувал случајот со македонското малцинство во Грција кое не е признато од грчката Влада. Понатаму тој констатира дека и покрај “непризнавањето на јазично и национално малцинство, грчките власти признаа дека во Северна Грција постои мал број лица... кои користат, без ограничувања, покрај грчкиот јазик, и словенски изрази, во усна и семејна употреба“. При посетата на Грција пред една година, грчките власти инсистирале пред Цилевич дека грчките граѓани кои се идентификуваат како Македонци се преставени од политичка партија со можност да учествува на изборите во Грција. Инаку при самата посета на Грција, летонскиот пратеник ги посетил Атина, Солун и Лерин, каде што имал средби не само со грчките власти, туку и со невладини организации и претставници на македонското малцинство. Оттука, за Цилевич немало сомневање, односно “му станало сосема јасно дека македонското национално малцинство постои во Грција“.¹⁹⁹

И во извештајот на украинскиот парламентарец Серхиј Холовати до Парламентарното собрание на Советот на Европа за 2010 година, а кој се однесува на Бугарија, се задржува на нерешениот случај со регистрацијата на партијата на непризнатото македонско малцинство, ОМО “Илиден“ - Пирин и најновиот развој на ситуацијата, откако Комитетот на министрите на Советот на Европа затвори еден од предметите како решен. Во Извештајот уште еднаш е нагласено дека според официјалните податоци, во Бугарија живеат околу 5000 лица, кои самите се изјасниле како Македонци и дека постојат извештаи што зборуваат за кршење на правото на слободно собирање и здружување на оваа етничка група. Понатаму

---

¹⁹⁸ Европската рамковна конвенција за заштита на националните малцинства, откако е влезена во сила пред дванаесет години, покрај Грција уште три земји ја потпишале но не ја ратификувале, а тоа се: Белгија, Исланд и Луксембург, додека Конвенцијата ниту ја потпишале ниту пак ја ратификувале: Андора, Франција, Монако и Турција (з.м.)

¹⁹⁹ “Стразбур потврди дека постои македонското малцинство во Грција“, “Утрински весник“ од 2 февруари 2010 г.

Холовати ја пренесува изјавата на бугарските власти “дека од изјаснетите 5 017 лица како Македонци, само 3 109 изјавиле дека македонскиот јазик им е мајчин и со оглед што овие податоци се јавни, бугарските власти немаат потреба да го поддржат тоа со друг акт на “додатно“ признавање!²⁰⁰

Во извештајот пак кој беше презентираан во Советот за човекови права на Обединетите нации во февруари 2012 од страна на експертот за малцински прашања Рита Исак, стои дека македонскиот јазик треба да се изучува во Бугарија. Поточно, “се повикува бугарската влада што побрзо да го разгледа воспоставувањето двојазично образование и да ја ратификува Европската Повелба за регионални и малцински јазици“, се вели во документот, со директно посочување на македонското малцинство како едно од оние на кои во Бугарија им е оневозможено да го користат мајчиниот јазик и да го изразат својот јазичен идентитет. Во документот, исто така, се бара Софија целосно да ги испочитува Пресудите на Судот за човекови права во Стразбур и да ги примени без одлагање во однос на правото на Македонците да се самоидентификуваат, политички да се организираат и да ги користат нивните избрани имиња.²⁰¹

6.2. ПРЕВЕНТИВНО-ДИПЛОМАТСКИ АКТИВНОСТИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Од септември 1991 година, кога Р.Македонија ја прогласи независноста беа присутни закани кои произлегуваа од нерешени прашања меѓу македонско-југословенските, грчко-македонските и на српско-албанските односи на Косово. Од тие причини, македонските власти се обратија за помош до меѓународната заедница, и како резултат на тоа, преку превентивно-дипломатски мисии од 1992 година се вклучени меѓународни актери. Имено, во септември 1992 г. беше воспоставена е набљудувачката мисија на ОБСЕ (Osce Spillover Monitoring Mission), со седиште во Скопје. Мисијата обезбеди помош во изведувањето на пописот во 1994 г. а под надлежност на Советот на Европа.

²⁰⁰ “Бугарија не треба “дополнително“ да ги признава Македонците“, “Утрински весник“ од 3 мај 2010 г.

²⁰¹ “ОН бараат од Бугарија настава на македонски“, “Утрински весник“ од 16 февруари 2012 година

Подоцна, Високиот комесар за национални малцинства, Макс Ван Дер Штул, ја реализира првата посета во Македонија. На 16.11.1994 година, а во препораките до македонските власти, укажа на две главни опасности што и се закануваа на стабилноста на Македонија: можноста за уназадување на економската ситуација поради ембаргото од Грција и потенцијална опасност од влошување на етничките односи. Штул тогаш препорача измени на законот за избори со делумно воведување на систем на пропорционално претставување, ревидирање на границите на изборните единици, измена на Законот за државјанство т.е. условот за континуиран престој од 15 да се скрати на 5 години. Во 1995 г. Макс Ван Дер Штул ги смири етничките тензии поврзани со основањето на приватниот универзитет во Тетово.

Исто така во текот на наредните години, воспоставени беа мисиите на УНПРЕДЕП, а безбедноста ја обезбедуваа НАТО и КФОР, Килибарната лисица, Конкордија, а од 15 декември 2003 година и ЕУ полициската мисија Проксима.

Тензиите меѓу мнозинскиот македонски народ и малцинството етнички Албанци, кулминираа во 2001 г. со вооружен конфликт на државните безбедносни сили со милитантни групи Албанци. Како дел од превентивно-дипломатските активности во Република Македонија е и создавањето на Охридскиот рамковен договор, а со цел да се стави крај на вооружените судири во државата.

6.2.1. Охридски рамковен договор

Рамковниот договор е потпишан на 13 август 2001 година, а како одговор на конфликтот кој ја зафати Македонија. Воениот конфликт започна на 17 февруари 2001 г., со упад на паравоена албанска група во пограничното село Тапушевци, на Скопска Црна Гора, на границата со Србија, во делот на Косово. За неколку недели борбите се проширија во Кумановско- Липковскиот регион.

Конфликтот траеше речиси осум месеци, а најжестоките борби со употреба на тешка воена техника и на авијација се водса на реонот на Радуша и скопското село Арачиново. Државните безбедносни сили се бореа против паравоени единици од тогашната Ослободителна национална армија (ОНА), која потекнуваше од УЧК. Во осуммесечниот конфликт загинаа 66 војници, полицајци и припадници на

резервниот состав на АРМ. Бројот на жртвите од другата страна е непознат. Се проценува дека во судирите со македонските безбедносни сили загинале околу 1500 припадници на ОНА. Конфликтот предизвика и бран од внатрешно раселени лица од кои стотина Македонци и Срби сеуште живеат надвор од своите домови во Липковскиот регион.

За сето ова да не резултира во поголеми размери, по едномесечни преговори меѓу албанските и македонските политички лидери, под раководство на тогашниот Претседател Борис Трајковски и со посредство на дипломатите Франсоа Леотар (Преставник на ЕУ) и Џејмс Пердју (преставник на САД), се потпиша Рамковниот договор, за кој се смета дека ја смени сликата на Македонија. Истата година беа изгласани и уставните измени во Собранието, со што Албанците го подобрија нивниот статус во Уставот. Но според некои аналитичари, истовремено, македонските Албанци дефинитивно го признаа македонскиот народ, а со тоа и Република Македонија како своја држава.²⁰²

Самиот факт што Рамковниот договор по потпишувањето го поздравил и поддржал меѓународната заедница преку нејзините институции (ООН, Советот на Европа, ЕУ и НАТО) како и преку владите, шефовите на држави, и на најголемите и најмоќни држави како што се САД, Русија, Кина, Велика Британија, Франција, Германија и други, зборува за општото значење на истиот. Нагласениот интерес на меѓународната заедница произлегуваше и од нејзината заинтересираност за успех во решавањето на меѓуетнички судири на начин поинаков од оние начини на кои беа решавани на другите југословенски простори. Имено, меѓународната заедница го поткрепи и го стимулираше мирното и компромисно решавање на воените судири во Република Македонија во 2001 г. кои имаа етничка конотација, во насока на развој на етничките индивидуални и колективни права во областите типични за тие права, какви што се употребата на јазиците, образованието, културата, етничките симболи и локалната самоуправа. Дополнително, таа го стимулира трендот на правичната застапеност на припадниците на сите заедници во јавната сфера, во полицијата, армијата и во јавната администрација.

---

²⁰² Гордан Георгиев “Потребата од коперникански преврат во македонската надворешна политика“ трибина: “Има ли Република Македонија своја надворешна политика“, Форум Апалитика, Скопје, април 2006 г.

Но имплементирањето на договорот не одеше лесно. Затоа денес, десетина години по потпишувањето, сеуште постојат разногласија од политичките партии (во зависност од тоа дали се опозиција или власт) во оценките за неговото имплементирање. За едни политички субјекти најголемиот дел од договорот е применет, додека пак за други, допрва ќе треба да се реализира, посебно законот за употреба за јазиците и законот за пензии за припадниците на ОНА на кои инсистира ДУИ. На јавната трибина “Охридскиот рамковен договор-денеска и во иднина“ која се одржа во август 2010 г. во Скопје, претседателот на Република Македонија Ѓорге Иванов ќе изјави: “Рамковниот договор беше решение за надминување на непријателствата во Македонија и е специфичен македонски модел на мултиетничко општество заснован на интеграција без асимилација, кој се темели на нашата традиција за заедно почитување меѓу етничките заедници. Но за целосно спроведување на Договорот се потребни пари, односно зајакнување на економијата во земјава“. Понатаму тој продолжува: “Постигнувањата во однос на спроведувањето во изминатите девет години се мерливи, но неговата целосна имплементација чини многу и за да биде целосно функционален е неопходен домашен бруто-производ од 8 000 долари по глава на жител, а Македонија сега остварува само половина од тој БДП“. Еден од креаторите на Охридскиот рамковен договор, проф. д-р Владо Поповски, на истата трибина ќе изјави: “Охридскиот договор ги содржи принципот на инклузивност, принципот на децентрализација, на регионализација и на тој начин, ние практично создаваме структури што се доближуваат до ЕУ“.²⁰³

Но ако Охридскиот рамковен договор има за цел да ја “обезбеди демократијата во Република Македонија и развивање на поблиски и поинтензивни односи меѓу Република Македонија и Европската Унија“ и “да го промовира мирен и хармоничен развој на граѓанското општество, истовремено почитувајќи го етничкиот идентитет и интересите на сите македонски граѓани“ тогаш македонските дипломати добија силно “оружје“ за афирмација на државата пред НАТО и ЕУ-членките.²⁰⁴

²⁰³ “Рамковниот договор е успешна приказна“, “Дневник“ од 14 август 2010 г.

²⁰⁴ Виктор Габер, “За Македонската Дипломатија”, Магор, Скопје 2002 г стр. 189

6.3. ЈАВНАТА ДИПЛОМАТИЈА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Како што претходно напоменавме, на врвот на агендата на сите досегашни Влади на Република Македонија се најдоа интеграциите и членството во НАТО и ЕУ. Основен услов за остварување на таа агенда е исполнувањето на критериумите и интензивирање на реформскиот процес. Главните актери на надворешната политика и дипломатите како носители на спроведувањето на таа политика, можно е да допрат до европските канцеларии, па дури и да обезбедат безрезервна поддршка на највисоко ниво, но не мора да значи дека тоа е доволно за конечен успех. Јавната дипломатија ја има токму таа задача : да оди подалеку од политичките центри на одлучување, да изврши влијание на пошироките кругови на општеството, за повратно од нив да дојде одглас до оние што одлучуваат, како дополнителен и беспоговорен легитимитет за донесување на одредена одлука.

Значи целта на јавната дипломатија е да ја претстави Република Македонија во позитивно светло, а не Република Македонија да биде позната само по спорот со името со Грција, кризата во 2001 година, корупцијата и неефикасното судство. И според Нацев З. во нашите надворешно политички приоритети за доближување кон НАТО и ЕУ, е многу важна потребата од поширока афирмација на нашите вредности, културата, традицијата и обичаите кои се недоволно познати за граѓаните на ЕУ. Според него, тоа би било во функција на промена на доминантната претстава која ја имаат за нас, олицетворена во мислењето дека војувањето, насилството и нетолеранцијата се наша “вродена карактеристика”.²⁰⁵

Во конкретниов пример, тоа би значело усовршување и промовирање на квалитетите кои ги има Македонија преку многуте странски држави кои имаат македонски здруженија, фудбалски клубови, ресторани и сл. Сите овие асоцијации можат да се стават во својство на активни промотори на македонските вредности, а како дополнување на официјалните дипломатски претставништва. Убаво би било во САД и Европските држави да се знае за македонскиот фолклор, за охридската Златна маска, за кавадаречкото вино, беровското сирење, ајварот, прилепскиот тутун, за Мариово, Галичица, Охрид, манастирите св. Богородица во Трескавец,

²⁰⁵ Д-р Зоран Нацев “Надворешно-Политичките приоритети на РМ на патот кон НАТО и ЕУ” - трибина “Перспективите на Република Македонија на патот кон НАТО и ЕУ” Современа македонска одбрана-(вонреден број), Скопје 2006 г. стр. 67

Јован Бигорски, за Симон Трпчевски, Милчо Манчевски, “Синтезис“, “Леб и Сол“, Влатко и Горан Стефановски, Слободан Унковски, Борис Трајанов, Тоше Проески, Венко Андоновски, Гоце Смилевски, Томислав Османли итн. Во тој контекст, секако е добра и “бесплатната реклама“ што ни ја направи светски познатиот истражувач Ричард Бенгс со неговата авантуристичка мисија “Тајните на Македонија“ која се најде на интернет пребарувачот “YANOO” и и направи светска промоција на државава.

Во овој контекст многу е значајно и формирањето на неформалната група “Пријатели на Македонија“, во февруари 2011 година, иницирана во Европскиот парламент (ЕП). Оваа група е формирана од дваесетмина европски пратеници, која треба да и помогне на Македонија да добие публицитет и да биде забележана во Брисел но и во Европа.²⁰⁶

Секако не треба да се заборава дека за јавна дипломатија се потребни и финансиски средства. Исто така важно е да се утврдат вистинските вредности кои би се извезувале под брендот “Made in Macedonia”, да најдеме начин како подобро да комуницираме со светот, но и во самата држава и најважното, потребен е тим во рамките на МНР кој ќе раководи со овие дејности.

6.4. ЕКОНОМСКА ДИПЛОМАТИЈА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Економската дипломатија стана составен дел на ангажманот на македонските Дипломатско-конзуларни претставништва во странство. Директоратот за економска дипломатија беше вклучен во спроведувањето на економската програма,

---

²⁰⁶ Групата “Пријатели на Македонија“ ја сочинуваат претставници од сите значајни политички партии(групи) во ЕП. Засега во Групата се: Мартин Кестлер (Европска народна партија, Германија), Зоран Галер (социјалистичка група, Словенија), Тања Фајон (социјалистичка група, Словенија), Чарлс Танок (евроскептична група, Велика Британија), Едуард Куќан (Европска народна партија, Словачка), Михаел Галхер (Европска народна партија, Германија), Антонио Каницјан (Европска народна партија, Италија), Емине Бозкурт (Социјалистичка група, Холандија), Милан Звер (Европска народна партија, Словенија), Алојз Петерле (Европска народна партија, Словенија), Ана Заборска (Европска народна партија, Словачка), Ана Ибрисаѓиќ (Европска народна партија, Шведска), Корин Вортман Кол (Европска народна партија, Холандија), Моника Маковеј (Европска народна партија, Романија), Бернд Поселт (Европска народна партија, Германија), Туне Келам (Европска народна партија, Естонија), Нири Дева (Евроскептична група, Велика Британија), Евгениј Кирилов (Социјалистичка група, Бугарија), Кристина Гутierrez-Кортинес (Европска народна партија, Шпанија), Роџер Хелмер (евроскептична група, Велика Британија). “Дневник“, сабота 12 февруари 2011 г.

зајакнувајќи ја економската димензија на дипломатијата. Основната цел која треба да се постигне со реализација на економската програма е економски раст кој би обезбедил подобрување на животниот стандард на сите граѓани на Македонија, намалување на стапката на невработеност, намалување на сиромаштијата и подобрување на бизнис климата.

Промоцијата на економските интереси и приоритети во странство треба да биде една од најзначајните оперативни задачи на Министерството за надворешни работи со цел да се претстави Република Македонија како привлечна дестинација за странски инвестиции преку промоција на предностите за правење бизнис, поттикнување на македонскиот извоз, како и за зајакнување на позицијата на земјата како доверлив бизнис партнер.

Во тој контекст, а во соработка со Агенцијата за странски инвестиции (АСИ), испратени се странски промотори со цел да се зајакне капацитетот на економската дипломатија во делот на наведените активности. Истовремено како што предходно напоменавме, со јавна дипломатија се зголемува перцепцијата на нашата земја, нејзините убавини, нејзиниот идентитет, нејзината култура, а преку дипломатско - конзуларните претставништва се врши промоција на брендирањето на Република Македонија, со што нашата земја ќе биде препознатлива во светот. Истовремено, заради поуспешната реализација на активноста на економската дипломатија, предвидени се заеднички координирани активности помеѓу дипломатско - конзуларните претставништва и економските промотори од АСИ.

Директоратот за економска дипломатија, неодамна им даде обврска на шефовите на ДКП-а за посета на 10 компании месечно, а оценето е дека е неопходно да бидат вградени и одредени квалитативни елементи, од кои два се најважни: (1). Класификација на земјите според нивните економски параметри и (2). Класификација на земјите според степено на пројавениот интерес за соработка со Р. Македонија. Оваа обврска беше зголемена, кога МНР (а по предходно донесена Одлука на Владата на Р.Македонија), им даде нова инструкција до сите ДКП - а за остварување на 180 средби годишно согласно усвоените критериуми. Исто така, амбасадорите и конзуларните претставништва се задолжени секој ден да испраќаат до МНР детални информации за објавувањето на тендерите во земјите каде работат.

Тие информации МНР веднаш, по електронски пат ги дистрибуира до компаниите од Република Македонија кои имаат интерес да конкурираат на тендери во други држави, така што на истите им се отвора можност за правење поголем бизнис надвор од границите на нашата држава.

Исто така, МНР ги координира активностите за подготовка и реализација на бизнис форумите во странство. Како на пример може да се земе организирањето на Бизнис форумот во Калифорнија, САД каде беше промовирана Република Македонија како поволна дестинација за странски инвестиции, а во силиконската долина во Калифорнија без промовирани и македонските ИТ компании.

Но реалноста, сепак е многу поинаква. На почетокот на 2011 г. македонската Влада врати дома 5 од 24-те економски промотори по три години откако ја почнаа својата мисија. Причина беа незадоволителните резултати. Имено, со само 159 милиони евра странски инвестиции за 2010 година, Македонија беше на дното на листата споредено од земјите од регионот, иако Агенцијата за странски инвестиции (АСИ), според ревизијата, во периодот од јануари 2008 г. до август 2009 г. потрошила 9,8 милиони евра. Три четвртини нив биле потрошени за реклами, уште 13 отсто на државна помош за постојните инвеститори, и само 8 отсто за економските промотори.²⁰⁷

Дел од нив досега инвестираа во нашата држава, но поголем дел, и покрај повеќе позитивни најави и потпишани меморандуми за соработка од пред неколку години, почнаа да ги откажуваат или да ги одлагаат најавените инвестиции во земјава, наводно поради светската економска криза. Во однос на причините за недостигот од странски инвестиции во Македонија, експертите велат дека главно влијание, покрај кризата, имаат и правната несигурност, политичката нестабилност, неразвиената инфраструктура и бизнис-клима.²⁰⁸

---

²⁰⁷ Вкупниот буџет на АСИ во 2009 г. изнесувал 4,3 милиони евра, а биле вработени 19 луѓе. За 2010 година, АСИ има буџет од 6,8 милиони евра и 48 вработени. "Ловците на инвестиции" добиваат по 2000 евра месечна плата, платен стан, автомобил, дипломатски статус, и други бенефиции. Тие до август 2010 г. контактирале со 11 245 компании надвор од земјата. Како резултат на тоа, 118 компании ја посетиле земјава. Најголем број од нив биле од Германија, САД, Италија, Австрија, Холандија, Израел, Кина и тоа претежно од автомобилската индустрија, информатичката технологија, земјоделството, пазарот на недвижности, фармацијата и туризмот. (з.м.)

²⁰⁸ "Инвестициските ловци без плен" - "Дневник" од 27 јули 2010 г.

Инаку според податотоците на Народна банка на Република Македонија заклучно со 2011 година, во изминативе неколку години во нашата држава се влезени следниве **Странски директни инвестиции**:²⁰⁹

За година во милиони евра

2006	344
2007	506
2008	399
2009	145
2010	159
2011	303

Но многу економски аналитичари се согласуваат дека во Македонија премалку се работи на инвестирањето во технологијата и врз иновациите. И поранешниот амбасадор на САД во Македонија вели: “Од падот на Берлинскиот ѕид пред 20 години, овој регион направи огромни чекори напред. Меѓутоа, во голем број случаи, во кои спаѓа и Македонија, Владите и понатаму се главните вработувачи во државата, а училиштата не ги поттикнуваат младите да бидат независни преку всадување вештини за да почнат свој бизнис.“ Понатаму тој продолжува: “Македонија сеуште има економија чија конкурентна предност повеќе се заснова врз ефикасноста на трошоците и природните ресурси одошто врз иновациите. Ги поттикнуваме луѓето од бизнисот и од Владата соодветно да ја препознаат вредноста од инвестирање во технологија, знаење, иновација и професионален менаџмент.”²¹⁰

²⁰⁹ Види на: <http://www.nbrm.mk>

²¹⁰ Филип Рикер, “Развојот на бизнисите преку иновации“, пренесен став во “Дневник“, од 21 ноември 2009 година

6.5. ВОЕНАТА ДИПЛОМАТИЈА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Република Македонија веднаш по осамостојувањето и на почетокот на тешкиот процес на нејзино меѓународно признавање, почнува да го развива и структурира безбедносниот и одбранбено- заштитниот систем како една од основните претпоставки за остварување на сувереноста и територијалниот интегритет. Токму заради ова, се наметна и потребата од воспоставување адекватна меѓународна соработка. Беше оценето дека без соодветна дипломатска активност не може успешно да се развиваат и да функционираат вооружените сили и не може да се етаблира нашиот одбранбено-заштитен систем во колективните системи за безбедност и одбрана.

Развојот на нашата воена дипломатија може да се подели на **два периода** и тоа:²¹¹

1. Првиот период кој се совпаѓа со исселувањето на поранешната ЈНА па до нашиот прием во ООН и
2. Вториот период од приемот во ООН до денес.

Првиот период, во основа го карактеризираат неколку воено-дипломатски активности и тоа:

1. Воспоставување дијалог за исселување на ЈНА која според Уставниот закон стана странска вооружена сила на нашата територија
2. Прием на странски воени дипломати, на кои им беше објаснувана нашата позиција за одбраната и безбедноста
3. Презентирање на нашата одбранбена политика од страна на нашето највисоко државно раководство.

Вториот период го карактеризира интензивна осмислена и ефикасна дипломатска активност на нашата земја во одбранбено- заштитната сфера. Во 1993 г. беше формирано одделение за меѓународна соработка во кабинетот на Министерството за одбрана (МО), а во 1995 година ова одделение беше реструктурирано во дирекција за меѓународна соработка како посебна

---

²¹¹ Трајан Гоцевски “Основи на системот на Националната одбрана”, Куманово 2002 стр. 474

организациска единица во МО. Паралелно со тоа, во ГШ на АРМ беше формирана управа за меѓуармиска соработка и беа подготвувани и упатувани во странство првите военодипломатски претставници на Република Македонија. Оттука произлегоа и следните воено-дипломатски активности:

1. Создавање на нормативно-правна основа за нашата воена дипломатија
2. Институционализирање на воената дипломатија
3. Утврдување на приоритетите во работата на воената дипломатија
4. Кадровско и материјално-техничко оспособување на воената дипломатија
5. Поставување на наши претставништва во странство и нивно оспособување за работа
6. Интензивирање на соработката со колективните системи за безбедност, а особено со НАТО
7. Воспоставување меѓуармиска соработка меѓу АРМ и армиите на повеќе земји членки на ЕУ
8. Воспоставување соработка меѓу образовните институции и воените академии кои школуваат кадри за потребите на одбраната

Дипломатијата во областа на одбраната се одвива на различни нивоа и тоа:

- највисокото ниво на дипломатските активности ги води Претседателот на Р.Македонија, потоа министерот за одбрана, началникот на ГШ на АРМ со своите соработници;

- дел од активностите во оваа сфера на меѓународен план ги остваруваат и Претседателот на Собранието, Претседателот на Владата и министерот за надворешни работи;

- во доменот на меѓуармиската соработка работите ги координира ГШ на АРМ;

- останатите активности ги извршуваат нашите дипломатски и военодипломатски претставништва, експертски тимови и стручњаци од определени области и сл.

“Восната дипломатија треба да им овозможи реализација на различните активности што ги преземаат МО и Армијата за отстранување на непријателството, градење и одржување на довербата и обезбедување поддршка за развој на вооружените сили во кои владее демократијата, промоцијата на мирот и учеството во мировните подготовки и реализацијата на активностите во правец на справување со кризите и современите предизвици, со што значително ќе се придонесе за спречување и разрешување на потенцијалните конфликти“.²¹²

Основната задача на македонската воена дипломатија е во странство да ги преставува своите вооружени сили, да ги штити нивните интереси и интересите на нивните припадници. Задачите можат да бидат од протоколарна природа и од стручно-функционална природа кои произлегуваат од Виенската конвенција. Она што е ново, е тоа што македонските воени дипломати наместо да ги следат вооружените сили на земјата домаќин, имаат за задача да ја развиваат меѓуармиската соработка со цел на градење на мерки за доверба и стабилност.

Со оглед на тоа дека македонската воена дипломатија посветува посебно внимание во унапредувањето на односите со соседите и земјите на ЈИЕ, во тој дел се предвидува:²¹³

1. Придонесување на високо ниво на меѓусебна доверба помеѓу соседите и заедничко разбирање околу главните безбедносни прашања во регионот
2. Учество во процесот на размена на безбедносни и разузнавачки информации
3. Развивање на комплементарни одбранбени и безбедносни национални решенија со земјите од регионот со оглед на заедничките стратегиски цели за членство во НАТО

²¹² “Концепт на одбранбена дипломатија“, Министерство за одбрана на Република Македонија, 2006 година, стр 5

²¹³ Исто, стр. 12

4. Учествово во начинот, постапката и методите за процена на заканите во регионот обезбедувајќи реална, објективна и долгорочна процена на заканите, ризиците и предизвиците

5. Придонес во операциите за поддршка на мирот и хуманитарната помош, особено во напорите за справување со хуманитарни кризи и катастрофи

6. Придонес во решавањето на регионални конфликти и кризи, регионална комплементарност и интервенција за учеството со здружени сили во мировни операции предводени од НАТО, ООН или друг меѓународно договорен безбедносен аранжман или структура

7. Заштита на пошироките интереси на Р. Македонија, промоција на интересите, влијанието и политиката на државата во односите со другите држави во функција на унаредувањето на мирот и благосостојбата

8. Развивање на комплементарни регионални одбранбено-безбедносни стратегиски документи.

Воената дипломатија на Република Македонија се дели на: воена дипломатија на врвот, воено-дипломатски претставништва, воено-економски претставништва, воени мисии и комисии.

Од сите споменати видови, воената дипломатија на врвот е највисока институција на воената дипломатија. Ја сочинуваат делегации составени од членови на највисокото политичко и воено раководство на Република Македонија, односно од МО и НГШ и нивните најблиски соработници. Основна функција на воената дипломатија на врвот е воспоставување на основните контакти и обликување на воените односи со странски политички и дипломатски претставници и претставници на одбранбено-безбедносните и воените институции посветени на одбранбено-безбедносните прашања. Воената дипломатија на врвот може да биде од особено значење за нашето приклучување во Евроатлантската заедница.

Според член 186 и 187 од Законот за служба во АРМ²¹⁴, воени дипломатски претставници на Република Македонија во странство се воените аташеа со чин потполковник-полковник а членовите на воените мисии во странство со чин мајор и потполковник. Воените претставници од ставот 1 на овој член имаат дипломатски статус. Упатувањето на цивилните и воените претставници на должност во воените претставништва и воените мисии на Република Македонија во странство, во меѓународни организации или меѓународни воени мисии, се врши со решение на министерот за одбрана а условите кои треба да ги исполнуваат кандидатите се следните²¹⁵:

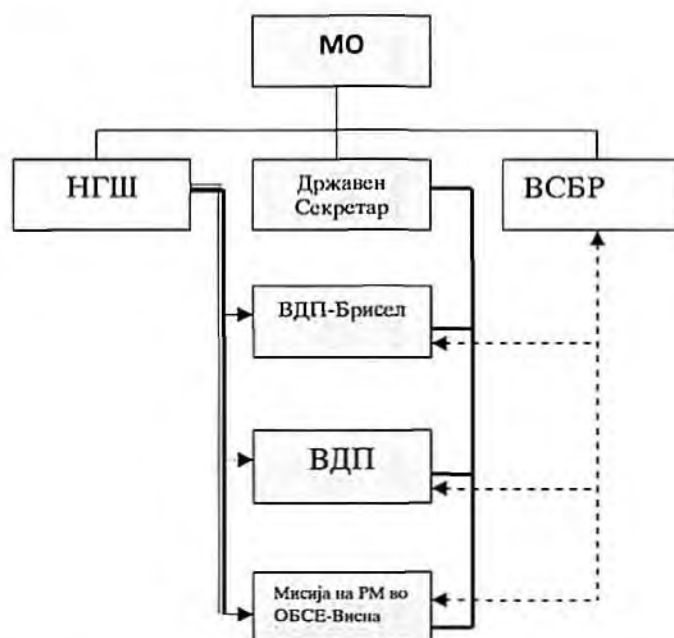
1. Висока стручна подготовка, освен за административно-техничките должности за кои е потребна средна стручна подготовка
2. Кандидатот да вршел високи командни должности во Армијата, односно соодветни раководни функции во Министерството
3. Познавање на англиски јазик и јазикот на земјата во која се упатува лицето на служба во странство
4. Службата во Армијата да не му престанува во наредните 3 години
5. Најмалку две години работа во Министерството или најмалку две години од последното враќање од претставништвото во кое бил упатен
6. Последните две службени оценувања да бидат најмалку со степенот “се истакнува“
7. Специфичните услови за успешно извршување на обврските во соодветните претставништва ќе бидат регулирани со посебен акт од министерот за одбрана
8. Да не се води постапка за одговорност против кандидатот за служба во странство.

²¹⁴“ Закон за служба во АРМ“, Службен весник на Република Македонија бр. 62 од 30.07.2002 г.

²¹⁵ “Правилник за постапка за упатување и враќање на воените претставници на РМ и на другите воени и цивилни лица од МО упатени на служба во странство во воени претставништва, воени мисии и штабови на НАТО и други меѓународни организации и воени единици” -член 4 -Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје 2003 г.

Воената дипломатија на Република Македонија не функционира одвоено од општата дипломатија. Военодипломатските претставништва иако задачите ги добиваат од МО, нивната функција е и во служба на надворешната политика, а военодипломатските претставници во основа се советници на амбасадорот за одбранбена политика и воено-технички прашања. Според тоа воените дипломати се организираат во военодипломатски претставништва во амбасадите акредитирани како и во општата дипломатија. Исклучок претставува военото претставништво (Military Representation) во Мисијата при НАТО во Брисел.

Начинот на раководење на военодипломатските претставништва може да се види од следната шема:

Воената дипломатија на Република Македонија, начелно ги дефинира следните военодипломатски титули²¹⁶:

- **Воен претставник (Military Representative)** акредитиран во Воениот комитет на НАТО со седиште во Брисел;

- **Аташе на одбраната (Defence attache)** е военодипломатски претставник, без оглед на кој род му припаѓа, со контролиран пристап до министерот, односно

²¹⁶ "Концепт на одбранбената дипломатија", Министерство за одбрана на Р.Македонија, 2006 г.стр 8

секретарот за одбрана нивните активности, здружениот штаб, командите и агенциите на МО во земјите на акредитеција;

- **Воено аташе (Military attache)** ја претставува КоВ на земјата испраќач и има контролиран пристап до Генералштабот (штабот за одбрана) во земјата на приемот;

- **Аташе за военото воздухопловство (Air attache)** акредитиран при командата на Военото воздухопловство на земјата на приемот;

- **Аташе за одбранбена соработка (Defence cooperation attavhe)** е воено аташе без оглед на кој род му припаѓа, и ја претставува Република Македонија според билатерален меморандум за разбирање со земјата на приемот по прашања за набавка на опрема за одбраната. Може да носи било која од претходните титули;

- **Помошник-воено аташе (Military assistant)** работи како помошник на главното аташе;

- **Одбранбен советник** е воен старешина што се поставува како советник на амбасадорот по точно одредени прашања од одбранбената политика. Оваа функција може да ја врши и цивилно лице од МО;

- **Воен советник (Military advisor)** е воен старешина поставен за советник на ВДП во Брисел по одредени прашања од воената проблематика;

- **Офицер за врски во Координативната ќелија на ПЗМ (Partnership Coordination Cell)** е испратен (деташиран) офицер од военото претставништво при Мисијата на Република Македонија при НАТО во Брисел за контакти со Стратегиската команда на НАТО (SHAPE)²¹⁷ во Монс;

- **Штабни офицери** се посебен вид офицери кои се поставени во штабните елементи (PSE)²¹⁸ на НАТО или во командите и штабовите на одредени меѓународни единици. Тие не се носители на дипломатски пасоши, но на одреден начин припаѓаат на воената дипломатија.

---

²¹⁷ Supreme Headquarters Allied Power Europe

²¹⁸ Partner Staff Elements

- **Административно-технички и помошен персонал**, вообичаено воено-дипломатските претставништва се поддржани од административно технички и помошен персонал за криптозаштита.

Организацијата на воената дипломатија се базира на **резидентни воени аташеа, нерезидентни воени аташеа**- покривање на повеќе земји од еден аташе и **патувачко воено аташе (Visiting)** т.е. акредитирање на висок воен претставник како нерезидентен воен аташе со седиште во Скопје, при што тој покрива една или повеќе земји. Во амбасадите на Република Македонија каде нема воено аташе, задолжен е по еден дипломат за следење на одбранбената и воена проблематика во земјата на приемот и обврзан е редовно и периодично да го информира МО.

Инаку, во изминатиов период Република Македонија имаше вкупно 8 воени аташеа а беа покриени 12 држави и тоа во САД, Турција, Германија, Албанија, Грција, Мисијата на НАТО во Брисел, Хрватска, и Црна Гора. Две од нив беа и нерезидентни односно военото аташе во Мисијата на НАТО ги покриваше и земјите Белгија, Холандија и Луксембург, а военото аташе од Хрватска ги покриваше Словенија и Италија.

Денес, Република Македонија има постојани воени аташеа во САД (ја покрива и Канада), Турција, Велика Британија, Мисијата на НАТО во Брисел (ги покрива и земјите Белгија, Холандија и Луксембург), Франција, Германија, Грција, и во мисијата на ОБСЕ (ги покрива земјите Хрватска, Словенија, Австрија и Италија). За Црна Гора има нерезидентно воено аташе, кос моментално својата должност ја обавува од Република Македонија, а истото ја покрива и Босна и Херцеговина. Во САД има и цивил-одбранбен советник.

Врз основа на горенаведено, може да се заклучи дека определбата на Република Македонија за полноправно членство во евроатлантските интеграциски безбедносно-економски системи ја позиционира воената дипломатија на преден план. Патот кон полноправно членство во НАТО и ЕУ води преку остварување на активностите од превземените обврски и меѓународните договори и имплементација на истите, како и активностите на ПЗМ иницијативата. Воената дипломатија во реализацијата на стратегиските определби на Република Македонија е во фокусот на настаните и има клучна улога во спроведувањето на определбите.

Глава 7 ОПШТАТА И ВОЕНАТА ДИПЛОМАТИЈА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ФУНКЦИЈА НА ИНТЕГРИРАЊЕТО ВО ЕУ И НАТО

7.1. ПАТОТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА КОН ЕУ

Една од стратегиските цели на нашата држава е полноправното членство во ЕУ. Полноправното членство на Република Македонија во Европската Унија треба да продуцира стабилност, мир, економски просперитет, демократски развој и т.н. Цврстата определба на земјата за ЕУ, се преточија во неколку документи, и во таа насока македонската дипломатија презеде неколку практични чекори:

1. Во 1995 година Република Македонија воспостави дипломатски односи со ЕУ.

2. Во 1996 година станавме членка на програмата ФАРЕ

3. На почетокот на 1998 година Парламентот на Република Македонија донесе Декларација за развој на односите со ЕУ, а беше донесена и Декларација за интегрирање во ЕУ од страна на сите политички партии во државата што беше одраз на општиот консензус и цврстата определба за интегрирање во ЕУ.

4. На 29 април 1997 година Владата на Македонија потпиша спогодба за соработка со ЕУ која стапи во сила на 1 јануари 1998 година.

5. По барање на ЕУ на 10.06.1999 година во Келн беше усвоен Пактот за Стабилност.²¹⁹

6. На 9 април 2001 година Република Македонија и официјално стана првата земја во регионот што ја потпиша Спогодбата со ЕУ во Луксембург, која во перспектива треба да овозможи полноправно членство во Унијата.

---

²¹⁹ Целта на Пактот за стабилност е да им овозможи на државите да постигнат траен мир во регионот, а со тоа и започнување на голем број структурни реформи почнувајќи од демократско-политичките процеси кои се базирани на повеќепартискиот систем и слободните и непосредни избори, потоа слободата на пазарот и претприемаштвото како основа за економското уредување на земјата, почитување на основните права и слободи на човекот и граѓанинот, слободно изразување на националната припадност, подеднаков третман на сите видови на сопственост, независно судство, независни медиуми, градење на меѓусебна доверба на земјите во регионот итн.

7. На 23 февруари 2004 г. Советот на министри во Брисел ја ратификува Спогодбата за стабилизација и асоцијација, откако 15 држави - членки на ЕУ го одобрија стапувањето во сила. Спогодбата за стабилизација и асоцијација е полноважна од 1 април 2004 г. со што Република Македонија стана придружна членка на ЕУ.

8. Во меѓувреме, Република Македонија ја поднесе својата апликација за членство во ЕУ на 22 март 2004 г. во Ирска. Ова е повисоко ниво на односи за Македонија и поголема обврска кон европските партнери.

9. По поднесувањето на барањето на Република Македонија за полноправно членство во ЕУ, Министерскиот совет на ЕУ на 17 мај 2004 г. донесе одлука со која ја задолжи ЕК да подготви мислење за македонската апликација. Во согласност со вообичаената процедура, ЕК изготви прашалник кој на Македонија и беше доставен на 1 октомври 2004 г. Република Македонија ги комплетира одговорите и на 14 февруари 2005 г. ги предаде одговорите од прашалникот од ЕК.

10. На 9 ноември 2005 г. ЕК даде препорака Република Македонија да се стекне со статус земја кандидат.

11. На самитот на шефови и влади на ЕУ одржан од 15 до 17 декември 2005 г. Република Македонија го доби статусот земја - кандидат за членство во ЕУ. Со ова, е направен решавачки чекор напред во остварувањето на еден од стратешките приоритети на македонската надворешна политика и дипломатија - полноправно членство во најзначајната современа политичка и економска интеграција.

12. Во октомври 2009 г. Европската комисија даде препорака за започнување на пристапните преговори помеѓу Република Македонија и ЕУ.

13. На 19 декември 2009 г. министрите за внатрешни работи и за правда на земјите-членки на Европската Унија, со двотретинско мнозинство изгласаа одлука за укинување на визите за македонските граѓани.

14. Во декември 2010 година, Советот на ЕУ ја потврди оценката на Европската комисија дека Република Македонија доволно ги исполнува

политичките критериуми и забележа дека Европската комисија ја потврди својата препорака за почеток на преговори со Република Македонија.

15. Во октомври 2011 Европската комисија по третпат ја потврди препораката за почеток на преговори со Република Македонија, но исто така имаше и сериозни забелешки за заостанување со реформите во многу значајните области.

Според амбасадорот Теговски Ј. добивањето на статусот земја-кандидат за полноправно членство во ЕУ за нас претставува сатисфакција, охрабрување и одговорност:²²⁰

1. Сатисфакција - за се што досега е направено;

2. Охрабрување - со уште поголема посветеност, енергија и засилено темпо да продолжиме со имплементација на започнатите реформи; и

3. Одговорност - да се движиме по зацртаната патна карта кон ЕУ и целосно да ги исполниме критериумите за полноправно членство.

За побрзо интегрирање во ЕУ од големо значење е да се изгради институционална рамка за управување и координирање на интеграциониот процес. А тоа значи да се координираат сите одлуки кои учествуваат во процесот на интеграција. Инаку, координацијата за членство во ЕУ се одвива преку реализирање на секторските приоритети и таа може да биде институционална и вонинституционална²²¹: Институционална координација подразбира обука за носителите на политички одлуки за работа во синергични околности до институционално поставени механизми за координација. Механизмите за усогласување или координација се разните работни групи, комитети и пониски функционери кои учествуваат во подготовката на средби од повисок ранг и усогласување на документи и препораки од таквите средби; Вонинституционална координација се остварува преку билатерални средби на различни нивоа без однапред одредена институционална рамка.

²²⁰ Јован Теговски, "Реформските предизвици на РМ на патот на нејзината интеграција во ЕУ", трибина "Перспективите на РМ на патот кон НАТО и ЕУ", Современа македонска одбрана- вонреден број, Скопје, 2006 г. стр. 75

²²¹ Бакрески Оливер, "Координација на безбедносната заедница во Република Македонија"- Маринг-Игор ДООЛ, Скопје 2005 г стр. 244

Секако, за реализирање на конкретните активности покрај добрата координација, потребно е да се изготви оспособен кадар за зацртаните проектирани активности како и приближување на нашето законодавство кон европското, за да може да биде компатибилно со него, со што ќе се создадат сите предуслови да се следи институционалната надградба и да се обезбеди спроведување на законите.

Во моментот, координацијата на национално ниво со цел побрзо интегрирање на Република Македонија во ЕУ се одвива преку следните механизми:

1. Потпретседател на Владата на Република Македонија задолжен за европски интеграции
2. Комитет за евроатлантска интеграција
3. Работен комитет за европска интеграција
4. Поткомитет на работниот комитет за европска интеграција за апроксимација на законодавството
5. Сектор за европска интеграција при Владата на Република Македонија²²²
6. Одделение за европска интеграција и
7. Сектор за ЕУ при МНР.

Денес, непосредна, приоритетна надворешно-политичка цел е добивањето датум за отпочнување преговори за членство во ЕУ (и добивање покана за членство во НАТО, оти практично важат истите или слични “правила на игра”). За таа цел особено е важно остварување на што е можно поинтензивен политички дијалог со најзначајните чинители во меѓународните односи и на билатерален и на мултилатерален план. Притоа, посебно внимание треба да им се посветува на земјите кои претседаваат со ЕУ, преку зајакнување или обезбедување на наше

---

²²² Секторот за европска интеграција се состои од:

- Одделение за апроксимација на домашното законодавство со тоа на ЕУ
- Одделение за превод на европски законски акти
- Одделение за институционална надградба
- Одделение за поддршка на работниот комитет за европска интеграција
- Одделение за координација на странска техничка помош и
- Одделение за информирање и публицитет

дипломатско присуство во главните градови на тие земји во периодот на нивното претседателство со ЕУ.

Унапредувањето и зацврстувањето на добрососедските односи и регионалната соработка спаѓаат во политичките критериуми од кои зависи напредокот на земјата во нејзината интеграција во ЕУ. Во тој дел Македонија во многу анализи е оценета како лидер во регионалната соработка. Тоа треба да продолжи и понатаму, а особено треба да се посвети внимание на инфраструктурното поврзување, односно изградбата на патната, железничката, енергетската и телекомуникациската мрежа во должина на двата паневропски коридора 8 и 10, кои поминуваат низ нашата земја.

Во контекст на добрососедските односи и регионалната соработка како приоритет на нашата надворешна политика и дипломатија од исклучително значење е прашањето за надминување на разликите со Република Грција околу користењето на Уставното име Република Македонија (иако како што претходно напоменав, до денес, нашата држава ја имаат признато 133 земји во светот). Потребата од дефинитивно затворање на ова прашање е посочена и во мислењето на ЕК во врска со нашата апликација за членство во ЕУ.

Република Македонија активно придонесува и во ЗНБП и ЕБОП на ЕУ, а тоа подразбира наше учество во цивилно-воените операции на ЕУ за управување со кризи. Се работи за подготвеноста на нашата земја, своите сегашни и идни капацитети (човечки и технички) да ги стави на располагање во акциите на ЕУ за превенција на конфликти, операции за зачувување на мирот, хуманитарни и спасувачки операции, употреба на борбени сили во управување со кризи и операции за градење на мирот. Градењето цивилни и воени капацитети и обуката на човечките ресурси останува една од најважните цели не само во периодот до пристапувањето во ЕУ, туку уште повеќе, и по добивањето на полноправно членство. Република Македонија во одговорите на Прашалникот на ЕК ја декларираше својата определба активно да партиципира во ЕБОП и ги најави и своите расположиви капацитети. Најсвеж пример во оваа насока е учество на Република Македонија во воената мисија на ЕУ во БиХ- “АЛТЕА” со два хеликоптера и медицински персонал.

Учество на Македонија во Борбените групи на ЕУ (ЕУ БГ II/2012). Како што е познато, Република Македонија во рамките на ЕУ Каталогот на сили (Headline Goal 2010), Во мај 2006 г. го декларираше конкретниот придонес кој како земја кандидат ќе го даде во правец на зајакнување на воените капацитети на Унијата. За таа цел беше упатено иницијално писмо до СР Германија за наше можно учество во Концептот на борбените групи на ЕУ, по што уследи покана за учество на вториот координативен состанок за ЕУ БГ II/2012, на 15 и 16 септември 2008 г. во Берлин, на кој беше презентирани можниот придонес на Република Македонија во истата, со веќе декларирани капацитети согласно Headline Goal 2010. Иницијативата на Република Македонија за учество во оваа БГ беше објавено во страна на СР Германија на Координативната Конференција за Борбените групи која се одржа на 17 октомври во Брисел. На 43 седница на Владата на Република Македонија одржана на 29.12.2008 беше усвоена Информацијата за потенцијално учество на Република Македонија во ЕУ БГ II/2012 на која водечка земја е Сојузна Република Германија, а во која учествуваат Австрија, Чешка, Ирска и Хрватска.

Република Македонија во насока на сопствен придонес кон развојот на капацитетите на ЕУ за превземање на операции за кризен менаџмент преку имплементирање на Концептот на борбените групи на ЕУ има за цел да обезбеди кохерентен, транспарентен и заемно корисен развој на капацитетите за брз одговор. За таа цел во периодот на 2009 г. следеше усогласување и потпишување на Писмо на намери од страна на министрите за одбрана на Германија, Австрија, Чешка, Ирска, Хрватска и Република Македонија за соработка во областа на Борбените Групи на ЕУ како и потпишување на Меморандум за разбирање на земјите учеснички во ЕУ БГ II/2012.

Конкретниот придонес на Република Македонија во истата е предмет на разгледување од страна на Генералштабот на АРМ во рамките на веќе декларирани воени капацитети (мај 2006), а генерирањето на сили и првичните проекции беа презентирани во април 2009 г. Заедничкиот пакет на сили на борбената група кој треба да содржи адекватни борбени капацитети, структура на командување и контрола и борбена поддршка/елементи за борбено сервисна

подршка треба да влезе во “состојба на подготвеност” во втората половина на 2012 година.

На 20 и 21 април 2009 г. во Задар, Хрватска беше одржан третиот Координативен состанок на ЕУ БГ II/2012, каде беше финализирано Писмото на намери, после што следеше финална верзија и потпишување од земјите контрибутори, за Комбинираниот Здружен Приказ на Потреби (CJSOR) и конкретната декларација на капацитети.

Во јули 2009 г. поранешниот Началник на генералштабот на АРМ генерал потполковник Мирослав Стојановски нагласи дека:²²³ “Република Македонија како придонес на политиката на европска безбедност и одбрана отпочна со подготовките за учество на борбената група на ЕУ за 2012 година, заедно со уште неколку држави, под водство на Германија. Не се работи за нови единици од АРМ, туку дел од персоналот кој ќе се приклучи на оваа борбена група е од составот на декларираните сили согласно НАТО стандардите врз основа на последниот пакет партнерски цели за зачленување на Македонија во Алијансата”.

Јадрото на борбената група ќе претставува еден пешадиски баталјон составен од три пешадиски чети и елементи за борбена подршка. Дополнително, една до две пешадиски чети ќе бидат одговорни за заштита на силите и обезбедување на конвои, вклучувајќи и обезбедување на инфраструктурата. Хрватска, Македонија и Чешка Република го најавија своето учество со пешадиските чети. Република Македонија ќе учествува со штабни офицери, една механизирани пешадиска чета за обезбедување на командата и инфраструктурата, потоа со еден вод на воена полиција, тим за деминирање и тим за АБХО (со оглед дека и Чешка Република ќе понуди вод АБХО постои можност Република Македонија да биде водечка земја на командата на четата за воена полиција).²²⁴

Секоја земја треба да подготви **Национален елемент за подршка (NSE)** за да ги задоволи националните потреби. Во поглед на **логистичкиот концепт** Австрија е логистички водечка нација за ЕУ БГ II/2012. Австрија ја превзема одговорноста за транспорт и снабдување додека за останатите логистички функции

²²³ http://www.time.mk/story_7349832401.html

²²⁴ Исто

секоја земја треба да ги преиспита своите капацитети. Најверојатно ќе се склучат договори за реална животна поддршка (Real Life Support) со трети страни за логистичка поддршка (Third Parties Logistics Support).

Значајно е да се напомене дека интегрирањето на Република Македонија во ЕУ ќе биде далеску покомплексно и потешко отколку што беше тоа случај во изминатите години. Критериумите за оцснка на постигнатите резултати во реформските процеси на внатрешен план, и за исполнувањето на бараните стандарди се далеску поригорозни, а мониторингот е многу постриктен. Не би требало да се исклучат и евентуалните обиди за воведување нови услови, иако од страна на некои македонски политичари беше побарано ЕУ да престане со дополнителни условиувања кон Р.Македонија (и Владата) за добивање датум за преговори.²²⁵

Пред неколку години поранешниот амбасадор на ЕУ во Македонија Ерван Фуере укажа на некои слабости а кои мора да се надминат на патот кон ЕУ:²²⁶

1. Битно за напредокот во реформите кои се важни за пристапувањето на Македонија кон Евроинтеграциите се комплетирањето на Судскиот совет и донесувањето на законот за Јавно обвинителство;
2. Надминување на лошата кохабитација и несоработката помеѓу институциите и политичките партии;
3. Од витално значење се реформите во судството затоа што тоа не е независно, целосно функционално и ослободено од политичко влијание;
4. Потреба од политички дијалог меѓу сите институции во државата за остварување на потребните реформи во ЕУ;
5. Од круцијална важност за сите земји кои сакаат да станат членки на ЕУ е да имаат соодветна, ефективна, професионална јавна администрација која обезбедува дека законите точно и соодветно се применуваат. Јавна администрација каде што државните службеници може да

²²⁵ Радмила Шекеринска на состанокот во Брисел во септември 2007 год.

²²⁶ Ерван Фуере интервју во "Еврозум", емисија на телевизија "Канал 5" на 24.09.2007 г.

ги развиваат своите кариери врз основа на заслуга и компетенции, а не врз основа на партиска и политичка програма.

Во тој контекст се и осумте услови познати како **“benchmarks”** што и ги даде Европската комисија на Владата на Република Македонија за да добие датум за преговори а кои ќе мора да бидат исполнети до крајот на август годинава. Тие услови се:

- продолжување на конструктивниот политички дијалог;
- ефективна имплементација на Законот за полиција;
- запирање на вработувањето и напредувањето во администрацијата со политички влијанија, туку со почитување на Законот за државни службеници;
- јакнење на бизнис-климата во земјата;
- јакнење на независноста на регулаторните и супервизорските агенции и со регистрација на имотните права;
- судската реформа да биде одржлива, да се зајакне независноста на судскиот систем и да се пополни Судскиот совет;
- против корупцијата ќе се бара воспоставување одржлива законска регулатива со која пресметката со неа ќе биде системска и трајна;
- ЕУ бара да се создадат услови за решавање на невработеноста кај младата популација и тие кои долго чекаат за работа.

На средината на март 2012 година се воспостави нова уникатна фаза во односите, а тоа е Дијалог на високо ниво меѓу ЕУ и Република Македонија. По тој повод еврокомесарот Штефан Филе ќе изјави:²²⁷“Денес пополнуваме нова фаза во македонско-европското патување. Го пополнуваме мостот кој ќе не одведе несизбежно до пристапни преговори. Тоа ќе биде сеопфатен процес, активна политика на меѓусебен дијалог и инклузивна рамка за реформите кои ќе бидат во корист за сите граѓани. Сакаме да работиме заедно со вас за вашето членство во ЕУ

---

²²⁷ “Филе: Дијалог меѓу мене и премиерот”, “Утрински весник“ од 16 март 2012 г

да стане реалност.“ Во таа насока, беа преставени и новите обврски за Република Македонија и тоа во следните области:

1. Медиуми:

- Да се измени и дополни законодавството за клевета, да се подобри судската пракса и да се зајакнат професионалните стандарди,
- Советот за радиодифузија да ја подобри примената на прописите за сопствеништво на медиумите и изменување и дополнување на законодавството.

2. Владеење на правото и фундаменталните права:

- Да се подобри ефикасноста на правосудството,
- Да се подобри квалитетот на правосудството и независноста на судството,
- Да се зајакнат антикорупциските мерки и нивната проверлива природа,
- Да се зголеми ефикасноста и транспарентноста при управувањето со истражната техника на следење на комуникациите,
- Да се подобри дијалогот меѓу заедниците.

3. Реформа на јавната администрација:

- Да се подобри управувањето со човечките ресурси,
- Да се подобри рамката за управување со управни постапки,
- Да се продолжи со процесот на децентрализација.

4. Реформа на изборите:

- Да се обезбеди доволна одвоеност на државата од партијата,
- Да се отстранат пропустите и нејаснотиите во Изборниот законик,
- Да се заврши со деталната ревизија и со прегледот на Избирачкиот список.

5. Зајакнување на пазарната економија:

- Да се подобри пазарот на трудот и образованието,
- Да се подобри деловната средина, и
- Да се зајакне креирањето на економската политика и нејзиното спроведување.

Од исполнувањето на овие услови и обврски ќе зависи дали Република Македонија ќе добие датум за преговори со ЕУ.

На крајот, би го споменале примерот на Република Хрватска која стана кандидат за членство во ЕУ во јуни 2004 г., а преговорите ги започна во октомври 2005 г., откако сите парламентарни партии прокламираа консензус преку заедничка изјава и декларација за основните принципи на преговорите, по што се формира и национален одбор за ЕУ, што го води опозицијата, а Парламентот и Владата потпишаа изјава за заедничко дејствување во процесот на Евроинтегрирањето.²²⁸ Подоцна, сличен пристап е применет и кај нас.

7.2.. ПАТОТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА КОН НАТО

Република Македонија уште од самиот почеток на својата независност се определи за членство во НАТО. Тоа преставува трајна обврска за што во државата постои широк политички и општествен консензус. Оттука, Република Македонија изградува свои принципи на надворешната политика и дипломатија (општа и воена), а во тие рамки и принципи во одбранбената и безбедносната политика како неделив дел од остварувањето на националните цели.

Поаѓајќи од легитимните безбедносни аспекти на Република Македонија, системот на нашата одбрана се темели врз принципите на :

1. Вооружена одбрана со ангажирање на сите ресурси со кои располага државата и
2. Директната заштита и гаранции на нашите безбедносни интереси во рамките на НАТО.

За реализирање на оваа стратеска определба, Македонија презеде низа активности кои водат до нејзино остварување:

---

²²⁸ “Пет пречки на патот до Брисел”, неделник “Глобус”, бр.23 од 25.09.2007 г.

1. На 11.06.1992 г. министерот за одбрана се обрати до НАТО и до соседните земји, со кои ги објасни принципите врз кои се гради одбраната на Република Македонија и намерите за нејзиното интегрирање во НАТО;
2. На 23.12.1993 г. Собранието на Република Македонија донесе одлука за стапување на нашата држава во членство во НАТО;
3. Во јануари 1994 г. Република Македонија беше една од првите држави која ја поздравиле и поддржа иницијативата “Партнерство за мир“, а во ноември 1995 г. стана нејзина членка;
4. Во 1996 г. Република Македонија го потпиша СОФА договорот и дополнителниот Протокол на договорот Република Македонија - НАТО, со кој се регулира статусот на силите меѓу државите-членки на Алијансата и на ПЗМ;
5. Од јули 1996 г. Република Македонија има свои офицери за врски во седиштето на НАТО во Брисел и во Координативната ќелија на ПЗМ во Монс;
6. Истата година се вклучи и во процесот Програмата за планирање и преглед (ПАРП);
7. Во јуни 1997 г. Република Македонија стана членка на Евроатлантскиот партнерски совет (ЕАПС), кој претставува широка рамка за соработка меѓу партнерите.
8. На НАТО самитот во Прага во 2002 г. потпишана е Јадранската Повелба. Целта на оваа иницијатива беше поблиска соработка помеѓу САД, Македонија, Албанија и Хрватска со цел остварување на процесот на приближување и зачленување на истите во НАТО.
9. Од 2002 г. АРМ учествува во мировните операции предводени од НАТО и до денес во мисиите учествувале над 2000 нејзини припадници.

10. На НАТО самитите во Прага во 2002, Истанбул 2004, Рига 2006, Букурешт 2008 и Лисабон во 2010 година, на Република Македонија и беше оддадено признање за постигнатиот напредок на полето на реформите.

Со приемот во “Партнерство за мир“, Република Македонија го направи првиот чекор што води кон нашата интеграција во НАТО. Партнерството за мир е главниот механизам за зајакнување на практичните безбедносни врски меѓу Алијансата и партнерите. Државите сојузнички и партнерите работат на планирањето и буџетирањето на националната одбрана и демократската контрола на вооружените сили, преку конкретни програми што го рефлектираат индивидуалните капацитети и интереси на партнерите.

Република Македонија интензивно работи на пропишаните стандарди и својата политичка одлука ја има насочено кон исполнување на условите кои им се наметнуваат на државите кандидати, а се однесуваат на развојот на самата држава:

- цивилна контрола над војската;
- градењето добри односи со соседите;
- развој на пазарната економија; и
- поддршка на мировните операции

Патот кон зачленувањето во НАТО е долготрасен и макотрпен, со оглед на спротивставувањето на некои од државите кои тешко можат да се помират со постоењето на Република Македонија како самостојна и суверена држава. Секако дека приемот во НАТО бара исполнување на определени критериуми кои е потребно да бидат во насока на определена доградба на сегашниот одбранбен систем и постигнување повисок степен на кооперативност и компатибилност со одбранбените системи на земјите членки на НАТО. Во тој контекст, соработката помеѓу Република Македонија се одвива преку соодветните институции на Алијансата, како и преку засаднички формирани групи, кои имаат за цел поефикасна соработка помеѓу двете страни. Соработката се одвива преку следните механизми:²²⁹

---

²²⁹ Бакрески Оливер “Координација на безбедносната засадница во Република Македонија“, Маринг-Игор ДООЕЛ, Скопје, 2005 г. стр.205

- акционен план за членство (Membership Action Plan);
- акционен план на Евроатлантскиот партнерски совет (Euro-Atlantic Partnership);
- иницијативата на НАТО за Југоисточна Европа (ЈИЕ);
- процес на планирање и преглед (Planing and Review Process);
- индивидуална партнерска соработка помеѓу Република Македонија и НАТО (Individual Partnership Progame).

Република Македонија исто така презема оперативни чекори и активности и на глобално и на регионално ниво:

На глобално ниво се :

1. Активно вклучување во антитерористичката коалиција и соодветната обука како на институциите така и на антитерористичките сили
2. Земање учество во области во кои Р.Македонија може да се јави не само како поддржувач туку и како провајдер
3. Донесување на транспарентна национална безбедносна стратегија
4. Разработка на антикорупциска кампања и нејзина имплементација.

На регионално ниво се:

1. Спроведување акција за собирање на нелегалното оружје;
2. Доследна имплементација на проектот за гранично обезбедување и
3. Земање учество во СЕДМ- (South East Defence Ministerial) итн.

Нашата определба за членство во НАТО не значи и желба НАТО да ја брани и територијата на Република Македонија. Напротив, тоа е желба на Република Македонија за рамноправно учество со другите членки на НАТО во развојот на демократијата и стабилноста на Европа. Во тој контекст, според некои наши

експерти, и НАТО ќе има одредени поволности доколку Република Македонија стане нејзин полноправен член²³⁰:

1. Македонската територија овозможува да се обезбеди мошне поволна геополитичка контрола врз коридорите кои се вкрстуваат врз нашата територија, Коридорот бр. 10 (вардарско-моравската долина) и коридорот бр. 8 (Драч во Албанија-виа Македонија-Црно Море во Бугарија);
2. Косовската криза покажа дека македонскиот простор е далеку најпогодната стратегиска точка на контрола на овој протекторат, (а сега веќе држава з.м.) што се потврди и со стационирањето на трупите на НАТО;
3. Во случај на поголеми воени судири, Македонија покажа дека и покрај тешката економска и социјална положба, прифати околу 400 000 бегалци од Косово;
4. Македонскиот модел на меѓуетничките односи може да им послужи како пример на останатите мултикултурни општества. Ова посебно добива на значење ако се земе во предвид територијата на која е сместена Македонија, (Балканот) и минатото, кога се водени многу судири и војни.

Секако дека Алијансата е исто така заинтересирана да и помогне на Македонија, во остварување на замислената цел. Но најмногу од се е извесно дека нашиот прием зависи од нас самите, од тоа колку ќе бидеме упорни и истрајни во реализирањето на веќе започнатите реформи. Тоа го потврдува и анализата на американската телевизија “Блумберг”²³¹ за шансите на земјава за влез во НАТО, која е направена на средината на септември 2007 г. Имено, поранешни и актуелни НАТО-дипломати и високи функционери во Администрацијата во Вашингтон се согласиле дека Република Македонија за во НАТО добива преодна оценка најмногу поради геополитичките причини, а критиките поради внатрешните проблеми

²³⁰ Нано Ружин, “Зошто Македонија во НАТО?”, пренесен став во “Дневник” од 03.03.2001 г.

²³¹ “Со Македонија во НАТО- помалку тензии во Косово”, “Утрински весник” од 20.09.2007 г.

(слично како и за ЕУ (з.м.), се мисли на лошата комуникација меѓу позицијата и опозицијата) и натаму се жестоки.

Во таа насока оди и пораката што ја добивме од НАТО авторитетите во септември 2007 г. кога во Брисел беше презентирана “Годишната национална програма за членство во НАТО“ а таа гласи: “НАТО сака да ја види Република Македонија како членка на Алијансата, но за да се случи тоа треба да ги удвои напорите за остварување на реформите и политичките актери да покажат способност за компромис и дека нема да бараат решенија надвор од институциите на системот“.²³²

Голем број на домашни политичари и експерти сметаат дека со влезот на Република Македонија во НАТО и ЕУ, земјава ќе добие и економски бенефит. Имено тие сметаат дека влегувањето во НАТО носи сосема друг рејтинг на земјава на безбедносен план и ги отвора вратите за стабилни и крупни компании.

Така на пример, Гоцевски Т. смета дека со членството во НАТО, Република Македонија ќе има индиректни и директни бенефити. Во таканаречените индиректни бенефити за економијата на земјата, тој ги наведува следните:

- поголема безбедност и стабилност на пазарите;
- зголемен интерес за директни странски инвестиции;
- поголем интерес за инвестирање од страна на земјите-членки на НАТО;
- заинтересираност за поврзување на деловните субјекти и за отварање свои филијали за нашава земја;
- зголемување на препознатливоста на Македонија и на нејзините ресурси од секаков вид од страна на земјите-членки и сл.

Додека во директните бенефити, ги напоменува следните:

- обезбедување институционална рамка за вклучување на сите национални економии во реализацијата на НАТО проектите во инфраструктурата, производството, технологиите, науката, логистиката, одбранбената

---

²³² Министерство за одбрана-списание “Одбрана“, бр. 138, октомври 2007 г.

- инфраструктура (во согласност со чл. 2 од Северноатлантската повелба, НАТО има обврска да ја поттикнува стопанската соработка меѓу стопанските субјекти).
- преку инвестиционите програми, да ги помага помалку развиените земји-членки;
  - да иницира и да помага во сопственичкото поврзување меѓу стопанските субјекти на земјите-членки што учествуваат во обезбедувањето вооружување, производи, опрема, добра, инфраструктура и сл. за потребите на НАТО;
  - поврзување на системите со висока технологија;
  - зголемување на технолошкото ниво на националната економија; и
  - поттикнување партнерство со фирми од земјите-членки на НАТО што произведуваат за НАТО, за производство во нашата земја на производи од пренхранбената, текстилната, електроиндустријата, автомобилската, хемиската индустрија и слично, за кои имаме компаративни предности.²³³

Со влезот во НАТО и штом ќе почнат пристапните преговори со ЕУ, од една страна, ќе се видат недостатоците што ги имаме, но реформите во тие сектори ќе бидат поддржани со средства од ЕУ-фондовите. Тука се мисли на инфраструктурната обезбеденост и на државната администрација, каде што сме најслаби. А тоа се клучни сектори кои ќе повлечат развој. Со влезот во НАТО и почетокот на преговорите со ЕУ, корупцијата и организираниот криминал ќе се сведат на минимум и за неколку години парите што ќе дојдат ќе се бројат во милијарди евра и ќе бидат прескокнати децении.

За споредба, најдрастичен е примерот за зголемување на инвестициите во Бугарија, по нивниот влез во НАТО и во ЕУ. Ако во 2003 и 2004 година во ова земја инвестициите достигнувале од 1 до 2 милијарди евра, од 2005 година тие се искачуваат на 3,2 милијарди евра, а врвот го достигнуваат во 2007 г. со 8,6 милијарди евра инвестиции, но тоа е годината кога Бугарија станува членка и на Европската Унија.

---

²³³ Гоцевски Т. "Економика на одбраната", Филозофски факултет при УКИМ-Скопје, 2012 год. стр. 200-201

Што се однесува пак до Албанија и Хрватска, исто така инвестициите драстично им се зголемија по нивниот влез во НАТО, или 1 спрема 10, во споредба со претходниот период.

Конкретно Хрватска, бележи огромен раст на странските директни инвестиции по влезот во НАТО, односно во 2007г. тие изнесуваат 3,6 милијарди евра, а во 2008 г. - 4, 1 милијарди евра. Овие земји бележат и високи стапки на економски раст, т.е Бугарија и Албанија достигнуа раст на БДП од над шест отсто.²³⁴

И поранешниот министер за надворешни работи Денко Малески смета дека Балканот полека се стабилизира и се развива благодарјќи на интеграцијата во НАТО и во ЕУ: “Со НАТО се решава безбедносната дилема во регионот. Со ЕУ се отвора перспектива за благосостојба преку производство и трговија, каква што не сме искусиле во историјата на балканските народи. Не треба да заборавиме дека НАТО е најуспешната воена организација во историјата на човештвото, и дека никогаш во целата историја на човештвото, човечки суштества не живееле во поголема безбедност и благосостојба од онаа во која живеат народите на ЕУ денес. За овој толку несовршен свет, ова не се мали достигнувања. Затоа, и кога овие две организации би се распаднале утре, ние денес треба да станеме членки за потоа заедно да се соочиме со новите предизвици, а не да чекаме во коридорите да ни соопштат што одлучиле за нас“, вели Малески.²³⁵

Очигледно дека влегуваме во клучен период и ова е историска шанса за државата, така што треба максимално да го изработиме нашиот пат до НАТО и да ја добиеме поканата на следниот НАТО-самит.

7.2.1. Реформите во одбраната

Република Македонија е веќе навлезена во поодминатите фази на реформските процеси во доменот на одбраната и безбедноста од каде што повеќе не смее да има враќање назад. Тоа најмногу е заради крајната цел- подобрување на перформансите на системот за да се одговори на примарните безбедносни

²³⁴“ Кенгурски скок со ЕУ и НАТО“, “Утрински весник“ од 30 јуни 2010 г.

²³⁵ Денко Малески “Груевски оправдано е песимист“, интервју во “Утрински весник“ од 5 март 2012

предизвици. Во таа насока, реформите во МО и АРМ го понесоа главниот товар во рамките на интегралниот реформски пакет според стандардите на НАТО.

Во МО и АРМ се спроведуваа(т) динамични процеси на реформи:

1. Редукција на старешинскиот кадар и цивилниот персонал
2. Дивестирање на имотот кој е од несусштинско значење за одбраната
3. Ослободување од тенковите Т-55 и авионите СУ-25
4. Зголемување на застапеноста на стничките заедници во редовите на Министерството и АРМ
5. Реално димензионирање на активната и резервната компонента на Армијата, согласно со безбедносните закани, но и економските потенцијали на државата
6. Постапно имплементирање на системот за повеќегодишно планирање, програмирање и буџетирање, овозможено со зајакната координација меѓу Министерството за одбрана и Министерството за финансии
7. Значителен прогрес во соработката и координацијата меѓу МО и МВР по прашања од внатрешно-безбедносен карактер
8. Заедничко планирање со МВР на предавањето на одговорноста за обезбедување на границата.

Благодарение на овие реформи кои се спроведуваа изминативе години (и сеуште се спроведуваат), стигнуваме полека но сигурно до толку посакуваната цел: “мала, мобилна, лесна, професионално добро обучена и соодветно опремена Армија“. За потсетување АРМ настана во 1992 г. од единиците на тогашната Територијална одбрана, која теоретски располагаше со 120 000 припадници на активниот и резервниот состав и беше вооружена само со лесно пешадиско оружје.

Денес, АРМ има околу 7700 од потребните 8000 професионални војници распоредени во две бригади, самостоен полк и 12 единици во ранг на баталјон.²³⁶

---

²³⁶ Поконкретно, АРМ има 1200 офицери, 1700 подофицери, околу 4000 професионални војници и околу 1000 цивилни лица. Пет отсто од вкупниот активен состав се жени или 89 офицерки, 207 подофицерки и 65 жени професионални војници. Значајно е да се напомене и дека една четвртина од целиот персонал на АРМ се припадници на заедниците кои живеат во Република Македонија. Од

Многу важно е тоа што АРМ од 2002 г. учествува во мировните операции Мисијата “ИСАФ“ во Авганистан, “Слобода за Ирак“ во Ирак, и мисијата “Алтеа“ во БиХ. До денес во мисиите учествувале речиси 2000 припадници на АРМ, а моментално учествуваат над 200 припадници на првата и втората механизирани пешадиска бригада, полкот за специјални операции и воената болница. За покажаната способност и храброст, македонските војници имаат добиено голем број признанија од странските армии. Од 2007 година Република Македонија започна да испишува нови страници од својата историја. Нашата земја го зголеми својот воен придонес на меѓународен план за прв пат и во мисијата под мандат на ОН. Во мисијата на ОН - УНИФИЛ во Либан, Република Македонија партиципираше со двајца офицери, кои учествуваа во работата на штабот на мисијата во Јужен Либан. Мисијата на македонските офицери во Либан траеше една година.

Според “Националната програма за членство“, во делот на одбраната, за достигнувањата во 2007 г. и приоритетите планирани во периодот од 2008 до 2017 г. треба:

1. Бројот на војниците на АРМ што ќе учествуваат во операции во странство ќе биде тројно зголемен, односно, 8 % од актуелниот состав треба да биде констатно вклучен во мисиите, а 40 % од копнените сили треба да бидат декларирани за мировни мисии;
2. Стабилно финансирање за одбраната, а тоа подразбира 2,3 % од БДП од кои 50 % за персонални трошоци, 30 % за операции и 20 % за опремување и
3. Резервниот состав на АРМ од 4000 ќе биде намален на 1500 полупрофесионални војници.

Инаку (како што претходно веќе напоменав), на НАТО самитите во Прага во 2002, Истанбул 2004, Рига 2006, Букурешт 2008 и во Лисабон 2010 година, на Република Македонија и беше оддадено признание за постигнатиот напредок на полето на реформите.

вооружување, денес АРМ има повеќе од 200 оклопни борбени возила, 31 современ тенк, повеќе од 200 топа и хаубици, дваесетина борбени и транспортни хеликоптери, повеќе од 85 400 парчиња пешадиско оружје и лесни орудија итн. Стратегија за одбрана на Република Македонија-Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје 2010 г. стр. 17-28

Глава 8 НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

8.1. ПОИМ ЗА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ

Под терминот **национална безбедност** се подразбира состојба со која се обезбедува заштита на темелните вредности и на општеството и неговите институции, а сите безбедносни ризици се сведени на минимум. Темелните вредности пак, се утврдени во Уставот на Република Македонија, и од нив произлегуваат македонските национални безбедносни интереси. Преку таквите интереси на најесенцијален начин се обезбедуваат и гарантираат: основните права и слободи на човекот и граѓанинот, нивната заштита и безбедноста на демократијата и владеењето на правото, слободното изразување на националната и верската припадност, почитувањето на меѓународните норми и стандарди; заштита на сопственоста, слободата на пазарот и претприемаштвото, социјалната правда и солидарноста; интеграција и правична застапеност на граѓаните - припадници на сите заедници во органите на јавната власт и другите јавни институции; развој и унапредување на локалната самоуправа ; заштита и унапредување на животната средина и др.

Токму заради тоа, а согласно на наведените основни принципи и вредности, безбедносниот интерес на Република Македонија се дефинираат на следниот начин:²³⁷

1. **Траен интерес** - а под него се подразбира зачувување на независноста, сувереноста и територијалниот интегритет и унитарниот карактер како суштествена рамка за зачувување и унапредување на државниот идентитет на Република Македонија и слободно негување и изразување на етничкиот и културниот идентитет на сите граѓани;

2. **Витални интереси** на Република Македонија, а тоа се:

---

²³⁷ “Стратегија за одбрана на Република Македонија“, Влада на Република Македонија, Скопје, јуни, 2009, стр. 5

- Заштита и унапредување на мирот и безбедноста, животот и здравјето, имотот и личната безбедност на граѓаните;

- Зачувување и унапредување на цврста и функционална мулти етничка демократија и постојано унапредување на меѓуетничките односи;

- Зачувување и унапредување на демократските вредности на државата: човсковите слободи и права, владеење на правото, политичкиот плурализам, начелото на поделба на власта, заштита на културниот идентитет и наследство на сите граѓани на РМ;

- Стимулирање одржлив економски и социјален развој на Република Македонија врз принципите на пазарната економија, сопственоста и претприемаштвото;

- Политичко - одбранбена интеграција во НАТО, политичка, економска и безбедносна интеграција во Европската Унија и во другите системи на колективна безбедност и облици на меѓународна соработка, и

3. **Важните интереси** на Република Македонија, кои ги претставуваат неопходните предуслови за да може да се реализираат виталните интереси, а тоа се:

- Учеството во зачувувањето и унапредувањето на мирот и стабилноста во Светот, Европа и Регионот - Југоисточна Европа;

- Зачувување и унапредување на меѓународниот поредок врз основа на модерните правила и принципи во меѓународното право, прифатени од цивилизираните држави;

- Развивање и одржување на сите можни форми на соработка со соседите, целесходно на виталните интереси на Република Македонија, но и пошироките регионални и глобални интереси;

- Градење и унапредување на праведна социјалистичка држава од аспект на ефикасност на државната администрација, во насока на постоење на еднакви можности за сите граѓани без оглед на половата, расната, верската, политичката или етничката припадност;

- Зачувување и унапредување на внатрешната стабилност на државата, како предуслов за одржив политички, економски и социјален развој и постоење на општ консензус на сите граѓани за заедничките интереси;
- Развој на модерно општество, со развиени комуникации и односи меѓу граѓани во насока на постоењето на заеднички културни вредности во насока на јакнење на демократскиот карактер, но и доближување кон модерните демократски глобални текови;
- Заштита и унапредување на животната средина.

Тргувајќи од утврдените стратешки приоритети на Р. Македонија за интегрирање во НАТО и ЕУ и во тој правец доизградба на националниот безбедносен систем како целосно компатибилен со безбедносниот систем на НАТО, Република Македонија воспоставува основи за изградба на единствен интегриран систем за национална безбедност, способен да одговори на современите безбедносни предизвици, закани и ризици со кои се соочува.

Системот на национална безбедност на Република Македонија во практика функционира како безбедносна политика која се имплементира преску воведување на надворешната, внатрешната, одбранбената, економско - социјалната политика и политиката на развој на животна средина.²³⁸ Истиот претставува комплексен и меѓузависен збир на мерки, активности, планови и програми, кое ги преземаат релевантните институции во Република Македонија со цел заштита, одржување и унапредување на националната безбедност. Република Македонија како земја кандидат за членство во НАТО и со кандидатски статус во ЕУ, а во согласност со меѓународните и регионалните актуелности во континуитет и енергично го развива и унапредува системот за национална безбедност на ниво на актуелните НАТО и ЕУ критериуми.

Системот на националната безбедност ја утврдува и дефинира структурата и надлежите субјекти кои во рамките на законски утврдените надлежности преземаат мерки и активности заради спротиставување на заканите и опасностите по

²³⁸ "Национална концепција за безбедност и одбрана", Службен весник на Република Македонија, бр. 40, 23 јуни 2003, стр. 17

безбедноста на Република Македонија, а во исто време воспоставува механизми за соработка и координација на сите надлежни субјекти во правец на ефикасно функционирање на тој систем. А субјекти на системот за национална безбедност се: Претседателот на Република Македонија; Собранието на Република Македонија; Владата на Република Македонија; Министерство за внатрешни работи (и системот за интегрирано гранично управување); Министерство за одбрана; Министерство за надворешни работи; Министерство за финансии; Агенцијата за разузнавање на Република Македонија; Советот за безбедност на Република Македонија; Дирекцијата за класифицирани информации; Центарот за управување со кризи и Дирекцијата за заштита и спасување.

8.2. БЕЗБЕДНОСНИ ПРЕДИЗВИЦИ, ЗАКАНИ И РИЗИЦИ

Република Македонија својот систем на национална безбедност го гради врз основа на проценките и реалностите што произлегуваат од современите предизвици, закани и ризици на национално, регионално и меѓународно ниво.

Главни носители на заканите и ризиците се недржавни фактори, нелегални структури и бунтовнички сили. Новопојавените закани и ризици се претежно неконвенционални, непредвидливи и неочекувани, но во суштина се асиметрични со масовни последици и загуби во луѓе, технички средства, основни материјални вредности и капацитети. Нековенционалните облици на војување и закани ја променија суштината на безбедноста и природата на конфликтите. Но денешниот свет, ако од една страна е свет на нови закани, истовремено од друга страна е свет на нови трендови, можности и безбедности солуции и концепти.

Во Република Македонија има потенцијали, поли политички и национален консензус и безбедносни инструменти за справување со современите предизвици, закани и ризици. Па така, важни **безбедносни предизвици** за Република Македонија се:²³⁹

- сеопштата глобализација, особено информатичко комуникацискиот и техничко - технолошкиот развој;

²³⁹ "Стратегиски одбранбен преглед- (Политичка рамка)", Скопје, октомври 2003, стр. 8

- глобалната војна против тероризмот, асиметричното и софицираното војување;
- проширувањето на Европските и Евро - Атланските организации и обврските од членството во нив;
- водењето на војна од четврта генерација (бунтовништво, интраконфликт, војна во вселената и сајбер војна), експедициско војување и мултинационални здружени операции;
- развој на светската економија и трговија;
- нерамномерни демографски промени (прирастот и миграциите на населението);
- намалување на виталните и енергетски ресурси;
- зголемување на енергетската зависност на државите;
- глобалните климатски промени и промените во екологијата и животната средина;
- радикални тендеции и делувања на недржавните фактори и актери;
- влијание на идните технологии и ранливост на информатичките и комуникациските системи; и
- нестабилни и нефункционални држави.

Додека пак важни **закани и ризици** за Република Македонија се:

- конвенционална војна и агресија која реално е малку веројатна, но не може да се исклучи;
- тероризам кој преставува постојана, реална и сериозна закана со која се загрозуваат мирот и безбедноста и интересите на земјата и светот;
- регионални конфликти и кризи;

- внатрешните економско-социјални проблеми, економски криминал, сиромаштија, невработеност, дапочна евазија и несредена бизнис клима;
- транснационалниот организиран криминал во сите форми, корупцијата и злоупотребата на стратегиските материјали и технологиите со двоенаменска употреба;
- пролиферација и употреба на оружјето за масовно уништување: преставува закана на глобално ниво со најголеми последици и штетни ефекти;
- манифестации на радикален национализам, на верска нетрпеливост и екстремизам и поседување големи колични нелегално мало и лесно оружје;
- недозволените активности на странски специјални и разузнавачки служби;
- компјутерски криминал и загрозување на информатичките системи и технологии;
- природни непогоди, индустриски несреќи, техничко - технолошки катастрофи и масовни епидемии; и
- деградација и уништување на животната средина и еколошките потенцијали.

8.3. РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И БОРБАТА ПРОТИВ МЕЃУНАРОДНИОТ ТЕРОРИЗАМ

Република Македонија е силно посветена на борбата против сите видови тероризам. За таа цел постојано ги унапредува своите капацитети, согласно националните потреби и развојот на меѓународните инструменти кои ја уредуваат заедничката борба на меѓународната заедница против тероризмот.

Меѓународниот тероризам стана сериозна закана за мирот и демократијата во светот, посебно по трагичните настани од 11 септември 2001г. Демократијата е

заснована на верувањето дека сите луѓе се родени еднакви и имаат природно право да живеат во слобода. Оттука, Република Македонија има волја да ги одбрани овие принципи и треба да продолжи да ја дава својата целосна поддршка и да учествува активно во напорите на меѓународната заедница за борба против глобалниот тероризам. Таа борба се одвива во рамките на ООН, ЕУ, НАТО, ОБСЕ, Советот на Европа и други релевантни организации. Република Македонија е договорна страна на сите поважни конвенции, протоколи и други меѓународни правни инструменти за борба против меѓународниот тероризам. Во 2006 г. беше ратификувана Конвенцијата за спречување на актите на нуклеарен тероризам. Ратификувана е и Конвенцијата за нуклеарна безбедност, а беше донесен и посебен Закон за забрана и развивање, производство, складирање и употреба на хемиски оружја, во функција на имплементација на истоимената конвенција на ОН.

Република Македонија продолжува активно да соработува со Контратерористичкиот комитет на Советот за безбедност (СБ) на ОН, согласно резолуцијата 1373 (2001), и досега има доставено еден иницијален и три дополнителни извештаи за имплементацијата на обврските на национално ниво во борбата против тероризмот. Продолжува и дијалогот и соработката со Извршниот директорат на Контратерористичкиот комитет на СБ на ОН по посетата на делегација на Комитетот на Република Македонија во 2006 година, во исполнување на препораките содржани во Извештајот од посетата и јакнење на капацитетот на нашата земја во борбата против тероризмот. Такви посети се најавуваат и во наредните години. Република Македонија го поддржа и усвојувањето на Глобалната стратегија на ОН за борба против тероризмот, (која беше донесена во септември 2006 година) и се залага за имплементација на Планот за акција и мерките содржани во истата. Република Македонија се залага и за конечно усвојување на Сеопфатната конвенција на ОН против тероризмот, во рамките на Шестиот комитет на Генералното Собрание на ОН.

Слични активности во поглед на борбата против тероризмот, нашата држава превзема и во рамките на Советот на Европа, при што се потпишани или ратификувани речиси сите релевантни конвенции и инструменти од ова материја.

Имено наши експерти активно учествуваат на состаноците на Комитетот на Советот на Европа за борба против тероризмот.

Република Македонија, во октомври 2006 г. во доменот на регионалната соработка, заедно со уште шест земји во регионот (Србија, Хрватска, Албанија, Црна Гора, БиХ и Романија), го потпиша Пактот за борба против тероризмот и организираниот криминал.

Сите досегашни Влади на Република Македонија беа целосно посветени на борбата против финансирањето на тероризмот и презедоа различни активности во овој поглед. Така на пример одредбите на Кривичниот законик на Република Македонија се во согласност со меѓународните кривично - правни стандарни за борба против тероризмот. Донесен е нов закон за спречување на перење пари и финансирање на тероризмот заради хармонизација на домашното законодавство со меѓународната регулатива во оваа област. Усвоен е Законот за ресриктивни мерки кој стапи во сила на 1 јуни 2007 година. Со цел да се унапреди соработката меѓу телата и органите во ова област, основано е Советодавно тело за борба против перење пари и финансирање на тероризмот.

За борбата што ја води Република Македонија против меѓународниот тероризам, во најновиот годишен извештај на Стејт департментот за глобалниот тероризам се наведува: “Македонската влада во 2009 и 2010 година ја продолжи тесната соработка со Соединетите Американски Држави во борбата со тероризмот, која вклучува размена на разузнавачки информации за потенцијални терористички групи што работат во земјата или транзитираат“. Понатаму во извештајот се наведува дека македонската Влада соработува и со нејзините регионални партнери, како и со Европската унија и со Интерпол, а е истакнато и дека земјата придонесува во Меѓународните безбедносни сили во Авганистан. На крајот се додава дека Македонија во координација со американската амбасада во Скопје и во партнерство со банкарскиот сектор, тесно соработува во спречувањето на финансирањето на тероризмот и перењето пари.²⁴⁰

---

²⁴⁰ “Стејт Департмент - Македонија соработува во антитероризмот“, “Време“ од 7-8 Август 2010 г.

Глава 9 ПРОЕКЦИЈА НА НАДВОРЕШНО-ПОЛИТИЧКАТА И ДИПЛОМАТСКО-БЕЗБЕДНОСНАТА СТРАТЕГИЈА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Во овој дел од трудот се презентирани заклучните согледувања, резултатите и констатациите од спроведеното истражување во поглед на надворешно-политичката и дипломатско-безбедносната стратегија на Република Македонија. Во досегашниот дел од трудот беа презентирани теоретските сознанија за стратегијата, надворешната политика, дипломатијата, безбедноста и глобализацијата.

Основната научна цел која произлегува од формулацијата на проблемот и самиот предмет на истражување беше да се утврди улогата и ефикасноста на надворешно-политичката и дипломатско-безбедносната стратегија на Република Македонија и нејзиното влијание врз заштитата на уставните вредности и интереси, како и реализацијата на националните вредности и цели.

Општествено-практичното значење на истражувањето се гледа во користа што би ја имала државата, Владата, Министерството за надворешни работи, Министерството за одбрана и Министерството за внатрешни работи- во остварување на целите и интересите на Република Македонија. Исто така ќе се даде допринос и во поглед на доизградување на Стратегијата за национална безбедност, Стратегијата за одбрана и Стратешките планови на МНР на Република Македонија.

Заклучните согледувања, резултатите и констатациите се добиени од извршеното емпириско истражување, анализа на стручната литература, норматива и други документи и податоци, анализа на ставовите на одредени политичари, дипломати и експерти од разни области кои ја третираат оваа проблематика а беа пренесени во печатените и електронските медиуми, со употреба на соодветни истражувачки техники и инструменти.

Во истражувањето како методолошка техника за прибирање на податоци е користено и полуструктурирано интервју. Интервјуто беше реализирано со:

- Универзитетски професор и поранешен Министер за одбрана;

- Универзитетски професор и поранешен Советник за национална безбедност на двајца Претседатели на Република Македонија;
- Актуелен Заменик-Началник на ГШ на АРМ;
- Амбасадор и поранешен директор на Агенцијата за разузнавање; и
- Поранешен амбасадор.

Интервјуата со испитаниците беа спроведени според претходно утврден временски термин и истите се состојат од вовед, стручни прашања и општи податоци. Интервјуата беа спроведени во периодот од ноември 2011 до февруари 2012 година, а целото истражување траеше од 2009 до 2012 година.

Во проблемот на истражување, покрај другото, се бараше одговор и на следните клучни прашања:

1. Каква е улогата и влијанието на глобализацијата и кои се последиците од неа врз креирањето на надворешната политика на Република Македонија?
2. Каква е улогата на потстратегите во делот на одбраната, внатрешната безбедност, економијата и екологијата во реализација на националните интереси и цели?
3. Дали од зачленувањето на Република Македонија во НАТО, покрај безбедносен, нашата држава ќе има и економски бенефит?
4. Дали можеш и може да се направи нешто повеќе во делот на реформите во Армијата, иако на НАТО самитите во Прага, Истанбул, Рига, Букурешт и Лисабон, на нашата држава и беше оддадено признание за постигнатиот напредок за истите?
5. Колку учеството во воените мисии допринесува кон зачленувањето на Република Македонија во НАТО, и дали тие треба да продолжат?
6. Дали воената дипломатија доволно допринесува за зачленувањето на нашата држава во НАТО или треба да направи нешто повеќе?
7. Дали ненапредувањето на нашата држава на патот кон ЕУ е само нерешавањето на наметнатиот спор со името со Република Грција, или пак тоа е и заради целосното неисполнување на обврските, критериумите и условите (benchmarks)?

8. Колку дипломатијата допринесува за зачленувањето на Република Македонија во ЕУ и дали треба да направи нешто повеќе?
9. Со оглед на тоа дека еден од критериумите за зачленување во ЕУ и НАТО се добри (пријателски) односи со соседите, дали можно (по примерот на Турција), нашата држава да има “нула“ проблеми со соседите, притоа земајќи го во предвид тешкото историско минато?
10. Колку со учеството на Република Македонија во Борбените групи во 2012 (ЕУ/БГ 2012) ќе биде забрзан процесот на зачленувањето во Унијата?
11. Какви се досегашните односи на нашата држава со САД и дали тие треба да продолжат и во иднина?
12. Какви се досегашните односи на нашата држава со Република Турција, и дали тие треба да продолжат во иднина?
13. Дали е доволно обезбедена цивилната контрола врз институциите кои се инволвирани во безбедноста и што треба да се направи?
14. Дали република Македонија е доволно подготвена во спротивставувањето на тероризмот, и во борбата против организираниот криминал? и
15. Дали Република Македонија е доволно подготвена за справување со новите предизвици како што се глобалното затоплување и загрозувањето на екологијата и животната средина?

Оттука, врз основа на севкупното проучување, надополнето со искажувањата на интервјуираните лица, следат ставови и определби кои ги сочинуваат основите на надворешно-политичката и дипломатско-безбедносната стратегија на Република Македонија. Со оглед на тоа што имаме висок степен на совпаѓање на резултатите на нашето истражување и видувањата на испитаниците, ги издвоивме нивните погледи само во сегменти каде што тоа значи надополнување, допрецизирање, или преставува поширок контекст на гледање на работите.

9.1. НАДВОРЕШНО-ПОЛИТИЧКА И ДИПЛОМАТСКА СТРАТЕГИЈА

Светот во кој што живееме денес, е динамичен со брзи и постојани промени, па следствено на тоа, пред Република Македонија стојат се поголеми обврски на меѓународен план. Нашата земја како респектабилен член на меѓународната заедница, мора да води сметка за предизвиците со кои се соочува светот и кои директно или индиректно можат да имаат влијание врз нас.

Глобализацијата, како феномен, со сите свои позитивни и негативни страни, бара нов пристап кон настаните на глобален план и постојано приспособување на промените. Развојот на транспортот, разгранетоста на мултинационалните компании, влијанието на медиумите и општото комуникациско поврзување, како и постојаниот развој на новите технологии, создаваат односи на меѓузависност меѓу државите, на начин кој досега не е забележан во историјата. Од друга страна пак, светот се соочува со голем пораст на заканите како што се меѓународниот тероризам, пролиферација на оружјето за масовно уништување, транснационалниот организиран криминал (нелегална трговија со дрога, оружје и луѓе, перење пари и др), потоа неповолните текови во меѓународниот економски развој, кои доведуваат до натамошно проширување на јазот помеѓу богатите и сиромашните земји. Борбата против сиромаштијата и настојувањата да се обезбеди рамномерен развој се уште не ги даваат саканите резултати, а исто така се поприсутни се штетните влијанија врз животната средина. Токму поради тоа сето ова потребно е да се обезбеди присуство и видливост на Република Македонија на глобален план, со афирмација на нејзината општествена реалност, во која заштитата на човековите права, културата на толеранција и уважувањата на различностите се дел од секојдневнието.

Регионалната соработка, како дел од глобалните процеси на интегрирање станува основен услов без кој позитивниот прогрес е незамислив. Со нса започнуваат процесите насочени кон градење на поголема безбедност на меѓународен план, но и на унапредување на економскиот развој во регионот. Во современиот свет ниту една држава, а посебно Република Македонија, не може да ги оствари своите национални интереси сама, без развиена соработка со останатите и без чувство за присутната меѓузависност во денешниот свет. Приспособувањето на овие промени секако ќе ни биде од голема полза и на планот на европските и

евроатланските интеграции, односно во изнаоѓање на сопствено место во дефинирањето на новата улога на НАТО, како и при процесот на проширувањето на ЕУ. Соодветно на тоа, ќе се овозможи и градењето на нова политика и пристап кон решавањето на отворените прашања, кои што произлегуваат од севкупните меѓународни односи и соработка. Република Македонија мора да биде цврсто определена да успее во остварувањето на своите национални интереси и долгорочни приоритети, а со цел за натамошна изградба на нашата земја како демократска, модерна и просперитетна држава, активен чинител во меѓународните односи, кој се залага и придонесува за изградба на безбеден, стабилен и похуман свет.

Во таа смисла, во наредните неколку години, сите ресурси на Македонија треба да бидат насочени во остварување на стратешките приоритети на надворешната политика, дипломатијата и безбедноста. Сосема е јасно дека не постои успешна и ефикасна надворешна политика без стратешка и развојна ориентирана внатрешна политика. Успешната внатрешна политика на Република Македонија е гаранција за ефикасна надворешна политика. Надворешната политика треба се гради и промовира дома, па потоа да се спроведува на надворешен план, но да почне од самите граници на нашата држава. Затоа, принципот на кохабитација и соработката помеѓу сите чинители на надворешната политика во државата треба да биде клучен предуслов за успешна и координирана надворешна политика. Оттука надворешната политика на Република Македонија треба да биде базирана на изградба на пријателства и цврсти односи на регионално, европско и светско ниво. Поточно, преку зголемување на кредибилитетот на нашата надворешна политика, ќе се засили меѓународната позиција и углед на нашата држава. Па според тоа, надворешната политика на Република Македонија во идниот период ќе има 5 основни приоритети:

- 1. Република Македонија - член на Европската Унија;**
- 2. Република Македонија - член на НАТО (заради поголема безбедност и економски бенефит);**
- 3. Република Македонија - лидер во регионот;**
- 4. Пријателски односи со соседите (нула проблеми со соседите);**
- 5. Професионална дипломатија.**

1. Република Македонија член на Европската унија

Една од стратегиските цели на Република Македонија е полноправното членство во ЕУ. Полноправното членство на нашата држава во ЕУ треба да продуцира стабилност, мир, економски просперитет, демократски развој и тн. Всушност, Република Македонија не треба да биде дел од Европа само географски, туку политички, цивилизациски и културно. Затоа е потребно да се исполнат сите критериуми (**benchmarks**) и обврски за членство во ЕУ, не само заради партнерските цели, туку најмногу заради себе. Значи реформите кои треба да се спроведат се пред се за наше добро, за доброто на македонската демократија и за наредните генерации. Оттука Република Македонија треба да се промовира како важен субјект кој заради својата специфична и оригинална демократска, политичка и културна традиција може да даде значаен придонес во градењето на мултикултурното европско општество. Односно, да се промовира македонската надворешна политика која ќе биде извозник и промотер на успешните модели на меѓуетнички односи кој може и треба да послужи како пример и модел во решавањето на меѓуетничките спорови во Европа во иднина.

2. Република Македонија-член на НАТО (заради поголема безбедност и економски бенефит)

Полноправно членство во НАТО е исто така стратегиска цел на Република Македонија уште од самиот почеток на својата независност. Тоа преставува трајна обврска за што во државата постои широк политички и општествен консензус. Оттука потребно е да се изградат посебни принципи на македонската надворешна политика и дипломатија (општа и воена), а во тие рамки и принципи во безбедносната и одбранбена политика како неделив дел од остварувањето на националните интереси и цели. Интеграцијата во НАТО значи гаранција за безбедноста на државата и неменливоста на нејзините граници, учество во сојуз кој е промотер на демократските вредности и гаранција на човечките слободи и права, како и учество во антитерористичката коалиција во глобални рамки.

Притоа, НАТО не значи само безбедност и зачувување на нашите граници, туку и најстабилна основа за економски индиректни и директни бенефити и странски инвестиции. Треба да биде јасно дека нема странски инвестиции доколку државата не е безбедна. Примерот со Бугарија, Романија, Хрватска и Албанија и инвестицискиот прогрес во овие држави во изминативе години, јасно го покажува тоа. Со зачленувањето во НАТО ќе биде испратен силен сигнал до останатите земји и потенцијални инвеститори дека се работи за сигурен (безбедносен и економски) пазар. Универзитетскиот професор и поранешен Министер за одбрана Трајан Гоцевски смета дека во согласност со членот 2 од Северноатлантската повелба, НАТО има и обврска да ја поттикнува стопанската соработка помеѓу стопанските субјекти. Затоа Република Македонија треба да се ангажира на воспоставување на општи економски предуслови за реализација на придобивките од членството во НАТО со што ќе се прикаже позитивниот имиџ на земјата како сигурна економска дестинација. Оттука, по добивањето на покана за членство, треба да се преземат одредени мерки и активности, а со цел олеснување на македонските компании поуспешно да учествуваат на тендерите спроведени од соодветните тела на Алијансата.

3. Република Македонија - Лидер во регионот

Своето лидерство Република Македонија во минатиов период го оствари така што прва во регионот склучи Спогодба за соработка со Европската заедница, се здоби со кандидатски статус за членство во НАТО, прва склучи спогодба за стабилизација и асоцијација со ЕУ. Македонија исто така беше иницијатор и водечка држава во Јадранската Повелба (како предворје на НАТО), држава - кандидат за членство во ЕУ и прва во регионот отпочна со реформски активности кои неодамна се финализира со визата либерализација за нашите граѓани. Денес за жал, Република Македонија полека се маргинализира и за разлика од другите држави во регионот, стагнира на планот на евро - атланските интегративни процеси. Тука пред се се мисли на долгогодишното не напредување во добивањето на датум за преговори за членство во ЕУ и на недобивањето на покана за членство во НАТО во Букурешт, но и нивото на странски инвестиции кое е далеку под нивото во другите држави во регионот. Дел од причините се и блокирањето на Грција заради

нерешениот и наметнат проблем со името, но дел и заради недоволно ефикасната надворешна политика и дипломатија на нашата држава. Нашите министри од Владата на Република Македонија треба да иницираат средби со своите колеги од регионот за изградба на коридори, развој на бизниси, проекти кои ќе се финансираат од пристапните фондови на ЕУ итн. Значи, неопходно е да се продолжи со поинтензивна економска, политичка и културна соработка со Хрватска, Црна Гора, Босна и Херцеговина, Србија, Косово и Словенија, соработка која ќе биде од исклучителен интерес како на прогресот и развојот на Македонија така и на просперитетот на целиот регион.

4. Пријателски односи со соседите (нула проблеми со соседите)

Овој приоритет е можеби најтешкиот, со оглед на проблемите во минатото кои Македонија ги имала со своите соседи, а посебно кога македонската територија била поделена помеѓу соседните држави, и која голем дел од македонскиот народ останал да живее надвор од сегашната македонска држава. Иако постојат големи изгледи дека односите со соседите долго ќе бидат деликатни, сепак Република Македонија мора да се залага за односи со истите кои нема да бидат заложник на постоечките спорови или недоразбирања, туку ќе се базираат на интензивирање и продлабочување на соработката во сегменти каде постои заеднички интерес помеѓу земјите со паралелна работа на решавање на отворените прашања. Треба да се направи голем исчекор во градењето на пријателски односи базирани на рамноправна меѓусебна соработка на политичко, економско и културно ниво е од исклучително значење, **посебно додека Република Македонија не стане полноправен член на НАТО и ЕУ**, но тоа мора да продолжи и понатаму.

Односите со Албанија со ништо не се оптоварени. Одредените различни толкувања на некои историски настани не можат да влијаат на добрата перспектива на развојот на односите меѓу двете држави. Најголем придонес на развојот на односите и соработката ќе дава реципротетот во промовирање на правата на припадниците на македонското и албанското малцинство во двете држави. Реализацијата на проектот на Коридорот 8, е исто така од огромно значење за двете држави.

Во односите со Република Косово, Македонија треба да заземе најповолна позиција околу помагањето на развојот и соработката. Постои реален простор за продлабочени односи во областа на стопанството и посебно во енергетиката. Но Македонија треба да биде свесна за фактот дека Србија нема да ја прифати новата ситуација дека Косово не е дел од Србија, односно дека Србија нема да ја признае независноста и државноста на својата покраина. Значи Македонија треба максимално да се потруди овој факт да не влијае негативно во односите со Србија, Албанија или со Европската Унија.

Во односите со Србија, Македонија треба да се залага за продлабочена економска и културна соработка која се должи на заедничките стратешки цели на двете земји. Иако постојат одредени проблеми помеѓу Српската православна црква и Македонската православна црква, тоа проблематизирање не е во интерес на Република Србија. Почитувајќи го начелото на секуларност и одвоеноста на црквата од држава, Република Македонија и Република Србија треба заеднички да се залагаат за стимулирање и поддршка на преговорите помеѓу двете цркви заради решавање на меѓусебните спорови.

Односите со Бугарија се оптоварени со бугарското проблематизирање на македонскиот народ и македонскиот јазик, но афирмацијата на Република Македонија како држава, нација, развојот на нејзината култура, и стопанството, најмногу ќе придонесе тоа да исчезне. Но интерес е на Република Македонија да се воспостават добри односи и плодна соработка со Република Бугарија, да се воспостават продлабочени економски односи, и што е можно побрзо да дојде до реализација на проектот на Коридорот 8.

Односите со Грција, исто така се доста комплицирани, а најмногу околу наметнатиот проблем со името, кој имаше реперкусии врз европските и евроатланските интеграции на Република Македонија. Значи овој спор е рецидив на историските случувања и е производ на деструктивниот национализам, но не смее да ја блокираат политичката, економската и културната соработка помеѓу двете земји. Република Македонија не смее да ја впушта својата надворешна политика во расправа за објективната неправда и неразумност врз кои се базираат спорите. Дебатата за неправедноста во која е доведена Република Македонија може да се

води помеѓу интелектуалците, публицистите и граѓаните, а надворешната политика треба да се темели на пронаоѓање на излезни решенија.

Значи, за да се постигне овој приоритет, ќе биде потребна голема дипломатска и преговарачка умешност, мудрост и визија, но друга алтернатива не постои.

5. Професионална дипломатија

Дипломатијата е меѓународна професија во која постојат стандарди, вештини и знаење и токму заради тоа нетрпни импровизации, туку е потребна планска работа на “долги патеки“. Затоа дипломатијата не смее да биде партизирана. Македонската дипломатија треба да биде водена од квалитетно обучени и стручни професионалци со искуство во надворешната политика и меѓународните односи. Процесот на професионализација на дипломатијата треба да биде еден од најважните приоритети на Република Македонија. И Јавната дипломатија започнува со изборот на дипломатите, поточно, ако Јавната дипломатија има за цел да ја претстави Република Македонија во позитивно светло, тогаш македонските дипломати треба да бидат и сликата и огледалото на нашата држава во странство. Значи Македонија треба да се претстави на најдобар можен начин во промовирањето на својата надворешна политика.

Исто така треба да се воспостави компактна дипломатска мрежа со јасно утврдени стратешки приоритети и долгорочни цели. Дипломатско- конзуларните претставништва на Македонија мора да бидат и најголемите економски промотори на земјата и лобисти за привлекување странски инвестиции во државата како и промотори на македонските производи во странство. Нивните професионални капацитети треба да бидат постојано отворени за потребите на сите граѓани на Република Македонија, да можат слободно и безбедно да патуваат низ светот, ако сакаат да живеат надвор од границите на својата татковина и да ги остваруваат своите деловни активности.

Пречка за активноста на македонската дипломатска служба може да биде ограниченоста на финансиските средства на Република Македонија. Со тој проблем

се соочени сите помали држави. Но ползата да се има активна дипломатска служба е од огромно значење за државата, а недоволноста на финансиските средства треба да биде надоместена со ефикасност и професионално работење.

Дипломатијата и дипломатите мора да создаваат и да имаат пристап до разни лоби групи кои се значајни за спроведување на приоритетите на македонската надворешна политика. Значи еден од клучните приоритети на македонската надворешна политика треба да биде и негувањето на добрите односи со следните земји:

Односите со САД: Соединетите Американски Држави се единствената глобална сила која ги креира глобалните процеси, има пристап во сите меѓународни организации, институции и интеграции, и е воено присутна и геостратегиски заинтересирана за подрачјето на Југоисточна Европа. Тие се пријателска држава, најзначаен стратешки партнер на Македонија, и силен подржувач на евроатланските интеграции на земјата. Всушност политиката на Соединетите американски држави кон Република Македонија е одговор кон различните политики од Европските држави кои се водени во минатиот век и не допринеле навремено да се создаде и стабилизира македонската држава. И Декларацијата за стратешко партнерство и соработка од 7 мај 2008 година поаѓа од почитување на територијалниот интегритет и “унитарноста на мултиетничка Македонија во постојните граници“. Оттика, Македонија треба да стимулира создавање услови за поголема економска соработка помеѓу двете земји и извоз на македонски производи на американскиот пазар, и активно да учествува во антитерористичката коалиција предводена од САД. Соработката и искреното партнерство со САД треба да останат трајна определба и основен принцип на македонската надворешна политика. Во таа смисла, и улогата на македонската дијаспора во САД е од исклучително значење во остварувањето на целите на Република Македонија.

Односите со Република Турција: Турција е еден од најзначајните регионални партнери на Република Македонија, искрен пријател и подржувач. Загоа, односите со Турција треба да бидат соседски. Бидејќи не постојат отворени прашања, соработката може да се развива најповолно во сите области. Македонија може да има голема полза посебно од развојот на економските односи, зголемување

на инвестициите, како и од положбата на Турција во меѓународната заедница, во НАТО и во Организацијата на исламските држави.

Односите со Руската федерација: Руската федерација не е глобална сила, но има геостратегиски интерес на Југоисточна Европа, и има голем пазар кој е примамлив за македонската економија. Затоа Република Македонија треба да ги негува одличните билатерални односи со Руската федерација, и да се залага за продлабочување на политичките и економските односи помеѓу двете земји. Постои и огромен простор за поинтензивна соработка во областа на енергетиката, како важен дел од вкупната стопанска соработка. Потребно е да се обрне големо внимание и на негувањето и зајакнувањето на традиционалните културни врски помеѓу двете држави и народи.

Односите со НР Кина: Република Македонија треба да се залага за продлабочување на односите со Кина затоа што постои голем простор за соработка на политичко и особено на економско поле низ стимулирање на кинеските инвестиции во Македонија и зголемување на можноста за извоз на Македонски производи на Кинескиот пазар.

Република Македонија не смее да ги запостави односите и со другите држави во светот како што се: Украина, Јапонија, Канада, Австралија, и со државите од Блискиот и Среден Исток (Ирак, Иран, Саудиска Арабија, Израел,) од Африка (Египет, Либија, Нигерија, Јужна Африка, Гана, Сенегал, Ангола, Танзанија, Уганда, Кенија, Етиопија), од Азија (Индија, Пакистан, Индонезија, Малезија, Сингапур, Тајланд), од Латинска Америка (Мексико, Куба, Венецуела, Бразил, Чиле, Аргентина) и др.

Македонската надворешна политика треба посебно внимание да посветува на македонските малцинства (во Грција, Бугарија, Албанија, Србија и Косово), и македонската дијаспора (во Европа, Америка, Канада и Австралија):

1. **Во однос на македонските малцинства кои живеат во соседните земји,** и нивната неповолна ситуација, досега оправдано создаваа незадоволство во Македонија. Но тоа не смее негативно да влијае на развојот на добрососедските

односи со тие држави. Оттука Република Македонија преку својата надворешна политика и дипломатија треба да обезбеди:

-Помош и поддршка за заштита на културниот и националниот идентитет на Македонците од соседните држави;

-Координираност меѓу македонската држава, македонските културни центри и легитимните партии на македонското малцинство (“Македонска Алијанса“, “ОМО Илинден - Пирин“, “Виножито“ и др), но со целосно почитување на интегритетот и суверенитетот на соседните земји; и

-Искористување и почитување на меѓународните правни механизми и европските стандарди во ова област, посебно околу почитувањето на човековите права и сл.

2. Во однос на македонската дијаспора во Европа, Америка, Канада и Австралија, македонската надворешна политика и дипломатија треба да обезбеди:

-Континуирана заштита на националниот, културниот, јазичниот и верскиот идентитет на македонците во дијаспората,

-Перманентно зацврстување на врските меѓу Република Македонија и припадниците на македонскиот народ кои живеат во странство.

-Изработка на стратегија за унапредување на односите и соработката со дијаспората.

-Преземање на активности за обединување на македонските асоцијации, клубови и здруженија за силна обединета и политички влијателна македонска дијаспора во светот.

-Овозможување на дијаспората да учествува во развојот на татковината преку нивно инвестирање во Македонија, но и реинтеграција на македонците- повратници од странство.

9.2. СТРАТЕГИЈА ЗА НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ

Во денешно време, заканите и ризиците на глобално ниво добиваат на својата универзалност и непредвидливост, а националната, регионалната и глобалната безбедност и соработка взаемно се испреплетуваат. Во такви услови, Република Македонија е исправена пред предизвик, но и историската шанса трајно да ги затвори прашањата на сопствената национална безбедност и одбрана. Затоа, треба да постои цврста заложба и непоколеблива определба на сите политички партии и институции во земјата, својата иднина да се гради заедно со другите членки на НАТО, со кои треба да се споделуваат евроатланските вредности.

Во согласност со Уставот на Република Македонија и останатите документи кои ја третираат националната безбедност, но и во согласност со меѓународните документи, Стратегијата за национална безбедност на Република Македонија, треба да ги дефинира главните аспекти врзани за заштитата на темелните вредности на Република Македонија и стратешките интереси и цели кои произлегуваат од нив, дефинирани и со концепцијата за одбрана и безбедност од 2003 година промените и состојбата во безбедносното опкружување во изминатиот период и во тој контекст предизвиците, заканите и ризиците по безбедноста на национално, регионално и глобално ниво, потоа и имплементацијата на националните политики преку кои функционира Системот на национална безбедност и ресурсите на Република Македонија со кој се овозможува неговото одржување и развој.

Македонските национални безбедносни интереси се вредности и состојби кои директно произлегуваат од темелните вредности утврдени во Уставот на Република Македонија. Преку таквите интереси на најесенцијален начин се обезбедуваат и гарантираат: основните права и слободи на човекот и граѓанинот, нивната заштита и безбедноста на демократијата и владесњето на правото, слободното изразување на националната и верската припадност, почитувањето на меѓународните норми и стандарди; заштита на сопственоста, слободата на пазарот и претприемаштвото, социјалната правда и солидарноста; интеграција и правична застапеност на граѓаните - припадници на сите заедници во органите на јавната власт и другите јавни институции; развој и унапредување на локалната самоуправа; заштита и унапредување на животната средина и др.

Согласно наведените основни принципи и вредности, **безбедносните интереси на Република Македонија** се дефинираат како:

1. **Траен интерес** - зачувување на независноста, сувереноста и територијалниот интегритет и унитарниот карактер како суштествена рамка за зачувување и унапредување на државниот идентитет на Република Македонија и слободно негување и изразување на етничкиот и културниот идентитет на сите граѓани.

2. **Витални интереси на Република Македонија:**

-Заштита и унапредување на мирот и безбедноста, живот и здравјето, имотот, и личната безбедност на граѓаните;

-Зачувување и унапредување на демократските вредности на државата: човековите слободи и права, владеење на правото, политичкиот плурализам, начелото на поделба на власта, заштитата на културниот идентитет и наследство на сите граѓани на Република Македонија.

-Стимулирање одржлив економски и социјален развој на Република Македонија врз принципите на пазарната економија, сопствената и претприемаштвото;

-Политичко - одбранбена интеграција во НАТО, политичка, економска и безбедносната интеграција во Европската Унија и во другите системи на колективна безбедност и облици на меѓународна соработка.

3. **Важните интереси на Република Македонија** ги преставуваат неопходните предуслови за да може да реализираат виталните интереси, а тоа се:

-Учество во зачувувањето и унапредувањето на мироти стабилноста во Светот, Европа, Регионот - Југоисточна Европа.

-Зачувување и унапредување на меѓународниот поредок врз основа на модерните правила и принципи во меѓународното право, прифатени од цивилизираните држави;

-Развивање и одржување на сите можни форми на соработка со соседите, целисходно на виталните интереси на Република Македонија, но и пошироките регионални и глобални интереси;

-Градење и унапредување на праведна социјална држава од аспект на ефикасност на државната администрација, во насока на постоење на еднакви можности за сите граѓани без оглед на половата, расната, верската, политичката или етничката припадност;

-Зачувување и унапредување на внатрешната стабилност на државата, како предуслов за одржлив политички, економски и социјален развој и постоење на општ консензус на сите граѓани за заеднички интереси;

-Развој на модерно општество со развиени комуникации и односи меѓу граѓаните во насока на постоење на заеднички културни односи во насока на јакнење на демократскиот карактер но и доближување кон модерните демократски и глобални текови;

-Заштита и унапредување на животната средина

9.2.1. Внатрешна безбедносна политика

Политиката на внатрешна безбедност треба да биде насочена кон заштита, одржување и унапредување на интересите на Република Македонија, кои се однесуваат на разрешување на ризиците и опасностите во врска со заштита на демократскиот поредок утврден со Уставот, човековите права и слободи и другите уставно-правни норми и гаранции од значење за безбедноста на Република Македонија. Затоа, во внатрешната безбедносна политика, треба да се запазат следните приоритети:

1. Обезбедување цивилна контрола на институциите кои се инволвирани во безбедноста;

2. Професионализација на полицијата;

3. Ефикасно справување со современите безбедносни закани; и

4. Реформа на системот на специјалните служби

1.Обезбедување цивилна контрола на институциите кои се инволвирани во безбедноста

Контролата на законитоста во работата на полицијата и другите институции инволвирани во безбедноста е еден од најчувствителните елементи во секое општество. Таа бара примена на цела лепеза од мерки и контролни механизми кои ќе овозможат целосна заштита на граѓаните во остварувањето на своите права и одговорности. Амбасадорот и поранешен Директор на Агенцијата за разузнавање Виктор Димовски смета дека законската рамка е релативно добра, но имплементацијата не заслужува преодна оценка. Постои голема можност за опструкција и злоупотреба на законите и тоа најмногу преку формални извештаи и тела. Затоа е потребна суштинска цивилна контрола на институциите инволвирани во безбедноста. Еден од клучните коректори на работењето на МВР и останитите безбедносни органи треба да биде парламентарната контрола. Собранието на Република Македонија, парламентарната Комисија за одбрана и безбедност и Комисијата за контрола на работата на УБК и Агенцијата за разузнавање, треба да бидат клучни столбови во гарантирањето на демократското работење на полицијата. Од посебна важност треба да биде постојаната контрола од страна на правосудните органи, посебно врз законитоста при применувањето на посебните мерки и оценката на пивната оправданост но и ангажманот на Народниот правобранител во случаите на кршење на човековите слободи и права од страна на МВР.

2. Професионализација на полицијата.

Полицијата е главниот носител на спроведувањето на внатрешната безбедносна политика. Но политизацијата на полицијата со промовирањето на кадри без соодветно или никакво работно искуство се провлекуваше низ сите досегашни Влади во изминативе години. Ова мора веднаш да престане. Целосната деполитизација и департизација на полицијата треба да биде извршена како траен влог во развојот на демократијата во македонското општество. Полицијата треба да биде вистински сервис во служба на граѓаните кој ќе ја гарантира пивната лична безбедност и безбедноста во која живеат. Преку овој чекор треба да се создадат услови за вистинска професионализација на полицијата, за санкционирање на

појавите на селективното дејствување односно нееднаков третман кон сите граѓани, укинување на ланецот на интервенционизам, посебно од страна на оние кои се наоѓаат на повисока положба во преоцесот на командување. Воедно треба да се овозможи примена на принципот на самостојност на полицијата во границите на законот и на принципот на оперативна независност, односно автономност.

Исто така, управувањето со човечките ресурси е од исклучително значење за реформата на полицијата. Со реформата на полицијата треба да се промени составот, етосот, нивото на професионализам, одговорноста и компетенциите. Овие прашања можат да бидат решени со образование и обука, структурна реорганизација и подобро управување на човечките ресурси, на што треба да се посвети посебно внимание. Во тој контекст неопходно е базично и континуирано образование на кадрите во Министерството заради успешно справување на предизвиците на современиот криминал. Потребно е и воспоставување поблиска соработка на Министерството за внатрешни работи со државниот Факултет за безбедност, Институтот за Безбедност, одбрана и мир при Филозофскиот факултет и другите високообразовни Институции од областа на безбедноста во земјата.

Една од клучните цели на реформата на македонската полиција треба да биде соодветната и правична застапеност на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија, односно полицијата кој ќе го одразува мултиетничкиот карактер на нашата држава.

3. Ефикасно справување со современите безбедносни закани

Безбедносните органи треба да бидат вистински оспособени за справување со современите безбедносни закани, но и за спротиставување на класичните форми на криминал. Универзитетскиот професор и Советник за национална безбедност на двајца претседатели на Република Македонија Стево Пендаровски мисли дека треба значително да се подобри размената на информации помеѓу безбедносните органи во регионот но и пошироко, затоа што најдобрата одбрана од современите безбедносни закани е превенцијата. Во тој контекст, потребно е и ефикасно спротиставување на тероризмот и борбата против организираниот криминал и

корупцијата, како и спречување на нелегалната миграција и трговија со луѓе со обезбедување на услови за заштита и ресоцијализација на жртвите. Посебен акцент треба да биде ставен на борбата против трговијата на дрогата и нелегалните трансакции со оружје, воена опрема и материјали за двојна употреба. Исто така големо внимание треба да се посвети на појавата на пролиферација на оружје за масовно уништување и трансфер на технологиите кои можат да бидат злоупотребени за развој на тоа оружје.

Во областа на справување со кризите, треба да се работи на унапредување на системот на кризен менаџмент и подобрување на координацијата со останатите државни институции со надлежности во ова област. Истото треба да се спроведи и при заштитата и спасувањето на луѓето и материјалните добра при настанати несреќи и катастрофи во мир и во војна, односно треба да се работи на унапредувањето на системот за заштита и спасување.

4. Репформа во системот на специјалните служби.

Управата за безбедност и контраразузнавање (УБК) треба да биде реформирана во насока на воспоставување на ефикасна државна служба која ќе има единствена функција а тоа е- заштита на Уставниот поредок на Република Македонија. Значи треба работата на овој сервис да стане компактибилна со интересите на безбедноста на државата и да се создаде целосно професионален сервис. Во УБК не смее да има тајни кои ќе бидат злоупотребувани против другите. Таа мора да им служи само на однапред дефинираните интереси на државата. Потребна е нова законска рамка која ќе одговара на барањата на правната држава заснована врз суштинско владеење на правото, и ќе ги примени најдобрите практики на европските демократии во ова сфера. Значи од суштинско значење е јасно да се регулираат надлежностите на службата и овластувањата на нејзините припадници. Оттука, управата за безбедност и контраразузнавање треба да се концентрира на изворната функција на контраразузнавањето: собирање, анализирање и оценување податоци и информации за дејствувањето на поединци, групи, организации, и странски служби на територијата на Република Македонија кои се насочени против националната безбедност.

Исто така е потребно реформа во областа на следењето на комуникациите, а тоа значи дека во една демократска држава прислушувањето не смее да биде злоупотребено во постапката на собирање на докази од страна на законски овластените сервиси за спроведување на оваа мерка. Бидејќи во развиените општества приватноста е света работа, реформските зафати во областа на следење на комуникациите треба да имаат за цел создавање основа за трајно надминување на можностите за злоупотреба на примената на специјалните истражни мерки. Со тоа, примената на специјалните истражни мерки наместо закана, ќе стане значаен инструмент за обезбедување податоци неопходни за успешно водење на кривичната постапка, како што се прави насекаде во развиените демократски општества.

9.2.2. Одбранбена политика

Одбранбената политика како еден од основните инструменти за промоција на трајните и витални интереси на Република Македонија, треба да биде насочена кон континуиран развој и одржување на национален одбранбен систем со кредибилни воени способности, ефикасно менаџирање со одбранбените ресурси и процеси, сеопфатни подготовки за интеграција во политичката и воената структура на Алијансата, развојот на воените способности за придонес во меѓународните операции за поддршка на мирот и безбедноста, вклучително и во глобалната војна против тероризмот.

Оттука и воената дипломатија во рамките на своите капацитети дава голем придонес во зачленувањето на нашата држава во НАТО, иако тој момент не е од клучно значење. Според Заменик-началникот на ГШ на АРМ, Генерал-мајор Насер Сејдини, воените аташеа треба да дадат поголем придонес во таа насока, но исто така мисли и дека покрај постоечките воено-дипломатски претставништва, треба да се отворат и нови, и тоа во Русија и во Кина.

Значи соработката со НАТО и постигнувањето полноправно членство на Република Македонија во Алијансата треба да преставува стратешка заложба и врвен приоритет. Во делот на одбранбените реформи и учеството во меѓународни мисии предводени од НАТО, Република Македонија во изминатите години успеа

преку суштинската трансформација на Армијата и армиските структури да се профилира како почитуван воен партнер на алијансата, за што доби највисоки оценки од НАТО. Поранешниот амбасадор Тихомир Илиевски смета дека токму заради учество во мисиите, Република Македонија веќе се третира и како рамноправен член на НАТО. Сепак, и покрај генерално позитивните оценки, факт е дека Република Македонија мора да се концентрира на доисполнување на критериумите кои подеднакво се бараат и од НАТО и од ЕУ. Во процесот на интегрирање, приоритетни области се: целосно спроведување на Рамковниот договор, реформи во судството, реформите во полицијата, со мерки за спречување на политизацијата на полициските кадри. Воедно, со несмалено темпо треба да продолжат реформските активности во одбраната, реализацијата на тековните и подготовката на новите циклуси на Акциониот план за членство.

Република Македонија треба да продолжи активно да придонесува и во ЗНБП и ЕБОП, а тоа подразбира наше учество во цивилно-воените операции на ЕУ за управување со кризи. Нашата земја треба да биде подготвена своите сегашни и идни капацитети (човечки и технички), да ги стави на располагање во акциите на ЕУ за превенција на конфликти, операции за зачувување на мирот и хуманитарни и спасувачки операции. Исто така, Република Македонија преку потенцијалното учество во борбените групи на ЕУ (ЕУ БГ II/ 2012) ќе има за цел да обезбеди кохерентен, транспарентен и заемно корисен развој на капацитетите за брз одговор на ЕБОП, а со тоа ќе се даде и голем придонес кон зачленувањето во ЕУ.

Што се однесува до распределбата на средствата за потребите на одбраната, тие треба да се вршат во согласност со економските потенцијали на Република Македонија, но никако одбраната не смее да паѓа од листата на приоритетите, што беше забележано во изминатите години преку намалување или пренаменување на финансиските средства во другите министерства.

Затоа, за трајно стабилизирање на Република Македонија, **потребно е да се запазат следните приоритети:**

-Натамошен развој на системот на одбраната кој треба да биде оспособен за одбрана на земјата, заштита на независноста и територијалниот интегритет во мир, кризи и кризни ситуации, вонредна и воена состојба;

-Подготвеност за операции за поддршка на мирот и хуманитарна помош, помош во операции на превенција, решавање на кризи и конфликти и придонес во напорите за справување со хуманитарни кризи и катастрофи;

-Подигање на капацитетите за придонес на силите во состав на НАТО, во операциите предводени од НАТО, ООН, ЕУ или друг меѓународно договорен аранжман;

-Трансформација на АРМ со зголемување на распоредливите капацитети поддржани со одржливи капацитети за борбена и сервисна поддршка. Обезбедувањето континуирана и кредибилна поддршка на трансформацијата на АРМ и обезбедувањето функционален систем на планирање, програмирање и буџетирање треба да бидат приоритет; и

-Да се зголемат активностите за унапредување на процесите на одбранбено планирање од страна на МО, менаџирање со човековите ресурси, модернизирање на АРМ според стандардите на Алијансата и зголемување на оперативната способност.

9.2.3. Економска политика

Безбедносната стабилност е во тесна зависност од економската состојба на државата. Затоа, од особен интерес за Република Македонија е унапредувањето на економските односи во согласност со заеднички усвоени мерки и активности во соработка со ЕУ, Меѓународниот монетарен фонд, Светската банка, како и членство во Светската трговска организација. Во Република Македонија функционира отворена пазарна економија со долгорочна макроекономска стабилност, што треба да обезбеди основа за динамичен и одржлив економски раст и развој. Притоа :

1. **Економскиот раст** треба да биде одржлив подолг временски период за да се почувствува подобрување на животот. Затоа е многу важно економската политика да биде здрава, а не дневно - политичка.

2. **Економската политика** исто така, не смее да се спроведува краткорочно, туку тешките економски одлуки кои ќе се донесат и реализираат да бидат со долгорочна корист за граѓаните. Значи економската политика не смее да

биде ограничена во еден политички мандат, туку во повеќе мандати без разлика која политичка гарнитура е на власт.

Па така, **економската политика на Република Македонија треба да биде насочена кон:**

-Зголемување на домашното производство, и постигнување долгорочно одржлива стапка на економски раст;

-Креирање работни места со динамика која што ќе соодветствува на отварањето на нови производни капацитети во форма на странски инвестиции и поддршка на домашните стопанственици во проширувањето на производните капацитети; и

-Производна специјализација на извозно-ориентираните гранки, зголемување на нивната продуктивност, и конкурентност, односно зголемување на извозот.

Бидејќи **основната движечка сила на посакуваниот економски раст се инвестициите**, тогаш треба да се создадат можности за нивен интензивен раст, а тоа треба да се направи преку:

-Политичка стабилност;

-Враќање на довербата на инвеститорите во домашната бизнис клима;

-Ефикасна и некорумпирана јавна администрација;

-Стекнување на правна сигурност (партиски независно и ефикасно судство);

-Владата да биде отворена и настроена за соработка;

-Понатамошно вложување во квалитетна работна сила;

-Стимулирање на штедењето како извор за инвестициите; и

-Развој на инфраструктурата.

Притоа, потребно е принципиелно да се изедначат домашните и странските инвеститори, односно погодности треба да имаат сите оние што создаваат работни места, без разлика дали се странски или домашни инвеститори.

Република Македонија повеќе треба да работи и на инвестирањето во технологијата и врз иновациите. Владата не смее да биде главниот вработувач во државата, а училиштата треба да ги поттикнуваат младите да бидат независни преку всадување вештини за да почнат свој бизнис. Всушност, Владата на Република Македонија треба да ги поттикнува луѓето од бизнисот соодветно да ја препознаат вредноста од инвестирање во технологијата, знаење, иновација и професионален менаџмент.

При тоа, повторно ќе напоменеме дека влезот во НАТО е многу важно економско прашање за Република Македонија. Тоа ќе значи влез на многу странски директни инвестиции, нови технологии, нови работни места, повисок економски раст и подобар живот.

Република Македонија треба да презема значителни активности и инвестиции во делот на енергетиката, инфраструктурата, развојот на човечкиот капитал и земјишната политика.

Во делот на енергетиката, енергетската безбедност е повторно дел од стратешкиот дискурс и неодминлива компонента во регионалните безбедносни анализи. И Европската Унија, енергетската безбедност веќе ја класификува како дел од својата заедничка надворешна и безбедносна политика.

За да може Република Македонија да има економска стабилност и сигурна економска иднина мора да има доволно енергија. Затоа, енергетиката е сектор што има стратешко значење за иднината на нашата земја. Треба да се искористи целиот енергетски потенцијал и да се зголеми домашното производство на енергија. Истовремено, треба да се намали зависноста од купување енергија од странство, затоа што нашата земја тоа не може да го издржи на подолг рок.

Затоа Република Македонија треба во најкус можен рок да конципира три работи:

1. Енергетската безбедност да биде една од примарните цели на национална безбедност;
2. Да се дефинираат политики за надминување на штетите од високи цени на нафтата, кои ќе бидат константа во годините што доаѓаат; и

3. Да се започне со интензивна гасификација на целата територија како единствена алтернатива на тоталната зависност од преобладаващото користење одредени енергенци.

Оттука, треба да се зајакнува енергетскиот сектор кој е витален сектор за развојот на целата економија на Република Македонија и создава предуслови за подобрување на нејзините карактеристики. Само вистински поставениот енергетски сектор ќе биде генератор за создавање на здрава и предвидлива бизнис клима за домашните и странските инвеститори, која ќе овозможи зголемување на БДП, зголемување на нивото на директните странски инвестиции, зголемување на конкурентноста на македонската економија, зголемување на извозот и најбитно од се, преку растот на економијата да се обезбеди реално подобрување на животниот стандард на македонските граѓани.

Според тоа, треба да се изработи Национална стратегија за енергетски прашања, и да се назначи барем еден Министер за Енергетика во Владата на Република Македонија.

9.2.4. Политика за заштита на животната средина

Главната карактеристика на модерното време во кое што живееме денес е брзата индустријализација, брзото искористување и уништување на екосистемите кои се основни извори на животот и опстанокот на човекот. Како резултат од нарасната свест за опасноста за сопствениот опстанок, светот покажува голема загриженост од климатските промени и од интензивното уништување на животната средина. Токму поради тоа Еколошката безбедност повеќе не е на спореден колосек, туку се повеќе и повеќе се наоѓа на врвот на листата приоритети скоро во сите држави.

Со оглед на тоа што здравата животна средина е и со Уставот на Република Македонија загарантирана за секој наш граѓанин, оттука и обврската за зачувување на истата, и тоа не само за сегашните, туку и за наредните генерации. Затоа политиката за заштита на животната средина на Република Македонија треба да биде модерна и проактивна а во согласност со европските стандарди. Оттука во

унапредувањето на системот на заштита на животната средина **потребно е да се остварат следните цели:**

1. Изработка на Акциски план за приспособување кон влијанието на климатските промени во кој ќе бидат рефлектирани идните активности;

2. Едукација и вклучување на јавноста во донесувањето на одлуки во врска со заштитата на животната средина;

3. Воведување на систем на единствено управување со заштитените подрачја и изготвување на попис на флората и фауната;

4. Преземање на итна акција од страна на институциите кои треба да го планираат водоснабдувањето во иднина, односно потребно е итна изградба на нови акумулации за вода;

5. Решавање на проблемите со отпадот и отпадните води преку изградба на современи капацитети за управување со отпадот и отпадните води;

6. Стратешки развој и поттикнување на органското земјоделство и зголемување на неговото учество во вкупното земјоделско производство и поттикнување на еко-туризмот;

7. Изработка на тематски стратегии како обид за модернизација на еколошката политика и обезбедување на еден поширок стратешки пристап, со цел да вклучат нови познавања за заканите врз здравјето на луѓето и на животната средина. Тематските стратегии да се однесуваат на следните подрачја: воздухот, езерските екосистеми, почвата, пестицидите и урбаните подрачја;

8. Рационално управување со природните ресурси;

9. Зајакнување на административниот капацитет на централно и локално ниво;

10. Целосно усогласување на домашната регулативи со законите на ЕУ.

Утврдената политика на Европската Унија дека “оној што загадува треба да плати“ треба да биде применета и во Република Македонија. Имено, проектите за заштита на животната средина, особено во индустријата и енергетиката, треба да бидат финансирани од фабриките што се сопственици на тие капацитети затоа што тие остваруваат профит од искористувањето на животната средина. Нивна обврска треба да биде да ги модернизираат технолошките процеси за да предизвикуваат што помало штетно влијание врз околината.

Исто така, Република Македонија треба континуирано да ги унапредува правните и други механизми за контрола и заштита на животната средина, и тоа не само со стандардите на ЕУ, туку и со другите релевантни меѓународни и регионални организации. Во рамките на меѓународната соработка, посебно со земјите од соседството и регионот на нашата држава треба уште повеќе да склучува билатерални и мултилатерални договори, спогодби, меморандуми и слични документи за соработка и реализација на одредени проекти поврзани со животната средина и природата и можните опасности и негативни влијанија врз истите, во прекуграничен контекст. Преку овој принцип на соработка ќе се создаде регионален и глобален систем на превентивно, перманентно делување, организирање и контрола врз можните опасности од секаков вид, кои можат да имаат негативно влијание врз безбедноста на државата. Исто така, еколошките стопански дејности (органското земјоделство, еко-туризмот, рециклирањето на отпадот, производство на био-гориво, обновливите извори на енергија) ќе даваат голема можност и за вработување, особено во населените места во нашата држава.

ЗАКЛУЧОК

Врз основа на теоретскиот дел од трудот, компаративните искуства, и емпириското истражување, произлегоа следните констатации и заклучоци:

Терминот стратегија со текот на општествениот развој еволуирал во појмовно и содржинска смисла, но притоа задржувајќи ја својата првобитна врска со војската и војувањето. Значи стратегијата се инкорпорира и во областа на политиката, стопанството, дипломатијата, науката, менаџментот и во други дејности. Оттаму и многу честата употреба на терминот стратегија во современиот живот, при што денес е вообичаено да се говори и да се пишува како за воена, така и за политичко-дипломатска стратегија, стратегија за национална безбедност, економска стратегија, стратегија за управување со ресурси, геостратегија, стратегија за стопански развој, еколошка стратегија, стратегија за интеграција во Европската Унија итн.

Надворешната политика по дефиниција е дел од политиката на секоја држава или самостоен политички ентитет. Значи за да се дефинира поимот надворешна политика, прво е потребно да се дефинира поимот политика, која што генерално претставува насока на дејствувањето, односно множество на активности на државата на внатрешен и надворешен план. Оттука, надворешната политика претставува стратегија или плански спроведуван процес на активности од страна на највисоките органи на власт на една држава спрема други држави и други субјекти на меѓународната заедница, поради постигнување на специфични цели определени од утврдените национални интереси. Општо познато е дека надлежностите во креирањето и во водењето на надворешната политика во демократските државни системи се дадени на највисоките органи на државата. Најчесто со највисоките акти на државата е утвредено дека во процесот на креирањето на надворешната политика највисоките државни органи - шефот на државата (претседателот, монархот), владата (премиерот) и министерот за надворешни работи имаат поделена но и колективна надлежност и одговорност. Од друга страна, претставничкото тело - парламентот (собранието), имаат помалку или повеќе еден вид контролна функција во реализацијата на надворешната политика за која дало согласност при инаугурацијата на владата или на претседателот на државата.

Поимите надворешна политика и дипломатија често се употребуваат како синоними, што е погрешно. Државата како основен субјект на меѓународното право, ја развива дипломатијата поради остварување на своите национални интереси и надворешно-политички цели. Значи целта на дипломатијата е исполнување на националните интереси (заедно со надворешната политика), односно создавање на поповолни услови за нивно реализирање. Тоа подразбира зачувување на независноста, безбедноста и територијалниот, политичкиот и економскиот интегритет и развој на државата. Исто така дипломатијата треба да и обезбеди на сопствената држава што поголема слобода на активност и на надворешен план. Таа има за задача преку својот дипломатски апарат и пристап да ја зајакне позицијата на државата во меѓународната заедница, создавајќи предности и сојузници на земјата а притоа потиснувајќи ги противничките настојувања.

Со појавата на модерните држави, се проширува сферата на меѓународното комуницирање и се јавуваат посебни државни организации што ги превземаат многубројните задачи на државната управа. Се формира ресор за надворешни работи, а сите воени прашања му се доверуваат на министерството за одбрана. Оттука, и од општата дипломатија се одделува и посебна воена дипломатија која се специјализира за сите воени прашања што го посредуваат општењето меѓу државите, а се занимаваат со вооружените сили, водењето на војни итн. Значи воената дипломатија е компонента на општата дипломатија. Таа е директно врзана за министерството за одбрана, затоа што министерството за одбрана е единствено од институциите кое е директно и самостојно општи со странство. Но воената дипломатија е поврзана и со амбасадорот кој ја исполнува својата јуридикција како шеф на дипломатската мисија. Всушност воената дипломатија претставува воено-дипломатска организација - институција која ги планира, организира и води воените односи со странство, користејќи сопствена методологија (методи, сили и средства) во реализација на задачите од воена природа во меѓународните односи. Заради специфичноста на овие прашања, подготвен е специјален воен кадар т.е. воени дипломати или воени аташеа.

Двасет и првиот век започна со констатации дека светот воопшто е променет, и продолжува да се менува. Така и глобализацијата која претставува

незапирлив процес, несомнено го заслужува интересот на научната јавност која е задолжена преку соодветен методолошки инструментариум да го анализира и да даде соодветни одговори на дилемата дали глобализацијата претставува процес кој води кон општ напредок, мир и безбедност или претставува процес кој продуцира нови видови и облици на конфронтирање. Имено, глобализацијата е процес односно процеси на поврзување на светот по сите основи и создавање на се поголема меѓузависност во светот. Базата на процесите на глобализацијата во принцип е содржана преку поврзана или светска политичка економија, систем на национални држави со пренесени делови сувереност, на национални организации, светски безбедносно воен систем или поредок и меѓународна поделба на трудот. Всушност, процесите на глобализација ги зафаќаат сите домени на животот (политиката, безбедноста, економијата, културата и др.). Европската Унија и НАТО-алијансата се меѓународни организации чија улога е оджувањето на глобалната безбедност. Имено, ЕУ веќе подолг период е перцепирана како “нов безбедносен актер”, како на европската, така и на меѓународната сцена. Тоа се должи на нејзината активна улога не само на планот на политичката и економската соработка, туку и на полето со прашања поврзани со мирот и глобалната безбедност, и тоа пред се преку развивањето на Заедничката надворешна и безбедносна политика. За НАТО-алијансата постои општ заклучок дека може и треба да претставува безбедносна организација што ќе може да го одржува светскиот мир.

Поимот безбедност пак, заради своето исклучително значење е доста објаснуван, образложуван и разгледуван од различни агли. Во зависност од тоа од каде доаѓа загрозувањето, ризиците и опасностите, безбедноста може да биде надворешна и внатрешна. Надворешната безбедност во суштина се однесува на заштитата на независноста, суверенитетот на земјата и територијалната целокупност. Внатрешната безбедност се однесува на непречено функционирање на конкретниот уставен поредок, односно на функционирањето на општествено-економскиот и политичкиот систем на државата како и заштитеноста на другите вредности, добра и објекти на заштита. Органи и служби што вршат определени работи на безбедноста покрај војската и полицијата се и судовите, обвинителството, инспекциите, царината, финансиската полиција и др. Безбедноста се дели на национална, колективна, глобална, итн. а како најголеми закани за глобалната

безбедност се тероризмот, пролиферацијата на оружјето за масовно уништување и климатските промени.

Република Македонија, официјално има своја надворешна политика од август 1944 година кога ја прокламира својата државност иако веднаш потоа се придружи на југословенската федерација и ја делегираше надворешната политика на федералните тела. Македонската меѓународна позиција и модерната надворешна политика се потпираат на тешко историско наследство. Со оглед на тоа дека била пет века под Османлиска власт, Македонија успеа да воспостави своја државност многу подоцна отколку останатите соседни земји. Во меѓувреме, соседните држави развија ефикасна пракса за асимилирање на македонското етничко население, преку присвојување на македонската етничка територија. Поделбата на македонската етничка територија во три ентитети (Вардар, Пирин и Егеј) беше извршена по Втората балканска војна 1912-1913 и беше легализирана со Букурешкиот мировен договор во 1913 година. Меѓународните начела не дозволија интеграција на трите дела од земјата дури и после Втората светска војна и покрај јасните напори на националните сили за слобода во таа насока. Како што е познато, македонското движење на отпорот имаше активна и одговорна улога во антифашистичката коалиција, преку соработката со другите југословенски нации се бореше во сите три дела на Македонија против германските, бугарските и италијанските окупациони сили. Како резултат на слободата на еден дел на земјата, Антифашистичкото собрание на 2-ри август 1944 година прогласи независност и суверенитет на државата Македонија. Но проблемите кој ги имаше Македонија со соседните земји во рамките на Федерацијата, продолжија и по распаѓот на истата, односно кога беше создадена и новата независна држава Република Македонија на 8-ми септември 1991 година. Токму поради ова, првите години на независност поминаа во напори да се доведе земјата до признавање на независноста и суверенитетот како и да се воспостават дипломатски односи со другите земји (особено со соседите, со државите-членки на ЕУ, со големите сили и најпосле со членките на ОН). Во некои интервали во годините 1992-1993 Македонија се најде скоро целосно изолирана и сама. Повеќето од нејзините партнери беа свесни за фактот дека таквата позиција на подолго време може да биде ризична и полна со опасност од нови конфликти во регионот. Такви драматични периоди имаше во 1999-2000 година за време на

косовската криза и воениот конфликт во 2001 година, кој беше надминат преку разговори, преговори и помош примена од ЕУ, САД, НАТО, ОБСЕ и ОН со потпишувањето на Охридскиот рамковен договор. Но истовремено, Република Македонија, преку својата надворешна политика на билателарен и мултилатерален план, ги промовира своите национални вредности и интереси. Земјата докажа дека е доволно зрела за да аплицира за европските меѓународни стандарди во градењето на демократскиот поредок и нејзината надворешна политика. Во 1995 година воспостави дипломатски односи со ЕУ, во 2001 година ја потпиша Спогодбата за стабилизација и асоцијација, а во декември 2005 година беше доделен кандидатски статус. Нашите војници партиципираа во Ирак и Авганистан, додека преку Јадранската повелба потпишана во 2003 година заедно со Хрватска и Албанија соработувавме за прием во НАТО. Во 2004 година САД ја призна земјата под нејзиното уставно име кое што значително придонесе во подобрувањето на меѓународната позиција на Република Македонија и стабилизација на мирот на Балканот. Во април 2008 година на НАТО самитот во Букурешт Македонија не стана полноправна членка заради апсурдниот спор со името со Република Грција, а на 19 декември 2009 година ја доби Визната либерализација со која македонските граѓани слободно можат да патуваат во земјите на ЕУ. Истата година се изврши и демаркацијата на северната граница во делот на Косово. Денес, Република Македонија прашањето на меѓународните односи го издигна на високо ниво. Имено, фактот дека главата шест од Уставот е посветена токму на ова прашање, е потврда за изречената констатација. Но покрај во Уставот оваа област е уредена и во Законот за надворешни работи и во Законот за склучување, ратификација и извршување на меѓународните договори.

И дипломатијата на Република Македонија датира уште од 1944 година. Почнувајќи од тогаш, првите македонски дипломати со сите свои знаења и интелектуални способности имале одлучувачко влијание врз наредните генерации Македонци кои се определиле за дипломатијата како своја животна професија. Така да од 1991 година кога Македонија по раздружувањето со тогашната СФРЈ ја прогласи својата независност, македонската дипломатија и дипломати ја имаа таа тешка задача да се справат со сите политички, економски и воени закани, и да се изборат за меѓународно признавање на државава. Резултат на тоа с воспоставени

дипломатски односи со 167 земји од кои 133 земји не имаат признаено под уставното име. Задачите што стојат пред нашата дипломатија и понатаму ќе бидат многубројни и сложени, а ние сме мала и нова земја, со ограничено влијание во меѓународните односи што ја наметнува потребата од нејзино брзо кадровско, материјално и просторно опремување, како и созревање што ќе ја смести во клубот на афирмираните дипломатии од светски ранг.

Но преставува проблем што во минатиот период, но и денес, во дипломатијата неретко се вдомуваат одредени партиски кадри. Иако од сите институции се согласуваат дека амбасадорите треба да бидат професионалци, сепак се изгуби премногу време, а дел од амбасадите останаа празни што е недозволиво за една држава која е кандидат за членство во НАТО и која очекува да почнат преговорите со ЕУ.

Воената дипломатија на Република Македонија со својата активност придонесува да се развиваат и да функционираат вооружените сили и да се етаблира нашиот одбранбено-заштитен систем во колективните системи за безбедност и одбрана. За кус временски период се постигнати забележителни резултати во воспоставувањето, кадровското опремување и меѓународното етаблирање на нашата дипломатија. Веќе споменавне дека со 9 воени аташса се покриени 16 држави, а во САД има и цивил-одбранбен советник. Но важно е да се напомене дека воената дипломатија на Република Македонија не функционира одвоено од општата дипломатија. Воено дипломатските претставништа иако задачите ги добиваат од министерството за одбрана, нивната функција е и во служба на надворешната политика, а воено-дипломатските претставници во основа се советници на амбасадорот за одбранбена политика и воено технички прашања.

Глобализацијата во сите сфери и сегменти, политички, економски и воени неминовно ја опфати Република Македонија и регионот во кој што таа егзистира. Периодот на транзиција (кој мора да признаеме дека предолго траеше, и сеуште трае), ја претставува преодната фаза од минатиот биполарен геополитички поредок кон новиот, кој се карактеризира со глобализирање на планетарниот простор, втемелување на пазарната економија и либералниот систем на политичко уредување и се стреми кон унификација и интеграција на глобалната политика, економија и

воената моќ. Значи нашата држава донесе консензуална политичка одлука за интеграција во евроатлантските институции, повеќе од егзистенцијални причини од кои зависи опстанокот на државата отколку инспирирана од можноста да влијае на овие глобализациски процеси, што впрочем е судбината и на многу мали држави.

Под терминот Национална безбедност на Република Македонија, се подразбира состојба со која се обезбедува заштита на темелните вредности и на општеството и на неговите институции, а сите безбедносни ризици се сведени на минимум. Темелните вредности пак, се утврдени во Уставот на Република Македонија и од нив произлегуваат македонските национални безбедносни интереси. Оттука тргнувајќи од утврдените стратешки приоритети на државата за интегрирање во НАТО и ЕУ и во тој правец до изградба на националниот безбедносен систем како целосно компатибилен со безбедносниот систем на НАТО, Република Македонија воспоставува основи на изградба на единствен интегриран систем за национална безбедност, способен да одговори на современите безбедносни предизвици, закани и ризици со кои се соочува.

Но во полицијата и другите безбедносни служби забележано е вработување и промовирање на кадри без соодветно образование или никакво работно искуство, што може лошо да се одрази врз националната безбедност на Република Македонија

Република Македонија исто така е силно посветена на борбата против сите видови на тероризам. За таа цел постојано ги унапредува своите капацитети, согласно националните потреби и развојот на меѓународните инструменти кој ја уредуваат заедничката борба на меѓународната заедница против тероризмот.

Во тој контекст, а **врз основа на нашето досегашно истражување**, може да заклучиме дека во наредните години, сите ресурси на Република Македонија треба да бидат насочени во остварување на стратешките приоритети на надворешната политика, дипломатија и безбедноста. Оттука, ги предлагаме следните Основи за надворешно-политичка и дипломатско-безбедносна стратегија на Република Македонија:

Сосема е јасно дека не постои успешна и ефикасна надворешна политика без стратешка и развојна ориентирана внатрешна политика. Успешната внатрешна

политика на Република Македонија е гаранција за **ефикасна надворешна политика**. Надворешната политика треба да се гради и да се промовира дома, па потоа да се спроведува на надворешен план, но да почне од самите граници на нашата држава. Затоа, принципот на кохабитација и соработката помеѓу сите чинители на надворешната политика во државата треба да биде клучен предуслов за успешна и координирана надворешна политика. Оттука надворешната политика на Република Македонија треба да биде базирана на изградба на пријателства и цврсти односи на регионално, европско и светско ниво. Односно надворешната политика да се базира на дијалог, преговори и градење пријателски односи. Па според тоа, надворешната политика на Република Македонија во наредниот период ќе има пет основни приоритети:

Република Македонија-член на Европската Унија. Една од стратегиските цели на Република Македонија е полноправното членство во ЕУ. Тоа треба да продуцира стабилност, мир, економски просперитет, демократски развој итн. Всушност, Република Македонија не треба да биде дел од Европа само географски, туку политички, цивилизациски и културно. Затоа е потребно да се исполнат сите обврски и критериуми (benchmarks) за членство во ЕУ, не само заради партнерските цели, туку најмногу заради себе. Значи реформите кои треба да се спроведат се пред се за наше добро, за доброто на македонската демократија и за наредните генерации.

Република Македонија-член на НАТО (заради поголема безбедност и економски бенефит). Полноправното членство во НАТО е исто така стратегиска цел на Република Македонија уште од самиот почеток на својата независност. Тоа претставува трајна обврска за што во државата постои широк политички и општествен консензус. Оттука потребно е да се изградат посебни принципи на македонската дипломатија (општа и воена), а во тие рамки и принципи во безбедносната и одбранбената политика како неделев дел од остварувањето на националните интереси и цели. Притоа, НАТО не значи само безбедност и зачувување на нашите граници, туку и најстабилна основа за економски бенефит и странски инвестиции. Со зачленувањето во НАТО ќе биде испратен силен сигнал до останатите земји и потенцијални инвеститори дека се работи за сигурен (безбедносен и економски) пазар. Согласно членот 2 од Северноатлантската

повелба, НАТО има и обврска да ја поттикнува стопанската соработка помеѓу стопанските субјекти.

Република Македонија-лидер во регионот. Во изминатиов период, Република Македонија беше лидер во регионот во приближувањето кон НАТО и ЕУ. Први започнавме и со реформските активности кои подоцна се финализираа со визна либерализација за нашите граѓани. Но денес за жал не е така. Дел од причините се и блокирањето на Република Грција заради нерешениот и наметнат проблем со името, но и дел заради недоволно ефикасната надворешна политика и дипломатија на нашата држава. Поради тоа, неопходно е да се продолжи со поинтензивна политичка, економска и културна соработка со сите земји од регионот, но и пошироко.

Пријателски односи со соседите (нула проблеми со соседите). Иако постојат големи изгледи дека односите со соседите долго ќе бидат деликатни, сепак Република Македонија мора да се залага за односи со истите кои нема да бидат заложник на постоечките спорови и недоразбирања. Залагањето за градењето на пријателски односи базирани на рамноправна меѓусебна соработна на политичко, економско и културно ниво е од исклучително значење, посебно додека Република Македонија не стане полноправен член на НАТО и ЕУ, но тоа мора да продолжи и понатаму.

Професионална дипломатија. Дипломатијата не смее да биде партизирана. Македонската дипломатија треба да биде водена од квалитетно обучени и стручни професионалци со искуство во надворешната политика и меѓународните односи. Процесот на професионализација на дипломатијата треба да биде еден од најважните приоритети на Република Македонија. Исто така треба да се воспостави компактна дипломатска мрежа со јасно утврдени стратешки приоритети и долгорочни цели.

Еден од клучните приоритети на македонската надворешна политика треба да биде и негувањето на добрите односи со голем број на земји од Европа и светот, а посебно со САД и Турција како едни од најголемите поддржувачи на нашата земја.

Македонската надворешна политика треба посебно внимание да посветува на македонските малцинства (во Грција, Бугарија, Албанија, Косово и Србија), и на македонската дијаспора (во Европа, Америка, Канада и Австралија).

Функционирањето на **внатрешната безбедносна политика** треба да се спроведува преку примената на законски пропишаните принципи врзани за заштитата на демократските вредности на државата, заштита на внатрешната безбедност и јавниот ред во Република Македонија. Затоа, во внатрешната безбедносна политика, треба да се запазат следните приоритети:

Обезбедување цивилна контрола на институциите кои се инволвирани во безбедноста. Контролата на законитоста во работата на полицијата и другите институции инволвирани во безбедноста е еден од најчувствителните елементи за секое општество. Таа бара примена на цела лепеза од мерки и контролни механизми кои ќе овозможат целосна заштита на граѓаните во остварувањето на своите права и одговорности. Иако законската рамка е релативно добра, постои голема можност за опструкција и злоупотреба на законите и тоа преку формални извештаи и тела. Затоа, еден од коректорите на работењето на МВР и останатите безбедносни органи треба да биде парламентарната контрола, но исто така и правосудните органи и народниот правобранител.

Професионализација на полицијата. Полицијата е главниот носител на спроведувањето на внатрешната безбедносна политика. Но политизацијата на полицијата со промовирање на кадри без соодветно или никакво работно искуство се провлекуваше низ сите досегашни Влади во изминативе години. Ова мора веднаш да престане. Целосната деполитизација и департизација на полицијата треба да биде извршена како транс влог во развојот на демократијата во македонското општество. Министерството за внатрешни работи треба да воспостави поблиска соработка со Институтот за безбедност, одбрана и мир при Филозофскиот факултет, државниот Факултет за безбедност и другите високо образовни институции од областа на безбедноста во земјата.

Ефикасно справување со современите безбедносни закани. Безбедносните органи треба да бидат вистински оспособени за справување со современите безбедносни закани, но и за спротивставување на класичните форми на криминал.

Треба значително да се подобри размената на информации помеѓу безбедносните органи во регионот и пошироко, затоа што најдобрата одбрана од современите безбедносни закани е превенцијата. Во тој контекст, потребно е ефикасно спротивставување на тероризмот, борба против организираниот криминал и корупцијата, како и спречување на нелегалната миграција и трговија со луѓе со обезбедување на услови за заштита и ресоцијализација на жртвите.

Реформа на системот на специјалните служби. Управата за безбедност и контраразузнавање треба да се реформира во насока на воспоставување мала, но ефикасна државна служба која ќе биде во единствена функција на заштита на Уставниот поредок на Република Македонија. Таа мора да им служи само на однапред дефинираните интереси на државата. Оттука е потребна реформа во областа на следењето на комуникациите, а тоа значи дека во една демократска држава, прислушкувањето не смее да биде злоупотребено во постапката на собирање на докази од страна на законски овластените сервиси за спроведување на оваа мерка.

Одбранбената политика како еден од основните инструменти за промоција на трајните и витални интереси на Република Македонија треба да биде насочена кон континуиран развој и одржување на национален одбранбен систем со кредибилни воени способности. Воената дипломатија во рамките на своите капацитети дава голем придонес во зачленувањето на нашата држава во НАТО, иако тој момент не е од клучно значење. Воените аташса можат да дадат поголем допринос во таа насока, а покрај постоечките воено-дипломатски претставништва, треба да се отворат и нови, и тоа во Русија и во Кина. Оттука соработката со НАТО и постигнувањето на полноправно членство на Република Македонија во Алијансата треба да претставува стратешка заложба и врвен приоритет. Учеството на Република Македонија во воените мисии е од огромно значење, и заради тоа тие треба да продолжат. Република Македонија треба да продолжи активно да придонесува и во ЗНБП и ЕБОП/ЗБОП, а тоа подразбира наше учество во цивилно-воените операции на ЕУ за управување со кризи. Нашата земја треба да биде подготвена своите сегашни и идни капацитети (човечки и технички) да ги стави на располагање во акциите на ЕУ за превенција на конфликти, операции за зачувување на мирот и

хуманитарни спасувачки операции. Исто така, Р. Македонија преку потенцијално учество во Борбените групи на ЕУ (ЕУ БГ II/2012) ќе има за цел да обезбеди кохерентен, транспарентен и заемно корисен за развој на капацитетите за брз одговор на ЕБОП/ЗБОП.

Безбедносната стабилност е во тесна зависност во **економската состојба на државата**. Затоа, од особен интерес на Република Македонија е унапредувањето на економските односи во согласност со заеднички усвоените мерки и активности за соработка со ЕУ, Меѓународниот монетарен фонд, Светската банка, како и членството во Светската трговска организација. Во Република Македонија функционира отворена пазарна економија со долгорочна макроекономска стабилност, што треба да обезбеди основа за динамичен и економски раст и развој. Бидејќи основната движечка сила на посакуваниот економски раст се инвестициите, тогаш треба да се создадат можности за нивен интензивен раст. За да може Република Македонија да има економска стабилност, и сигурна економска иднина мора да има доволно енергија. Затоа, енергетиката е сектор што има стратешко значење за иднината на нашата земја. Треба да се искористи целиот енергетски потенцијал и да се зголеми домашното производство на енергија. Истовремено треба да се намали зависноста од купување енергија од странство, затоа што нашата земја тоа не може да го издржи на подолг рок.

Со оглед на тоа што **здравата животна средина** е со Уставот загарантирана за секој наш граѓанин, оттука и обврската за зачувување на истата, и тоа не само за сегашните туку и за наредните генерации. Затоа политиката за заштита на животната средина на Република Македонија треба да биде модерна и проактивна, а во согласност со европските стандарди. Преку овој принцип на соработка ќе се создаде регионален и глобален систем на превентивно перманентно делување, организирање и контрола врз можните опасности од секаков вид кои можат да имаат негативно влијание врз безбедноста на државата.

Колку и да е една стратегија изградена и усовршена, секогаш постои опција за нејзино понатамошно подобрување. Така и со надворешно-политичката и дипломатско-безбедносната стратегија. Постојаноста на унапредувањето мора да биде визија за натамошен развој, мир и безбедност на Република Македонија.

Сметаме дека предложената стратегија може во значителна мера да се искористи за подобрување и за поголема функционалност како на постоечките така и за идните стратегии за Национална безбедност, Одбрана и за Стратешките планови на Министерството за надворешни работи на Република Македонија.

ЛИТЕРАТУРА

1. Anzic A. **“Sigurnosni sistem Slovenije”**- Ljubljana, 1997
2. Амстронг Д. Фарел, Т. Маигуашка **“ Управување и отпор на сверската политика”**- Магор, Скопје, 2009
3. Arthur Schlesinger Jr. **“ The measure of Diplomacy”**- Foreign Affairs; Jul/Aug 1994; 73,4
4. Бабановски И. **“ОНА-терористичка паравојска во Македонија”**-ВЕДА, Скопје 2002
5. Бакрески О. **“Координација на безбедносната заедница во Република Македонија”**, Маринг-Игор довел, Скопје, 2005
6. Бакрески О. **“Контрола на безбедносниот сектор”**- Филозофски факултет-Скопје, 2008
7. Бакрески О. **“ Основи на безбедносниот менаџмент”**- Филозофски факултет-Скопје, 2011
8. Barry H. Steiner **“Diplomacy and international theory”**- British International Studies Association- Review of International Studies, 2004
9. Барстон, **“Модерна дипломатија”**- ЗУМПРЕС, Скопје, 1996
10. Бејлис Џ. Смит и С. Овенс П. **“Глобализација на светската политика“ (вовед во меѓународните односи)”**- Табернакул, Скопје, 2009
11. Бериц Г.Р. **“Дипломатија (теорија и пракса)”**- 11 Октомври-Прилеп 2009
12. Бејл Тим **“Европска политика (компаративно запознавање)”**- Академски печат, Скопје 2009
13. Бејлис Џ., Вирц Џ., Греј К. и Коен Е. **“Стратегија на современиот свет”**- Нампрес, Скопје 2009
14. Берет Д. и Кол Т. **“Социолошки проекти (водич за студенти)”**- Херакли комерц, Битола, 2000
15. Блажевски Р. **“Методи во Дипломатијата”**- НИО Студентски збор, Скопје 1998

16. Бојчев Д. “Дипломатски речник“- Тив-Топ, Скопје, 1998
17. Болевски Вилфрид “Дипломатијата и меѓународното право во глобализациските односи“- Просветно дело, Скопје 2009
18. Брајановски Благоја “Парламентаризмот-модели и искуства“ Мисла, Скопје, 1994
19. Buzan B. “**People, states and fear**” – Colorado, 1991
20. W. Freeman Junior JR. “**Art of Power (Statecraft and diplomacy)**“ – United States Institute of Peace press- Washington, D.C. 2002
21. Валц Кенет Н. “Теорија на меѓународната политика“- Магор-Скопје, 2008
22. Wang Jay “**Public diplomacy and global business**“- The Journal of Business Strategy; 2006; 27,3; ProQuest Central
23. Ванковска Б. “Војската и демократијата“- Детска радост, Скопје, 1995
24. Ванковска Б. “Политички систем“- Бомат Графикс, Скопје 2007
25. Ванковска Б. “Институции на ЕУ: До Лисабон и понего“- Второ изменето и дополнето издание, Филозофски факултет- Скопје, 2010
26. Ванковска Б. “Меѓународна безбедност: Критички пристап“- Филозофски факултет-Скопје, 2011
27. Veljic Z. “**Diplomatski protokol**“- Diplomatska Akademija MSP Srbije, Beograd, 2008
28. **Vojna Enciklopedija**- Vojnoizdavacki zavod, Beograd, 1975
29. Вуд Р. Џон и Серес Џин “ Дипломатски церемонијал и протокол (основи, постапки и практика)“, Три, Скопје, 2009
30. Вујаклија Милан “Лексикон на странски зборови и изрази“- Просвета, Београд, 1980
31. Вукадиновиќ Р. “Меѓународни политички односи“, Политичка култура, Загреб 2004
32. Габер. В. “За македонската дипломатија“- Магор, Скопје, 2002

33. Георгиева Л. **“Творење на мирот”**- Студио АДА, Скопје, 1999
34. Георгиева Л. **“Европска безбедност”**- Алфа принт, Скопје, 2010
35. Георгиевски П. **“Методологија на НИР во општествените науки”**- предавања по предметот на постдипломски студии при Институтот за одбранбени и мировни студии-Скопје
36. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)- **“Security Sector Governance in the Western Balkans 2004”**- Nomos Verlagsgesellschaft- Baden Baden 2004
37. Глигоров К. **“Македонија е се што имаме”**- Три, Скопје, 2001
38. Гоцевски Т., Ортаковски В. и Георгиева Л. **“Разрешување и трансформација на конфликтите”**- Македонска ризница, Куманово 1999
39. Гоцевски Т. **“Современи тенденции во одбраната”**- Македонска ризница-Куманово, 1997
40. Гоцевски Т. **“Основи на системот на националната одбрана”**- Македонска ризница, Куманово 2002
41. Гоцевски Т., Бакрески О. и Славески С. **“Европската унија низ призмата на европската безбедност”**- Македонска ризница- Куманово 2007
42. Гоцевски Т. **“Економика на одбраната”**- Македонска ризница- Куманово 2012
43. Гризо Н. и Ристески К. **“Од историјата на воените идеи”**- Култура, Скопје 1992
44. Група автори: **“Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за независна држава”**- Том III Универзитет “Кирил и Методиј”, Скопје 1981
45. Davenport David **“The New Diplomacy”**- Policy Review; Dec 2002/Jan 2003;116;
46. Дан Х. Дејвид **“Дипломатија на највисоко ниво (развој на меѓународните самити)”**- НАМПРЕС- Скопје, 2009
47. Димишковски С. **“Војна, војска и политика”**- НИП Глобус, Скопје, 1994
48. Димишковски С. **“Основи на националната одбрана на Република Македонија- воено-политички аспекти”**- НИП Глобус, Скопје, 1996

49. Еспозито Л.Ц. **“Исламска претња”**- Просвета, Београд, 1994
50. Зашов Б. **“Македонија и Советот на Европа 1990-1996 (спомени на еден македонски дипломат)”**- Форум прес, Скопје, 2005
51. Zecevic M. **“Војна diplomatija”**- Vojnoizdavacki I novinski centar, Beograd, 1990
52. Janev Igor **“Теорије о меѓународним односима I spoljnjoj politici”**- Plato, Beograd 1988
53. Керим С. **“Македонија меѓу себе и светот-55 дена дипломатија”**- Три, Скопје 2001
54. Keith Neilson **“Defence and Diplomacy”**- Royal College of Canada, Summer, 2003;14,2; Research Library
55. Киркова Р. **“Иднината на НАТО”**- Лутопринт и Филозофски факултет-Скопје, 2010
56. Kisinger H. **“Diplomacija”**- Golden Marketing, Zagreb, 2000
57. Kisinger H. **“Мемоари I, II”**- Vjesnikova press agencija Mladost, Zagreb 1981
58. **“Класификација на научни подрачја, полиња и области (дисциплини) на истражувања”**- ТЕМПУС, Скопје-Битола, 2001, координатор на проектот проф.Д-р. Божин Донеvски
59. Ковалев А.Њ. **“Азбука диполиматије”**- Москва, 1968
60. Kovacevic Z. **“Medjunarodno pregovaranje”**- Diplomatska akademija “Filip Visnjic”, MSP SCG, Beograd, 2004
61. Kosachev K. **“Parliamentary Diplomacy”**- International Affairs; Oct. 2004; 5;
62. Котовчевски М. **“Извори на загрозување на мирот и Националната безбедност“ I, II и III дел”**- Балкански центар за мир, Скопје, 1999
63. Котовчевски М. **“Македонија, воена алка на светот”**- Македонска цивилизација, Скопје, 1999
64. Christopher Ross **“Pillars of Public Diplomacy”**- Harvard International Review, Summer 2003; 25,2; ProQuest European Business

65. Кузев С. **“ЗБИРКА- документи од областа на безбедноста и одбраната (стратегиски определби)”**- Југореклам, Скопје, 2001
66. Кузев С. **“Стратегија на одбраната”**- Југореклам, Скопје, 2001
67. Маклин Иан **“Концизен оксфордски речник за политиката”**- Книгоиздателство МИ-АН, Скопје 2002
68. Марковски Д. **“Дипломатија (организација и практика)”**- Кинематика, Скопје, 2002
69. Maslesa R. **“Теорија I sistemi sigurnosti”**- Sarajevo, 2001
70. Меѓународна конференција- **“Глобализацијата, мирот и безбедноста”**- Современа македонска одбрана (вонреден број)- Скопје, 2009
71. Милер Д. **“Блеквелова енциклопедија на политичката мисла”**- Книгоиздателство МИ-АН, Скопје, 2002
72. Милс Р. **“Елита власти”**- ПЛАТО, Београд, 1998
73. Mirchev D. **“The Macedonian foreign policy 1991-2006”**- AZ-buki, Skopje, 2006
74. Mitic M. **“Diplomatija (delatnost, organizacija, veshtina, profesija)”**- Zavod za udzbenike I nastavna sredstva, Beograd 1999
75. Митревска Ј. **“Вовед во дипломатијата, дипломатскиот протокол и кореспонденцијата”**- Графо Пром, Битола, 2006
76. Миќуновиќ Л. **“Речник на странски изрази и синоними”**- Просвета, Скопје, 1990
77. Нацев З. **“Едукативни проекции во одбраната”**- НИП Ѓурѓа, Скопје, 1995
78. Нацев З. **“Теоретски основи на доктрината и стратегијата на националната одбрана”**- НИП Ѓурѓа, Скопје, 2000
79. Нацев З. и Начески Р. **“Безбедност и национална одбрана”**- Македонска ризница, Куманово, 2001

80. Нацев З. **“Од стратегија до систем на национална безбедност-приоди и општи одредби”**- книга 59, Годишен зборник на Филозофски факултет-Скопје, 2006 стр. 461-477
81. Ogorec M. **“Vojno-diplomatska praksa”**- Golden marketing-Tehnјicka knjiga, Zagreb, 2005
82. **“Одбранбено-заштитниот систем на Република Македонија- (состојби и перспективи)”**- Научен симпозиум- Охрид, ноември 1996
83. Петрески Т. **“Улогата на општата и воената дипломатија во зачленувањето на Република Македонија во НАТО и ЕУ”**- магистерски труд, Филозофски факултет-Скопје, 2008
84. Печујиќ М. и Милиќ В. **“Методологија друштвених наука”**- Београд, НИРО Службени лист СФРЈ, 1991
85. Потемкин В.П. **“Историја дипломатије”**- Државни издавачки завод, Београд 1945
86. Саскид Л.Е. **“Дипломатијата на животната средина (Преговарања за посфикасни глобални договори)”**- Табернакул, Скопје, 2008
87. **СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА**, Министерство за одбрана на Република Македонија, бр 1-22, 1999-2011
88. **СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА**, Министерство за одбрана на Република Македонија, (вопреден број), **“Перспективите на Република Македонија на патот кон НАТО и ЕУ”**- Научна трибина, Скопје, 2006
89. Спасеновски А. **“Шефот на државата и надворешната политика”**- Европа 92, Кочани 2008
90. Спасески Ј. и Аслимоски П. **“Безбедност, одбрана, мир”**- АД Коста Абраш, Охрид, 2000
91. Сун Цу Ву **“Вештина на војувањето”**- Штрк, Скопје, 1996
92. Tatalovic S. **“Nacionalna I medjunarodna sigurnost”**- Politicka kultura, Zagreb 2006

93. Тренеска Рената, “Извршната власт во демократските системи“- Матица Македонска, Скопје, 1999
94. Тунтев А. “Република Македонија-прва декада (1990-1999)“- Книгоиздателство МИ-АН Скопје, 2005
95. Thayer Charls “**Diplomat**“- New York, 1959
96. Форум Аналитика- досие: “Има ли Република Македонија своја надворешна политика?“- Скопје, април, 2006
97. Форум Аналитика-досие: “Македонија во НАТО“- Скопје, ноември, 2006
98. Фукујама Ф. “Крајот на историјата и последниот човек“- Култура, Скопје, 1994
99. Ханс-Лотар Штепан “Македонскиот јазол“- АЗ-буки, Скопје 2005
100. Хантингтон С.П. “Сукоб цивилизација и преустрој светског поретка“- Извори, Загреб 1997
101. Хил К. “Променливоста на надворешната политика“- 11 Октомври- Прилеп, 2009
102. Чаловски Н. “Дипломатски потсетник (меѓународните односи во XX век. Дипломатска пракса)“- Слово, Скопје, 2009
103. Џозеф С. Нај Помладиот “Разбирање на меѓународните конфликти (вовед во теоријата и историјата)“- Академски печат, Скопје 2009
104. Шуклев Б. и Дракулевски Љ. “Стратегиски менаџмент“- Економски факултет-Скопје, 2001

ДОКТРИНАРНИ ДОКУМЕНТИ

- Акционен план за членство на Република Македонија во НАТО
- Годишна национална програма за членство на Република Македонија во НАТО 2003-2004 г, Скопје, Октомври 2003 г.

- Национална концепција за безбедност и одбрана на Република Македонија, Скопје, Мај 2003г.
- Стратегиски одбранбен преглед-политичка рамка, Скопје, Октомври 2003 г.
- Стратегија за одбрана на Република Македонија- Министерство за одбрана на Република Македонија, Скопје, 2010
- Стратегија за национална безбедност на Република Македонија- Влада на Република Македонија, Скопје 2008
- Стратегија за интеграција на Република Македонија во НАТО, (Сл. Весник на РМ 45/98).
- National Strategy for Combating Terrorism of USA, februari, 2003
- National Security Strategy of United States of America, march, 2006
- National Security Strategy of United States of America, may, 2010
- European Security Strategy, Brussels, 12 december, 2003
- Active Engagement, Modern Defence- Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Treaty Organisation adopted by Heads of State Government in Lisbon 19 Nov. 2010
- Declaration of Strategic Partnership and Cooperation Between the United States of America and the Republic of Macedonia- Bureau of European and Eurasian Affairs, Washington, DC, may 7, 2008
- Бела книга на Одбраната - Министерство за Одбрана на Република Македонија Скопје, Октомври 2005
- Концепт на одбранбена дипломатија- Министерство за Одбрана, 2006 г.
- ПРАВИЛНИК за постапката за упатување и враќање на воените преставници на Република Македонија и на другите воени и цивилни лица од МО упатени на служба во странство во воени преставништва, воени мисии и штабови на НАТО и други меѓународни организации и воени единици, Министерство за Одбрана, Скопје 2003 г.

НОРМАТИВНО-ПРАВНИ АКТИ

- Устав на РМ, (Сл. Весник на РМ, бр. 52/91)
- Закон за одбрана (пречистен текст од 2011 г.)
- Закон за надворешни работи- Сл. Весник на Република Македонија бр. 46 од 10.04.2006
- Одлука за стапување на Република Македонија во членство во Северноатланската договорна организација-НАТО, (Сл. Весник на РМ, бр.78/93).
- Одлука за формирање на координативно тело на РМ за односи со НАТО мисиите во Македонија, (Сл. Весник на РМ, бр.59/98).
- Договор помеѓу страните во Северноатланскиот договор за статусот на нивните сили,(Сл. Весник на РМ-меѓународни договори бр. 29/96)
- Договор помеѓу државите страни во Северноатланскиот договор и другите држави учеснички во ПЗМ за статусот на нивните сили (Сл. Весник на РМ-меѓународни договори бр. 29/96).
- Виенска конвенција за дипломатски односи (1961 година)

ДНЕВНИ ВЕСНИЦИ

- “Утрински Весник“
- “Нова Македонија“
- “Дневник“
- “Време“

НЕДЕЛНИ ВЕСНИЦИ

- “Глобус“